Raseinių rajono vietos veiklos grupė „Raseinių krašto bendrija“

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija

2008 m.

Raseiniai

Sraunioji Dubysa, pusiau kertanti rajono teritoriją, šiam kraštui suteikia unikalaus žavesio. Dėl gilaus Dubysos slėnio statybininkams teko pastatyti patį aukščiausią šalyje Lyduvėnų geležinkelio tiltą. Ne menkesnį grožį šiam kraštui dovanoja ir Šešuvies aukštupys, gilioje senovėje buvęs svarbus lietuvių gynybinis barjeras nekviestiems svečiams. Manoma, kad čia būta ir garsiųjų Pilėnų, kurių gynėjai nepasidavė, bet pasirinko mirtį ugnyje.

Šiluva savo atlaidais nenusileidžia Žemaičių Kalvarijai, o Ariogalos miestelis garsėja Lietuvos tremtinių ir pasipriešinimo kovų dalyvių šventėmis.

Žemumų, lygumų ir švelniai banguojančių plynaukščių krašte iškilusi 153 m kalva, o aukščiausia rajono vieta - 166,9 m virš jūros lygio - yra netoli Kryžkalnio. Miškingumu nepasižymintis kraštas medžioklės verslą iškeitė į žvejybą - daugelyje vietų įrengti dideli ir šiuo metu eksploatuojami žuvininkystės tvenkiniai.

TURINYS

SANTRUMPOS 4
VVG REKVIZITAI 4
ĮVADAS 5

1. VVG VEIKLA 8
1.1. VVG kūrimosi istorija 8
1.2. VVG plėtra ir veiklos administravimas 9
1.3. VVG valdymas ir partnerystė 17
1.4. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos rengimas 27
1.5. VVG tarpteritorinis, tarptautinis bendradarbiavimas 35

2. VVG TERITORIJA IR GYVENTOJAI 41
2.1. Teritorija 41
2.2. Aplinkosauga 48
2.3. Gyventojai 50

3. KAIMO GYVENAMOSIOS TERITORIJOS EKONOMINĖ BŪKLĖ 57
3.1. Žemės ūkis 60
3.2. Ne žemės ūkio verslai 68

4. KAIMO GYVENAMOSIOS TERITORIJOS SOCIALINĖ BŪKLĖ 73
4.1. Darbo jėgos ištekliai 73
4.2. Darbo pajamos ir socialinė parama 83
4.3. Švietimas ir kultūra 87
4.4. Sveikatos priežiūra 93
4.5. Kriminogeninė padėtis 94

5. PAGRINDINIŲ KAIMO PLĖTROS PROBLEMŲ IR VIETOS GYVENTOJŲ POREIKIŲ IDENTIFIKAVIMAS 95

6. VVG ATSTOVAUJAMOS TERITORIJOS STIPRYBĖS, SILPNYBĖS, GRĖSMĖS IR GALIMYBĖS 128

7. VIZIJA, MISIJA IR PRIORITETAI, PRIEMONĖS IR VEIKLOS SRITYS 130

7.1. Vizija, misija, prioritetai 130
7.2. Strategijos priemonių aprašymas, veiklos sritys 134

8. STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS 144
8.1. Strategijos įgyvendinimo planas 145
8.2. Strategijos įgyvendinimo finansinis planas ir jo pagrindimas 148
8.3. Strategijos įgyvendinimo priežiūros bei vertinimo sistema 150

9. STRATEGIJOS NAUJOVIŠKUMAS, DAUGIASEKTORIŠKUMAS 154
10. STRATEGIJOS ATITIKTIS EB HORIZONTALIOSIOS SRITIMS 156

11. VIETOS PLĖTROS 2008 - 2014 METŲ STRATEGIJOS SUDERINAMUMAS IR PAPILDOMUMAS KPP, KITIEMS NACIONALINIAMS IR REGIONINIAMS STRATEGINIAMS DOKUMENTAMS 158

12. STRATEGIJOS VIEŠINIMO VEIKSMAI 161

PRIEDAI

SANTRUMPOS

1. VVG - Vietos veiklos grupė;
2. Strategija - Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija;
3. LEADER+ - „LAEDER+ pobūdžio priemonė“;
4. KPP - Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programa
5. ŠMM - Švietimo ir mokslo ministerija;
6. ŽŪM - Žemės ūkio ministerija;
7. NMA - Nacionalinė mokėjimo agentūra;
8. LŽŪU - Lietuvos Žemės ūkio universitetas;
9. NVO - Nevyriausybinė organizacija;
10. BPD - Lietuvos 2004-2006 m. Bendras programavimo dokumentas;
11. VšĮ - Viešoji įstaiga;
12. VO - Visuomeninė organizacija.

VVG REKVIZITAI

Raseinių rajono vietos veiklos grupė „Raseinių krašto bendrija“
Kodas 300047565
Adresas: V. Kudirkos g. 5, LT- 60150 Raseiniai
Tel. 8 615 31960, *Fax.* (8 428) 51604, *el. p.* loreta.sirvidiene@raseiniai.lt
Pirmininkas Vincas Blinstrubas *tel.* 8 699 94460
Projekto vadovė Loreta Sirvidienė *tel.* 8 615 31960

ĮVADAS

Lietuvai tapus ES nare, sudarytos palankios sąlygos stabiliai žemės ir maisto ūkio bei viso kaimo plėtotei bendroje šalies politinėje ir ekonominėje erdvėje. ES bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) orientuota į tris pagrindines sektoriaus plėtros kryptis: ekonominės veiklos konkurencingumą, aplinkosaugą ir gyvenimo kokybės gerinimą kaimo vietovėse. Lietuvoje šios kryptys siejamos su nacionalinės strategijos prioritetais: žinių visuomene, konkurencinga ekonomika, socialine sanglauda ir vietos plėtra.

Šalies mastu išlaikomi dideli BVP augimo tempai, sparčiai plečiasi Lietuvos didmiesčiai. Dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių neužtikrinamas tolygus atskirų regionų vystymas, nemažėja socialinis ir ekonominis atotrūkis tarp miesto ir kaimo. Viena iš priežasčių - nevykdomas integruotas kaimo, kaip socialinės ekonominės aplinkosauginės sistemos tyrimas ir planavimas.

Šiuo metu tokių programų ruošimą organizuoja ir koordinuoja šakinės ministerijos, darbas vyksta įvairiose komisijose, komitetuose, darbo grupėse ir pagrindinai apima visą regioną, neišskiriamas kaimas. Savivaldybių lygmenyje šios kaimo vystymo programos nepakankamai derinamos su atskiromis tarnybomis, trūksta bendradarbiavimo, skirtingų sričių programų, rengtų kaimui, koordinavimo.

Įvertinusi susidariusią situaciją ir siekdama subalansuotai vystyti kaimo plėtrą Raseinių r. sav. 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsikūrė Raseinių rajono vietos veiklos grupė „Raseinių krašto bendrija“ (toliau -VVG). Ji įkurta horizontalios ir vertikalios partnerystės principu, apjungė vientisą Raseinių r. sav. kaimo gyvenamosios vietovės teritoriją ir gyventojus, suvienijo valdžios, verslo ir nevyriausybinio sektoriaus atstovus kaimo spartesnei plėtrai įgyvendinti. Suformuotoje valdymo struktūroje prioritetas atitenka kaimo žmonėms ir skatina kaimo gyventojų iniciatyvumą „iš apačios“, ir suteikia galimybę jiems patiems realizuoti savo idėjas, kurios pasitarnautų kaimo plėtrai. Suformuota administracinė struktūra ir valdymo narių gebėjimai įgalina sėkmingai spręsti VVG iškeltus uždavinius.

Vienas iš svarbiausių VVG darbų 2005 m. buvo bandomosios integruotos strategijos rengimas. Į tiesioginį strategijos rengimą buvo įsijungę 80 aktyvistų, o bendruose renginiuose, turinčiuose sąsają su strategijos rengimu, dalyvavo apie 1000 kaimo žmonių. Parengta integruota bandomoji strategija užsienio ekspertų buvo įvertinta teigiamai, tačiau dėl ribotų finansinių šalies išteklių VVG negavo paramos jos įgyvendinimui.

2004-2008 m. VVG sustiprėjo kaip organizacija ir turi didelę įtaką sprendžiant rajono kaimo plėtros klausimus, ugdant kaimo žmonių aktyvumą, telkiant juos bendrų tikslų įgyvendinimui.

VVG, kaip organizacija, sustiprino savo administracinius gebėjimus valdant finansus, rengiant projektus ir organizuojant jų įgyvendinimą, plečiant ir palaikant vidaus ir tarptautinius partnerystės ryšius.

2007-2008 m. VVG tobulino jau parengtą integruotą bandomąją strategiją ir jos pagrindu rengė Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją. Ši strategija numato Raseinių r. sav. kaimo gyvenamosios vietovės darnios socialinės, ekonominės, aplinkosauginės plėtros kryptis. Ji suderinta su kaimo gyventojų poreikiais, atitinka viso Kauno regiono plėtros integralinius tikslus ir uždavinius, formuoja veiklos prioritetus bei veiklos sritis, kuriomis vadovaujantis realizuojama socialinė, ekonominė, aplinkosauginė kaimo plėtra nukreipta kaimo žmonių gyvenimo kokybės augimui. Ruošiant strategiją buvo remiamasi šiais pagrindiniais kriterijais:

Įgyvendinamumas. Šis dokumentas turi tarnauti pagrindu, ruošiant kaimo bendruomenių ir kitų partnerių detalius projektus, VVG priimant sprendimus.

Bendradarbiavimas. Sąveika tarp vietinės valdžios, nevyriausybinių organizacijų, kaimo žmonių bei verslo subjektų labai svarbi realizuojant strateginius tikslus bei uždavinius.

Viešumas, dalyvavimas. Buvo siekiama, kad strategijos paruošimo procese aktyviai dalyvautų kaimo žmonės, NVO, svarbiausių visuomenės institucijų, verslininkų atstovai.

VVG teritorinė atitiktis

Bendras Raseinių r. sav. teritorija yra 1573 km ^{2}. Raseinių VVG teritorija atitinka Raseinių rajono savivaldybės administracines ribas, išskyrus rajono centrą- Raseinių miestą. Raseinių mieste gyvena apie 12 000 gyventojų, todėl šis miestas neįtrauktas į strategijos rengimą. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija ypač aktuali Raseinių r. sav. VVG gyvenamoji teritorija užima 98,9 proc. visos Raseinių r. sav. teritorijos. VVG teritorijoje gyvena 70,1 proc. rajono savivaldybės gyventojų. Teritorijos ir gyventojų išsidėstymas Raseinių r. sav. rodo, kad, sprendžiant darnaus vystymo klausimus savivaldybėje, svorio centras persikelia į kaimiškąją teritoriją.

VVG teritorijai priklauso 11 seniūnijų: Ariogalos k., Ariogalos m., Betygalos, Girkalnio, Kalnujų, Nemakščių, Pagojukų, Paliepių, Raseinių (kaimiškoji), Šiluvos, Viduklės.

Raseinių r. sav. pasižymi dideliais gamtos, kultūros paveldo, žmogiškaisiais ištekliais.

Didėja žemės ūkio produktų gamyba, žema bedarbystė. Tačiau vidutinis bruto darbo užmokestis žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje mažėja. Vyksta spartus kaimo senėjimo procesas. Kylant kainoms, sparčiai mažėja kaimo gyventojų realiosios pajamos. Socialinę atskirtį švelnina socialinės ir šalpos išmokos. Seniūnijose 2006-2007 m. padidėjo bendras socialinių išmokų skaičius nuo 5,6 tūkst. atvejų iki 5, 9 tūkst., t.y. 5,3 proc. Per tą patį laikotarpį bendra socialinės paramos išmokų suma padidėjo nuo 5,01 mln. Lt iki 5,54 mln. Lt., arba 10,6 proc. VVG atlikta kaimo teritorijos studija rodo kaip būtiną sąlygą, sprendžiant kaimo plėtros problemas, prisilaikyti

subalansuoto ir darnaus kaimo vystymo principo, ypatingą dėmesį skiriant žmogiškiesiems ištekliams, įtraukiant juos į aktyvią, visuomenei naudingą veiklą.

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijoje pasirinkti prioritetai ir veiklos sritys atspindi svarbiausius kaimo žmonių poreikius. Strategijos įgyvendinimas įgalins įvairinti kaimo verslus, tausojant gamtos išteklius ir panaudojant kultūros paveldą jų plėtrai, didinant verslų efektyvumą, ir gerinant viešąją infrastruktūrą, mažinti socialinę atskirtį tarp socialinių grupių, miesto ir kaimo gyventojų.

Pasiekus strategijoje numatytus tikslus padidės pridedamoji vertė, pagerės VVG teritorijos žmonių gyvenimo sąlygos.

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija siekiama Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos III krypties „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ tikslų ir atitinka šios krypties uždavinius, priemonių aprašymus, nepažeidžia kitų KPP krypčių tikslų. Rengiant strategiją buvo išlaikytas suderinamumas ir tęstinumas su „Ilgalaike Lietuvos ekonomikos plėtros strategija“, Kauno regiono iki 2013 m. plėtros planu, Kauno regiono turizmo plėtros strategija 2007-2013 m., Raseinių rajono savivaldybės plėtros iki 2020 metų planu. Strategija suderinta su programomis, finansuojamomis iš ES struktūrinių fondų: Europos regioninės plėtros, Europos socialiniu, Europos sanglaudos, Europos žuvininkystės fondais. Strategija parengta įtraukiant didelį kaimo aktyvą, jai pritarė visos dalyvavusios kaimo bendruomenės.

Strategija atitinka ES bendrijos horizontalioms sritims: darnaus vystymosi, lygių galimybių, regioninės plėtros, informacinės visuomenės.

1. VVG VEIKLA

1.1. VVG kūrimosi istorija

Nevyriausybinės organizacijos veikla Raseinių rajono kaimuose veikė ir ankstesniais metais. 1998 m. buvo įkurtas Šiluvos kultūros paveldo rėmimo fondas, kuris ieškojo lėšų architektų R. (tėvo) ir R. (sūnaus) Antinių klūpančių Angelų skulptūrų pastatymui. Šis tikslas įgyvendintas, nes šiuo metu Šiluvą puošia dvi klūpančių Angelų skulptūros (pastatytos 1999 m., 2000 m.), išleista reklaminis bukletas, knygelė „Šiluva“, restauruoti 2 koplytstulpiai. Fondas ir toliau tęsia veiklą, planuoja miestelio urbanistinės dalies, laisvės kovų žuvimo vietų, kapaviečių bei kitų istorinių miestelio ir jo apylinkių vietų tvarkymą bei reklamą.

2000 m. įsikūrė Lietuvos ūkininkių draugijos (LŪD) Raseinių skyrius. Moterys plėtojo savo veiklą aptardamos ir spręsdamos svarbias kaimo moterų, ūkininkių problemas, rengė šventes, savo rankdarbių parodas, kiekvienais metais dalyvavo Lietuvos žemės ūkio universitete rengiamose parodose. Moterų darbai keliavo ir į tarptautines parodas Berlyne, Lenkijoje, rankdarbiais susidomėjo šveicarai, lenkai.

Atsiradusios kelios moterų organizacijos, keli fondai apėmė tik siaurą žmonių ratą, todėl labai trūko tokių organizacijų, kurios vienytų, burtų visus kaimo žmones. Nuo 2002 m. pradžios Raseinių rajone pradėjo kurtis kaimo bendruomenės. Vienos pirmųjų buvo Butkiškės, Paliepių, Alėjų, Kaulakių, Gėluvos, Gynėves, Betygalos kaimo bendruomenės, kurių pagrindiniai tikslai - suvienyti kaimo gyventojus, ugdyti jų bendruomeniškumą, rūpintis jų gerove, organizuoti įvairius renginius, įtraukti į kultūrinę, švietėjišką, sportinę veiklą, rūpintis vietovės ekologija, gamtos apsauga. 2003 m. Raseinių rajone veikė apie 40 kaimo bendruomeninių organizacijų. Iškilo poreikis koordinuoti veiklą, gauti informaciją, vienytis, todėl kelių bendruomenių iniciatyva 2003 m. gruodžio 2 d. įregistruota Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjunga, atstovaujanti kaimo bendruomenes valdžios institucijose, išklausanti bendruomenių poreikius, konsultuojanti, rengianti išvykas, mokymo seminarus.

2004 m. vasario 18 d. Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos susirinkime S. Žuvelaitienė pristatė Leader+ programą, papasakojo apie Raseinių rajono galimybes dalyvauti šioje programoje.

2004 m. balandžio 28 d. Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos susirinkime vėl kalbėta apie VVG kūrimo svarbą ir jos perspektyvų galimybes, susipažinta su VVG galimybe rengti integruotos bandomosios kaimo plėtros strategijas ir dalyvauti respublikinėje atrankoje finansinės paramos gavimui. Buvo akcentuota, kad bus išrinktos 7 geriausiai bandomąją strategiją parengusios

VVG. Papasakota, kad Lietuvoje jau bandė pagal tai dirbti Švenčionių partnerystės, Šalčininkų ir Ukmergės krašto žmonės.

2004 m. birželio 5 d. surengta išvyka į Ukmergę tikslu užmegzti ryšius ir susipažinti su patirtimi rengiant ir įgyvendinant projektą.

2004 m. birželio 24 d. Vilniuje ŽŪM 6 žmonės išklausė mokymo kursus pagal programą „Vietos veiklos grupės (VVG) kūrimo ir Leader+ pobūdžio priemonės strategijos rengimo principai“. Šie žmonės subūrė iniciatyvinę grupę, kuri 2004 m. liepos 5 d. pasirašė VVG steigimo sutartį, parengė įstatus ir tų pačių metų rugpjūčio 13 d. VĮ Registrų centre buvo užregistruota Raseinių rajono vietos veiklos grupė „Raseinių krašto bendrija“ (toliau -VVG).

VVG veiklos tikslai:

- *telkti suinteresuotų vietos valdžios, verslo, nevyriausybinių ir kitų įstaigų bei organizacijų pastangas ieškant tinkamiausių sprendimų kaimo vietovių ekonominei ir socialinei gerovei kelti;*
- *ieškoti naujoviškų ir efektyvių būdų vietos žmogiškiesiems, gamtiniams, kultūriniams ir kitiems materialiems bei nematerialiems ištekliams panaudoti Raseinių rajono savivaldybės kaimo vietovių plėtrai;*
- *skatinti ir palaikyti vietines kaimo žmonių iniciatyvas verslo, gamtos apsaugos, švietimo, kultūros, socialinės paramos ir kitose srityse.*

1.2. VVG plėtra ir veiklos administravimas

VVG ištakos yra kaimo bendruomenių veikla, turinti darbų tęstinumą ir suteikia galimybes partnerystės ryšių plėtrai, įtraukiant į bendro tikslo siekimą visas socialines grupes, užmezgant glaudžius bendradarbiavimo ryšius su vietinės valdžios atstovais.

VVG, norėdama būti lygiaverčiu partneriu, turi būti pati gebanti teikti idėjas ir vykdyti įsipareigojimus. Tuo tikslu, VVG grupė, visų pirma, turėjo išspręsti pačios, kaip organizacijos, kūrimo, norminių dokumentų rengimo, teisinės registracijos, valdymo struktūros formavimo ir kitus organizacinius klausimus.

VVG veiklos organizavimą pradėjo nuo VVG valdybos (narių) funkcinio darbo pasidalijimo ir darbo plano sudarymo. Pasiskirstant pareigomis buvo atsižvelgta į VVG narių gebėjimus, turimą įdirbį konkrečiose veiklos srityse ir pasiektus rezultatus. VVG stiprėjant kaip organizacijai, vyko

pokyčiai VVG narių ir valdymo organo sudėtyje. VVG veiklą, jos formavimą ir naujų narių priėmimą reglamentuoja įstatai.

VVG narių priėmimas. VVG veiklą, jos formavimą ir naujų narių priėmimą reglamentuoja įstatai. Pagal įstatus vietos veiklos grupės nariu tampa asmuo, raštu pateikęs norą tapti vietos veiklos grupės nariu, sumokėjęs stojamąjį mokestį. Į VVG narius priimamas vietos veiklos grupės valdybos sprendimu.

Stojamųjų įnašų ir narių mokesčių mokėjimo tvarka yra tvirtinama atskiru dokumentu. VVG valdyba formuodama VVG narius stengiasi, kad dominuotų juridinių vienetų atstovai. Skatinama naujai susikūrusias kaimo bendruomenes, seniau veikiančias nevyriausybines organizacijas ir kitus juridinius kaime esančius vienetus tapti VVG nariais ir deleguoti savo atstovą į VVG narių tarpą. Vedamos derybos su vietos valdžios vadovais, kad jie į VVG valdybą, kaip partnerius, deleguotų pareigingus, jaučiančius atsakomybę už kaimo ateitį administracijos darbuotojus. Prisilaikant tų pačių nuostatų į valdybos sudėtį įtraukiami ir verslo atstovai.

Vietos veiklos grupės narys gali bet kada išstoti iš vietos veiklos grupės, padavęs prašymą vietos veiklos grupės valdybai raštu, pilnai įvykdęs savo įsipareigojimus vietos veiklos grupei ir su ja atsiskaitęs. Vietos veiklos grupės narys gali būti pašalintas iš vietos veiklos grupės visuotinio narių susirinkimo sprendimu, jeigu pažeidė vietos veiklos grupės įstatus, vidaus veiklos dokumentus, be pateisinamos priežasties nesumokėjęs vietos veiklos grupės nustatytų nario mokesčių. Išstojęs arba pašalintas VVG narys praranda visas VVG nario teises, kurios numatytos įstatuose. Pašalintas narys negali būti renkamas į VVG valdymo organus, praranda teisę dalyvauti jame priimant sprendimus. VVG turėdama tikslą formuoti stabilų ir kūrybingą komandą numatė priemones, kurios užkirstų kelią neatsakingiems VVG nariams. Išstojus arba pašalinus iš VVG narių numatyta, kad pakartotinai į VVG grupę galės įstoti tik praėjus metams ir pateikus dviejų VVg narių rekomendacijas. Jiems lieka teisė, kaip vietovės atstovams pareikšti savo nuomonę, dalyvauti organizuojamuose viešuose susirinkimuose, konferencijose, tačiau neturi teisės balsuoti. Jis kaip ir kiekvienas vietos juridinis arba fizinis atstovas turi teisę teikti projektus, pretenduoti į paramą, tačiau pašalintas iš VVG ir pripažinus jo neveiklumą vietos veiklos grupėje, parama gali būti neteikiama VVG valdybos sprendimu.

VVG, turėdama tikslą formuoti stabilią ir kūrybingą komandą, numatė priemones, kurios užkirstų kelią neatsakingiems VVG nariams. Išstojus arba pašalinus iš VVG narių, numatyta, kad pakartotinai į VVG grupę galės įstoti tik praėjus metams ir pateikus dviejų VVG narių rekomendacijas. Jiems, kaip vietovės atstovams, lieka teisė pareikšti savo nuomonę, dalyvauti organizuojamuose viešuose susirinkimuose, konferencijose, tačiau jie neturi teisės balsuoti. Iš VVG išstojęs arba pašalintas narys, kaip ir kiekvienas vietos juridinis arba fizinis atstovas, turi teisę teikti

projektus, pretenduoti į paramą, tačiau pašalintam iš VVG ir pripažinus jo neveiklumą vietos veiklos grupėje, parama VVG valdybos sprendimu gali būti neteikiama.

VVG partnerystė. Partnerystė tarp įvairių institucijų Raseinių rajone turi senas tradicijas. Iki VVG susikūrimo tarpusavyje patirtimi keitėsi kaimo bendruomenės, jos užmezgė bendradarbiavimo ryšius su seniūnijų, rajono teritorijoje esančiomis institucijomis, su kitų rajonų nevyriausybinėmis organizacijomis ir užsienio šalių partneriais. Kaip pavyzdys galėtų būti visuomeninė organizacija Šiluvos bendruomenė „Aušrinė“, kuri bendrauja su Katauskių, Žaiginio bendruomenėmis, Pasvalio raj. Pumpėnų bendruomene, priima svečius iš Lenkijos Šidlawos miestelio.

VVG pati rodo iniciatyvą ir tęsia glaudų bendradarbiavimą su įvairiomis organizacijomis. Glaudūs bendradarbiavimo ryšiai palaikomi su Raseinių rajono savivaldybe, meru, administracijos direktoriumi, seniūnais, vietos žiniasklaida, Raseinių verslo informacijos centru, Raseinių darbo birža, kaimo bendruomenėmis, kaimo bendruomenių jaunimo grupėmis, Viduklės jaunaisiais maltiečiais, Šiluvos jaunaisiais maltiečiais, Šiluvos kultūros paveldo rėmimo fondu, Raseinių neįgaliųjų dienos centru, kitomis šalies ir užsienio organizacijomis.

Savivaldybė remia nevyriausybinių organizacijų ir tuo pačiu VVG veiklą. 2004 m. savivaldybės Kaimo rėmimo programoje kaimo bendruomenių, VVG veiklai skirta 30 tūkst. litų. Vietos veiklos grupei „Raseinių krašto bendrija“ veiklos organizavimui bei strategijos rengimui buvo skirta 12360 Lt. 2005 m. VVG, kaimo bendruomenių patalpų remontui, veiklai skatinti jau skirta apie 80 tūkst. litų. 2007 m. savivaldybės Kaimo rėmimo programoje kaimo bendruomenių, VVG veiklai skirta 243 000 litų. Vietos veiklos grupei „Raseinių krašto bendrija“ veiklos organizavimui bei strategijos rengimui taip pat buvo skirta savivaldybės lėšų.

Savivaldybės administracijos Kaimo reikalų skyriaus vedėjas dalyvauja dažname VVG grupės susirinkime, Strateginio planavimo, investicijų, projektavimo ir projektų valdymo skyriaus vedėjo pavaduotoja teikia informaciją, konsultuoja VVG narius projektų rašymo klausimais, VVG bendrauja ir su kitais Savivaldybės administracijos skyrių specialistais. Raseinių verslo informacijos centras leidžia naudotis jų sale, kompiuteriais, kartu rengia mokymus bendruomenių nariams. Su VVG veikla susijusią informaciją perduodama visuomenei, bendradarbiaujant su rajoniniais laikraščiais „Naujas rytas“ ir „Raseinių žinios“ bei vietos televizija.

VVG bendradarbiauja su Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjunga ir su visomis kaimo bendruomenėmis. Partnerystės ryšių plėtra ir palaikymo turinys apima ir bendrų renginių organizavimą, projektų rengimą, jų įgyvendinimo administravimą.

Vietos veiklos grupės nariai kviečiami ir dalyvauja įvairiuose respublikiniuose ir vietos renginiuose, kurie nurodyti VVG veiklos ataskaitoje (5,6 priedas).

VVG, kaip organizacija, aktyviai dalyvavo vietos, respublikos ir tarptautinio lygmens veiklos srityse:

- 2005 m. gegužės 15 d., 2006 m. vasario 13 d. VVG dalyvavo Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos narių susirinkime buvo pristatyta VVG veikla;

- 2006 m. gegužės 19 d. VVG dalyvavo viso rajono kaimų bendruomenių atstovų susitikime Butkiškėse;

- 2007 m. vasario 20 d. dalyvavo INTERREG IIIC projekto RURAL INNOVA konferencijoje;

- 2007 m. kovo 28 d. dalyvavo Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos ataskaitiniame rinkiminiame susirinkime, aptarti aktualiausi VVG veiklos klausimai;

- 2007 m. kovo 6-10 d. VVG valdybos narė Loreta Sirvidienė projekto metu kartu su kitais Lietuvos delegacijos nariais visą savaitę keliavo po Airiją, susipažindami su airių bendruomenių patirtimi, pasinaudojant „Leader“ priemone spręsti socialines, kultūrines problemas, plėtoti verslus;

- 2007 m. kovo 16 d. VVG dalyvavo antrajame Lietuvos kaimo bendruomenių sąjungos suvažiavime. Raseinių VVG valdybos narei Loretai Sirvidienei įteikta LR Žemės ūkio ministerijos padėka už aktyvią veiklą organizuojant kaimo bendruomenių darbą;

- 2007 m. balandžio 13 d. VVG nariai dalyvavo mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kaimo konkurencingumo stiprinimas“;

- 2007 m. balandžio 24 d. VVG dalyvavo konferencijoje „Kaimų bendruomenių ir bibliotekų bendradarbiavimas“;

- 2007 m. gegužės 17 d. VVG nariai dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Leader programa Baltijos šalyse: laimėjimai ir perspektyvos“, susipažino su Leader patirtimi Baltijos šalyse;

- 2007 m. birželio 11-14 d. VVG nariai dalyvavo Kauno apskrities merų ir savivaldybių specialistų bei Kauno regiono atliekų tvarkymo centro vadovų pažintinėje kelionėje Danijoje. VVG valdybos nariai Kęstutis Skamarakas ir Vytautas Oržekauskas lankėsi Kopenhagos ir jos apylinkėse esančiuose objektuose, ir apžiūrėjo kaip veikia visa atliekų tvarkymo sistema;

- 2007 m. rugpjūčio 20-24 d. VVG nariai dalyvavo tarptautiniame kvalifikacijos kėlimo seminare Austrijoje, Čekijoje „Kultūros paveldo apsaugos problemų sprendimo galimybės“;

- 2007 m. lapkričio 9 d. VVG nariai dalyvavo Lietuvos žemės ūkio universitete surengtame viešame aptarime dėl paramos vietos plėtros strategijoms įgyvendinti 2007-2013 m. skaičiavimo metodikos ir vietos plėtros strategijų atrankos taisyklių projekto;

- 2007 m. lapkričio 17 d. Raseinių rajono kaimų bendruomenių pasiekimų mugėje pristatytas stendas apie VVG veiklą;

- 2007 m. gruodžio 7 d. VVG nariai dalyvavo konferencijoje „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“;

- 2007 m. lapkričio 20 d. davyvavo seminare „Aktualūs projektų, įgyvendinamų pagal BPD priemonę „Leader + pobūdžio priemonė“, susipažino su viešųjų pirkimų taisyklių taikymu, mokėjimų prašymų pildymu.

VVG aktyviai įsijungė į Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos rengimą. 2007 kovo mėn. VVG organizavo vienos savaitės trukmės mokymus tema „Kaimo vietovės studija ir plėtra 2007-2013 m.“, kuriuose kaimo gyventojams buvo suteikta pagrindinė informacija apie Europos Sąjungos ir Lietuvos skiriamą paramą kaimui 2007-2013 m., virš 100 klausytojų buvo įtraukti į vietos plėtros strategijos rengimą. Pagal parengtą veiklų planą buvo vykdomi minėtos strategijos rengimo darbai, kurie bus pateikti kitame skyriuje.

VVG veiklos sklaida. VVG, kaip organizacija, sistemingai vykdė sklaidą apie savo veiklą ir per įvairias informacijos priemones įtraukė kaimo aktyvą į strategijos rengimą ir jos įgyvendinimą. Laikraščiuose: „Raseinių žinios“, „Naujas rytas“ „„Alio, Raseiniai“, interneto tinklalapiuose www.raseiniai.lt, www.kontrastai.lt, www.bendruomenes.lt buvo išsamiai pristatoma VVG veikla. Lietuvos radijo laidoje „Gimtoji žemė“, Raseinių krašto televizijoje rajono gyventojai pastoviai buvo informuojami apie bandomosios strategijos rengimą, įgyvendinimą, paramos gavimą ir Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos rengimą bei kitas vykdomas veiklas. Publikuoti straipsniai bei jų trumpas turinys pateikiami 8 priede. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijoje numatyti viešinimo veiksmai ir bus parengtas VVG veiklos viešinimo planas.

VVG rengti ir įgyvendinti projektai. VVG valdybos narių rengti ir įgyvendinti projektai yra labai reikšmingi kaimo teritorijų gyventojams. VVG parengti ir įgyvendinti projektai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. VVG 2004-2007 m. parengtų ir įgyvendintų projektų sąrašas

Eil. Nr.	Projekto pavadinimas	Įgyvendinimo laikotarpis	Projekto vertė, Lt	Fondas
1.	Ariogalos krašto kryždirbystė	2005 m.	2 000,00	LR Kultūros ministerija
2.	Kaimo vietovės studija ir integruotos bandomosios strategijos parengimas, siekiant gyvenimo kokybės gerinimo Raseinių rajono kaimo gyvenamojoje vietovėje	2005 m.	12 000,00	BPD) Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto priemonės „Leader + pobūdžio priemonė“
3.	Raseinių VVG stiprinimas	2006 m.	12 874,38	Nacionalinė mokėjimo

				agentūra prie ŽŪM
4.	Vienodų marškinėlių ir kepuraičių įsigijimas	2006 m.	1 370,00	Nyderlandų bendr. fondų Centrinei ir Rytų Europai
5.	Betygalos krašto kryždirbystė	2007 m.	2 245,00	Raseinių r. sav. Administracijos švietimo skyrius
6.	Raseinių VVG stiprinimas	2007 m.	18 440,00	Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽŪM
7.	Techninė parama kaimo vietovių studijoms, jų vertinimui, paraiškų paramai gauti parengimui, atsižvelgiant į susijusių gyventojų poreikius, parengtos bandomosios strategijos tobulinimui, siekiant pasirengti Leader metodo įgyvendinimui 2007-2013 metais	2007 m.	70 000, 00	Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽŪM

Šaltinis. VVG duomenys.

Darbas su jaunimu. 2007 m. duomenimis, Raseinių rajone gyveno 9713 jaunų (14-29 metų) žmonių. Iš jų vaikinų - 5064, merginų - 4649. Mieste gyvena 3489 (Raseiniuose 2742, Ariogaloje 747), kaime 6224 jaunuoliai. Dalis jaunimo dalyvauja visuomeninių organizacijų veikloje. Raseinių rajono savivaldybėje veikia 4 registruotos (turinčios juridinį statusą) ir 63 neformalios jaunimo grupės: 5 įvairios grupės (jaunieji maltiečiai, jaunieji konservatoriai, socialdemokratinis jaunimas), 30 kaimo bendruomenių jaunimo grupių, 10 mokyklų būrelių (skautai, ateitininkai, maironiečiai), 18 mokinių savivaldos organizacijų. Aktyviausiai dirba Šiluvos ir Viduklės jaunieji maltiečiai, sakaliukai, Berteškių, Butkiškės, Pašešuvio, Šiluvos, Katauskių, Gervinės, Didžiulių, Žaiginio kaimo bendruomenių jaunimas. Kaimo bendruomenių jaunimas padeda remontuoti patalpas, rengti bendruomenių šventes, patys organizuoja renginius. Kaimo bendruomenių jaunimo grupės naudojasi bendruomenėms suteiktomis patalpomis, jose sportuoja, repetuoja VVG skiria didelį dėmesį darbui su jaunimu. Su kaimo jaunimu parengti projektai ir gautas finansavimas pagal veiklos sritis, kurios tiesiogiai įtakoja jaunimo bendrojo lavinimo, bendradarbiavimo, turiningo laisvalaikio praleidimo įgūdžius. Parengtų projektų temos: ŠKF programa „Mokyklos veiklos įvairovė“, projektas „Spalvos“, Tarptautinė kūrybinė stovykla „History tales“, VJRT programos „Jaunimas - kaimui“, „Ugdymas per sportą“, Kauno krašto skautų stovykla „Skautų olimpas“.

VVG valdybos narių rengti ir įgyvendinti projektai yra labai reikšmingi kaimo teritorijų gyventojams, ypač jaunimui. Jaunimas ugdomas naudojant teatro meną, kūrybinės stovyklos metu supažindintas su įvairiomis šiuolaikinio meno formomis. Antra, įgyvendintų projektų jaunimui kryptis - jaunimo ugdymas per sportą - surengta stovykla, kurioje sportine veikla galėjo užsiimti

kaimo jaunimas. Projektas „Dviračių vasara 2004“ leido propaguoti dviračių sportą, sveiką gyvenimo būdą, kurio metu surengta dviračių šventė kaime ir turistinis žygis Padubysiais. Trečia jaunimui skirtų projektų kryptis- edukacinė, etnokultūros išsaugojimo.

VVG visus kultūrinius, sportinius, dalinai ir visuomeninės bazės kūrimo klausimus sprendžia kartu su jaunimo atstovais ir juos bendromis pastangomis įgyvendina. VVG nariai 2007 m. liepos–rugsėjo mėn. vykdydami LR Švietimo ir mokslo ministerijos finansuojamą projektą „Betygalos krašto kryždirbystė“ kartu su kaimo bendruomenių jaunimu aplankė senus kryžius, surengė darbų parodą.

2007 m. VVG nariai kartu su jaunimo grupių atstovais dalyvavo Raseinių rajono policijos komisariato surengtoje šventėje, skirtai Tarptautinei vaikų gynimo dienai. Rugpjūčio 11 d. Kelmės rajono savivaldybės organizuotame renginyje „Jaunimo dienos 2007“ dalyvavo 28 Raseinių rajono jaunimo organizacijų atstovai iš Užkalnių, Berteškių, Kaulakių, Skirmantiškės, Saugailių, Nemakščių kaimo bendruomenių. Jaunimas labai šauniai pasirodė sportinėse rungtyse, dalyvavo šokių, dizaino, dailės darbo grupėse. 2007 m. spalio 20 d. Raseinių VVG valdybos nariai suorganizavo 32 jaunimo atstovų kelionę po rajoną ir aplankė veikliausias Raseinių rajono jaunimo grupes.

VVG darbas su socialiai pažeistais ir atskirtais žmonėmis. Kaimuose gyvenančių žmonių negalime tapatinti vien tik su žemės ūkio darbuotojais. Socialiniu ir ekonominiu atžvilgiu kaimas yra atskirtas nuo bendros rajono teritorijos ir turi savo socialinį aprūpinimą, ir socialinių paslaugų sistemą. VVG šioje srityje bendradarbiauja su rajono socialinio rūpybos skyriaus darbuotojais per kurį kaimo žmonės gauna įvairią socialinę paramą ir mažinama socialinė atskirtis tarp kaimo socialiai pažeidžiamų žmonių grupių. Įvairios pašalpos formuoja tam tikrą gyvenimo būdą, neskatina siekti aukštesnės gyvenimo kokybės, todėl VVG rūpi dirbti šioje srityje ir ieškoti kelių socialinių problemų sprendimui. VVG bendradarbiauja su Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos Raseinių skyriumi, padeda teikti paramą dėvėtais rūbais ir avalyne socialiai remtiniems seniūnijų gyventojams. Tokia parama buvo teikiama Ramonų, Berteškių, Kalnujų kaimų bendruomenių socialiai pažeidžiamiems žmonėms.

Daug dėmesio skiriama vaikų, priklausančių rizikos šeimoms, užimtumui. Užkalnių kaimo bendruomenės pirmininkas, VVG valdybos narys Gitanas Kybartas 2006 m. ir 2007 m. parengė projektą ir laimėjo finansavimą vasaros poilsio stovyklai „Saulės zuikutis“. Projekto metu vaikams suteikė galimybę nuvykti prie jūros, į delfinariumą, vandens atrakcionų parką, iškylavo po piliakalnius, muziejus. Stovykloje vaikai mokėsi kultūringai bendrauti, susipažino su savo krašto grožiu.

2006 m. kartu su Nemakščių bendruomene „Santalka“ surengta popietę „Gyvenimas - didžiausia dovana“, skirta nusivylusiems žmonėms, patyrusiems psichologinių krizių, jaunimui ir šeimoms, auginančioms vaikus, probleminėms šeimoms ir kt. Šventėje gausiai dalyvavo įvairaus amžiaus žmonių, vaikų. Svečiavosi rajono savivaldybės atstovai, vaikų teisių apsaugos, socialinio skyriaus, krizių centro specialistai, parapijos kunigas, seniūnas, anoniminių alkoholikų draugijos atstovai, mokytojai, kitų seniūnijoje esančių bendruomenių atstovai.

VVG darbas moterų socialinių sąlygų gerinimui. Dvi VVG valdybos narės dalyvavo IV-ajame Lietuvos moterų suvažiavime. Raseinių skyriaus Ūkininkių draugijos moterys kiekvienais metais dalyvauja Lietuvos žemės ūkio universitete rengiamose parodose. Kiekvienais metais LŪD žemės ūkio rūmuose organizuojamas renginys Motinos dienai, kuriame dalyvauja ir mūsų rajono moterys. Buvo surengtas susitikimas su Raseinių Moterų krizių centru ir kalbėta apie į krizines situacijas patekusias moteris, jų šeimas. VVG susitikimuose su kaimo bendruomenių moterims kalbama apie moterų galimybes įsidarbinti, rengti projektus Leader programai. Prie dvejų kaimo bendruomenių yra įsikūrę moterų klubai, kurie rengia susitikimus su kirpėjomis, kosmetologėmis, moko gėlių puokščių darymo meno.

VVG dalyvavimas VVG tinklo veikloje. Lietuvoje įsikūrusios VVG plečia savo veiklos sritis, peržengia savo teritorijos ribas ir pradeda glaudų bendradarbiavimą su vietos ir tarptautinėmis veiklos grupėmis. Raseinių VVG pirmininkas Vincas Blinstrubas buvo deleguotas į 2007 m. spalio 27 d. Vietos veiklos grupių tinklo steigiamąjį susirinkimą ir Raseinių VVG tapo Tinklo nare. Tinklas įsikūrė turėdamas tikslą:

- atstovauti ir ginti Asociacijos narių interesus visose visuomeninėse, valstybinėse Lietuvos, Europos Sąjungos ir tarptautinėse institucijose ir organizacijose;
- sudaryti sąlygas glaudesniam VVG bendradarbiavimui tarpusavyje ir su valstybės valdymo institucijomis: ŽŪM, NMA, kad racionaliau būtų panaudojami ir vystomi VVG potencialai, kaimo plėtra;

VVG sukurtas tinklas skleidžia patirtį apie įgyvendinamus projektus, vykstančius pokyčius, keičiamasi vizitais. VVG yra šio tinklo narė, aktyviai dalyvauja jo veikloje: vyko į susirinkimą Joniškyje, pareiškia savo nuomonę tinklo konferencijoje, teikia įvairius pasiūlymus Tinklo veiklos gerinimui.

VVG darbo patirtis ir pasiekti rezultatai rodo jos, kaip organizacijos, administracinius gebėjimus formuoti kvalifikuotų žmonių valdymo personalą, administruoti ir efektyviai įsisavinti ES ir kitas kaimui skirtas lėšas, didinti kaimo gyventojų pilietinį aktyvumą ir įtakoti spartesnę

kaimo plėtrą, norint užtikrinti visų socialinių grupių gyventojų, ypač turinčių socialinę atskirtį, kaimo žmonių gyvenimo kokybės gerinimą.

1. 3. VVG valdymas ir partnerystė

VVG valdymą reglamentuoja įstatai. Vietos veiklos grupės valdyme išskiriamos trys pakopos:

1. ***vietos veiklos grupės narių visuotinis susirinkimas;***
2. ***vietos veiklos grupės valdyba;***
3. ***vietos veiklos grupės pirmininkas.***

VVG jungia 16 narių, kurie visi įtraukti į valdybos sudėtį. Keturi iš jų atstovauja verslo, keturi - vietos valdžios ir aštuoni - socialinių ekonominių partnerių bei asociacijų interesus. VVG valdybos struktūra parodyta 1 pav.

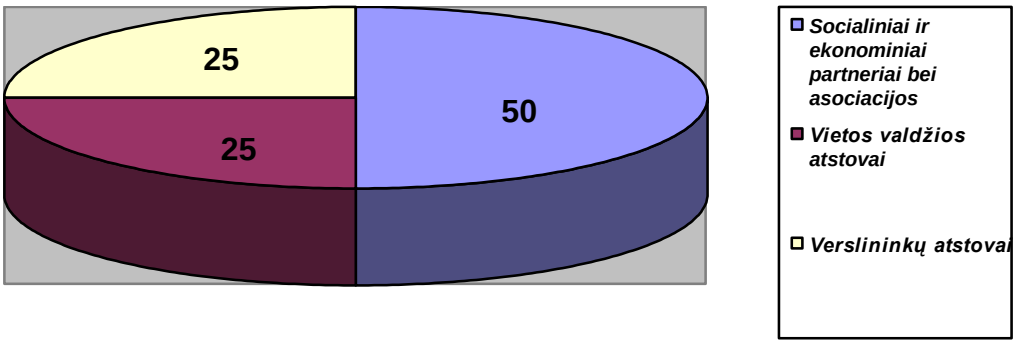

1 pav. VVG valdybos struktūra pagal socialinius partnerius, proc.

Valdybos sudėtyje yra 10 moterų ir 6 vyrai. Moterys nuo bendro valdybos narių skaičiaus sudaro 62,5 proc., vyrai - 37,5 proc.

Raseinių rajono vietos veiklos grupė „Raseinių krašto bendrija“

Valdybos narė Vika Dunauskaitė atstovauja jaunimo interesus. VVG atitinka visus keliamus reikalavimus partnerystei, lyties pusiausvyros ir jaunimo įtraukimo į VVG veiklą srityse. VVG susikūrė demokratinės iniciatyvos pagrindu, remiantis tomis nuostatomis parengti norminiai dokumentai, reglamentuojantys valdymo organų veiklą.

Sprendimų priėmimas. Organizacijų sprendimų priėmimo formavimo ir įgyvendinimo procesas yra sudėtingas. Vien tam, kad būtų parengtas ir priimtas sprendimas, būtinas pasiruošimo (medžiagos rinkimo, situacijos nagrinėjimo, apibendrinimo ir kt.) jo priėmimui etapas. Nemažai užtrunka ir sprendimų įgyvendinimas. Priimant sprendimus dalyvauja įvairūs organizacijų struktūriniai padaliniai.

Įvairių grupinio metodo darbo taikymas, sprendimų nuoseklumo priėmimo laikymasis leidžia padidinti priimamų sprendimų racionalumą bei efektyvumą. VVG organizavimo nuostatos ir suformuota valdymo struktūra pagrįsta kolegialiu valdymo principu. VVG valdymo sistemoje ir sprendimų priėmimo lygmenyje išskiriamos trys valdymo pakopos: *vietos veiklos grupės narių visuotinis susirinkimas , vietos veiklos grupės valdyba, vietos veiklos grupės pirmininkas.*

Aukščiausias VVG valdymo organas yra visuotinis narių susirinkimas, kuris renka valdybą, valdybos pirmininką bei priima sprendimus VVG veiklos strateginiais klausimais. Tuo pačiu apibrėžiamos kiekvieno valdymo organo funkcijos, veiklos ribos ir teisės priimant sprendimus. VVG valdyba įgyvendina visuotinio narių susirinkimo sprendimus, pirmininkas atstovauja VVG

bei jos vardu sudaro ir pasirašo sutartis su fiziniais ir juridiniais asmenimis, pagal savo kompetenciją atstovauja VVG interesams valstybinėse, nevyriausybinėse organizacijose, santykiuose su fiziniais ir juridiniais asmenimis, organizuoja, koordinuoja jos veiklą. Kiekvienos valdymo pakopos galios priimant sprendimus numatytos įstatuose.

Sprendimą dėl lėšų vietos projektui įgyvendinti skyrimo priima VVG valdymo organas. Šis sprendimas įsigalioja jį patvirtinus Agentūrai. Sprendimas dėl lėšų vietos projektui įgyvendinti skyrimo priimamas ir tvirtinamas atsižvelgiant į vietos projekto paraiškos vertinimo ataskaitą ir vietos projektų atrankos ir tvirtinimo taisyklių reikalavimus.

VVG užtikrins, kad priimant sprendimus dėl lėšų vietos projektui įgyvendinti skyrimo nebus teikiamos nepagrįstos privilegijos tam tikrai interesų grupei. Atrankos procedūros bus skaidrios, nešališkos ir atliktos laikantis viešumo principų, kartu atsižvelgiant į konfidencialumo reikalavimus, sprendimai dėl lėšų vietos projektui įgyvendinti skyrimo bus nuoseklūs, argumentuoti, pagrįsti vietos projektų paraiškų vertinimo ataskaitose išdėstytomis vertinimo išvadomis.

VVG valdymo organas sprendimus dėl lėšų vietos projektams įgyvendinti skyrimo priims posėdžiuose. Agentūros atstovas vietos projektų atrankos posėdžiuose dalyvaus stebėtojo teisėmis.

VVG valdymo organo nariai prieš pirmąjį vietos projektų atrankos posėdį pasirašys nešališkumo ir konfidencialumo deklaraciją. Tuo atveju, jei VVG valdymo organo sudėtis pasikeičia, VVG valdymo organo narys, pirmą kartą dalyvaujantis vietos projektų atrankos posėdyje, privalo pasirašyti nešališkumo ir konfidencialumo deklaraciją. Jeigu yra pagrindo manyti, kad VVG valdymo organo nario dalyvavimas rengiant, svarstant ir priimant sprendimą dėl konkretaus vietos projekto sukels interesų konfliktą, tas narys nusišalina pats arba VVG valdymo organui pasiūlius bus nusišalintas nuo šios procedūros. Vietos projektų atrankos posėdžio protokole bus įtraukiama informacija apie galimą interesų konfliktą. VVG sudarys etikos komisiją, kuri tirs konfliktines situacijas, priims sprendimus ir teiks rekomendacijas VVG valdymo organui.

VVG valdymo organas, priimdamas sprendimus dėl lėšų vietos projektams įgyvendinti skyrimo, dirbs pagal vietos projektų atrankos darbo reglamentą, kuris bus tvirtinamas pirmojo vietos projektų atrankos posėdžio metu.

Vietos projektų atrankos posėdyje vietos projektų paraiškų vertintojai pristato svarstomų vietos projektų paraiškų vertinimo ataskaitas ir atsako į VVG valdymo organo narių, Agentūros atstovo (-ų) pateiktus klausimus.

Vietos projektų atrankos posėdžio nariai sprendimus dėl svarstomų vietos projektų priims remdamiesi vietos projektų vertintojų parengtomis vietos projektų paraiškų vertinimo ataskaitomis, kitais dokumentais, susijusiais su vietos projekto paraiškos vertinimu, Agentūros atstovų,

socialinių-ekonominių partnerių, kitų institucijų atstovų bei ekspertų pateiktais argumentais ir informacija.

VVG valdymo organo sprendimai bus išdėstomi vietos projektų atrankos posėdžio protokole. Prie vietos projektų atrankos posėdžio protokolo gali būti pridedami įvairūs priedai, pavyzdžiui, posėdyje nagrinėti dokumentai.

Vietos projektų atrankos posėdžio protokolą pasirašo visi posėdyje dalyvavę asmenys. Asmuo, atsakingas už posėdžio darbo organizavimą, posėdžių protokolų originalus įsega į posėdžio darbo organizavimo bylą.

Asmuo, atsakingas už posėdžio darbo organizavimą per 2 (dvi) darbo dienas nuo protokolo pasirašymo dienos teikia protokolo kopiją Agentūrai tvirtinti.

Jei Agentūra turi pagrindo abejoti VVG valdymo organo sprendimo dėl lėšų vietos projektui įgyvendinti skyrimo pagrįstumu ir (arba) teisėtumu, ji turi atsisakyti tvirtinti VVG valdymo organo sprendimą skirti lėšas vietos projektui įgyvendinti. Tokiu atveju Agentūra pateikia atsisakymo tvirtinti VVG valdymo organo sprendimą priežastis ir grąžina VVG valdymo organui sprendimą svarstyti pakartotinai.

Įstatuose numatytos narių teisės sudaro prielaidas demokratiniam valdymui ir kolegialiam valdymo sprendimų priėmimui. Kiekvienas ruošiamas priimti sprendimas derinamas su vietos gyventojų atstovais. Svarstomas bendruomenių, suinteresuotų socialinių žmonių grupių sueigose ir, atsižvelgus į gyventojų nuomonę, teikiamas svarstyti VVG valdymo organams. Priimant sprendimą bet kokiame lygmenyje atliekami procedūriniai parengiamieji darbai pateikiant rengiamą klausimą svarstymui. Visuotinis susirinkimas arba valdyba priima galutinius sprendimus. Einamieji, organizaciniai sprendimai priimami numatytos kompetencijos ribose. VVG savo prigimtimi jungia įvairias institucijas, subjektus ir žmones. Jos misija - integruotai spręsti darnios kaimo plėtros klausimus savo vietovėje.

Konfliktų valdymas. Visuomenėje, tame tarpe, kaimo vietovėje vyksta pokyčiai, kuriuos įtakoja pasikeitimai rinkoje, valdymo struktūrose, personalijose. Kiekvienas pasikeitimas skirtingai priimamas atskirų individų ir dažnai sutinka pasipriešinimą. Konfliktai kyla dėl skirtingo suvokimo, skirtingų vertybių bei poreikių, o taip pat dėl ribotų išteklių norint įgyvendinti vieną ar kitą priemonę.

VVG įsitvirtindama kaip organizacija turėjo įtikinti kaimo bendruomenes, valdžios, verslo atstovus apie savo geranoriškus siekius ir paramą bendrų tikslų įgyvendinimui. Tam buvo panaudojami tarpusavio pokalbiai, diskusijos, ieškomas tinkamiausias sprendimas. Visada ieškomi kompromisai ir siekiama bendradarbiauti, kadangi problemų sprendimai yra aktualūs visiems.

Kiekvieną kartą, susidarius konfliktinei situacijai, VVG nariai siekia valdyti konfliktus. Naudojami tokie būdai:

Emocijų valdymas - pasiūlomos taisyklės, kurių turi laikytis abi pusės (išklausyti vieni kitų nuomonės, nepertraukinėti, gerbti vienas kitą).

Pozicijų išsakymas - išdėstoma vienos ir kitos pusės argumentuota nuomonė.

Alternatyvių variantų pasiūlymas - pasiūloma kuo daugiau problemos sprendimo variantų. Vėliau kartu atrenkama keletą geriausių pasiūlymų, kurie galėtų tapti probelmos sprendimo pagrindu.

Abipusiai naudingo sprendimo varianto priėmimas. VVG parodo pliusus, kuriuos teikia priimamas sprendimas, padėkojama už geranoriškumą.

Konfliktų valdymo būdas kiekvieną kartą pasirenkamas atsižvelgiant į situaciją ir visada siekiama rasti optimaliausią sprendimą. Per 4 metus VVG pavyko sumažinti konfliktinių situacijų skaičių ir užtikrinti glaudų bendradarbiavimą su visomis suinteresuotomis grupėmis kolegialiam sprendimų priėmimui ir konfliktinių priežasčių šalinimui.

Pasiskirstant pareigomis buvo atsižvelgta į VVG narių gebėjimus, turimą įdirbį konkrečiose veiklos srityse ir pasiektus rezultatus. VVG valdybos sudėtis, jos narių funkcijos parodytos 2 priede.

VVG grupės veiklą organizuoja valdybos nariai:

Vincas Blinstrubas - VVG *pirmininkas, atsakingas už VVG bendrą vadovavimą ir koordinavimą*. 1974 m. baigė Kauno A.Kvedaro miškų technikumą ir įgijo miškų ūkio techniko specialybę. Šiuo metu yra individualios įmonės „Vingruva“ savininkas. Visuomeninė veikla: Norgėlų kaimo bendruomenės pirmininkas, Raseinių seniūnijos tarybos pirmininkas, todėl jam sekasi suburti žmones, skirstyti darbus, atstovauti VVG valdžios institucijose, kalbantis su verslininkais, spręsti įvairias vietos veiklos grupės problemas. Jis nuolat kelia kvalifikaciją seminaruose, išsako savo nuomonę pasitarimuose su socialiniais partneriais, dalyvavo Radviliškio, Mažeikių, Telšių, Joniškio, Kelmės vietos veiklos grupių konferencijose, yra deleguotas į Vietos veiklos grupių tinklą.

Skaidrutė Žuvelaitienė - *VVG atsakinga už ekologinio ūkininkavimo plėtrą*. Baigusi VU Gamtos fakultetą, 2007 m. baigė LŽŪU Miškų fakultetą ir įgijo miškininkystės bakalauro laipsnį. Nuo

1998 m. dirba LR ŽŪR žemdirbių savivaldos organizatore Raseinių rajone, atsakinga už žemdirbiškų visuomeninių organizacijų telkimą, ES paramos įsisavinimo konsultavimą ir sklaidą, seminarų ir mokymų organizavimas. Yra Lietuvos miško savininkų asociacijos Raseinių skyriaus pirmininkė. Ji organizuoja mokymus miško savininkams, organizuoja miško dienas, miško savininkų geriausios valdos apžiūras, skaito paskaitas apie ES miškus ir aplinkosaugos reikalavimus jiems, organizavo ekologinius kursus pagal ES KP programą, agroaplinkosauginius mokymus kaimo bendruomenių nariams, individualiai konsultuoja miškų klausimais, konsultuoja ir padeda pildyti paraiškas bei mokėjimo prašymus pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“. Yra sukaupusi daug patirties dirbant su gamtos išteklių saugojimu, priežiūra.

Gražina Pečkaitienė - *VVG atsakinga už kultūros ir paveldo sritį.* 1979 m.baigė Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą ir įgijo gamtos-geografijos mokytos kvalifikaciją. Šiuo metu dirba Raseinių rajono savivaldybės administracijos Architektūros ir urbanistikos skyriaus vyriausioji specialistė kultūros vertybių apsaugai, todėl vietos veiklos grupėje jai patikėtos kultūros ir paveldo sritys. Gerai pažįsta rajoną, jo tradicijas, kultūros paveldą. Turi nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos specialisto atestatą (Nr. 10 a), paveldo turizmo marketingo sertifikatą, ESDL pradmenų pažymėjimą bei Valstybinio turizmo departamento pažymėjimą darbui su Nacionaline turizmo informacijos sistema. Yra įkūrusi Šiluvos kultūros paveldo rėmimo fondą ir jam sėkmingai vadovauja, yra savivaldybės darbuotojų profesinės sąjungos pirmininkė, Raseinių Švč. M. Marijos Ėmimo į Dangų parapijos pastoracinės tarybos narė.

Dalytė Raudonienė - *VVG socialinės grupės vadovė, sekretorė.* 1980 m. baigė Lietuvos veterinarijos akademiją ir įgijusi zooinžinierės specialybę. Dirba Raseinių Socialinių paslaugų centro socialine darbuotoja. Vadovauja gausiai (virš 120 narių) Ramonų kaimo bendruomenei, išrinkta Raseinių seniūnijos tarybos pirmininko pavaduotoja, yra Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos tarybos narė. Ji supranta kaimo gyventojų poreikius, dirba su pažeidžiamais, asocialiais žmonėmis. Savo veikloje užsiima kaimo socialinio gyvenimo gerinimu, organizuoja pagalbos ir labdaros akcijas kaimo gyventojams. Dalyvauja moterų klubo veikloje. Organizuoja renginius, rengia projektus kaimo bendruomenei.

Zenonas Dubinskas - *VVG atsakingas už žemės ūkio verslo plėtros ir žemdirbių socialinių sąlygų gerinimą*. 1983 m. baigė Lietuvos veterinarijos akademiją ir įgijęs zooinžinieriaus specialybę Nuo 2002 m. ūkininkas. Nuo 2007 m. Raseinių rajono savivaldybės administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos skyriaus Ariogalos seniūnijos specialistas, anksčiau yra dirbęs vyriausiu zootechniku, fermos vedėju, agrarinės tarnybos žemėtvarkininku, kolūkio pirmininko pavaduotoju. Jau keleri metų yra Paliepių kaimo bendruomenės pirmininkas, sporto klubo „Spartuoliai“ narys, Ariogalos seniūnijos tarybos pirmininkas.

Alma Norvaišienė - *VVG atsakinga už finansų administravimą.* 1979 m. baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją, turi žemės ūkio buhalterinės apskaitos ekonomistės kvalifikaciją. Šiuo metu dirba VšĮ Raseinių verslo informacijos centro vyr. finansininke-konsultante, moka dirbti su duomenų bazėmis, analizuoti duomenis ir juos apdoroti, vesti įvairių įmonių apskaitą, planuoti, sugeba naudotis įstatymine baze ir ją taikyti praktikoje. Domisi buhalterinės apskaitos ir finansų naujienomis. Turi gerus bendravimo įgūdžius, moka dirbti komandoje. Dalyvauja organizuojant įvairius renginius verslininkams.

Daiva Šeškauskaitė - *VVG atsakinga už tarptautinių ir vidaus ryšių palaikymą.* 1995 m. baigė Vilniaus pedagoginį universitetą ir įgijo lietuvių kalbos ir literatūros specialybę, taip pat 2001 m. baigė Kauno Vytauto Didžiojo universitetoetnologijos krypties, folkloristikos šakos doktorantūros studijas ir apsigynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją „Sutartinės apeiginiame kontekste“. Šiuo metu dirba Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegijoje dėstytoja ir tuo pačiu aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje- vadovauja Sargelių bendruomenės centrui.

Vytautas Oržekauskas - *VVG Aplinkos apsaugos grupės vadovas*. 2001 m. baigė Kauno kolegiją ir įgijo ekonomikos ir teisės administravimo kvalifikaciją, taip pat 1987 m. yra baigęs Kalvarijos maisto pramonės technikumą ir turi

maisto pramonės technologo –techniko kvalifikaciją. Dirba Raseinių rajono savivaldybės administracijos Architektūros ir urbanistikos skyriaus vyriausiuoju specialistu ekologijai. Dalyvauja kartu su kitomis institucijomis savivaldybės vykdomuose projektuose: Nemuno vidurupio baseino vandentiekio ir nuotekų tinklo plėtimas ir rekonstrukcija, Kauno regiono atliekų tvarkymo sistemos kūrimas, susipažino su Danijos savivaldybių atliekų tvarkymo patirtimi. Kasmet su rajono savivaldybės vadovais, specialistais vyksta į susitikimus seniūnijose, konsultuoja gyventojus medžių kirtimo, atliekų tvarkymo, kitais aplinkos apsaugai svarbiais klausimais.

Jūratė Garliauskienė - *yra atsakinga už LEADER metodo ir VVG veiklos sklaidą.* 1989 m. baigė Šiaulių K. Preikšo pedagoginį institutą, turi ikimokyklinės pedagogikos ir psichologijos dėstytojo, ikimokyklinio auklėjimo metodininko kvalifikaciją. Šiuo metu dirba LR Seimo nario R. Ačo padėjėja Vadovauja Gervinės kaimo bendruomenei, yra Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos pirmininkės pavaduotoja.

Vika Dunauskaitė - *VVG atsakinga už darbą su jaunimu.* 2006 m. baigė Panevėžio kolegiją ir įgijo pradinio ugdymo pedagogikos specialybę. Dirba Vosiliškio pagrindinės mokyklos etikos mokytoja, popamokinės veiklos „Mažosios žvaigždės“ vadovė, mokinių mokyklos tarybos vadovė, renginių organizatorė. Dažnai organizuoja laisvalaikio renginius jaunimui, kartu važiuoja į susitikimus su kitų rajonų kaimo bendruomenių jaunimu, dalyvavo įvairiose sporto šventėse, turistiniuose ir dviračių žygiuose.

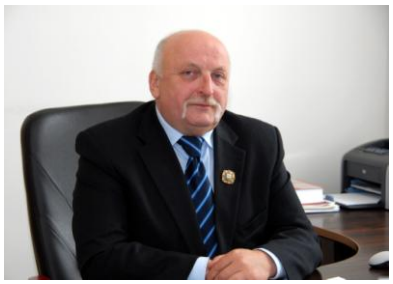

Kęstutis Skamarakas - *VVG atsakingas už partnerystės ir tarptautinius ryšius.* 1972 m. baigė Kelmės rajono Tytuvėnų tarybinio ūkio technikumą ir įgijo zootechniko kvalifikaciją. Raseinių rajono savivaldybės tarybos narys. 2000-2004 m. buvo LR Seimo narys, nuo 2007 m. balandžio mėn. iki 2008 m. sausio mėn. buvo išrinktas Raseinių rajono savivaldybės meru. Yra įkūręs tarptautinį K. Skamarako labdaros ir paramos fondą, įsteigęs VšĮ „Skaraitiškės dvaras“. Aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje, domisi kaimo gyventojų problemomis. Yra išrinktas Europos imtynių rėmimo fondo prezidentu, domisi Lietuvos istorija, paveldu. Yra Raseinių rajono Burbiškių ir Skaraitiškės dvarų savininkas.

Loreta Sirvidienė - *VVG projekto vadovė.* 1989 m. baigė Šiaulių K.Preikšo pedagoginį institutą ir įgijo pradinių klasių mokytojos kvalifikaciją. Dirba Raseinių rajono savivaldybės administracijos Strateginio planavimo, investicijų, projektavimo ir projektų valdymo skyriaus vedėjo pavaduotoja. Yra kaimų bendruomenės „Berteškiai“ pirmininkė, Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos pirmininkė, Su Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga ji lankėsi Belgijoje, Airijoje, Vengrijoje, Slovakijoje, Ispanijoje ir domėjosi tų šalių vietos veiklos grupių, kaimo visuomeninių organizacijų veikla.

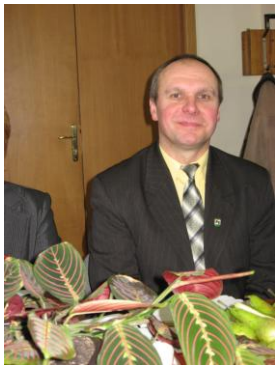

Linas Bielskis - *VVG ekonominės grupės vadovas*. 1985 m.baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją ir įgijo mokslinio agronomo kvalifikaciją. Jau dešimt metų yra individualios įmonės savininkas, yra buvęs Raseinių rajono savivaldybės tarybos nariu, dirbo kaimo reikalų, ekologijos ir teritorijų planavimo komitete, nuo 2002 m. yra visuomeninės organizacijos Kaimų bendruomenė „Butkiškės“ pirmininkas, taip pat Ariogalos seniūnijos seniūnų komiteto pirmininkas, Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos pirmininko pavaduotojas, judėjimo „Stabdyk nusikalstamumą“ narys, LR Seimo nario G. Mikolaičio visuomeninis padėjėjas, ūkininkas, Butkiškės parapijos sinodo sekretorius.

Gitanas Kybartas - *VVG atsakingas už darbą su socialiai pažeidžiamų žmonių grupėmis.* 1991 m. baigė Rietavo aukštesniąją žemės ūkio mokyklą ir įgijo agronomo specialybę. Dirba Raseinių rajono Nemakščių seniūnijos Žemėtvarkos skyriaus vyresniuoju specialistu. Yra Užkalnių kaimo bendruomenės pirmininkas, Raseinių rajono kaimų bendruomenių sąjungos tarybos narys, Nemakščių vaikų darželio tarybos pirmininkas, Nemakščių Šv. Trejybės bažnyčios parapijos pastoracinės valdybos narys, šeimos frakcijos vadovas.

Ginta Balsienė - *VVG atsakinga už darbą su moterimis.* 1991 m. baigė Šiaulių aukštesniąją medicinos mokyklą ir įgijo med. felčerės kvalifikaciją. Dirba Raseinių rajono savivaldybės administracijos Kaimo reikalų skyriaus Betygalos seniūnijos specialistė, mokosi LŽŪU žemės ūkio buhalterijos ir finansų specialybės 4 kurse. Nuo 2003 m. kaimų bendruomenės „Berteškiai“ tarybos narė, padeda organizuoti šventes, renginius, tvarko bendruomenės

buhalterinę apskaitą, dalyvauja seniūnijos sporto ir rudens šventėse, dviračių žygiuose, yra išklausiusi daug seminarų apie kaimo plėtrą, buhalterinės apskaitos vedimą, bendruomeniškumą ir lyderių ugdymą.

Benediktas Siliūnas - *VVG atsakingas už ryšius su verslo atstovais.* 1985 m. baigė Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą ir įgijo darbų ir bendratechninių disciplinų mokytojo kvalifikaciją, 2006 m. baigė Kauno technologijos universitetą ir įgijo informatikos mokytojo bakalauro profesinę kvalifikaciją Dirba VšĮ Raseinių verslo informacijos centro direktorius, yra baigęs Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą, KTU informatikos mokytojo specialybę. VVG grupėje atsakingas už ryšius su verslo atstovais. Yra Lietuvos kaimo sporto ir kultūros asociacijos „Nemunas“ respublikinės tarybos narys, lektorius, sporto klubo „Spartuoliai“ prezidentas, respublikinės sporto programų ekspertų komisijos narys.

Visų valdybos narių funkcijos suderintos su jų vykdoma veikla, numatyti vykdymo terminai ir atsakomybė. Du valdybos yra atsakingi už aplinkosaugą, gamtos ir kultūros paveldą. Sudarytos darbinės grupės, kurios apima bendrus vietos veiklos grupės organizacinius klausimus, ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės veiklos organizavimo ir vykdymo grupės, turinčios žmones atsakingus už siauresnes veiklos sritis (2 pav.). Darbo su jaunimu, moterimis, tarptautinį bendradarbiavimą ir kt.

VVG narių gebėjimai, kompetencija bei suformuota valdymo struktūra yra pajėgūs išspręsti VVG veikloje iškeltus uždavinius kaimo atstovaujamojoje teritorijoje. VVG narių gyvenimo aprašymai, kuriuose yra pateikta narių išsilavinimas, jų darbinė bei visuomeninė veikla yra pateikti 12 priede.

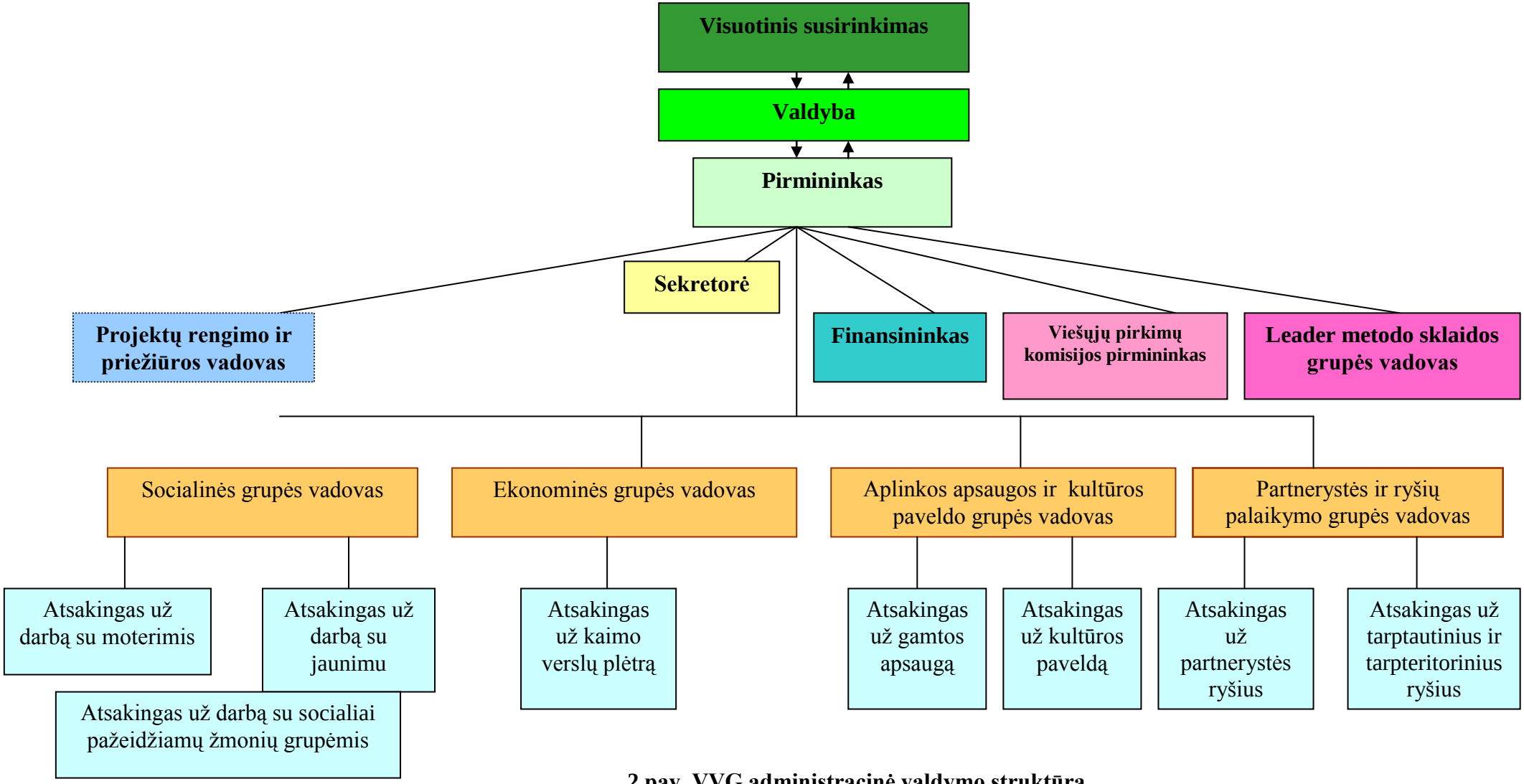

2 pav. VVG administracinė valdymo struktūra

1.4. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos rengimas

Šiuolaikinės subalansuotos plėtros koncepciją išreiškiantys ir strateginę regionų plėtrą apibrėžiantys dokumentai ypač akcentuoja piliečių dalyvavimo strateginio planavimo procese svarbą. Socialinio darnumo ir subalansuotos plėtros principai demokratinėse šalyse reiškia, kad piliečiai dalyvauja valstybės valdyme pareikšdami savo nuomonę ir reikalaudami, kad į jų nuomonę būtų atsižvelgta. Siekiant socialinės darnos, bendruomeniškumo idealų realizavimo, aktyvus piliečių ir jų grupių dalyvavimas būtinas ne tik įgyvendinant subalansuotos plėtros uždavinius, bet ir pirmame - kaitos planavimo etape. Gyventojai, dalyvaudami strategijos rengime, ne tik turi galimybę pareikšti nuomonę, į kurią bus atsižvelgta, bet ir yra aktyvinami tolesnei veiklai, skatinama jų pilietinė pozicija. Antra vertus, ši strategija, turėdama reglamentuojančio dokumento galią, apsprendžia piliečių visuomeninio, ekonominio, politinio dalyvavimo galimybes. Taigi, yra abipusis teritorinio strateginio planavimo ir gyventojų nuomonės ryšys: gyventojų nuomonė yra svarbus strateginio planavimo komponentas, o strateginis planavimas turės įtakos gyventojų pasirinkimo galimybėms.

Įsikūrusi vietos veiklos grupė taikė naują kaimo studijos tyrimo metodą „principą iš apačios“. Jo esmę sudaro tai, kad rengiant integruotą kaimo plėtros strategiją buvo pradėta ne nuo „valdininkų kabinetų“, o nuo kaimo žmonių, sudarant jiems sąlygas įvertinti esamą kaimo padėtį konkrečioje vietovėje ir teikti siūlymus dėl kaimo pokyčių krypties, būtiniausių priemonių įgyvendinimo. Kaimo žmonėms buvo sudarytos sąlygos dalyvauti priimant galutinį sprendimą. LEADER+ dvasia davė didelį impulsą kaimo gyventojų pilietiniam aktyvumui ir požiūrio bei atsakomybės už kaimo ateitį pasikeitimui.

Plečiant VVG veiklą ir norint tinkamai paruošti strategiją reikėjo žmonių „iš šalies“, kurie įvertintų, padėtų atlikti surinktos medžiagos analizę, patartų iškilus neaiškumams. 2004 m. rugsėjo 15 dieną pasirašyta sutartis su VšĮ „Kaimo verslo projektai“ dėl VVG konsultavimo.

2004 m. spalio 25 d. NMA Kauno skyriuje įregistruota paraiška Nr. BPD2004-EZUOGF-4.6.1-01-01/2/0004 techninei paramai gauti vietovės studijos parengimui.

Ruošiant bandomąją strategiją pasirinkta tema „Gyvenimo kaimo vietovėse kokybės gerinimas“, nes ši tema aktuali Raseinių rajonui. Kaimo plėtros pagrindas yra socialinės atskirties mažinimas, įvairių paslaugų plėtimas kaimo gyventojams. Svarbu tai, kad dauguma jaunų žmonių, baigę vidurinę mokyklą, išvyksta mokytis į aukštąsias mokyklas ir jas baigę negrįžta į kaimą, nes čia nėra sąlygų įsidarbinti, įsigyti buto. Tai labai sumažina kaimo bendruomenių galimybes

prisitaikyti prie ekonominių ir socialinių pokyčių. Yra ir liekančių gyventi kaime jaunų žmonių, tačiau dauguma jų neturi darbui reikalingų žinių, kvalifikacijos, įgūdžių.

Darant teritorijos analizę, siekta apžvelgti įvairias kaimo gyvenimo sritis: organizuotas informacijos rinkimas: paruošti klausimynai (anketos) kaimo gyventojams, socialiai pažeidžiamai tikslinei žmonių grupei, atskirai verslininkams, jaunimui. Surinktos bendruomenių veiklos suvestinės, į darbą įtraukėme kaimo bendruomenių atstovus, seniūnus, seniūnijų darbuotojus, įvairias savivaldybės institucijas. Savivaldybės administracijos Ekonomikos ir ūkio skyriaus specialistai teikė medžiagą apie kelių būklę, įgyvendintus projektus, Kaimo reikalų skyrius - duomenis apie ūkininkus, pasėlių deklaracijas ir kt., Socialinės paramos skyrius pristatė medžiagą apie socialines ir šalpos išmokas. Švietimo skyriaus specialistai perdavė žinias apie mokinių krepšelio lėšas, kaimo mokyklų ir mokinių skaičių. Turto valdymo skyrius ir Architekto tarnyba - apie pastatų būklę, teritoriją. Informacinių technologijų ir komunikacijos tarnyba pateikė informaciją apie šiuolaikinių technologijų naudojimą kaime, Vaikų teisių apsaugos tarnyba - apie problematiškas šeimas ir pagalbą joms. Darbo biržos specialistai apžvelgė penkerių metų bedarbių pokyčius, policijos komisariatas - apie nusikalstamumo priežastis, tendencijas ir statistinius penkerių metų duomenis.

Įgyvendinant veiklos planą, didėjo darbų ir veiklos krūvis, todėl reikėjo pasiskirstyti darbo sritimis, į kurias gilintųsi ir už kurias būtų atsakingas kiekvienas VVG narys. VVG sistemingai ir tinkamais metodais vietos spaudoje, savivaldybės interneto tinklalapyje, įvairių institucijų susirinkimuose prisistatydavo nuveiktą darbą, išklausydavo nuomones, dalyvaudavo diskusijose, kurios padedavo pastebėti klaidas, nepadarytus darbus.

Po pasirengiamojo etapo pradėti konkretūs veiksmai rengiant strategiją. Jie buvo vykdomi pagal sudarytą darbo grafiką. Griežtai prisilaikyta principo „iš apačios“. Per informavimo priemones kaimo gyventojai buvo raginami įsitraukti į kaimo situacijos analizę ir idėjų, pasiūlymų teikimą, opių vietovės problemų sprendimui.

Projekto rengimo eiga ir dalyvavusių žmonių skaičius parodyti 3 pav.

Į strategijos rengimą buvo įtraukta apie 1000 kaimo gyventojų.

Suformuotos veiklios komandos ir VVG narių atsidavusio darbo dėka plane numatytos priemonės sėkmingai įgyvendinamos. Pasiekti rezultatai parodyti VVG darbų ataskaitoje (5, 6 priedai) ir viešinimo veiklos suvestinėje (7, 8 priedai).

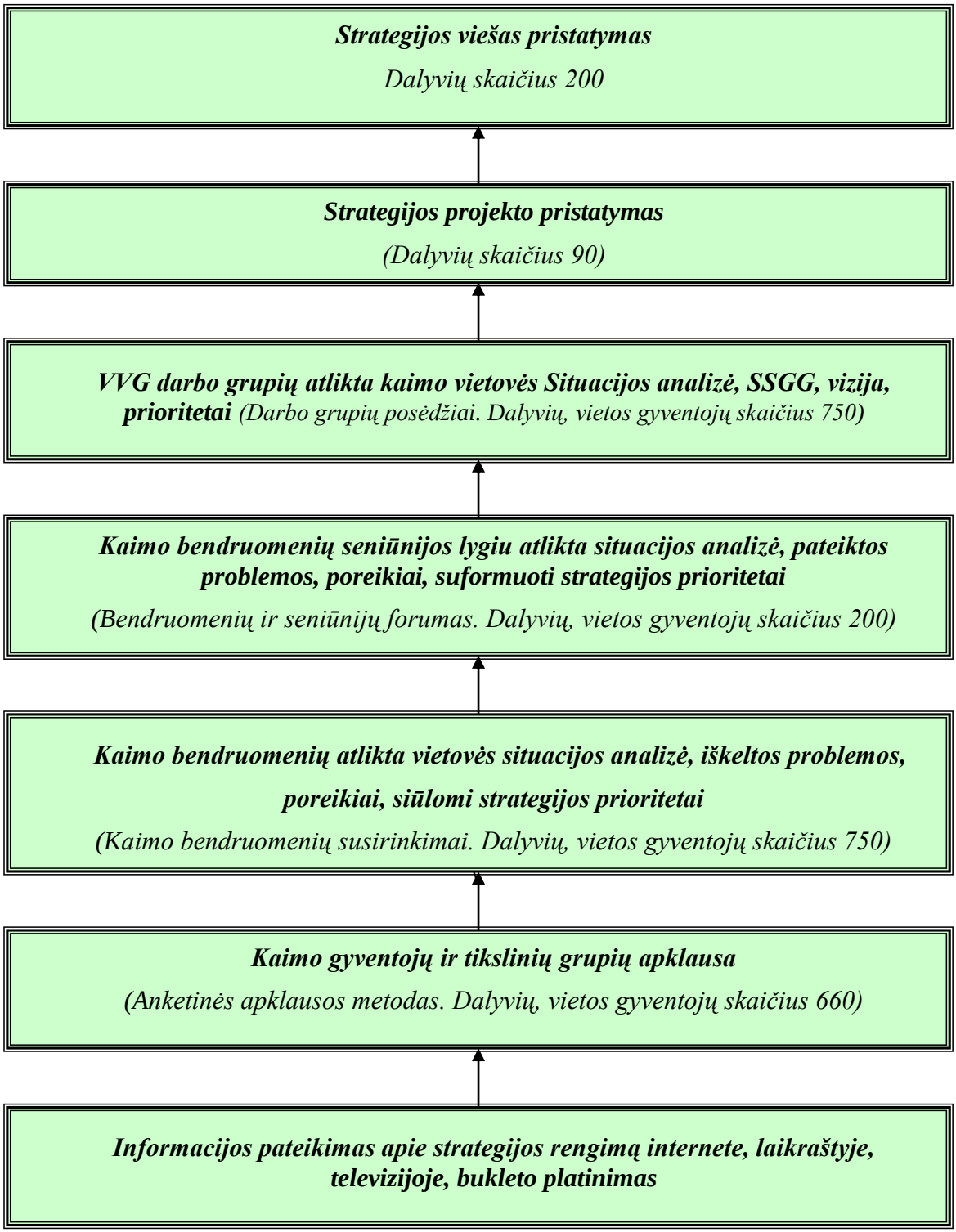

3 pav. VVG bandomosios strategijos rengimo eiga

Parengta integruota bandomoji strategija užsienio ekspertų buvo teigiamai įvertinta, tačiau dėl ribotų finansinių išteklių nebuvo skirta parama jos įgyvendinimui. Sukaupta patirtis rengiant projektus, kolektyviniam darbui sudarė prielaidas sėkmingai parengti bendruomenių projektus ir gauti paramą jų įgyvendinimui. Parengta bandomoji integruota strategija apėmė tik 2006-2008 m.

laikotarpį. Bet vyksta labai spartūs Lietuvos ūkio socialiniai ir ekonominiai pokyčiai. Minėtos priežastys reikalavo patobulinti jau parengtą strategiją ir numatyti veiklas iki 2014 metų. Tuo tikslu, parengta Vietos plėtros 2008–2014 metų strategija.

Rengiant Vietos plėtros 2008–2014 metų strategiją apie tai informuoti vietos gyventojai ir sprendimai priimti įvertinant galimus vidaus ir išorinio poveikio veiksnius. Strategija buvo rengiama griežtai prisilaikant anksčiau naudoto ir pasiteisinusio „principo iš apačios“ tyrimo metodo (2 lentelė).

2 lentelė. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos rengimo eiga

Eil. Nr.	Priemonės pavadinimas	Vykdymo laikas	Rezultatas
1.	Vizitas į NMA prie ŽŪM	2007 02 12	Sutarties pasirašymas dėl projekto „Techninė parama kaimo vietovių studijoms, jų vertinimui, paraiškų paramai gauti parengimui, atsižvelgiant į susijusių gyventojų poreikius, parengtos bandomosios strategijos tobulinimui, siekiant pasirengti Leader metodo įgyvendinimui 2007-2013 metais“ Nr. BPD2004-EZUF-4.6.0-06-06/0004 įgyvendinimo
2.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt kvietimas dalyvauti mokymuose „Kaimo vietovės studija ir plėtra 2007-2013 m.“	2007 03 29	Kvietimas kaimo bendruomenių, kitų kaime veikiančių nevyriausybinių organizacijų nariams dalyvauti Raseinių VVG organizuojamuose mokymuose
3.	Laikraštyje „Alio, Raseiniai“ Nr.13 skelbimas	2007 03 30	Skelbimas-kvietimas į mokymus „Kaimo vietovės studija ir plėtra 2007-2013 m.“
4.	Organizuoti mokymai tema: „Kaimo vietovės studija ir plėtra 2007-2013 m.“	2007 04 02-06	Buvo apmokyta 100 kaimo gyventojų, kurie buvo įtraukti į vietos plėtros strategijos rengimą
4.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt straipsnis „VVG „Raseinių krašto bendrija“ aktyvina savo veiklą“	2007 04 19	Pasakojimas apie įvykusius mokymus „Kaimo vietovės studija ir plėtra 2007-2013 m.“ Šie mokymai skirti parengtos bandomosios strategijos tobulinimui ir kaimo plėtros priemonių 2007-2013 metais numatymui.
5.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt straipsnis „Rajono vadovai domisi kaimo bendruomenių veikla“	2007 04 19	Aprašytas Savivaldybės mero susitikimas su VVG „Raseinių krašto bendrija“ valdyba.
6.	Laikraštis „Naujas rytas“ Nr. 34 straipsnis „VVG „Raseinių krašto bendrija“ aktyvina savo veiklą“	2007 04 28	Informacija apie įvykusius mokymus, ruošiamą strategiją
7.	Raseinių VVG veiklos pristatymas Savivaldybės tarybos Kaimo reikalų, ekologijos ir teritorijų planavimo komitetui	2007 05 09	Pristatyta Raseinių VVG veikla, numatomi strategijos rengimo darbai
8.	Susitikimas su Savivaldybės	2007 04 18	Numatyta VVG „Raseinių krašto bendrija“

	meru Kęstučiu Skamaraku		valdybai, kurios nariu ir toliau sutiko būti Savivaldybės meras Kęstutis Skamarakas, rinktis kuo dažniau, kad galėtų tinkamai pasiruošti veiklos strategijos kūrimui, projektų rengimui ir pan.
9.	Valdybos posėdis (protokolas Nr.18)	2007 04 18	Aptarti strategijos tobulinimo darbai, Valdybos narių sudėties atnaujinimas
10.	Raseinių VVG veiklos pristatymas Savivaldybės tarybos Ūkio ir verslo plėtros, informacinės visuomenės kūrimo komitetui	2007 05 08	Pristatyta Raseinių VVG veikla, numatomi strategijos rengimo darbai
11.	Susitikimas su rajono Savivaldybės administracijos vadovais, VVG konsultantais	2007 04 18	Aptarti svarbiausi numatomi rengiamos strategijos darbai, aptartas bendradarbiavimas.
12.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt straipsnis „Rajono vadovai domisi kaimo bendruomenių veikla“	2007 04 19	Aprašytas Savivaldybės mero susitikimas su VVG „Raseinių krašto bendrija“ valdyba.
13.	Laikraštis „Naujas rytas“ Nr. 34 straipsnis „VVG „Raseinių krašto bendrija“ aktyvina savo veiklą“	2007 04 28	Informacija apie įvykusius mokymus, ruošiamą strategiją
14.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt straipsnis „Kviečiame kartu rengti VVG „Raseinių krašto bendrija“ strategiją“	2007 06 04	Pakviesti visi kaimo gyventojai, bendruomenių nariai, veikiančių įstaigų, įmonių atstovai, verslininkai prisidėti prie strategijos rengimo
15.	Laikraštis „Naujas rytas“ Nr. 45 straipsnis „Kviečiame kartu rengti VVG „Raseinių krašto bendrija“ strategiją“	2007 06 06	Pakviesti visi kaimo gyventojai, bendruomenių nariai, veikiančių įstaigų, įmonių atstovai, verslininkai prisidėti prie strategijos rengimo
16.	Laikraštyje „Raseinių žinios“ Nr.5 straipsnis „Kviečiame kartu rengti VVG „Raseinių krašto bendrija“ strategiją“	2007 06 08	Pakviesti visi kaimo gyventojai, bendruomenių nariai, veikiančių įstaigų, įmonių atstovai, verslininkai prisidėti prie strategijos rengimo
17.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt skelbimas-kvietimas dalyvauti susitikime Strategijų aptarimas „Seniūnijų plėtra 2007-2013 m. laikotarpiu“	2007 07 05	Gyventojai informuoti apie rengiamą susitikimą
18.	Seniūnijų strategijų aptarimas su kaimo bendruomenių pirmininkais	2007 07 10	Aptartos seniūnijų strategijos, jų duomenys bus naudojami rengiant bendrą strategiją
19.	Seniūnijų strategijų aptarimas su savivaldybės vadovais, administracijos specialistais	2007 07 10	Aptartos seniūnijų strategijos, jų duomenys bus naudojami rengiant bendrą strategiją
20.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt skelbimas-kvietimas: Raseinių VVG pasirašė keturšalę bendradarbiavimo sutartį	2007 08 13	Informacija apie tai, kad Kelmės, Joniškio, Raseinių, Šiaulių rajonų vietos veiklos grupės surengė dalykinį susitikimą. Keturių rajonų vietos veiklos grupių susitikimas baigėsi keturšalės bendradarbiavimo sutarties pasirašymu

21.	Susitikimai seniūnijose su seniūnais, kaimo bendruomenių pirmininkais, kitais socialiniais partneriais	2007 m. rugpjūčio-rugsėjo mėn.	Aptartos seniūnijų strategijos, inicijuoti žemėtvarkininkų ir kaimo bendruomenių susitikimai, kiekviena kaimo bendruomenė pateikė Savivaldybei prašymus, apie laisvos valstybinės žemės poreikį visuomenės reikmėms, kad galėtų vykdyti projektus
22.	Seniūnijų strategijų priemonių numatymas	2007 m. rugpjūčio-rugsėjo mėn.	Kiekviena seniūnija pateikė prašymus su savo seniūnijos numatomų 2007-2013 m. strategijos priemonių planu
23.	Raseinių rajono savivaldybės tarybos posėdis	2007 09 27	Priimtas Raseinių rajono savivaldybės tarybos sprendimas Nr. (1.1)TS-204 „Dėl žemės sklypų pripažinimo svarbiais rajono Savivaldybės bendruomenėms ir paėmimo juos naudoti bendruomenių reikmėms“
24.	Susitikimas su konsultantais dėl strategijos rengimo problemų aptarimo	2007 10 19	Kaimo plėtros prioritetų numatymas
25.	Susitikimas su seniūnijų seniūnais	2007 11 28	Pristatyti kaimo plėtros prioritetai ir jų įgyvendinimo priemonių planas
26.	Strategijos priemonių tikslinimas	2008 m. vasario mėn.	Kiekviena seniūnija (ir kaimo bendruomenė) savo susirinkimuose dar kartą apsvarstė numatomas priemones, kurias įgyvendins pagal Leader programą
27.	Interneto tinklalapyje www.raseiniai.lt skelbimas-kvietimas	2008 04 24	Paskelbtas kvietimas dalyvauti Raseinių VVG konferencijoje „Leader+ ir 2007-2013 m. Raseinių rajono vietos plėtros strategija“
28.	Strategijos pristatymas visuomenei	2008 05 - 07	Surengta konferencija „Leader+ ir 2007-2013 m. Raseinių rajono vietos plėtros strategija“
29.	Laikraštis „Naujas rytas“ Nr. 36 straipsnis „Pritarta Raseinių VVG strategijai“	2008-05-10	Aprašyta įvykusi konferencija ir jos rezultatai

Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją į įvairius jos rengimo etapus buvo įtraukta apie 1000 kaimo gyventojų. Svarstymuose ir priimant galutinius sprendimus dalyvavo vietos valdžios, verslo atstovai ir kiti socialiniai partneriai.

Visų vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos prioritetų rengimas buvo organizuojamas vadovaujantis tuo pačiu teisiniu pagrindu, panašiais principais ir laikantis to paties tvarkaraščio.

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos rengimui buvo sudarytos darbo grupės:

1. *Darbo koordinavimo grupė.*
2. *Ekonominės plėtros.*
3. *Socialinės plėtros.*
4. *Aplinkosauginės plėtros*.

Darbo koordinavimo grupei vadovavo VVG pirmininkas V. Blinstrubas. Į jos sudėtį buvo įtraukta projekto vadovė- L. Sirvidienė, sekretorė - D. Raudonienė.

VVG pirmininkas kartu su valdyba rengė VVG narių, kaimo bendruomenių, kitų nevyriausybinių organizacijų, seniūnų, savivaldybės administracijos atstovų susitikimus. Susitikimuose pristatė Kaimo plėtros 2007-2013 m. programą, ypač jos III ir IV kryptis ir kvietė aktyviai dalyvauti diskusijose, rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją. Savivaldybės meras, atskirų padalinių vadovai, seniūnai, kaimo bendruomenių atstovai išreiškė didelį susidomėjimą ir nuolatos darbo grupei teikė savus pasiūlymus.

Darbo grupė derino Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos atskirų skyrių suderinamumą tarp atskirų prioritetų, strategijos atitiktį EB horizontalioms sritims, strategijos suderinamumą bei papildomumą Kaimo plėtros 2007-2013 m. programai, nacionaliniams ir regioniniams strateginiams dokumentams, jos suderinamumą su programomis, finansuojamomis iš EB struktūrinių fondų.

Ekonominė darbo grupė suformuota, atsižvelgiant į darbo grupėje svarstomos tematikos specifiką. Grupės vadovu buvo paskirtas Linas Bielskis Darbo grupę sudarė 3 nariai. Sprendimai priimti darbo grupės posėdžiuose, kurių metu svarstydavo darbo grupės parengtus dokumentus, teikdavo pastabas bei pasiūlymus, siūlydavo sritis, kurias būtina remti. Atsižvelgus į darbo grupės narių pastabas ir pasiūlymus, atlikdavo pataisymus ir visą medžiagą pateikdavo nariams. Susirašinėjimas su darbo grupės nariais vykdavo elektroniniu paštu. Visi darbo grupės nariai buvo raginami pasidalinti turima informacija su kitais socialiniais, ekonominiais partneriais, kurie nėra darbo grupės nariai. Darbo grupė atliko ekonominės būklės analizę, su vietos gyventojais aptarė galimą verslų plėtrą, pateikė siūlymus formuojant prioritetus ir numatant paramą konkrečioms verslo sritims.

Socialinės plėtros darbo grupė apėmė labai plačią kaimo gyventojų socialinės būklės sritį, pradedant švietimu, kultūra, socialine parama, darbą su atskiromis socialinėmis grupėmis. Darbo grupę sudarė: grupės pirmininkė Dalia Raudonienė ir 3 nariai. Grupė atliko išsamią minėtų socialinių sričių VVG atstovaujamojoje teritorijoje analizę, būklę aptarė grupės posėdžiuose, apibendrintą medžiagą pateikė svarstyti kaimo bendruomenėms ir kitoms kaimą kuruojančioms institucijoms. Koordinavimo grupei pateikė priemones, kurios turėtų būti įtrauktos į Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją, norint pagerinti kaimo žmonių viešojo socialinio aptarnavimo būklę.

Aplinkosauginės plėtros grupei vadovavo Vytautas Oržekauskas. Grupę sudarė 3 nariai. Minėta grupė atliko aplinkosauginės būklės situacijos analizę, numatė priemones, kurias VVG turėtų įgyvendinti 2008-2014 m., finansuodama iš vietos plėtros strategijos numatytų lėšų. Be to, ši grupė dalyvavo įvertinant strategijoje numatytų įgyvendinti priemonių aplinkosauginį pagrindimą, t.y. ar numatytos priemonės nepažeis aplinkosauginės pusiausvyros ir nepadarys žalos gamtos ištekliams ir kaimo žmonių gerbūviui.

Raseinių r. seniūnijos kartu su kaimo bendruomenėmis atliko vietovės studiją, išsiaiškino poreikius ir 2007 m. liepos 10 d. įvyko kaimiškų seniūnijų SSGG analizių ir poreikių suvestinių pirmas viešas pristatymas. Jame buvo pateiktos pristatymo dalyvių pastabos, pasiūlymai, aptartos klaidos, pradėtos formuoti strategijos prioritetinės kryptys ir įpareigota priderinti poreikius prie turimų finansinių ir materialinių išteklių.

2008 m. gegužės 7 d. įvykusioje VVG konferencijoje „Leader + ir Raseinių rajono Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija“ buvo pristatytas parengtas Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos projektas, visi strategijos prioritetai. Konferencijoje dalyvavo per 60 įvairių socialinių, verslo, valdžios partnerių atstovų. Dauguma šių partnerių dirbo atskirose darbo grupėse strategijos rengimo metu, todėl galutinio viešojo aptarimo tikslas buvo visiems kartu dar kartą peržiūrėti ir apibendrinti darbo rezultatus bei patikrinti suderinamumą tarp atskirų prioritetų, strategijos atitiktį EB horizontalioms sritims, strategijos suderinamumą bei papildomumą Kaimo plėtros 2007-2013 m. programai, nacionaliniams ir regioniniams strateginiams dokumentams, jos suderinamumą su programomis, finansuojamomis iš EB struktūrinių fondų. Po viešojo aptarimo buvo atsižvelgta į svarbiausias socialinių ir ekonominių partnerių pastabas.

Konferencijos metu parengtam vietos plėtros strategijos 2008-2014 m. projektui pritarė visos dalyvavusios kaimo bendruomenės (16 priedas).

Vietos plėtros strategijos 2008-2014 m. tvirtinimo akimirkos

Tyrimo metodai. Kaip buvo minėta, rengiant strategiją, buvo prisilaikyta „principo iš apačios“ tyrimo metodo. Šis metodas integravo tyrimo ir sprendimų procese visus kitus moksle ir praktikoje naudojamus sisteminės analizės metodus. Tai, visų pirma, buvo tiriama ir numatoma integruota socialinės, ekonominės ir gamtinės sistemos vietovės darni plėtra. Rengiant ir integruotą bandomąją, ir Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją, buvo atlikta anketinė apklausa tiek įvertinant vietovės socialinės, ekonominės būklės subjektyviąją pusę, tiek išaiškinant atskirų socialinių grupių: moterų, jaunimo, neįgaliųjų ir kt. poreikius. Dažnai buvo rengiamos diskusijos, analizuojami įvairūs rajono, Kauno apskrities, respublikos dokumentai, naudojam statistinė medžiaga.

1.5. VVG tarpteritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas

Raseinių VVG neužsisklendžia vien savo rajone, bet jai rūpi ir kitų respublikos panašių vietos veiklos grupių pasiekimai. VVG dažnai bendrauja su kitomis respublikos VVG grupėmis. Pasirašytos bendradarbiavimo sutartys su Kelmės rajono visuomenine organizacija „Kelmės krašto partnerystės vietos veiklos grupe“, Biržų rajono vietos veiklos grupe, Joniškio rajono partnerystės vietos veiklos grupe, Šiaurės vakarų Lietuvos vietos veiklos grupe, Telšių rajono vietos veiklos grupe, Kaišiadorių rajono vietos veiklos grupe, Radviliškio partnerystė grupe „Radviliškio lyderis“. Bendradarbiavimas yra grindžiamas lygiavertės partnerystės principais ir apims tokias veiklos sritis: kaimo žmonių pilietiškumo ir demokratijos principų ugdymo ir sklaidos, aplinkosaugos, švietimo, kooperacijos, turizmo ir kitose srityse.

2005 m. gegužės 24 d. Raseinių VVG pirmininkas dalyvavo Joniškio rajono partnerystės vietos veiklos grupės organizuojamojoje kaimo bendruomenių, verslo ir vietos valdžios konferencijoje „Kaimo vietovės studija ir integruotos bandomosios strategijos parengimas, siekiant gyvenimo kokybės gerinimo Joniškio rajono savivaldybės kaimo gyvenamojoje vietovėje“. Daugelį Lietuvos VVG narių susitinka dalyvaudami įvairiose konferencijose, pasitarimuose, mokymuose, kuriuos rengia Žemės ūkio ministerija, kitos institucijos. VVG yra dalyvavusi seminare „Strategijų rengimo metodika pagal LEADER+ pobūdžio priemonę“ Palangoje 2005 m. vasario 22-23 dienomis, pasidalino patirtimi su Kretingos rajono kaimo plėtros asociacija, Pagėgių ir Jurbarko rajono VVG Nemunas, Šilutės VVG Asociacija „Lamatos žemė“, Tauragės rajono VVG.

VVG valdybos nariai dalyvauja ir LEADER+ darbo grupėse. VVG pirmininkas dalyvavo Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto priemonės „LEADER+ pobūdžio priemonės“ įgyvendinimo koordinavimo grupės posėdžiuose, kituose ŽŪM rengiamuose pasitarimuose.

Rengdami bandomąją strategiją, VVG domėjosi kitų respublikos LEADER+ programos dalyvių pasiekimais. Dalyvavo diskusijose dėl gairių pareiškėjams tobulinimo, dėl VVG tinklo sukūrimo.

2005 m. kovo 7-8 d. Lietuvos Žemės ūkio ministerijoje lankėsi Latvijos žemės ūkio ministerijos delegacija, vadovaujama Kaimo plėtros departamento direktorės Ninos Rakstinos, kuri susipažino su LEADER+ priemonės įgyvendinimo patirtimi Lietuvoje. Latvijos delegacija susitiko ir su Lietuvos veiklos grupių atstovais bei konsultantais. Susitikime dalyvavo Raseinių VVG pirmininkas V. Blinstrubas, pavaduotoja S. Žuvelaitienė ir mūsų konsultantai iš VšĮ „Kaimo verslo projektai“ J. Čiuknaitė, V. Mickus. Po šio susitikimo bendraujame elektroniniu paštu su Latvijos Kaimo plėtros departamento direktore Nina Rakstina.

2004 m. gruodžio 10 d. Žemės ūkio ministerijoje lankėsi Dvišalės pagalbos projekto ekspertas iš Švedijos Chris Ormalm, kuris konsultavo Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto „Leader+ pobūdžio priemonės“ įgyvendinimo ir vykdomo projekto finansų valdymo klausimais. Gruodžio 15 dieną Kaune vykusiame Lietuvos ir Švedijos vietos veiklos grupių susitikime dalyvavo Raseinių VVG pirmininkas V. Blinstrubas, pavaduotoja S. Žuvelaitienė, jie susipažino su Švedijos VVG strategijos rengimo ir įgyvendinimo patirtimi, dalyvavo diskusijose, dirbo grupėse.

2005 m. kovo 1-2 d. Žemės ūkio ministerija kartu su Švedijos LEADER+ programos ekspertais ir šios šalies vietos veiklos grupių atstovais organizavo konsultacijas strategijos rengimo ir įgyvendinimo klausimais. Kovo 1 d. Pakruojyje, VVG „Pakruojo rajono partnerystės“ dalyvavo diskusijose Raseinių rajono VVG valdybos nariai V. Blinstrubas, I. Dunauskaitė, S. Žuvelaitienė, VO „Kaulakių kaimo bendruomenė“ pirmininkė V. Pocienė.

Nuo 2004 m. lapkričio mėnesio VVG užsiregistravo vvg@konferencijos.lt, nuolat seka interneto puslapių www.leader.lt ir www.vvg.lt informaciją, dalyvauja diskusijose.

VVG nariai Daiva Šeškauskaitė ir Kęstutis Skamarakas, vykdami į užsienį, dalyvaudami seminaruose, konferencijose pristato Raseinių vietos veiklos grupę, užmezga dalykinius ryšius, įgyja patirties sėkmingesnei VVG veiklai plėsti.

Pasirašyta tarptautinio bendradarbiavimo sutartis su IRD Kiltimagh Ltd iš Airijos, su kuriais VVG planuoja rengti tarptautinius projektus, keistis vizitais, pristatant LEADER+ programos, projektų įgyvendinimo naudą kaimo žmonėms.

Butkiškės kaimo bendruomenėje, lankėsi vokiečių, dirbančių jaunimo politikos įgyvendinimo srityje, delegacija iš Berlyno ir Brandenburgo žemių, ir Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos specialistė Sandra Jančiauskaitė. Vokietijos Federacinės Respublika su Lietuvos Respublika jaunimo politikos srityje bendradarbiauja nuo 1994 metų. Praėjusiais metais mūsų šalies delegacija, kurios sudėtyje buvo ir praėjusios kadencijos savivaldybės tarybos narys, Butkiškės kaimo bendruomenės pirmininkas Linas Bielskis, dalyvavo susitikimuose Vokietijoje, domėjosi ten įgyvendinama jaunimo politika.

2007 m. rugpjūčio 10 dieną Kelmės turizmo ir verslo informacijos centre Kelmės, Joniškio, Raseinių, Šiaulių rajonų vietos veiklos grupės surengė dalykinį susitikimą „LEADER+ pobūdžio priemonės“ įgyvendinimas ir tarpregioninis, tarptautinis bendradarbiavimas 2007-2013 metais“. Raseinių rajono vietos veiklos grupei „Raseinių krašto bendrija“ atstovavo pirmininkas Vincas Blinstrubas ir valdybos narė Loreta Sirvidienė. Susitikimo dalyviai aptarė, kaip jiems sekasi dalyvauti ES programoje LEADER+. Kelmės ir Joniškio grupės 2006 m. pateko tarp 10 respublikos grupių, kurioms bandomųjų strategijų įgyvendinimui buvo skirta po 0,5 milijono litų. Abi VVG skundžiasi dideliu popierizmu, buvo numačiusios įkurti daug darbo vietų, paremti įvairius projektus, tačiau bendruomenės pateikė projektus tik patalpų remontui, todėl teko kreiptis į ŽŪM ir prašyti, kad leistų keisti numatytas priemones.

Raseinių ir Šiaulių VVG informavo, kaip sekasi numatyti būsimus projektus. Visoms VVG yra aktuali žemės visuomeniniams poreikiams dokumentų sutvarkymo problema, visos supranta, kad be savivaldybių pagalbos strategijų neįgyvendins.

Keturių rajonų vietos veiklos grupių susitikimas baigėsi keturšalės bendradarbiavimo sutarties pasirašymu. Joje susitarta keistis informacija, kartu rengti vietinius ir tarptautinius projektus, dalyvauti konferencijose, seminaruose, kituose renginiuose.

Keturšalės bendradarbiavimo sutarties atstovai

- 2006 m. rugpjūčio 25 d. VVG surengė susitikimą su Telšių vietos veiklos grupe Butkiškės kaime. Surengtos diskusijos, aptarti abiejų rajonų vietos veiklos grupių pasiekimai ir problemos;

- 2006 m. rugsėjo 20 d. VVG surengė Biržų rajono kaimo bendruomenių sąjungos narių, bendruomenių pirmininkų, savivaldybės atstovų, VVG narių susitikimą Raseinių rajone;

- 2007 m. sausio 31 d.- susitikimas su Radviliškio VVG „Radviliškio lyderis“. Pasidalinta patirtimi, aplankytos veikliausios Raseinių rajono kaimo bendruomenės;

- 2007 m. rugsėjo 27-30 d. VVG surengė pažintinę turistinę išvyką į Vokietijos respublikos Bavarijos žemę. Aplankytas Berlynas, susipažinta su Vokietijos kultūros objektais;

- 2007 m. spalio 16 d. VVG surengė susitikimą su Telšių VVG nariais, aptarė strategijos rengimo problemas, susipažino su kaimo bendruomenių veikla bei su Telšių rajono kaimo bendruomenių pirmininkais;

- 2007 m. gruodžio 7 d. VVG nariai dalyvavo konferencijoje „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, kurioje pasidalino patirtimi;

- 2007 m. gruodžio 11-13 d. VVG priėmė svečius iš Latvijos Respublikos Talsu rajono partnerystės grupės. VVG pirmininkas Vincas Blinstrubas plačiau pristatė, kokius darbus jau yra įgyvendinusi VVG, apie naujos strategijos kūrimą, apie bendruomenių įsitraukimą į bendrą veiklą ir t.t. Latvius visa tai labai domino, nes pas juos dalyvavimas *Leader* programoje prasidėjo žymiai vėliau. VVG nariai svečius iš Latvijos palydėjo į mūsų rajono kaimų bendruomenes, kad jie iš arčiau susipažintų su jų veikla, pasiekimais, įgyvendintais projektais. Svečiai aplankė kaimų bendruomenę „Betygala“ bei Žaiginio kaimo bendruomenę „Bitupis“, dalyvavo Šiluvos miestelio šventėje, susipažino su aktyviais Šiluvos bendruomenės „Aušrinė“ nariais, jaunimo klubo atstovais.

Svečiai iš Latvijos Respublikos Talsu rajono partnerystės grupės

2007 m. gruodžio 14 d. VVG nariai dalyvavo konferencijoje „Leader nauda Mažeikių rajono savivaldybės kaimo vietovei: veiklos apžvalga ir perspektyvos“. Susipažinta su Mažeikių VVG patirtimi, VVG strategijos parengimo klausimais.

Konferencijos dalyviai iš Kelmės krašto, Telšių rajono, Raseinių krašto, Joniškio rajono partnerystės vietos veiklos grupių

2008 m. vasario 26-28 d. VVG nariai vyko į Latvijos r. Talsu rajoną. Raseiniškiams buvo sudarytos sąlygos susipažinti su Stazdes, Pastende, Stende seniūnijomis, apsilankyti jaunimo ir dienos centruose, šokių koletyvo „Spriganis“ patalpose. Talsu mieste veikiančiame tarptautiniame bendravimo centre „Eurohouse“ vyko centro pristatymas, apie savo partnerystės grupę pasakojo latviai, skaidres su savo veiklos iliustracijomis demonstravo ir Raseiniųvietos veiklos grupė. Šiame centre užfiksuotas ir iškilmingas momentas - pasirašyta Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija“ ir Talsu partnerystės grupės bendradarbiavimo sutartis.

Sutarties pasirašymo akimirka

Tarpteritorinio ir tarptautinio bendradarbiavimo veiklos sritys. VVG pasirašydami sutartį su Kelmės krašto partnerystės vietos veiklos, Joniškio rajono partnerystės vietos veiklos grupe ir Šiaulių rajono vietos veiklos grupėmis numatė sudaryti tinkamas sąlygas plėtoti bendradarbiavimą mokymo ir kvalifikacijos kėlimo bei informacijos keitimosi srityse. Šios sutarties šalys gali bendradarbiauti ir kitose srityse, organizuoti ir įgyvendinti veiklas, nenumatytas šioje sutartyje ir neprieštaraujančias Lietuvos Respublikos įstatymams ir kitiems teisės aktams, šios sutarties šalių tikslams ir interesams.

Raseinių rajono vietos veiklos grupė „Raseinių krašto bendrija“ ir Talsu partnerystės grupė, pasirašydama bendradarbiavimo sutartį, numatė keistis patirtimi, dalyvauti vieni kitų renginiuose, vykdyti bendrus projektus. VVG kartu su partneriais iš Latvijos planuoja dalyvauti vieni kitų šventėse, jose pristatyti savo kraštų tautodailininkų darbus, prekiauti jų dirbiniais. Bendradarbiauti planuoja ir šokių kolektyvai.

Tarptautinio ir tarpteritorinio bendradarbiavimo sutartys pateiktos 13 priede.

2. VVG TERITORIJA IR GYVENTOJAI

2.1. Teritorija

Raseinių rajonas yra beveik pačiame šalies centre. Raseinių rajono savivaldybė yra vakarinėje Lietuvos arba pietrytinėje etnografinio Žemaitijos regiono dalyje (4 pav.). Savivaldybė priklauso Kauno apskričiai. Didžioji Raseinių rajono dalis yra Rytų Žemaitijos plynaukštėje, pietuose plyti Nemuno žemupio žemuma, o pietryčiuose, prie Dubysos upės, yra žemiausia rajono vieta (30 m virš jūros lygio).

4 pav. Raseinių rajono savivaldybė bendrame Lietuvos teritorijos žemėlapyje

Jis ribojasi su Kauno apskrities Kėdainių, Šiaulių apskrities Radviliškio ir Kelmės, Tauragės apskrities Tauragės ir Jurbarko rajonais. Raseinių rajonas susietas su šalimi ir užsieniu gerais transporto ryšiais. Raseinių rajone yra geras kelių tinklas. Raseinių rajonas įeina į automagistralės A1 Vilnius-Kaunas-Klaipėda įtakos zoną, rajono teritoriją kerta krašto keliai Jurbarkas-Panevėžys, senasis Žemaičių plentas, Ariogala-Kelmė per Šiluvą. Raseinių rajoną kerta geležinkelio magistralė Šiauliai-Sovetskas (Tilžė).

Bendras Raseinių r. sav. teritorija 2007 01 01 buvo 1573 km^2. Kauno apskrities savivaldybių tarpe tai viena iš savivaldybių, turinti didžiausius žemės plotus (5 pav.).

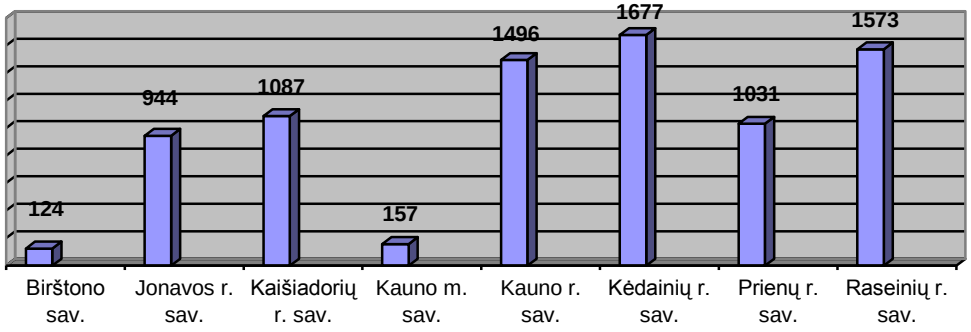

5 pav. Kauno apskrities sav. teritorija 2007m. sausio 1 d., km ^{2}.

Šaltinis:Statistikos departamento duomenys.

Iš aštuonių apskrities savivaldybių tik Kėdainių r. sav. žemės fondas didesnis 7 proc. Raseinių rajono teritorije iš 157,3 tūkst. ha 113,206 tūkst. ha užima žemdirbystės plotai, 33,8 proc. - miškai, 4,3 proc. - miestai ir gyvenvietės, 2,8 proc. - pramonės įmonės ir keliai, 3,8 tūkst. ha - vandenys, 13,4 tūkst. ha - kitos paskirties plotai. Raseinių rajone yra dvylika seniūnijų, 44,154 tūkst. gyventojų, du miestai (Raseiniai - 13,56 tūkst., Ariogala - 4,12 tūkst. gyventojų), šeši miesteliai, dvi geležinkelio stotys, 586 kaimai. 2007 m. rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų startgijoje įvesta nauja VVG teritorijos ir gyventojų sąvoka: tai kaimo ir miesto vietovė, kurios gyventojų skaičius yra nuo 5 tūkst. iki 150 tūkst., įskaitant mažus miestelius, taip pat miestus, kurių gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst. Raseinių rajono vietos veiklos grupei „Raseinių krašto bendrija“ teritorijai priskiriamos visų 10 kaimiškųjų: Ariogalos k., Betygalos, Girkalnio, Kalnųjų, Nemakščių, Pagojūkų, Paliepių, Raseinių k. apyl., Šiluvos, Viduklės ir Ariogalos miesto seniūnijų teritorijos. VVG teritorija parodyta 6 pav.

6 pav. VVG teritorija

Į VVG teritoriją patenka visa Raseinių raj. sav. administracinė teritorija, išskyrus Raseinių miesto užimamą teritoriją. VVG teritorija užima 1556 km ^{2}, arba 98,9 proc. visos Raseinių r. sav. teritorijos. Raseinių r. sav. bendrame žemės fonde žemės ūkio naudmenos sudaro 62,9 proc.

Raseinių r. sav. žemės fondo sudėtis parodyta 7 pav. Per paskutiniuosius metus esminių pokyčių, išskyrus privačių žemės plotų didėjimą, žemės naudojime neįvyko.

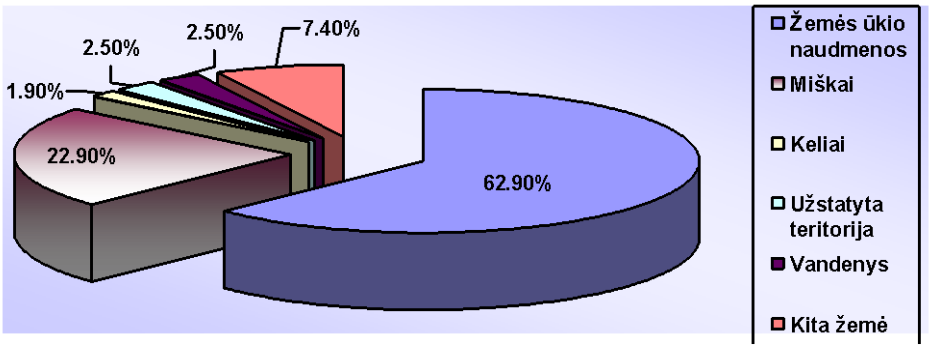

7 pav. Žemės fondo struktūra 2007 m. sausio 1 d., proc.

Šaltinis: Raseinių r. sav. žemėtvarkos skyrius.

73,3 proc. bendro žemės fondo sudaro žemės ūkio paskirties žemė, kurios 73 proc. jau turi savo šeimininkus, t.y. privati nuosavybė. 91,3 proc. miškų ūkio paskirties žemės grąžinta savininkams. Žemės ir miškų ūkio tolimesnis vystymas ir jo efektyvumas žymia dalimi bus sprendžiamas nuo savininkų gebėjimų tvarkyti ūkį, siekti veiklos efektyvumo.

VVG teritorijoje turtinga gamtos ir kultūros paveldo objektais. Saugomų teritorijų sąraše yra Dubysos regioninio parko draustiniai. Dubysos regioninio parko bendras plotas - 10571 ha, iš jų 5651 ha miškai, smarkiai vingiuojanti Dubysa parko teritorijoje sudaro apie 46 km. Dubysos RP teritorijoje yra tokie draustiniai:

a) Gamtiniai - Kaulakių geomorfologinis (2600,68 ha),
   Plauginių botaninis - zoologinis (897,68 ha),
b) Kultūriniai - Betygalos kraštovaizdžio (2682,5 ha),
   Pasandravio memorialinis (476,42 ha),
   Lyduvėnų kraštovaizdžio, (3600,7 ha).

Raseinių rajono teritorijoje yra dar 5 draustiniai:

Jūkainių geomorfologinis-(263 ha),
Balčios hidrografinis- (450 ha),
Dubysos ichtiologinis- (14,9 ha),
Pašešuvio kraštovaizdžio- (294 ha),
Praviršulio- Tyrelio botaninis - zoologinis- (3292 ha).

Prie kultūrinio kraštovaizdžio priskiriami dvarų parkai. Ypač išskirtini Biliūnų ir Skaraitiškės dvarų teritorijų parkai.

„Prie Raseinių ant Dubysos.....“

Minėti draustiniai, ypač Dubysos ir dalis Tytuvėnų regioninio parko, vaizdingas Dubysos slėnis gerai tinka pramoginiams tikslams ir pažintiniam turizmui, upė gali būti naudojama vandens turizmui.

Didžiausia Raseinių krašto upė - Dubysa. Jos baseino plotas - 2033 km^2. Yra vienas ežeras (2 ha Nemakščių apylinkės Paežerio kaime). Didžiąją teritorijos dalį užima dirbamos žemės ir ganyklos.

Raseinių rajone yra svarbus dvasinis centras - **Šiluva**, vadinamas Lietuvos Lurdu. Šiluvą išgarsino Šv. Mergelės Marijos apsireiškimas. Šiluva, įsikūrusi 19 km nuo Raseinių, šilais apaugusioje vietovėje, pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose minima XV a. Dabartinis miestelis - istorijos paminklas, garsus visoje Lietuvoje Šilinių atlaidais. Šiluvą išgarsino XVII a. pradžioje Mergelės Marijos su kūdikiu ant rankų regėjimas, paskatinęs katalikus atsiimti iš kalvinistų užgrobtus bažnyčios turtus ir žemę, o toje vietoje, kur apsireiškė Marija, pastatyti koplyčią. Dabartinė Šiluvos gotikinė bažnyčia „Ligonių sveikata“ pastatyta 1924 m. (aut. A. Vivulskis), ypač gausiai lankoma atlaidų metu. Jos kertinį akmenį pašventino prelatas Mačiulis-Maironis. Vėlyvojo baroko Šiluvos bazilika (1760-1775) visus aplankiusius žavi įspūdingu interjeru (Dailininkas Podgaiskis).

Vykdydama ir įgyvendindama Lietuvos Respublikos vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 8 d. nutarimą Nr. 842 „Nacionalinė Jono Pauliaus II piligrimų kelio kūrimo ir objektų pritaikymo piligrimų ir turizmo reikmėms 2007- 2020 metų programa“ Raseinių rajono savivaldybė paruošė reikalingą dokumentaciją bei atliko daug tvarkybos darbų. 2008 m. rugsėjo mėnesį Šiluvoje vyko Švč. M. Marijos apsireiškimo 400 metų jubiliejiniai renginiai, kuriuose dalyvavo svečiai iš viso pasaulio. Buvo sutikti Valstybės ir užsienio šalių vadovai, Popiežiaus legatas, Kardinolai, Vyskupai, pasaulio piligrimai, užsienio bei Lietuvos delegacijos, kiti svečiai.

Netoli Šiluvos, Lyduvėnų miestelyje, du vaizdingus Dubysos krantus jungia efektingas - vienas ilgiausių ir aukščiausių geležinkelio tiltų. 1993 metais rugsėjo 7 d. Šiluvą savo apsilankymu pagerbė popiežius Jonas Paulius II. 2003 m. duris atvėrė dvasinis centras - Jono Pauliaus II namai. Čia mokosi dvasininko kelią pasirenkantys jaunuoliai, vyksta rekolekcijos, seminarai, paskaitos, lankosi piligrimai.

Raseinių r. sav. turi daug kitų, turinčių gilias istorines, kultūrines tradicijas, kultūros paveldo vietovių. Raseinių krašte virš 40 archeologijos paminklų, 185 istorijos paminklai, 25 architektūros paminklai, daugiau kaip 100 dailės paminklai, 2 miesteliai - Betygalos ir Šiluvos, turintys istorinę objektų išplanavimo zoną, 15 gamtos paminklų. Jau dabar aišku, kad vis sparčiau nykstant kultūros vertybėms, vien Valstybės institucijų ir juose dirbančių žmonių pastangomis neįmanoma išsaugoti

unikalaus Lietuvos kultūros paveldo. Turime kuo plačiau propaguoti, priskiriant prioritetui, kultūros paveldo vertybių apsaugos ir globos idėją visai visuomenei ir atskiriems jos nariams. Rajone iš tiesų gilios žemės ūkio tradicijos, vis stiprėjanti kaimo bendruomenių veikla, branginamas architektūros, gamtos, kultūros, kulinarinis paveldas. Dubysos regioninio parko vertybių išsaugojimas ir panaudojimas lemia rajono įvaizdį šalies mastu. Todėl VVG kelia uždavinį pažinti, puoselėti ir saugoti tradicinę kultūrą bei paveldą.

Svarbiausi, įdomiausi ir lankomiausi archeologijos objektai (išvardinti padarytos numeracijos pagal svarbą tvarka):

1. Molavėnų piliakalnių kompleksas: (Molavėnų I ir II piliakalniai, Molavėnų ąžuolas ir Skirtino akmuo) yra ant dešiniojo Šešuvies kranto (Nemakščių sen.);

2. Ižiniškių piliakalnis, vad. Papilės kalnu ir senovinė gyvenvietė yra prie Šešuvio upelio , 2 km į pietus nuo kelio Kryžkalnis-Raseiniai (Nemakščių sen.);

3. Pužų piliakalnis (I-V a. po Kristaus gimimo), vadinamas Pilale, yra Balčios ir Skirtinio upelių santakoje, 3 km į kairę nuo kelio Kaunas-Kryžkalnis (Nemakščių sen.);

4. Raseinių piliakalnis, vad. Cibikalniu ir Prabauda, yra dešiniajame Prabaudos upelio krante, apie 0,1 km į pietus nuo kelio Kaunas - Raseiniai;

5. Gėluvos piliakalnis (III-XIII a. po Kristaus gimimo), vadinamas Birutkalniu, yra ant kairiojo Dubysos kranto tarp dviejų skardžių (Ariogalos sen.);

6. Betygalos piliakalnis (I tūkst. prieš Kristaus gimimą), vadinamas Aukaimiu, yra ant dešiniojo Vaškutės upelio kranto. Ant kairiojo upelio kranto yra piliakalnis, vadinamas „Šventyklos kalnu“. Ant šio piliakalnio yra kapinės ir atstatyta apeigų koplyčia (Betygalos sen.);

7. Senoviniai gynybiniai įtvirtinimai, vadinami Volų pilaite, yra ant kairiojo Rudupio kranto, netoli išlikusio Biliūnų dvaro (Girkalnio sen.);

8. Naukaimio-Gabrieliškių piliakalnis (II-IX a. po Kristaus gimimo) yra į pietus nuo kelio Girkalnis-Gabrieliškės (Girkalnio sen.);

9. Pabalčių piliakalnis (III-XII a. po Kristaus gimimo) yra ant kairiojo Balčios upės kranto, prie kelio Nemakščiai- Kražiai (Nemakščių sen.);

10. Kalniškių kapinynas (V-XVII a. po Kristaus gimimo) yra į šiaurės rytus nuo Žemaičių plento (Ariogalos sen.);

11. Kejėnų archeologijos kompleksas: kapinynas (X-XII a. po Kristaus gimimo) su degintiniais žmonių kapais ir griautiniais žirgų kapais, vadinamas švedkapiais, pilkapiai ir piliakalnis esantys ant Šventupio kranto (Ariogalos sen.).

Istorijos kultūros vertybės:

1. Archeologo, etnografo, dailininko T. Daugirdo kapas, Ariogaloje, civilinėse kapinėse;
2. Buv. Raseinių arešto namų kompleksas (1937-1940 m. ir 1941-1944 m.), Raseiniuose, Muziejaus g.3.;
3. Poeto Jono Mačiulio-Maironio gimtinė ir tėviškė, Pagojukų sen., Pasandravio ir Bernotų kaimai;
4. Tautosakininko S. Stanevičiaus gimtinė, sodyba-muziejus Kanopėnuose,Viduklės sen.;
5. Tautosakininko Davainio Silvestravičiaus ir kompozitoriaus Tallat-Kelpšos gimtinės Kalnujuose.

Architektūros paminklai:

1. Šiluvos bažnyčia (1760-1775), koplyčia (1924 m.) ir pradžios mokykla (XIX a.);
2. Raseinių bažnyčia (XIX a.) ir Dominikonų vienuolyno pastatai (XVII a.);
3. Biliūnų dvaras (XVIII a.) ir parkas (Girkalnio sen.);
4. XIX amžiaus Ugionių bažnyčia ir koplyčia (liaudies klasicizmas, akmens mūras, Betygalos sen., Ugionių k.);
5. Restauruojamos Skaraitiškės (Šiluvos sen.), Burbiškių (Betygalos sen.), Palūksčio ir Ariogalos - Čėkuvos (Ariogalos sen.) dvarų sodybos.

Viduklė - nedidelis miestelis prie Žemaičių plento, 16 km. nuo Raseinių. Tai viena seniausių žemaičių vietovių, minima jau 1337 m., kai šią sritį buvo pasiekę kryžiuočiai. Netoli Viduklės, Kanopėnų kaime išlikęs žymaus lietuvių filologo ir poeto S. T. Stanevičiaus gimtasis namas, neseniai atstatytame svirne įrengtas muziejus. 1999 m., švenčiant 200-jų metų jubiliejų, atstatyta vazaunė, atrestauruoti buvę pastatai, įkurta buities, atnaujinta literatūrinė ekspozicija. Visa sodyba-muziejus lankoma svečių. Viduklės, Nemakščių seniūnijose gausu vaizdingų piliakalnių. Iš jų didžiausias - Molavėnų-Graužų piliakalnis. Remiantis naujausiais tyrinėjimais, čia galėjo būti Pilėnai, garsūs Lietuvos istorijoje savo tragišku likimu.

Pasandravys ir Bernotai - Jono Mačiulio-Maironio tėviškė 1991 m. atgimusi, pasipuošusi mediniais paminklais, todėl dar labiau lankoma. Čia veikia nuolatinė ekspozicija, organizuojami poezijos pavasariai, maironiečių renginiai ir kt.

Atsižvelgiant į tai, kad Raseinių r. sav. išvystytas magistralinių ir vietinės reikšmės kelių, geležinkelio linijų tinklas, turtingas ištekliais kraštovaizdis, patogi geografinė padėtis, gilios kaimo tradicijos yra potencinės galimybės kaimo turizmo ir kitų verslų sėkmingam vystymui.

Raseinių r. sav. teritorijoje nėra stambių industrinių objektų ir vyrauja kaimo verslai.

2.2. Aplinkosauga

Atliekų tvarkymas. Atliekų tvarkymas yra viena iš opiausių aplinkos problemų Lietuvoje, kuriai spręsti artimiausiu metu teks skirti ypatingai daug pastangų ir lėšų. Komunalinių atliekų kaupimas sąvartynuose kol kas yra pagrindinis atliekų tvarkymo būdas.

Raseinių rajono savivaldybės administruojamoje teritorijoje komunalinių atliekų tvarkymas bus vykdomas pagal Kauno regiono atliekų tvarkymo sistemos įgyvendinimo planą.

Pereinamuoju laikotarpiu, t.y. 2007-2009 m., Raseinių rajone turi būti atlikti šie darbai: likviduota 19 oficialių sąvartynų ir Andrušaičių kaime esančio sąvartyno plote įrengta atliekų priėmimo, dalinio rūšiavimo bei perkrovimo aikštelė. Visi minėti darbai bus atliekami iš ES, valstybės biudžeto ir rajono savivaldybės lėšų. Įrengus atliekų perkrovimo aikštelę, į ją bus suvežamos visos komunalinės atliekos iš gyventojų bei organizacijų, kurie gyvena ar vykdo ūkinę veiklą Raseinių rajone. Į perkrovimo aikštelę suvežtos atliekos bus presuojamos ir vežamos į Zabieliškio sąvartyną, Kėdainių rajone. Šiuo laikotarpiu, iki uždarant oficialius sąvartynus, viena iš opiausių problemų - likviduoti neoficialius taip vadinamus šiukšlynus, kurie atsirado dėl neatsakingo gyventojų požiūrio. Per paskutiniuosius 3 metus buvo sutvarkytos 9 vietos, kurių bendras plotas apie 12 ha. Darbų metu įvertinant vietines sąlygas dalis atliekų panaudojama kaip antrinės žaliavos, dalis deponuojama (užkasama) vietoje, o likusios vežamos į oficialius sąvartynus. Šiuo metu iš uždaromų sąvartynų 3 sąvartynus rajono savivaldybė jau uždarė savo lėšomis.

Atlikus minėtų teritorijų, užterštų komunalinėmis atliekomis, analizę, nustatyta, kad tokių vietų rajono teritorijoje yra 90. Bendras plotas - 41,2 ha, iš jų - 32,68 ha valstybinėje žemėje, 5,42 ha - privačioje žemėje, o 3,1 ha ploto - žemės nuosavybė nenustatyta arba neįteisinta. Pagal atliktus skaičiavimus, palyginus su oficialių sąvartynų uždarymo išlaidomis, 1 ha plotui sutvarkyti reikia nuo 30 iki 40 tūkst. Lt. Visų šiukšlynų, esančių valstybinėje žemėje, sutvarkymui reikia apie 1,1 ml. Lt.

Ypatingai reikia susirūpinti ir priimti konkrečius sprendimus privačios žemės savininkams, nes nesutvarkius atliekų dabar, t.y. jų neišvežus į dar neuždarytus oficialius sąvartynus, atliekas po jų uždarymo reikės vežti į minėtą Zabieliškio sąvartyną. Tai yra aktualu ir visiems rajono gyventojams, ypač gyvenantiems kaimo teritorijoje. Jie yra raginami išsivežti susikaupusias atliekas, kurios yra prie namų, ūkinių pastatų ir t.t.

2008 m. kovo mėnesį priimtas savivaldybės tarybos sprendimas dėl komunalinių atliekų tvarkymo, atsiskaitymo tvarka. Rinkliava bus įvesta nuo 2008 m. birželio mėnesio. Yra patvirtinta

rajono antrinių žaliavų surinkimo aikštelių schema, yra statoma ir bus priduota eksploatacijai komunalinių atliekų priėmimo ir perkrovimo aikštelė Andrušaičių kaime.

Vandens tiekimas ir nuotekų valymas. Vandens naudojimas ir teršimas per praeitąjį dešimtmetį Lietuvoje keleriopai sumažėjo. Įvedus sunaudojamo vandens apskaitą ir išaugus jo kainoms, vandens naudojimas buitinėms reikmėms sumažėjo daugiau nei 3,5 karto. Vandens poreikio mažėjimą apsprendė ir pokyčiai pramonės sektoriuje. Jei daugumoje miestų išspręsta vandens tiekimo ir nuotekų valymo problema, tai žymai rimtesnės geriamo vandens kokybės problemos yra kaime, kur daugiausia yra naudojamas negilių kastinių šulinių vanduo, kurie dažnai maitinami iš gruntinio vandens horizonto. Įvairių tyrimų duomenys rodo, kad beveik pusės šulinių vanduo Lietuvoje yra užterštas nitratais virš leistinų normų. Kai kuriuose iš jų nitratų koncentracijos viršija DLK du ir daugiau kartų, kas ypatingai neigiamai veikia žmonių, o ypač mažamečių vaikų sveikatą. Labiausiai yra užteršti Vidurio Lietuvos šuliniai, kur žemės ūkis yra intensyviausias, o lygumų reljefas labai palankus azotinių trąšų išplovimui į gruntinius vandenis. Kėdainių, Jonavos, Kauno rajonuose didžiausios leistinos nitratų koncentracijos viršijamos žymiai daugiau nei pusėje šulinių.

Raseinių r. sav. opiausia problema yra mėšlo ir srutų sandėliavimas, teršiami gruntiniai ir paviršiniai vandenys visose rajono gyvenvietėse ir kaimų teritorijose. Be to, gyvenviečių, kuriose yra aukštas gruntinio vandens lygis drenažinės sistemos neveikia. Teršiami paviršiniai vandenys. To pasekoje geriamo vandens tiekimo kritiška padėtis yra visose gyvenvietėse, turinčiose iki 500 gyventojų. Blogas, nepatenkinamas vandens tiekimas, jo kokybė neatitinka higienos reikalavimų. Šiose gyvenvietėse nėra nuotekų valymo įrenginių.

Vandens tiekimas gyvenvietėse, turinčiose daugiau kaip 500 gyventojų. Šio klausimo sprendimas bus vykdomas pagal Nemuno vidurupio baseino valstybinį strateginį planą. Įeina vandens tiekimas, vandens kokybės gerinimas bei nuotekų tvarkymas. Planas suskirstytas į tris etapus.

Vandentvarkos dalinis sutvarkymas atliktas Šiluvos gyvenvietėje, Kalnujų, Gabšių kaimuose.

Paviršinių vandens telkinių valymo, tvarkymo, ypač tų, kurie reikalingi gyventojų poreikiams, tyrimai neatliekami, neplanuojami darbai ir tai kelia didelę grėsmę kaimo žmonių sveikatos būklei. Neplėtojant inžinerinės infrastruktūros ir įvairių nuotekų bei teršalų valymo įrenginių, negerės rajono aplinkos komponentų kokybė, nuo kurios priklauso ir gyventojų sveikata, ir iš dalies ir biologinė įvairovė. VVG parengtoje strategijoje ypač didelis dėmesys skiriamas aplinkosauginės būklės gerinimui VVG teritorijoje.

Raseinių raj. sav. - sena Žemaitijos sostinė, turinti išskirtinį gamtos ir kultūros paveldą, savo teritorijoje turinti svarbų dvasinį centrą - Šiluvą, vadinamą Lietuvos Lurdu. Minėti objektai pateks į Nacionalinę Jono Pauliaus II piligrimų kelio kūrimo ir objektų pritaikymo piligrimų ir turizmo reikmėms kūrimo programą.

Bendras Raseinių r. sav. teritorija 2007 01 01 buvo 1573 km ^{2}. Kauno apskrities savivaldybių tarpe tai viena iš savivaldybių, turinti didžiausius žemės plotus.

Raseinių rajono savivaldybė dėl mažo pramonės išvystymo lygio turi aiškiai apibrėžtą agrarinę kryptį. Kaip buvo minėta, VVG teritorija užima 98.9 proc. visos rajono savivaldybės teritorijos. Tai leidžia daryti išvadą, kad Raseinių r. sav. plėtra iš esmės vyks VVG teritorijoje ir tai apspręs pragyvenimo lygį ir kaimo žmonių gyvenimo kokybę.

VVG apima visą vientisą geografiniu, ekonominiu, socialiniu ir aplinkosauginiu aspektais Raseinių rajono savivaldybės administracinę teritoriją, išskyrus Raseinių miesto teritoriją (11 priede).

Raseinių r. sav. išvystytas magistralinių ir vietinės reikšmės kelių, geležinkelio linijų tinklas, turtingas ištekliais kraštovaizdis, patogi geografinė padėtis, gilios kaimo tradicijos yra potencinės galimybės kaimo turizmo ir kitų verslų sėkmingam vystymui VVG teritorijoje.

2.3. Gyventojai

Gyventojai konkrečioje geografinėje vietovėje formavosi per tūkstantmečius. Jų kitimas priklausė nuo daugybės vidaus ir išorinių veiksnių. Didelę įtaką turėjo ir subjektyvūs veiksniai: istorinės tradicijos, susiformavęs požiūris į vertybes, trauka gimtajam kraštui ir kt.

Žmogiškieji ištekliai yra svarbus faktorius regionų plėtroje. Jie didele dalimi apsprendžia visuomeninę ir socialinę regiono pažangą bei potencialą. Žmogiškųjų išteklių valdymas tiesiogiai įtakoja žmogiškojo kapitalo formavimą, kuris yra bet kokios ūkinės veiklos sudėtinė dalis, užtikrinanti atskirų įmonių veiksmingumą ir našumą.

Žmogiškųjų išteklių formavimas yra ypač aktualus pakitusioje ekonominėje ir socialinėje erdvėje besivystantiems regionams. Jiems nebūdinga natūrali ilgametė žmogiškųjų išteklių plėtra, nėra nusistovėjusios patvarios plėtros tradicijos. Tokiuose regionuose lieka daug erdvės pokyčiams,

kurie, panaudojus į ilgalaikę nuoseklią plėtrą nukreiptus sprendimus ir jų novatorišką pritaikymą, įgalina sėkmingą regiono plėtrą.

Raseinių r. sav. gyventojų skaičius parodytas 3 lentelėje.

3 lentelė. Raseinių r. savivaldybės gyventojų skaičiaus dinamika 1995-2007 m.

Metai	Gyventojų skaičius rajone	Iš jų: kaimo teritorijoje	
		Skaičius	proc.
1995	44908	27500	61,23
2000	44864	27916	62,22
2002	43575	27440	62,97
2004	43362	27933	64,42
2005	43072	27193	63,13
2006	42687	26816	62,80
2007	42363	26533	62,60

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Raseinių r. sav. per 1995-2007 m. gyventojų skaičius mažėjo tiek mieste, tiek kaime. Bendras gyventojų skaičius sumažėjo 4,1 proc., kaime - 1,2 proc. Raseinių rajono sav. procentiniai kaime gyvena du kartus daugiau žmonių nei vidutiniškai Lietuvoje. Tai rodo rajono sav. agrarinę kryptį ir kaimo plėtros svarbą gyventojų socialinių ir ekonominių sąlygų gerinimui.

Nuo 1995 m. kaimo gyventojų skaičiaus lyginamasis svoris bendrame gyventojų skaičiuje didėjo. Raseinių r. sav. kaimiškojoje teritorijoje gyveno du kartus daugiau žmonių nei vidutiniškai Lietuvoje ir Kauno apskrityje, ir jų skaičius per analizuojamą laikotarpį didėjo. Jei 1995 m. rajono kaimo gyventojai sudarė 61,23 proc. bendro gyventojų skaičiaus, tai 2004 m. - 64,4 proc., 2007 m. - 62,6 proc. Pokyčius lėmė mieste padidėjęs nedarbo lygis, pabrangęs pragyvenimas, padidėję mokesčiai už komunalinius patarnavimus. Be to miestiečiai ieško kaime ramybės, erdvės. Pokyčiai rodo Raseinių rajono sav. agrarinę kryptį ir kaimo plėtros svarbą gyventojų socialinių ir ekonominių sąlygų gerinimui. Raseinių r. sav. gyventojų skaičius pagal seniūnijas labai skirtingas, tai priklauso nuo teritorijos ir gyventojų tankio (4 lentelė).

4 lentelė. Gyventojų pasiskirstymas seniūnijose 2007 01 01

Seniūnijos pavadinimas	Teritorijos plotas ha	Iš viso gyventojų	Tame skaičiuje				Tankis km^2
			vyrų	proc.	moterų	proc.	
Ariogalos k.	29823	4553	2236	49,10	2317	50,90	15,30
Ariogalos m.	482	3504	1667	47,60	1837	52,40	13,9
Betygalos	17000	2537	1271	50,00	1266	50,0	15,00
Girkalnio	10475	2026	961	47,43	1065	52,57	19,30
Kalnujų	7265	1200	560	46,70	640	53,30	16,52

Seniūnijos pavadinimas	Teritorijos plotas ha	Iš viso gyventojų	Tame skaičiuje				Tankis km^2
			vyrų	proc.	moterų	proc.	
Nemakščių	11436	2383	1165	50,50	1218	49,50	20,80
Pakojukų	15357	1907	930	48,70	977	51,30	12,40
Paliepių	9200	2 308	1104	47, 83	1204	52,17	25,10
Raseinių k. apyl.	13600	3539	1698	48,00	1841	52,00	26,00
Raseinių m.	848,2	12232	5480	44,80	6752	55,20	1439,00
Šiluvos	21100	2985	1394	47,00	1591	53,00	14,10
Viduklės	17448	3611	1661	46,00	1950	54,00	20,70
Iš viso rajone	**157337**	**42377**	**19921**	**47,00**	**22456**	**53,00**	**26,90**

Šaltinis: Seniūnijų duomenys.

Didžiausius plotus ir gyventojų skaičių iš kaimiškųjų seniūnijų turi Ariogalos kaimiškoji seniūnija (29,8 tūkst. ha, 4,5 tūkst. gyventojai), mažiausią - Kalnųjų seniūnija (7,3 tūkst. ha, 1200 gyventojai). Tankiausiai apgyvendintos Raseinių kaimiškoji, Paliepių ir Viduklės seniūnijos. Čia vienam kvadratiniam kilometrui tenka nuo 24,3 iki 26 gyventojų. Rečiausiai apgyvendintos yra Pagojukų ir Šiluvos seniūnijos su atitinkamai 12,4 ir 14,1 gyventojo vienam kvadratiniam kilometrui. Labai netolygus gyventojų skaičiaus išsidėstymas, jų tankis skirtingose seniūnijose apsunkina viešosios infrastruktūros kūrimą ir gyventojų būtiniausių poreikių tenkinimą.

Nagrinėjant gyventojų struktūrą pagal lytį matyti, kad 2007 m. pradžioje Raseinių rajono savivaldybėje moterų buvo 2535 daugiau negu vyrų (atitinkamai 22456 ir 19921), (5 lentelė). Moterys sudarė 53 proc. visų rajono gyventojų ir 1000 vyrų teko 1127 moterys (2001 m. pradžioje - 1119). Raseinių rajono duomenys mažai skiriasi nuo respublikos ar Kauno apskrities duomenų.

5 lentelė. Gyventojų sudėtis pagal lytį 2007 metų pradžioje

	Viso		Vyrai		Moterys	
	skaičius žm.	proc.	skaičius žm.	proc.	skaičius žm.	proc.
Respublikoje	**3384879**	**100**	**1576963**	**46,6**	**1807916**	**53,4**
Kauno apskrityje	**677284**	**100**	**311774**	**46,0**	**365510**	**54,0**
Raseinių r. s.	**42377**	**100**	**19921**	**47,0**	**22456**	**53,0**

Šaltinis: Lietuvos apskritys 2006. Statistikos departamentas.

Moterys sudarė 53 procentus visų rajono gyventojų ir 1000 vyrų teko 1127 moterys (2001 m. pradžioje - 1119). Panašus santykis vyrų ir moterų tarpe yra ir kaimo vietovėje. 2007 sausio 01 dienai kaime gyveno 12732 vyrai ir 13812 moterys (6 lentelė). Moterys sudarė 52,0 proc. bendro kaimo gyventojų skaičiaus, vyrai - 48,0 proc.

6 lentelė. Gyventojų skaičius metų pradžioje pagal lytį

Metai	Iš viso rajone			Kaime		
	Iš viso	Vyrai	Moterys	Iš viso	Vyrai	Moterys
2001	**44177**	**20844**	**23333**	**27913**	**13412**	**14501**
2002	**44076**	**20779**	**23297**	**27866**	**13379**	**14487**
2003	**43762**	**20628**	**23134**	**27625**	**13253**	**14372**
2004	**43470**	**20495**	**22975**	**27414**	**13151**	**14263**
2005	**43072**	**20290**	**22782**	**27140**	**13042**	**14098**
2006	**42687**	**20087**	**22600**	**26816**	**12861**	**13955**
2007	**42377**	**19921**	**22456**	**26544**	**12732**	**13812**

Šaltinis: Lietuvos apskritys 2006. Statistikos departamentas.

Tačiau šis santykis keičiasi skirtingose demografinėse grupėse. Iš kaime gyvenančių darbingų žmonių nuo 18 iki 60 metų, daugiau vyrų. 100 vyrų tenka 84 moterys, kai tuo tarpu pensinio amžiaus žmonių tarpe 100 moterų tenka 49 vyrai, tai rodo, kad vyrų gyvenimo trukmė yra trumpesnė už moterų. Tokio skirtumo priežastys yra transporto įvykiai, alkoholizmas, padidėjęs savižudybių skaičius. Aukštesni vyrų mirtingumo rodikliai lemia vyresnio amžiaus žmonių, t.y 100-ui virš 60 metų teko 252 moterys.

Gyventojų mažėjimą kaime lemia kaimui būdingas mažesnis gimstamumas ir didesnis mirtingumas nei mieste, taip pat pažymėtina jaunų 25–29 m. amžiaus kaimo gyventojų (ypač moterų) migracija į miestus. Visose seniūnijos 2007 metais buvo neigiamas natūralios kaitos saldo (7 lentelė). 1000 gyventojų kaime mirtingumas 37,3 proc. didesnis nei rajono miestuose.

7 lentelė. Gyventojų prieaugio ir mirtingumo rodikliai per 2007 metus

Seniūnijos pavadinimas	Gimė	Mirė	1000 gyvent. gimė	1000 gyvent. mirė	Natūralus prieaugis
Ariogalos k.	33	78	0,73	1,73	-53
Betygalos	17	53	7	21	-36
Girkalnio	12	26	1,28	1,38	-14
Kalnujų	8	10	6,7	8,3	- 1,6
Nemakščių	5	36	1,13	1,76	-31
Pagojukų	14	35	7	18	-11
Paliepių	9	67	3, 9	29	-58
Raseinių k.	31	51	8,76	14,4	-5,64
Šiluvos	24	54	8	18	-30
Viduklės	16	60	4,4	16,6	-44
Iš viso kaimuose	**238**	**458**	**9,0**	**17,3**	**-220**
Raseinių m.	**125**	**156**	**10,1**	**12,6**	**-31**
Ariogalos m.	**28**	**45**	**8,0**	**12,8**	**-17**

Šaltinis: Seniūnijų informacijos analizės duomenys.

Neigiamas natūralus gyventojų prieaugis ir migracija iš rajono sąlygojo negatyvius demografinius pokyčius: jaunimo mažėjimą, gyventojų senėjimo procesą, sumažėjusią galimybę reprodukuoti kvalifikuotos darbo jėgos išteklius.

Mažėjantis gimstamumas, ilgėjanti gyvenimo trukmė nulemia gyventojų sudėtį kaime pagal amžių ir pagrindinių amžiaus grupių proporcijas.

Per pastaruosius penkerius metus kaime, kaip ir visoje šalyje ir rajone, fiksuojamas gyventojų senėjimas. Raseinių r.sav. žymiai spartesniais tempais vyksta gyventojų senėjimo procesas lyginant su padėtimi Lietuvoje ir Kauno apskrityje (8 lentelė).

8 lentelė. Gyventojų senėjimo indekso kitimas 2001-2007 m.

Metai	Lietuvos Respublika	Kauno apskritis	Raseinių rajono savivaldybė
2001	98	100	111
2002	104	106	115
2003	109	112	122
2004	115	117	125
2005	118	121	127
2006	124	126	131
2007	129	131	137

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Senėjimo indeksas Lietuvoje 2007 m. buvo 129, Kauno apskrityje 131, Raseinių r. sav. 137. Kaime senėjimo procesas vyksta sparčiau nei rajone bendrai. 2000 m. 100 kaimo vaikų teko 101,88 60 metų ir vyresnių kaimo gyventojai, o 2004 m. - 144,37. Didžiausią kaimo gyventojų dalį sudaro 16-60 metų amžiaus grupės gyventojai. Keičiasi šiai amžiaus grupei tenkančių išlaikytinių skaičius, nes išlaikytinių vaikų skaičius mažėja, o vyresnio amžiaus gyventojų skaičius didėja.

Kaimo gyventojų senėjimas turi neigiamą poveikį tolimesnei kaimo plėtrai, daro įtaką ir ateityje darys kai kuriems kaimo žmonių socialiniams poreikiams. Dėl sumažėjusio vaikų skaičiaus keičiasi ir keisis švietimo sistemos plėtros kryptys. Ir toliau mažės ikimokyklinio ugdymo įstaigų, mokyklų skaičius, didėja ir didės sveikatos priežiūros, pensionatų, globos ir rūpybos įstaigų poreikis. Kadangi vis didesnę dalį Lietuvos gyventojų sudaro vyresnio amžiaus asmenys, daugėja ir vienišų, globos reikalaujančių žmonių skaičius.

Pastaraisiais metais daug žmonių emigravo į labiau išsivysčiusias ir savo darbo rinkas atvėrusias ES šalis, o pačių Lietuvos gyventojų nuolat mažėja - mažesnis gimstamumas nei Lietuvoje yra tik keliose ES valstybėse. Demografinė situacija sparčiau blogėja kaime.

Didžiausias migracijos lygis Lietuvą ir atskirus jos regionus palietė 2004-2005 m. 2004 m. Kauno apskritis neteko 3616 gyventojų, Raseinių r. sav. - 166 gyventojų. 2006 m. Raseinių raj. sav. gyventojų saldo nors ir išliko neigiamas (išvyko daugiau gyventojų negu atvyko), tačiau buvo žymiai mažesnis nei 2004 m.

Migracijos procesai Raseinių r. sav. verčia atkreipti išskirtinį dėmesį dėl sparčiai didėjančio neigiamo migracijos saldo paskutiniaisiais metais. Per pirmą 2007 pusmetį dėl neigiamo migracijos saldo Raseinių raj. sav. neteko 100 gyventojų, palyginus su 2006 m. pirmu pusmečiu, 2,2 karto daugiau. Santykinis išvykusiųjų skaičius Raseinių r. sav. yra ženkliai didesnis už šalies ir Kauno apskrities. Per paskutiniųjų metų laikotarpį išvykusių gyventojų skaičius Kauno apskrityje padidėjo 11,2 proc., Raseinių r. sav. - 20,9 proc.

Viduje rajono pastebima tendencija, kad Raseinių miesto saldo tampa teigiamu, Ariogalos jis silpnai neigiamas (9 lentelė).

9 lentelė. Gyventojų oficiali tarptautinė ir vidinė migracija

	2007 m. sausio -birželio mėn.		
	Atvykusių skaičius	**Išvykusių skaičius**	**Migracijos saldo**
Kauno apskritis	*6121*	*6862*	*-741*
Miestas	4004	4812	-808
Kaimas	2117	2050	67
Raseinių raj. sav.	*340*	*440*	*-100*
Miestas	192	192	-
Ariogala	31	45	-14
Raseiniai	161	147	14
Kaimas	148	248	-100

Šaltinis. Raseinių r. sav. duomenys.

Pagrindinis pavojus gyventojų mažėjimo dėl migracijos sietinas su kaimo teritorijomis. Todėl Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijoje numatytos priemonės turėtų padėti sumažinti neigiamus migracijos srautus visų pirma kaimiškosiose seniūnijose.

2007 m., rengiant Vietos plėtros 2007-2013 metų startegiją, įvesta nauja VVG teritorijos ir gyventojų sąvoka: tai kaimo ir miesto vietovė, kurios gyventojų skaičius yra nuo 5 tūkst. iki 150 tūkst., įskaitant mažus miestelius, taip pat miestus, kurių gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst. Raseinių krašto VVG teritorijos gyventojai parodyti 8 pav.

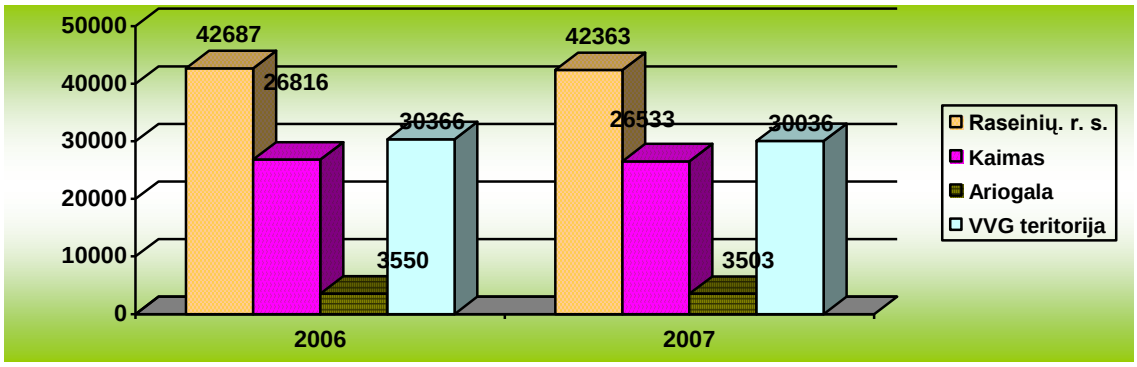

8 pav. Raseinių r. sav. gyventojai 2007 01 01 dienai

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Raseinių rajonas išsidėstęs vidurio Lietuvoje. Sovietmečiu nebuvo statomos stambios industrinės gamyklos, kaip Mažeikių, Jonavos ir kitose vietovėse, todėl gyventojų tautinė sudėtis mažai pakitusi. Raseinių r. sav. 99 proc. gyventojų sudaro lietuvių tautybės žmonės. Tik 1 proc. gyventojų yra kitų tautybių.

VVG teritorijoje gyvena 70,1 proc. rajono savivaldybės gyventojų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad viso rajono plėtra sąlygojama VVG teritorijos sėkminga ekonomine ir socialine raida.

Atliktais tyrimais nustatyta:

1. Labai netolygus gyventojų išsidėstymas kaimiškosiose seniūnijose;

2. VVG teritorijoje gyvena didžioji dalis - 70,1 proc. rajono savivaldybės gyventojų;

3. Pagal gyventojų tankį Raseinių rajono savivaldybė yra viena iš mažiausiai apgyvendintų savivaldybių Kauno apskrityje;

4. Visa Raseinių rajono kaimo gyvenamoji teritorija ir jos gyventojai sudaro vientisą socialinę ir ekonominę erdvę, ir yra Kauno apskrities administracinėse teritorijos ribose;

5. Visos Raseinių krašto VVG teritorijos 30,0 tūkst. gyventojų interesus gali atstovauti VVG, nes gyventojų skaičius atitinka VVG teritorijos gyventojų skaičiaus nustatytus reikalavimus, kuriuose numatytos gyventojų skaičiaus ribos nuo 5 tūkst. iki 150 tūkst., įskaitant mažus miestelius, taip pat Ariogalos miestą, kuriuose gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst.

3. KAIMO GYVENAMOSIOS TERITORIJOS EKONOMINĖ BŪKLĖ

Kaip buvo minėta, Raseinių kraštas yra vakarinėje Lietuvos dalyje. Užimamas teritorijos plotas - 1573,4 km^2. Rajone gyvena 42363 gyventojai. Atitinkamai mieste - 37 proc., kaime - 63 proc. Gyventojų tankumas - 27, 6 gyv/km^2. Tai du kartus mažiau už Lietuvos vidurkį (52,8 gyv/km^2). Per Raseinių rajoną driekiasi magistralinis kelias Vilnius-Klaipėda, kuris užtikrina gerą verslo infrastruktūros plėtrą.

Statistikos departamento duomenimis, 2008 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikoje veikiančių ūkio subjektų skaičius buvo 81376, iš kurių 16287 arba 20 proc. visų Lietuvos veikiančių ūkio subjektų savo veiklą vykdė Kauno apskrityje. Raseinių rajone šis rodiklis sudarė 597 veikiančius ūkio subjektus, t.y. 3,66 proc. viso apskrities rodiklio (9 pav.).

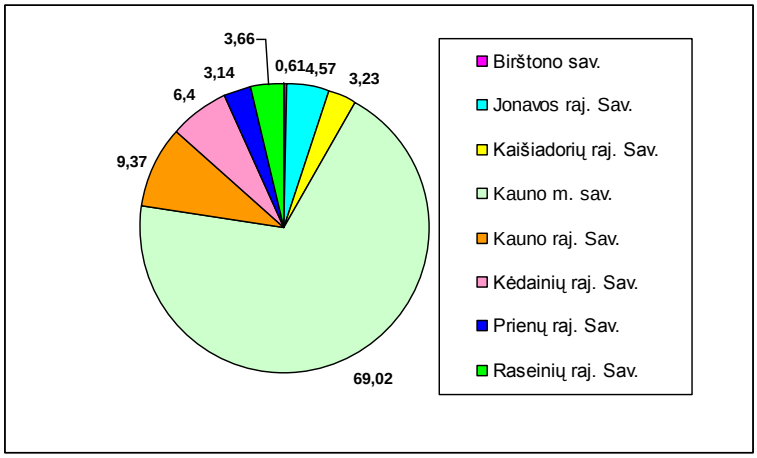

9 pav. Veikiančių ūkio subjektų skaičius Raseinių rajono savivaldybėje, lyginant su kitomis Kauno apskrities savivaldybėmis

Šaltinis: Raseinių Verslo centro duomenys.

Vienas svarbiausių rodiklių, parodančių žmonių verslumą, yra veikiančių ūkio subjektų skaičius, tenkantis 1000-iui gyventojų. Raseinių rajono savivaldybėje šis rodiklis yra itin žemas - sudaro tik 14,09 veikiančio ūkio subjekto 1000-iui gyventojų, kas yra 41,38 proc. mažiau nei Lietuvos Respublikoje (24,04) ir 41,41 proc. mažiau nei Kauno apskrityje (24,05), (10 lentelė).

10 lentelė. Gyventojų ir veikiančių ūkio subjektų skaičius Lietuvos Respublikoje, Kauno apskrityje ir Kauno apskrities savivaldybėse, 2007 m.

Teritorinis vienetas	Gyventojų skaičius	Veikiančių ūkio subjektų skaičius	1000-iui gyventojų tenka veikiančių ūkio subjektų
Lietuvos Respublika	3384879	81376	24,04
Kauno apskritis	677284	16287	24,05
Birštono sav.	5256	99	18,83
Jonavos raj. sav.	51941	745	14,34
Kaišiadorių raj. sav.	36290	525	14,47
Kauno m. sav.	358111	11241	31,39
Kauno raj. sav.	85721	1526	17,80
Kėdainių raj. sav.	63563	1043	16,41
Prienų raj. sav.	34025	511	15,02
Raseinių raj. sav.	**42377**	**597**	**14,09**

Šaltinis: Raseinių Verslo centro duomenys.

Vertinant darbuotojų skaičių veikiančiuose ūkio subjektuose, Raseinių rajono savivaldybėje 2008 m. sausio 1 d. dominavo *mikro* dydžio ūkio subjektai (0-4 darbuotojai ir 5-9 darbuotojai ūkio subjekte) - atitinkamai 337 ir 85 ūkio subjektai arba 56,45 proc. ir 14,24 proc. visų ūkio subjektų (11 lentelė).

11 lentelė. Veikiantys ūkio subjektai Raseinių rajono savivaldybėje pagal darbuotojų grupes 2005 - 2007 metais

Darbuotojų skaičius	Veikiančių ūkio subjektų skaičius Raseinių raj. sav.		
	2005 m.	2006 m.	2007 m.
0-4	344	326	337
5-9	86	94	85
10-19	60	58	67
20-49	56	58	62
50-99	34	29	29
100-149	7	9	9
150-249	5	6	5
250-499	2	2	3
500-999	1	1	-
Iš viso	**595**	**583**	**597**

Šaltinis: Raseinių Verslo centro duomenys.

Vertinant veikiančius ūkio subjektus pagal teisinę formą Raseinių rajono savivaldybėje 2007 m. dominavo individualios įmonės (253) ir uždarosios akcinės bendrovės (167), (10 pav.).

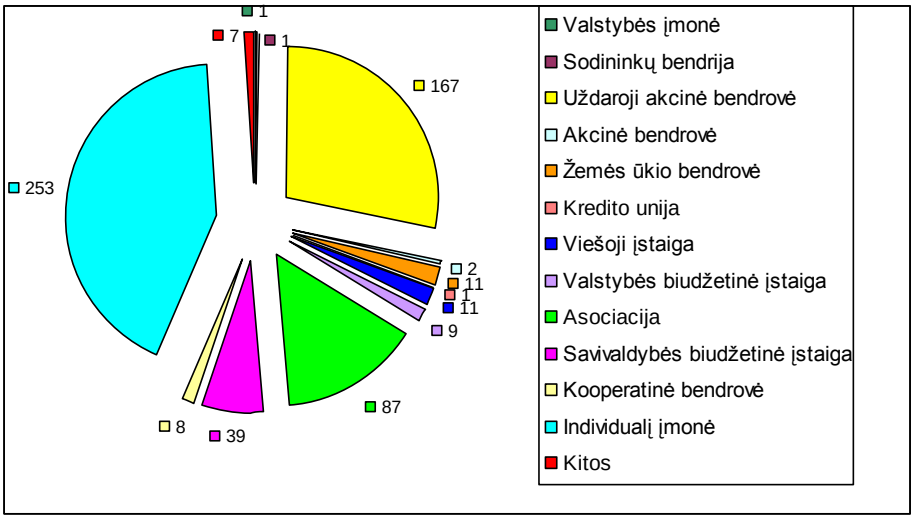

10 pav. Veikiantys ūkio subjektai Raseinių raj. sav. pagal teisinę formą 2007 m.

Šaltinis: Raseinių Verslo centro duomenys.

Didėjantis rajono SVV įmonių skaičius - tai augančios, sveikos rajono ekonomikos požymis. SVV įmonių steigimas ir jų veiklos skatinimas yra Raseinių rajono savivaldybės ekonomikos plėtros pagrindas ir vienas iš svarbiausių darbo vietų kūrimo šaltinių. Tačiau šiandien, rajone, turėdami įkurtas darbo vietas, susiduriame su darbo jėgos problema, nes dalis specialistų ir darbininkų išvyko dirbti į užsienio šalis, gaudami ten šiek tiek didesnius atlyginimus. Naujų įmonių veiklos specifika pritraukia dinamiškus, pasirengusius dirbti ir uždirbti žmones. Todėl naujų SVV įmonių steigimas turi būti gerai apgalvotas ir pamatuotas kiekybiniais ir kokybiniais ekonominiais rodikliais. Labai svarbu įvertinti pradedančiųjų veiklą, galimybes ir perspektyvas.

Analizuojant veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių pasiskirstymą pagal ekonominės veiklos rūšis galima pastebėti, kad Raseinių rajone vyrauja didmeninės ir mažmeninės prekybos, individualios ir paslaugų įmonės. Daugėja statybos, kaimo turizmo paslaugas teikiančių įmonių. Toks įmonių pasiskirstymas pagal ekonomines veiklos rūšis atitinka bendras šalies vystymosi tendencijas.

Raseinių rajone veikia bendros su užsienio kompanijomis įmonės bei dvi užsienio kapitalo įmonės (Kanados įmonė „AgraCorporation“) ir Didžiosios Britanijos įmonė UAB „Camira Fabriks” užsiimanti audinių gamyba bei „Džeiranos“ įmonių grupė, kurios veiklos sritis - prekyba žemės ūkio technika bei inventoriumi.

Didžiausias investicijas pritraukė laivų ir katerių gamyba „Skorgenes“ bei bendros Lietuvos - Danijos įmonės „Litspin“ ir „Danspin“ - siūlų gamyba.

Valstybinės mokesčių inspekcijos Raseinių skyriaus duomenimis per 2007 m Raseinių rajone buvo įregistruotos 44 naujos įmonės, o išregistruotos 35 įmonės. Užsienio investicijos į Raseinių rajoną per 2007 m. išankstiniais duomenimis sudaro iš viso 60,4 mln. litų. Vienam Raseinių rajono gyventojui iš jų tenka 1425 litų.

Rinkos reformų pradžioje įmonės susidūrė su dideliais sunkumais - išsiderino buvę ūkiniai ryšiai, sparčiai augo žaliavų ir energetinių resursų kainos, dėl kainų šuolių prarastos apyvartinės lėšos, stokota darbo patirties naujose sąlygose, kilo sunkumų, realizuojant produkciją. Standartiniai adaptavimosi būdai - technologijų tobulinimas, gamybos valdymo tobulinimas, produkcijos atnaujinimas plečiant asortimentą, naujų žaliavų ir realizavimo rinkų paieška - nedavė norimų rezultatų sparčiai besikeičiančioje verslo situacijoje. Todėl įmonės buvo priverstos ieškoti būdų prisitaikyti prie rinkos pokyčių - diversifikuoti verslus, ieškoti naujų rinkų, tęsti tradicinių, turinčių paklausą produktų gamybą. Raseinių kraštas pasižymi žemu pramonės išsivystymo lygiu ir turi ryškią agrarinę kryptį. Kaimo gyvenamoji teritorija užima 98,9 proc. bendro savivaldybės žemės fondo. Didžiąją teritorijos dalį užima dirbamos žemės ir ganyklos.

Rajono sav. yra dvylika seniūnijų, iš jų 10 kaimiškųjų, kuriose gyvena 26,5 tūkst. arba 62,5 proc. rajono gyventojų. Pagal klimatinius rodiklius Raseinių rajonas panašus į kitus centrinės Lietuvos rajonus. Palankios klimatinės sąlygos, geografinė padėtis, žemės našumas rajone leidžia plėtoti augalininkystę, gyvulininkystę, kaimo turizmą.

3.1. Žemės ūkis

Kaip ir visoje šalyje, taip ir Raseinių r. sav. vyrauja 3-jų organizacinių formų žemės ūkio subjektai. Tai ūkininko ūkiai, gyventojų sodybiniai ūkiai ir žemės ūkio bendrovės. Be jų rajone yra ir AB, UAB, kooperatyvai (sodininkų, javų augintojų). Ūkininkų ūkių registre įregistruoti 3180 ūkių. Vidutinis vieno registruoto ūkio dydis - 10,11 ha. Tai šiek tiek didesnis ūkis nei apskrityje. Rajone vyrauja smulkūs, pusiau natūriniai ūkiai. Gyventojų sodybinių ūkių yra apie 10 tūkst. Vykdant žemės reformą vis didesni žemės plotai grąžinami savininkams. Nuo 1995 metų ūkių skaičius padidėjo 7,9 karto, privačios žemės plotai - 4,5 karto.

Tačiau tuo pačiu 48 proc. sumažėjo vidutinis ūkio dydis, kas turi neigiamą poveikį tolimesnei šios šakos raidai. Žemės ūkio gamybai pagrindinė gamybos priemonė yra žemė. Raseinių r. sav. žemės ūkio naudmenos užima 64,6 proc. bendro teritorijos ploto. Žemės ūkio naudmenų plotai ir jų struktūra nuo 1996 m. praktiškai nekito. 2006 m. naudmenų struktūroje ariama žemė užėmė 75,9 proc. bendro jų ploto (11 pav.).

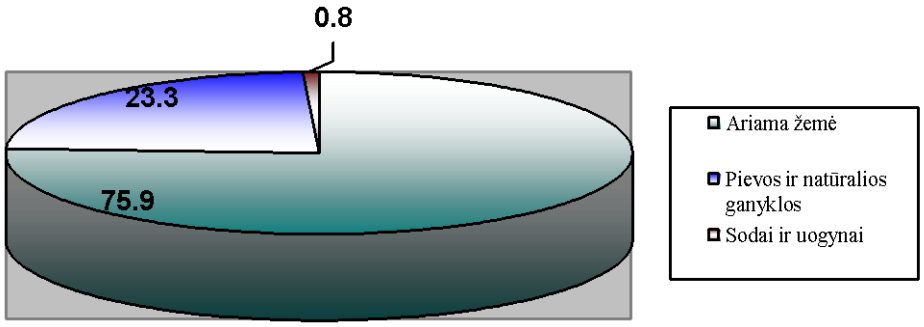

11 pav. Žemės ūkio naudmenų struktūra 2006 m., proc.

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Didelis ariamos žemės lyginamasis svoris parodo intensyvų žemdirbystei skirtų plotų panaudojimą. Žemės ūkio naudmenų struktūroje 23,3 proc. užima pievos ir ganyklos, kurios sudaro palankias prielaidas mėsinės ir pieninės galvijininkystės vystymui.

Labai svarbi vieta ir didelis dėmesys tarp žemės ūkio subjektų yra skiriamas augalininkystei. 2007 m. žemės ūkio ir kaimo valdų registre valdas įregistravę 9147 asmenys. Žemės ūkio naudmenas ir pasėlius deklaravo 5349 asmenys ir už deklaruotus 91,2 tūkst. ha žemės ūkio naudmenų rajono žemdirbiai gavo apie 27 mln. Lt tiesioginių išmokų.

Apie 51 proc. deklaruotų pasėlių plotų sudaro grūdinės kultūros. Daugiausia auginama žieminių kviečių - 10 tūkst. ha, vasarinių miežių virš 12,4 tūkst. ha, avižų- 1,5 tūkst. ha, rugių- 3 tūkst. ha. Be tradicinių kultūrų auginama žieminio rapso - 0,4 tūkst. ha, vasarinio rapso - 2,3 tūkst. ha. Pasėlių plotai parodyti 12 lentelėje.

12 lentelė. Pasėlių plotai,ha

Pasėliai					
	1995 m.	2000 m.	2002 m.	2003 m.	2006 m.
Visi pasėliai	69048	81146	78590	44768	69932
Grūdinių augalai	27412	35219	33523	32265	37264
Linai	160	260	257	250	295
Cukriniai runkeliai (perdirbimui)	395	285	317	280	190

Bulvės	2636	4577	4856	2145	1476
Lauko daržovės	748	1109	1332	573	299

Šaltinis: Rajono savivaldybės duomenys.

1995-2006 metais pasėlių plotai kito ženkliai. Didžiausi plotai buvo užsėti 2000 m., mažiausi - 2003 m. Per minėtą laikotarpį grūdinių augalų plotai padidėjo 36,0 proc. Cukrinių runkelių, bulvių, lauko daržovių plotai mažėjo. Tai turėjo įtakos pasėlių struktūros pokyčiams (13 lentelė).

13 lentelė. Pasėlių plotų struktūra, proc.

	Pasėlių plotų struktūra, proc.				
	1995 m.	**2000 m.**	**2002 m.**	**2003 m.**	**2006 m.**
Visi pasėliai	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Grūdinių augalai	41,7	67,0	64,9	72,1	53,2
Linai	0,2	0,5	0,5	0,6	0,5
Cukriniai runkeliai (perdirbimui)	0,6	0,5	0,6	0,6	0,3
Bulvės	3,8	8,7	9,4	4,8	2,1
Lauko daržovės	1,1	2,1	2,6	1,3	0,4

Šaltinis: Rajono savivaldybės duomenys.

Grūdinių kultūrų lyginamasis svoris pasėlių plotų struktūroje padidėjo nuo 41,7 proc. iki 72,1 proc. 2003 m., tačiau 2006 metais sumažėjo iki 53,2 proc. (12 lentelė).

Per analizuojamą laikotarpį padidėjo derlingumo svyravimai. Didžiausi javų derliai pasiekti 2000 metais - 30 cnt/ha. 2006 buvo prikulta tik po 20,5 cnt/ha (14 lentelė). Tai atsiliepė ir bendram grūdinių kultūrų derliui. Jis nuo 103,8 tūkst. t. 2001 metais sumažėjo iki 76,4 tūkst. t. 2006 m. per analizuojamą laikotarpį kryptingai didėjo cukrinių rinkelių perdirbimas, daržovių derlingumas. Dėl ekonomiškai nepagrįstų supirkimo kainų nebeauginama linų pluoštui, sumažėjo bulvių ir lauko daržovių gamyba.

14 lentelė. Žemės ūkio kultūrų derlingumas cnt/ha

Kultūrų pavadinimas	**1995 m.**	**2000 m.**	**2003 m.**	**2006 m.**
Grūdai	21,4	30,0	29,0	20,5
Linų pluoštas	7,0	3,8	18,1	-
Cukriniai runkeliai (perdirbimui)	333,0	323,3	365,3	395,6
Bulvės	129,0	181,0	147,1	62,1
Daržovės	113,0	158,7	220,7	184,3

Šaltinis: Rajono savivaldybės duomenys.

Pagal atskirus ūkio subjektus derlingumas statistikoje nepateikiamas, tačiau yra žinoma, kad kai kurių asmenų ūkiuose yra pasiektas javų derlingumas virš 8 t iš ha.

Pastebima augalininkystės vystymosi zona yra Ariogalos, Betygalos, Kalnujų, Raseinių, Girkalnio seniūnijose. Rajono sav. žemdirbiai, augindami javus, aktyviai modernizuoja ūkius, diegia pažangias technologijas. Tai AB „Agra corporation“, žemės ūkio bendrovė „Dainava“, žemės ūkio bendrovė „Pakautai“, „Metų ūkis“ konkurso nugalėtojas Izidorius Juškys, Vincentas Macijauskas, Nauris Melėšius, Stasys Mėlinis, Andriejus Daugirdas, Antanas Dambrauskas, Antanas Žemaitis ir kt.

Žemės ūkio subjektų veikla įvairi. Plačiausiai rajone paplitusi pieno gamyba, yra 2467 (iš jų 3 ŽŪB) karvių laikytojai, laikantys 15577 melžiamų karvių, tarp jų 1-2 karvių laikytojų - 2469 laikantys melžiamas karves. Rajone mažėja karvių bandų skaičius, tačiau karvių skaičius didėja, bandos didėja. Gyvulių skaičiaus kitimas 1996-2007 m. parodytas 15 lentelėje.

15 lentelė. Gyvulių skaičius sausio 1 d.

	1996	2001	2004	2007
Galvijai	22827	22196	26133	25899
iš jų karvės	14335	14171	15513	13663
Kiaulės	36358	13885	20662	22070
Avys ir ožkos	674	854	914	662
Arkliai	...	1816	1603	1545

Šaltinis: Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

2007 metais rajono ūkininkai, plėsdami ir modernizuodami savo ūkius, įsigijo nemažai veislinių gyvulių. Bandas papildė 74 pieninių veislių telyčios, 14 veislinių kiaulaičių, 10 arklių, 80 avių prieauglio, 372 audinės, 72 mėsiniai galvijai. Rajono sav. ryškėja galvijininkystės specializacijos kryptis (16 lentelė).

16 lentelė. Mažėja karvių bandų skaičius, tačiau karvių skaičius didėja ir bandos stambėja

Laikomų karvių skaičius	Ūkių skaičius
Virš 151 karvės	3 žemės ūkio bendrovės
101-150	6 ūkiai
51-100	21 ūkis
31-50	35 ūkiai
21-30	55 ūkiai
11-20	124 ūkiai
6-10	351 ūkis
3-5	642 ūkiai
1-2	2469 ūkiai

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybės administracijos Kaimo reikalų skyriaus informacija 2007 m. gruodžio mėn.

Tačiau, nežiūrint teigiamų poslinkių modernizuojant gyvulininkystės produktų gamybą, rajone mažėjo paskerstų gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) produkcija, kiaušinių gamyba. Pastaroji 1995-2006 m. sumažėjo tris kartus (17 lentelė). Geresnė padėtis pieno gamyboje.

17 lentelė. Gyvulininkystės produkcijos gamyba

Produkcijos pavadinimas	1995	2000	2003	2006
Gyvulininkystės produktai perskaičiuoti pienu iš viso, t 100-ui ha žemės ūkio naudmenų, cnt	 10073 1176	 85562 949	 95125 1049	 n.d. n.d.
Paskersta gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu), t	6570	4818	4932	5250
Primelžta pieno, t	48995	60174	69334	70447
Surinkta kiaušinių, mln.	16,6	6,5	5,7	5,3
Prikirpta vilnos, cnt	12	4	3	3

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

1995-2006 m. pieno gamyba padidėjo 43,8 proc. Tuo tarpu mažėja kiaušinių surinkimas ir kitų produktų gamyba. Raseinių r. sav., turėdama gan palankias sąlygas pieninės ir mėsinės galvijininkystės vystymui, pagal paskerstų gyvulių ir paukščių gamybos intensyvumą atsilieka nuo šalies ir Kauno apskrities lygio. 2006 m., skaičiuojant paskerstų gyvulių ir paukščių visų kategorijų ūkiuose, 100 ha ž.ū.n. 100 kg rajono savivaldybėje buvo pagaminta 3,5 karto mažiau nei Kauno apskrityje ir 2,3 kartus mažiau nei šalies mastu (12 pav.).

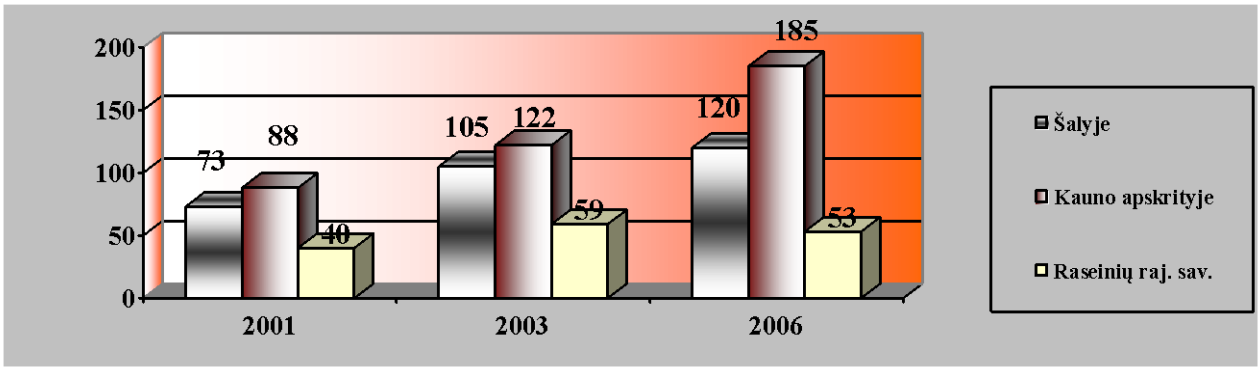

12 pav. Paskersta gyvulių ir paukščių visų kategorijų ūkiuose, 100 ha ž.ū.n. 100 kg

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Rajono pieno gamintojai aktyviai dalyvavo SAPARD bei kitose programose statydami pastatus, pirkdami gyvulius, melžimo, pieno šaldymo įrangą. Rajono sav. turi du pieno ūkius,

atitinkančius ES reikalavimus, kuriems suteikti pieno ūkių įvertinimo sertifikatai. Tai Česlovo Labučio ir Ramūno Mongirdo ūkiai. Eilė pieno gamintojų, diegdami šiuolaikines pieno gamybos technologijas ir naudodamiesi įvairiomis programomis, artėja prie tokio įvertinimo. Rajono sav. yra 7 stambesni pienininkystės ūkiai. Siekiant gerinti veislinį darbą ir didinti produktyvumą, yra vykdoma 8691 karvių kontrolė. Tai leido padidinti galvijų produktyvumą. Č. Labučio ūkyje: 2002 m. iš vienos karvės primelžta per metus 5119 litrų pieno, 2003 m. - 4942, 2004 m.- 5556. Tai pasiekta įsigijus geresnės veislės gyvulių, įrengus arba atnaujinus ganyklas, skiriant didesnį dėmesį selekciniam darbui, gyvulių priežiūrai ir laikymui. Savivaldybė remia finansiškai skirdama lėšas pašarų tyrimams, gyvulių racionų sudarymui.

Rajono sav. vidutiniškai iš karvės 2007 metais primelžta 6028 kg. 4,17 proc. riebumo ir 3,34 proc. baltymingumo pieno. Vidutiniai pirmaveršių primilžiai buvo 5271 kg 4,05 proc. baltymingumo ir 3,26 proc. riebumo pieno.

Raseinių rajone produktyvumo kontrolė vykdoma 411 privačiuose ūkiuose ir 2 žemės ūkio bendrovėse. Palyginimui lentelėje pateikiami 1998 ir 2007 metų duomenys (18 lentelė).

18 lentelė. Raseinių r. sav. produktyvumą kontroliuojamų karvių skaičius

	1998 m.	**2007 m.**
Kontroliuojama karvių	3150	7547
Kontroliuojama telyčių	957	3728
Bendrovių sk.	3	2
Kontroliuojama karvių	578	656
Privačių ūkių sk.	744	411
Kontroliuojama karvių	2572	6891
Produktyvumas / pieno kg	4377	6028
Rieb.proc.	4,18	4,17
Balt.proc.	3,26	3,34
Riebalų-baltymų kg	325,7	452,6

Šaltinis. Raseinių r. sav. duomenys.

Jei 1998 metais vidutinis kontroliuojamos bandos dydis buvo tik 3,5 karvės, tai 2007 metais jau 16, 8 karvių. Tai rodo rajono pieno ūkių stambėjimą. Ši tendencija išliks ir ateityje.

Žemiau lentelėje pateikiami pieno ūkių savininkai, kurių bandose 2007 metais pasiekti aukščiausi pieno primilžiai (19 lentelė).

19 lentelė. Karvių produktyvumas 2007 m.

Ūkininkas	Vietovė	Karvių skaičius	Primelžta pieno kg	Riebalų ir baltymų kg suma
Žydrūnas Blėdis	Gruzdiškė	43	7306	520
Ričardas Bentnorius	Sujainiai	52	7045	510
Zigmas Stonys	Sujainiai	41	6963	531
Tadas Zakaras	Alėjai	247	7307	555
Jonas Galinaitis	Bedančiai	63	6552	506
Stasys Macijauskas	Patolupys	61	6254	485
Tomas Navickas	Paupys	30	7020	521
T. Baltrušaitienė	Poteriškės	41	7941	553
Egidijus Rašimas	Skirmantiškė	30	6988	479
Viktoras Ročka	Negirva	115	6907	536
Vytautas Ročka	Negirva	48	7480	556
Viktoras Lukaitis	Žibuliai	33	6962	489
Evaldas Levickis	Ardiškiai	60	6661	517
G. Lukoševičius	Andrušaičiai	32	6595	499

Šaltinis. Raseinių r. sav. duomenys.

Pasiekimai pieno ūkyje leido pasiekti ir santykinai geresnius rodiklius šalies ir apskrities mastu. Rajono savivaldybėje primelžto pieno visų kategorijų ūkiuose, 100 ha ž.ū.n. 100 kg raj. sav. 2006 m. 5 proc. daugiau nei šalyje ir 4,4 proc. - nei Kauno apskrityje (13 pav.), tačiau klimatinės sąlygos ir žemės ūkio naudmenų struktūra sudaro prielaidą intensyvesniai žemės ūkio produktų, ypač galvijininkystės gamybai.

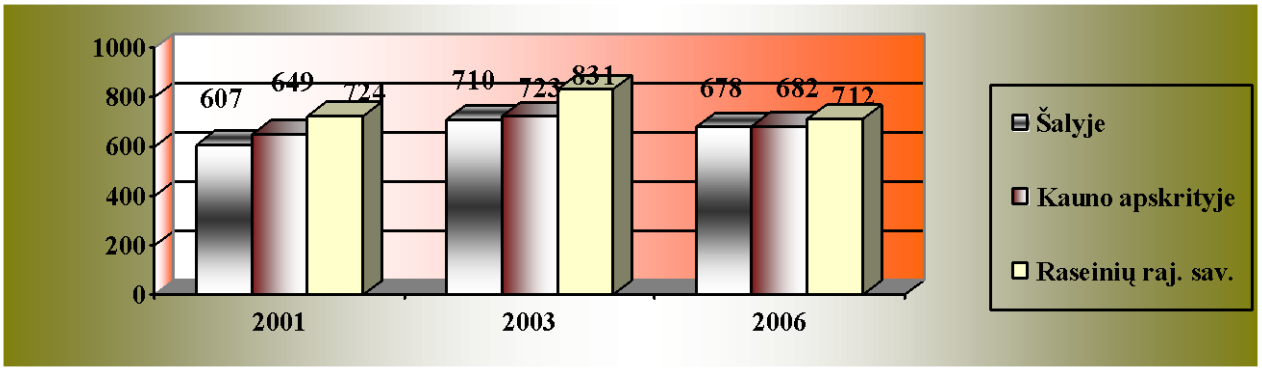

13 pav. Primelžta pieno visų kategorijų ūkiuose, 100 ha ž.ū.n. 100 kg

Šaltinis. Statistikos departamento duomenys.

Lietuvai tapus ES nare, pienininkystės ūkiams keliami dideli reikalavimai. Juos įgyvendinant neužtenka gero noro: trūksta finansinių išteklių, kooperatinė veikla menkai vystoma, aktyviau galėtų ūkininkai dalyvauti įvairiose programose. Problematiška tapo pieno pardavimo vyraujanti tvarka. Pieno gamintojas, pakeitęs pieno supirkėją, ilgai neatgauna pinigų iš buvusio supirkėjo, supirkimo kainas primeta supirkėjas-monopolininkas. Rajono savivaldybė, matydama dideles trąšų, degalų kainas, žemės kalkinimo ir melioravimo problemas, kooperacijos trūkumą, technikos neracionalų panaudojimą, mažas grūdų supirkimo kainas ir kitas problemas, nepalieka žemdirbių likimo valiai. Savivaldybėje yra patvirtinta Kaimo rėmimo programa, kurioje skiriamos lėšos kooperacijai plėtoti, ekologiniams ūkiams remti, kaimo infrastruktūros klausimų sprendimui, dirvožemių tyrimų, tręšimo planų sudarymo, išlaidų daliniam kompensavimui, kaimo bendruomenių rėmimui.

Žemdirbiams iš savivaldybės lėšų nupirktas žolės rulonavimo komplektas, kukurūzų sėjamoji, javų augintojų kooperatyvui išnuomotos patalpos, galvojama apie griovių šienavimo technikos pirkimą. Organizuojami ir finansuojami įvairūs seminarai, parodos, žemdirbių išvykos, kompiuterinio raštingumo kursai, įvairūs konkursai.

Rastos lėšos įdarbinant seniūnijos specialistus, kurie padeda žemdirbiams pildyti paraiškas, teikia informaciją, pasiūlymus ŽŪM dėl žemdirbių tęstinio mokymo kursų ir seminarų užsakymų. Siekiama, kad kiekvienas žemdirbys, pretenduojantis į tiesioginę ir investicinę paramą, gautų kvalifikuotą pagalbą vietoje, informaciją per vietinę televiziją ir spaudą.

Tai rodo geranorišką vietos valdžios ir žemdirbių bendradarbiavimą, partnerystės principų taikymą praktinėje veikloje. Žemdirbiai, remiami rajono savivaldybės, geriausiai pasinaudoja ES parama. 2006 m. rajono žemdirbiai gavo 23,8 mln. Lt tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenas ir pasėlius, 2007 m. - 17,7 mln. Lt (20 lentelė). Jei 2006 m. daugiausia išmokų Kauno apskrityje gavo Kėdainių raj. žemdirbiai - 26,9 proc., tai 2007 metais Raseinių raj. žemdirbiai gavo didžiausias tiesiogines išmokas apskrityje.

20 lentelė. Tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus 2006 m. mokėjimas

Apskritis	Rajonas	2006 m.		2007 m.	
		Išmokėta suma, mln. Lt	Išmokėta suma, %	Išmokėta suma, mln. Lt	Išmokėta suma, %
Kauno apskr.	Birštono	0,9	100,00	0,5	98,49
	Jonavos raj.	10,2	99,95	4,9	74,93
	Kaišiadorių raj.	8,4	99,86	4.5	98,72
	Kauno raj.	17,9	99,99	10,2	84,69

	Kėdainių raj.	**30,1**	**100,00**	**16,3**	**88,36**
	Prienų raj.	**10,8**	**99,97**	**6,8**	**90,36**
	Raseinių raj.	**23,8**	**99,99**	**17,7**	**86,34**
	Kauno m.	**-**	**-**	**0,05**	**99,26**
	Iš viso:	**102,1**	**99,97**	**61,1**	**90,14**

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenys.

Tai rodo kaimo žmonių gebėjimus įsisavinti skiriamą paramą ir didinti žemės ūkio šakos efektyvumą bei gerinti savo gyvenimo sąlygas.Tai pasiekta patobulinus rajone informavimo sistemą ir organizuojant švietėjišką darbą prie kurio ženkliai prisideda ir VVG.

3.2. Ne žemės ūkio verslai

Žemės ūkio gamybos modernizavimas ir struktūriniai pokyčiai sudaro prielaidas ūkinės veiklos įvairinimui kaime. Be to, ir užimti žemės ūkio sektoriuje žmonės turi atliekamo laiko, kurį galėtų skirti kitai ekonominei veiklai. Susiklosčiusios aplinkybėms, turėtų skatinti smulkiuosius žemdirbius ir kitus žmones, gyvenančius kaime, ieškoti papildomų užimtumo šaltinių. Tačiau šis procesas vyksta lėtai. 2003 metų visuotinio žemės ūkio surašymo duomenys parodė, kad papildoma ekonomine (ne žemės ūkio) veikla užsiėmė tik 1,7 proc. visų ūkių. 2005 metais atlikto mažesnės apimties žemės ūkio struktūros tyrimo duomenimis, papildoma ne žemės ūkio veikla užsiimantys ūkiai sudarė 4 proc. visų respondentinių ūkių. Iš viso Raseinių rajone 2006 metų pabaigoje buvo įregistruotos 2203 įstaigos, įmonės ir visuomeninės organizacijos, tame tarpe 584 yra individualios įmonės neturinčios juridinio asmens statuso. Iš 103 įregistruotų žemės ūkio bendrovių, tik 12 dar turi dirbančiųjų ir moka socialinio draudimo mokesčius. Iš 584 individualių įmonių, 52 proc. turi ne daugiau kaip 5 darbuotojus. Rinkos pokyčiai rodo, kad sparčiausiai didėja dirbančiųjų skaičius uždarosiose akcinėse bendrovėse. Jis 2003-2007 m. padidėjo 58,3 proc. Bendras dirbančiųjų skaičius per tą patį laikotarpį padidėjo 3,0 proc. (21 lentelė). Akcinėse bendrovėse, žemės ūkio bendrovėse dirbančiųjų skaičius mažėjo. Vykstantys ūkinių subjektų pokyčiai sąlygoja ir darbo rinkos struktūrinius pasikeitimus.

21 lentelė. Raseinių rajono įmonės pagal dirbančiųjų skaičių

Įmonės rūšies pavadinimas	Dirbančiųjų skaičius			
	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2007 m.
Valstybinės įmonės ir biudžetinės įstaigos	2351	2337	2347	2445
Uždarosios akcinės bendrovės	2383	3037	3210	3773
Akcinės bendrovės	1462	986	875	504
Specialiosios paskirties uždarosios akcinės bendrovės	1	1	1	0
Žemės ūkio bendrovės	333	298	280	285
Viešosios įstaigos	674	638	584	665
Ūkininkų ūkiai	189	205	242	305
Kooperatinės bendrovės	282	268	247	260
Individualios įmonės, neturinčios juridinio asmens statuso	1475	1477	1535	1623
Iš viso:	**9150**	**9247**	**9321**	**11867**

Šaltinis. Raseinių raj. sav. duomenys.

Kaip buvo minėta, Raseinių r. sav. kaimo gyvenamosios vietovės pagrindinė verslo šaka yra žemės ūkis, kuriame dirba didžiausias žmonių skaičius, sukuriama didžioji pridėtinės vertės dalis, gaunamos pagrindinės kaimo gyventojų pajamos. Turint omenyje, kad kaime gyvena 62 proc. rajono sav. gyventojų, jis turi savo infrastruktūrą su visa socialinio aprūpinimo sistema ir ekonominės plėtros galimybėmis. Be žemės ūkio dominuoja prekybos ir medienos gamybos bei perdirbimo įmonės (22 lentelė).

22 lentelė. Kaimo verslų paplitimas pagal seniūnijas 2008 m.

Seniūnija	Žemės ūkio bendrovės	Prekyba	Medienos gamyba ir apdirbimas	Viešbučiai	Statyba	Kita
Ariogalos m.		18	1		1	2
Ariogalos	2	16	6	4	1	5
Betygalos		9	1	1		1
Girkalnio		5	1			2
Kalnujų	1	4	1			
Nemakščių		14	1	2		1
Pagojukų	1	7	4			
Paliepių	1	7	5	1		1
Raseinių	3	8	4	1	1	1
Šiluvos		9	2			
Viduklės	1	15	6			7
Iš viso:	**9**	**112**	**32**	**9**	**3**	**20**

Šaltinis: Raseinių rajono seniūnijų duomenys, 2008 m.

Įmonių tarpe dominuoja mikroįmonės, kurios turi individualios įmonės statusą ir pagrinde dirba savininkas ir jo šeimos nariai. Priskaičiuojama apie 25 mažas įmones, kuriose dirba virš dešimt žmonių, dalis jų samdomų.

Rajone plečiami alternatyvūs kaimo verslai. Vis daugiau r. sav. ūkininkų pasuka ekologinio ūkininkavimo keliu. 2001 m. tokių ūkių buvo 11, 2007 m.- 140 (iš jų 1 žuvininkystės). Sertifikuoto ploto 2007 m. buvo 7310,07 ha, vidutinis ūkio dydis 52,21 ha.

72 bitininkai laiko daugiau nei po 10 bičių šeimų, AB „Raseinių žuvininkystė“ augina ir realizuoja karpius, Šiluvos seniūnijoje pastatyta šiuolaikinė triušių skerdykla, plečiasi uogynų bei žemaūgių sodų plotai. Raseinių r. sav. yra: 2 triušininkystės ūkiai, 2 stručių fermos, 1 keramikos dirbtuvė, 1 grybų (šampinjonų) augintojas, 1 vytelių pynėjas, 2 sraigių augintojai.

Raseinių rajono savivaldybė turi dideles turizmo vystymo perspektyvas. Raseinių rajonas unikalus ne tik savo istorija. Rajone gausu kultūros paveldo vertybių: 43 archeologijos, 24 architektūros, 185 istorijos, 3 istorijos technikos, 110 dailės ir 15 gamtos paminklų, 4 draustiniai, Dubysos regioninis parkas.

Raseinių rajono apylinkėse gimė daug Lietuvą išgarsinusių rašytojų, poetų, mokslininkų poetas Maironis, tautosakininkas-rašytojas Simonas Tadas Stanevičius, poetas, Nacionalinės premijos laureatas Marcelijus Martinaitis, teatro režisierius Eimuntas Nekrošius, pirmojo lietuviško laikraščio redaktorius Antanas Smilga, vienas pirmųjų lietuvių dramaturgų Aleksandras Fromas-Gužutis ir daug kitų).

Ministrų kabinetas 2007-08-08 patvirtino Jono Pauliaus II piligrimų kelio kūrimo ir jo objektų pritaikymo piligrimų ir turizmo reikmėms 2007-2013 metų programą. Programos tikslas - sukurti Jono Pauliaus II piligrimų kelią, jo objektus pritaikyti piligrimų ir turizmo reikmėms. Į Jono Pauliaus II piligrimų kelią yra įtraukti svarbiausi sakraliniai objektai, kuriuos aplankė Popiežius Jonas Paulius II vizito Lietuvoje metu, kiti su Popiežiumi Jonu Pauliumi II susiję sakraliniai objektai, piligrimų ir turistų lankomi sakraliniai objektai. Į jį patenka ir Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilika, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčia. Įgyvendinus šią programą bus įrengta viešoji infrastruktūrą, sudarytos būtinos sąlygos Jono Pauliaus II piligrimų kelio objektų lankymui, atlikti Jono Pauliaus II piligrimų kelio objektų tvarkybos, statybos, pritaikymo piligrimų ir turizmo reikmėms darbai, parengtos ir įgyvendintos rinkodaros, ir informacijos priemonės, pristatančios Jono Pauliaus II piligrimų kelią ir jo objektus Lietuvos ir pasaulio visuomenei, užtikrintas sklandus Jono Pauliaus II piligrimų kelio funkcionavimas ir jo objektų saugumas. Ypatingai geras prielaidas turizmo plėtrai Raseinių rajono savivaldybėje sudaro:

1. Patogi rajono geografinė padėtis svarbi auto turizmui, esame netoli greitkelio Vilnius-

Kaunas- Klaipėda, beveik Lietuvos centre;

2. Dubysos regioninis parkas, su nuostabiais Maironio apdainuotais Dubysos slėniais;
3. Piligriminio turizmo traukos centras Šiluva, kuri yra Lietuvos piligrimystės kelio Žemaičių Kalvarija-Kryžių kalnas-Šiluva-Aušros Vartai ramstis. Šiandien Šiluva - vienas svarbiausių maldininkų traukos centrų Lietuvoje, išlaikęs ilgiausią Švč. Mergelės Marijos Gimimo atlaidų šventimo tradiciją. Šiluvoje netrūksta piligrimų ir kitomis dienomis, mat vieta, kur, kaip manoma, pirmą kartą Europoje apsireiškė Mergelė Marija (1608 m.) traukia ne tik Lietuvos, bet ir kitų pasaulio kraštų krikščionis. Šiluvoje plėtojama šiam tikslui reikalinga infrastruktūra: atlikta Šiluvos mstl. Jurgaičio gatvės dalies ir aikštės prie bazilikos rekonstrukcija, įrengta didžiulė autobusų bei automobilių stovėjimo aikštelė (ruošiantis popiežiaus Jono Pauliaus II vizitui Šiluvoje 1993 m.), ruošiamasi įrengti piligriminį taką.
4. Kultūros paveldo objektų gausa.

Galima išskirti šiuos pagrindinius turizmo traukos objektus:

Dubysos regioninis parkas, įsteigtas siekiant išsaugoti Dubysos erozinio slėnio kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes. Svarbu, jog Dubysos upė yra Nacionalinės vandens turizmo trasos dalis.

Šiluva - vienas svarbiausių maldininkų traukos centrų Lietuvoje, išlaikęs ilgiausią Švč. Mergelės Marijos Gimimo atlaidų šventimo tradiciją. Šiluvoje netrūksta piligrimų ir kitomis dienomis, tai vieta, kur pirmą kartą Europoje apsireiškė Mergelė Marija (1608 m.). Šiluva traukia ne tik Lietuvos, bet ir viso pasaulio krikščionis.

Lyduvėnų geležinkelio tiltas (technikos paminklas) yra vienas iš aukščiausių ir ilgiausių ne tik Lietuvoje, bet ir Pabaltijyje.

Poeto Jono Mačiulio-Maironio tėviškė ir gimtinė yra Pasandravio istoriniame draustinyje, Pagojukų seniūnijoje, Pasandravio ir Bernotų kaimuose.

Kanopėnų kaime (Viduklės sen.) galima aplankyti tautosakininko-rašytojo Simono Stanevičiaus memorialinę sodybą-muziejų**.** Muziejaus literatūrinio ir buities pobūdžio ekspozicijoje atsispindi S. Stanevičiaus gyvenimo ir kūrybos faktai, įamžintas jo atminimas.

Nemakščių seniūnijoje, Pašešuvio gamtovaizdžio draustinyje, yra Molavėnų piliakalnių gynybinis kompleksas, šimtametis ąžuolas ir mitologinis Skirtinio akmuo. Manoma, kad čia galėjo būti garsieji Pilėnai. Tvarkomas objektas pritraukia šimtus lankytojų.

Viduklės seniūnijoje, Jūkainių geomorfologiniame draustinyje, įkurtas pažintinis - rekreacinis takas, kurio aplinka suformuota siekiant parodyti įdomius reginius, išryškinti augalų įvairovę, ypatingą reljefą, kad lankytojai pajustų subtilų jų grožį.

Po rajoną galima keliauti pėsčiomis, dviračiais ar automobiliais, plaukti baidarėmis Dubysos upe. 2007-2013 metų Nacionalinėje turizmo plėtros programoje numatyta įtraukti Raseinių rajono savivaldybę į naujai formuojamus Nacionalinius maršrutus (Raseinių rajono savivaldybė įtraukta į Žemaitijos turistinį maršrutą, Jono Pauliaus II piligrimų kelio maršrutą). Taip pat ruošiamas Nacionalinių autoturizmo trasų specialusis planas, kuriame Raseinių rajono savivaldybė įtraukta į „Žemaitijos kelią“ bei „Jono Pauliaus II piligrimų kelią“. Kadangi savivaldybė patenka į svarbius Nacionalinius maršrutus, tai ateityje gerės turizmo infrastruktūra ir rajone lankysis daugiau turistų, rajonas taps populiaresnis, gerės rajono įvaizdis.

Vertindami nuostabų kraštovaizdį plečiasi kaimo turizmas. Kaimo turizmą rajone pradėjo vystyti Vytautas Adomas Šikšnys 1998 m. Tada jis buvo vienas. Jo pavyzdžiu pasekė kiti asmenys ir šiandien Raseinių rajono savivaldybėje yra registruota dešimt kaimo turizmo sodybų, kurios yra pasiruošusios priimti svečius: Kaimo turizmo sodyba „Karpynė“, Kaimo turizmo sodyba Palūksčio dvaras „Rokynė“, Kaimo turizmo sodyba „Pakalnė“, Kaimo turizmo sodyba „Prie Dubysos“, Kaimo turizmo sodyba „Fliorencija“, Kaimo turizmo sodyba „Kirkšnovė“, Danguolės Gvezdauskienės kaimo turizmo sodyba, Dalios ir Algimanto Babilių kaimo turizmo sodyba, Kaimo turizmo sodyba „Gojus“, Irenos Pocienės sodyba.

Turistų laukia rajone esančios kavinės, svečių namai, viešbučiai: Svečių namai “Isada” - Sujainiai, Paliepių sen., 6 kamb. 16 vietų, Motelis “Konrida” - Viduklės sen., automagistralė, 5 kamb., 10 vietų, Nakvynės namai “Nikola” - Nemakščiai, automagistralė, 10 kamb., 15 vietų. Nakvynės paslaugų namai “Viktoro pastogė”- Daugėliškių k., Ariogalos sen., 2 kamb, 4- 6 vietos. ***Poilsiavietės***: Luknės, Beržytės k. (Betygala). ***Stovyklavietės:*** Padubysio-Daugodų miško (Lakštingala, Raseinių sen.), Kalniškių k. (Šiluvos seniūnija), Lyduvėnų k., Kušeliškės k., Bralinskių k., Darbutų k. (prieš tvenkinį). ***Atokvėpio vieta***: Padubysio girininkija. ***Apžvalgos aikštelė:*** Padubysio k. (už Lakštingalos).

Šiuo metu rajonas gali pasiūlyti turistams ir lankytojams kelis turizmo maršrutus:

1. Apžvalginis maršrutas po visą Dubysos regioninį parką Raseiniai-Lyduvėnai-Šiluva (Tytuvėnų regioninis parkas)-Betygala-Ugioniai-Ariogalos šaltinėlis-Raseiniai, apie 100 km. (5-6 val.)- automobiliais, dviračiais;
2. Vandens turizmo maršrutas Lyduvėnai-Ariogala, apie 46 km (1-2 dienos);
3. Maršrutas po Maironio gimtinę ir tėviškę Raseiniai-Bernotai-Pasandravys-Raseiniai (1-3 val.) - pėsčiomis, dviračiais;
4. Maršrutas Raseiniai-Lyduvėnai-Šiluva (Tytuvėnų regioninis parkas)-Pasandravys-Bernotai-Betygala-Šaltinėlis-Raseiniai (5-6 val.) - automobiliais, dviračiais;

5. Dviračių maršrutas Raseiniai-Velpesiai-Godlaukis-Lyduvėnai-Raseiniai 32 km (2-4 val.);
6. Maršrutas pėsčiomis ir dviračiais Betygala-Ąžuolynės k.-Pakalniškiai-Ugioniai-Rociškės piliakalnis-Liktėnai-Betygala, 16 km (3-4 val.);
7. Raseiniai-Jūkainiai-Molavėnai-Nemakščiai-Raseiniai;
8. Raseiniai-Viduklė-S. Stanevičiaus sodyba-Raseiniai.

Autoturizmą, turizmą dviračiais stabdo tai, kad gražiausiomis vietomis tenka važiuoti žvyrkeliais, nėra įrengtų dviračių takų.

Sunku tinkamai populiarinti Raseinių krašto lankytinas vietas, reprezentuoti tikrąją Žemaitijos sostinę Raseinius, leisti informacinę medžiagą apie turizmo objektus, sudominant rajono gyventojus turizmo verslu, tobulinti informacinę sistemą, teikti informaciją internetu, nes neišplėtota turizmo infrastruktūra, nėra turizmo informacinio centro, mažai informacinių ženklų.

Tačiau įvertinant žemės ūkio šakos būklę, kuri dabartiniu metu kaime yra pagrindinė verslo rūšis ir kaimo verslų būklę, reikia pažymėti žemą intensyvumo ir efektyvumo lygį. Tai sąlygoja nepalanki kaimui valstybės politika, mažas žemdirbių aktyvumas apjungiant veiklą, kuriant ekologinius ūkius ir žemės ūkio kooperatyvus, ne žemės ūkio veiklos įmones. Nepanaudojamos lėšos, skiriamos kooperatyvų plėtrai. Mažai domimasi netradicine žemdirbyste bei alternatyviais verslais kaime, priežastis - nėra išvystyta rinkodara, problematiška parduoti pagamintus gaminius. Dėl nuosavų lėšų stygiaus kaimo gyventojai nesugeba pasinaudoti paramos lėšomis, nepalanki ūkininkams kreditavimo sistema. Menkai įsisavinama valstybės parama. Neišspręstas žemės ir kito nekilnojamojo turto nuosavybės klausimas. Reikalingas žemdirbių švietimas seniūnijose apie galimybę pasinaudoti vykdomomis žemės ūkio rėmimo programomis 2007-2013 metais.

Dėl informacijos stokos Europos Sąjungos teikiama parama pasinaudojama tik dalinai, prarandamos investicijos ir galimybė restruktūrizuoti žemės ūkį ir gerinti žemdirbių, tuo pačiu ir kaimo žmonių gyvenimo sąlygas.

4. KAIMO GYVENAMOSIOS TERITORIJOS SOCIALINĖ BŪKLĖ

4.1. Darbo jėgos ištekliai

Kaip buvo minėta ankstesniuose skyriuose Raseinių r. sav. dominuoja kaimiškoji teritorija su visa socialine ir ekonomine infrastruktūra. 2007 m. sausio 1 dienai VVG teritorijoje gyveno 30,4 tūkst. rajono gyventojų, kurie sudarė 70,1 proc. bendro gyventojų skaičiaus. Tai apie du kartus daugiau nei vidutiniškai šalies kaime. Bendras kaimo gyventojų skaičius, jų lyginamasis svoris rodo didelius žmogiškuosius išteklius ir kelia reikalavimą efektyviam darbo jėgos panaudojimui, verslų įvairinimui ir socialinės infrastruktūros kūrimui bei tobulinimui. Paskutinių dviejų metų laikotarpiu darbo rinka stabilizavosi. Lyginant darbingo amžiaus žmonių skaičių 2007 m. su 2005 m., gauname, kad jis šalies mastu padidėjo 1,1 proc., Kauno apskrityje - 0,5 proc. Per tą patį laikotarpį Raseinių rajono savivaldybėje darbingo amžiaus žmonių skaičius padidėjo nuo 24,48 tūkst. iki 24,66, arba 0,8 proc. 2001-2007 m. socialiai apdraustų dirbančiųjų skaičius padidėjo 2,1 proc.

Oficialiai dirbančių žmonių skaičius rajone kasmet auga. Tai rodo paskutiniųjų metų „Sodros“ duomenys (14 pav.).

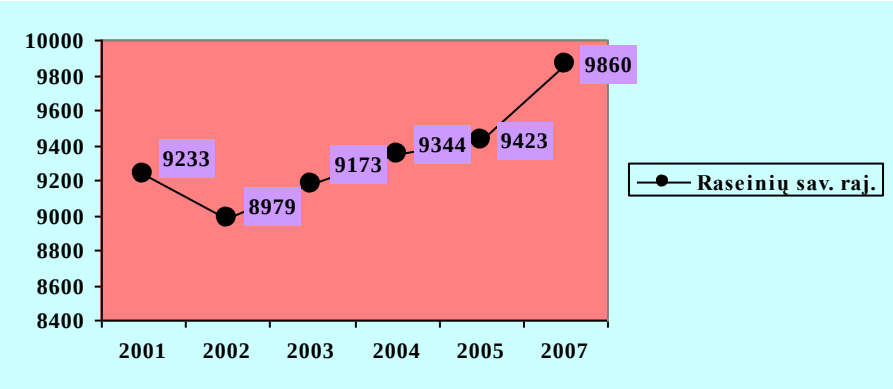

14 pav. Socialiai apdraustų dirbančiųjų skaičius

Šaltinis. „Sodros“ duomenys.

Socialiai apdraustų dirbančiųjų skaičius 2001-2007 m. padidėjo 6,8 proc. (23 lentelė).

23 lentelė. Darbo jėgos ištekliai pagal ekonomines veiklas

Metai	Viso	iš jų			
		pramonė	paslaugos	statyba	žemės ūkis
2000	3747	1005	1888	276	578
2003	3788	884	1881	238	785
2006	2163	477	1219	190	277
2007	**2389**	**591**	**1394**	**149**	**255**

Šaltinis: 2007 m. Raseinių darbo biržos ataskaita DBAL1 .

Darbingo amžiaus žmonių skaičius rajono savivaldybėje kito labai nežymiai. Gyventojų demografiniams pokyčiams įtakos turėjo ne tik natūrali kaita, bet ir gyventojų migracija (15 pav.).

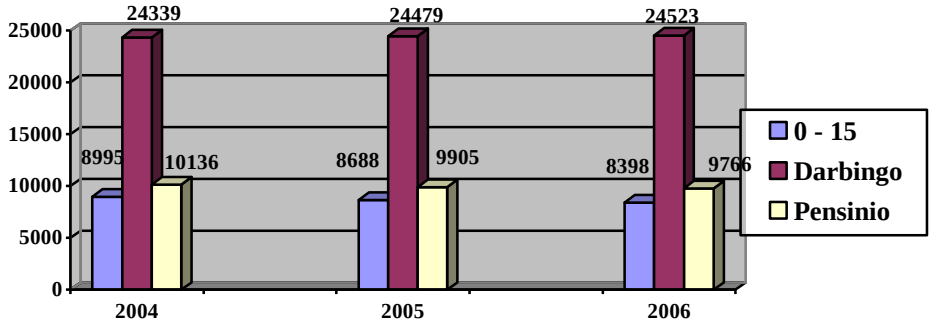

15 pav. Gyventojų sudėtis pagal amžiaus grupes

Šaltinis. Lietuvos apskritys 2006. Statistikos departamentas.

Dėl nepalankių demografinių tendencijų (mažėjantis gimstamumas, gyventojų senėjimas, didelė emigracija) Lietuvoje mažėjo tiek bendras, tiek ir darbingo amžiaus gyventojų skaičius. Nors užimtų gyventojų išsilavinimas yra santykinai aukštas, tačiau kvalifikuotų darbuotojų trūkumas tampa viena pagrindinių Lietuvos ekonominę ir socialinę plėtrą stabdančių problemų. Darbo jėgos kvalifikacija dažnai neatitinka rinkos poreikių, pastebimas struktūrinio nedarbo reiškinys, žemas profesinis mobilumas, didelis darbo jėgos trūkumas atskiruose sparčiai besivystančiuose regionuose.

Raseinų r. sav. natūralios kaitos būklė ir kitimas yra žymiai blogesnėje būklėje lyginant su šalies ir kitų regionų rodikliais. Natūralią kaitą, kaip minėta, apsprendžia skirtumas tarp gyvų gimusių vaikų ir mirusių skaičius (16 pav.).

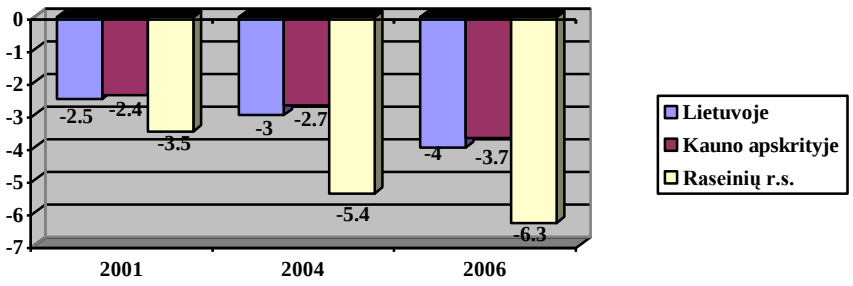

16 pav. Tūkstančiui gyventojų tenka natūralios kaitos.

Šaltinis. Lietuvos apskritys 2006. Statistikos departamentas.

Analizuojant gimusiųjų, mirusiųjų ir natūralų gyventojų prieaugį ir šalyje, ir Raseinių r. sav. ryški kryptis - mirtingumas didėja, gimstamumas mažėja, vyksta spartus senėjimo procesas.

Minėti veiksniai įtakojo bendrą gyventojų skaičiaus mažėjimą savivaldybėje ir negatyvius demografinius pokyčius. Jaunimo mažėjimo, gyventojų senėjimo procesą, galimybę reprodukuoti kvalifikuotos darbo jėgos išteklius. Raseinių r. sav. žymiai spartesniais tempais vyksta gyventojų senėjimo procesas lyginant su padėtimi Lietuvoje ir Kauno.

Gyventojų senėjimas turi neigiamą poveikį tolimesnei rajono plėtrai, daro įtaką ir ateityje darys verslo organizavimo ir žmonių socialiniams poreikiams. Dėl sumažėjusio vaikų skaičiaus keičiasi ir keisis švietimo sistemos plėtros kryptys. Ir toliau mažės ikimokyklinio ugdymo įstaigų, mokyklų skaičius, didėja ir didės sveikatos priežiūros, pensionatų, globos ir rūpybos įstaigų poreikis. Kadangi vis didesnę dalį Lietuvos gyventojų sudaro vyresnio amžiaus asmenys, daugėja ir vienišų, globos reikalaujančių žmonių skaičius.

Kvalifikuotų darbuotojų, augančio vidutinio amžiaus tendencijos nekompensuoja paruoštų naujų specialistų srautas. Toks gyventojų senėjimas ne tik sąlygoja didėjantį sveikatos priežiūros, socialinių ir kitų viešųjų paslaugų poreikį, bet ir lemia didelę egzistuojančios darbo jėgos mokymosi visą gyvenimą svarbą. Švietimo ir mokymo kokybė tampa esmine ūkio plėtros prielaida.

Kylant darbo jėgos kvalifikaciniams reikalavimams, vis sudėtingesnis įsidarbinimas darosi nekvalifikuotiems asmenims, pastebimas jų skaičiaus augimas. Besikreipiančiųjų į darbo biržą tarpe jie sudaro 46 proc. Kaip buvo minėta ankstesniuose skyriuose, Raseinių r. sav. dominuoja kaimiškoji teritorija su visa socialine ir ekonomine infrastruktūra. Bendras kaimo gyventojų skaičius, jų lyginamasis svoris rodo didelius žmogiškuosius išteklius ir kelia reikalavimą efektyviam darbo jėgos panaudojimui, verslų įvairinimui ir socialinės infrastruktūros kūrimui bei tobulinimui.

Bedarbių skaičius 2005-2007 metais padidėjo 4 proc. (24 lentelė). Raseinių r.sav. 2008 m. sausio 1 d. bedarbiai sudarė tik 3,6 proc. nuo darbingo amžiaus gyventojų. Kaimo teritorijoje absoliutus bedarbių skaičius per pastaruosius 2 metus beveik nekito ir sudarė apie 59 proc. nuo visų besiregistruojančių Raseinių darbo biržoje bedarbių.

24 lentelė. Tikslinės bedarbių grupės ir bedarbių skaičius

Tikslinės grupės	2005 m.	2006 m.	2007m.
Kaimo gyventojai	1371	1293	1426
Jaunimas iki 25 m.	427	391	411
Nekvalifikuoti	1017	974	1133
Ilgalaikiai (laikotarpio pabaigoje)	121	135	45

Šaltinis: Raseinių darbo biržos informacija.

Kylant darbo jėgos kvalifikaciniams reikalavimams vis sudėtingesnis įsidarbinimas darosi nekvalifikuotiems asmenims, pastebimas jų skaičiaus augimas. Besikreipiančiųjų į darbo biržą tarpe jie sudaro vidutiniškai 45 proc.

Amžiaus ir nedarbo trukmės požiūriu galima išskirti 3 labiausiai socialiai pažeidžiamas darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių grupes: vyresnius nei 50 m. amžiaus asmenis, ilgalaikius bedarbius bei asmenis, užsiregistravusius darbo biržoje po ilgesnės nei 2 m. darbo pertraukos (25 lentelė).

25 lentelė. Tikslinės bedarbių grupės

Papildomai remiamų bedarbių grupė	2006 m.	Santykis su bedarbių skaičiumi, %	2007 m.	Santykis su bedarbių skaičiumi, %
Iš viso bedarbių	**2163**		**2389**	
Užsiregistravę darbo biržoje po ilgesnės nei 2 m. darbo pertraukos	646	29,9	624	26,1
Vyresni nei 50 m. amžiaus	456	21,1	571	23,9
Ilgalaikiai bedarbiai (laikotarpio pabaigoje)	135	11,6	45	5,0

Šaltinis: Raseinių darbo biržos informacija.

2000-2006 m. bedarbystė mažėjo šalies ir atskirų regionų mastu. Lietuvos darbo rinkoje registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis per minėtą laikotarpį sumažėjo nuo 10,2 proc. iki 3,4 proc. arba 3 kartus, Kauno apskrityje jis sumažėjo nuo 7,7 proc. iki 2,7 proc. arba 2,85 karto. Raseinių raj. sav. registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis per

minėtą laikotarpį sumažėjo nuo 10,9 proc. iki 4,1 proc. arba 2,7 karto, tačiau jis 2006 m. buvo 20,5 proc. aukštesnis už šalies ir 51,8 proc. - už Kauno apskrities vidutinį lygį.

Netolygios darbo jėgos išteklių panaudojimo galimybės rajono seniūnijose. Didžiausia bedarbystė Ariogalos miesto ir kaimiškosiose seniūnijose. Čia ji 55,0 proc. aukštesnė už rajono vidurkį (17 pav.). Aukštesnė bedarbystė už rajono lygį Šiluvos, Viduklės, Raseinių miesto seniūnijose. Mažiausiai bedarbių yra Kalnujų, Girkalnio ir Pagojukų seniūnijose. Atokesnėse seniūnijose bedarbystė yra opi socialinė problema, ypatingai Ariogalos seniūnijoje.

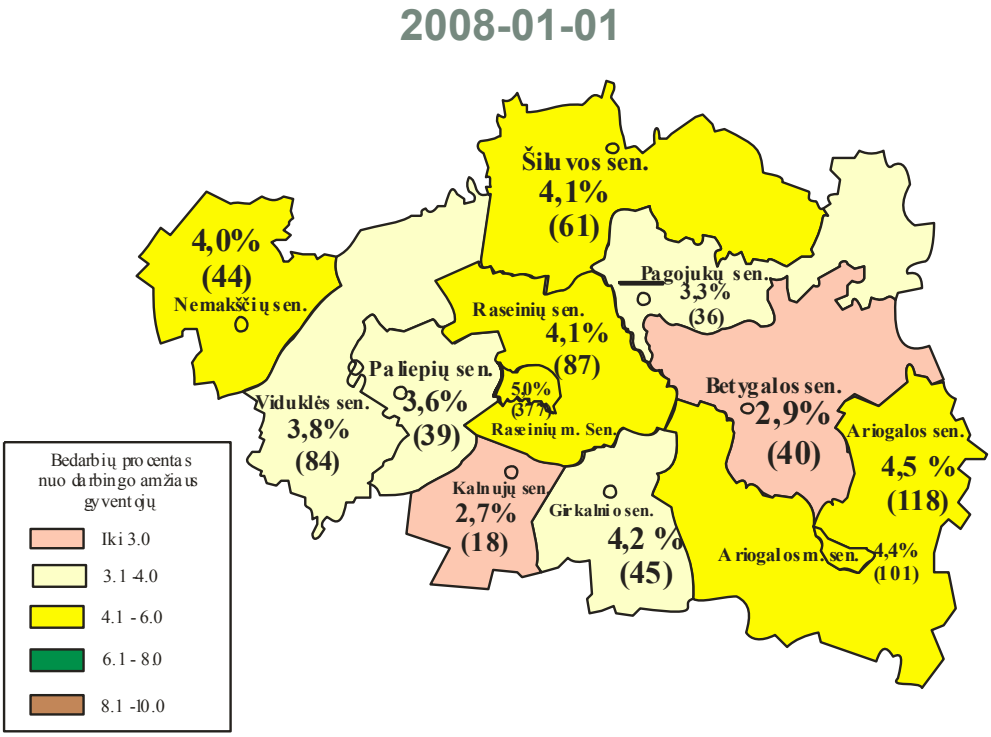

17 pav. Bedarbių procentas (nuo darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus) 2008 01 01
Šaltinis. Raseinių darbo biržos duomenys.

Auganti darbo jėgos paklausa mažina bedarbystę, keičia darbdavių požiūrį į darbo jėgos formavimą, adaptavimą ir žmogiškojo ištekliaus svarbą ūkinėje veikloje. Analizuojant darbo jėgos pasiūlą ir paklausą, reikia atsižvelgti į tai, kad darbo biržų duomenys aptarnaujamoje teritorijoje atspindi tik iš dalies, nes nemažai neturinčių darbo žmonių nesiregistruoja darbo biržoje arba nesinaudoja jos paslaugomis, o ieško darbo kitais būdais - per pažįstamus ir giminaičius, per privačias įdarbinimo agentūras, skelbimus laikraščiuose, tiesiogiai kreipdamiesi į darbdavius ir pan.

Raseinių darbo biržoje pasiūlos struktūros tendencijos išlieka panašios tris paskutinius metus: bedarbių skaičius svyruoja 2000-2300 asmenų ribose. 2007 m. Raseinių darbo biržos paslaugomis naudojosi 2610 ieškančių darbo asmenų, iš jų 2389 bedarbiai. 2008 m. planuojamas nežymus klientų skaičiaus didėjimas - 2650 ieškančių darbo, iš jų 2420 bedarbių. Besikreipiančių į darbo

biržą asmenų didėjimą gali sąlygoti aktyvi neišnaudotos darbo jėgos paieška atokiose seniūnijose bei efektyvus darbo biržos paslaugų viešinimas.

Raseinių r. sav. bedarbių lyginamasis svoris vienas iš ankščiausių Kauno apskrityje - 4,1 proc., tai 51,8 proc. didesnis nei vidutiniškai apskrityje.

Planuojama, kad vidutinis metinis ieškančiųjų darbo santykis su darbingo amžiaus gyventojais 2008 metais bus 5 proc. Moterų nedarbas beveik 1,5 proc. išliks didesnis negu vyrų. Prognozuojama, jog vidutinis metinis jaunų bedarbių santykis su 16-24 metų amžiaus gyventojais 2008 m. bus ne didesnis nei 1,7 proc.

2008 m. regioniniai nedarbo skirtumai nebus tokie žymūs. Aukščiausio nedarbo teritorija vis dar išliks Ariogalos kaimo seniūnija (bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų - 4,5 proc.), o Ariogalos miesto seniūnijoje - nedarbas mažės ir nebeviršys 4 proc., kadangi šioje teritorijoje vystosi pramonė (tekstilės, langų gamybos).

Atsižvelgiant į rajono ekonominę padėtį, augantį darbo jėgos poreikį, verslo plėtrą, numatomi bedarbių struktūros pokyčiai 2008 metais parodyti 18 pav.

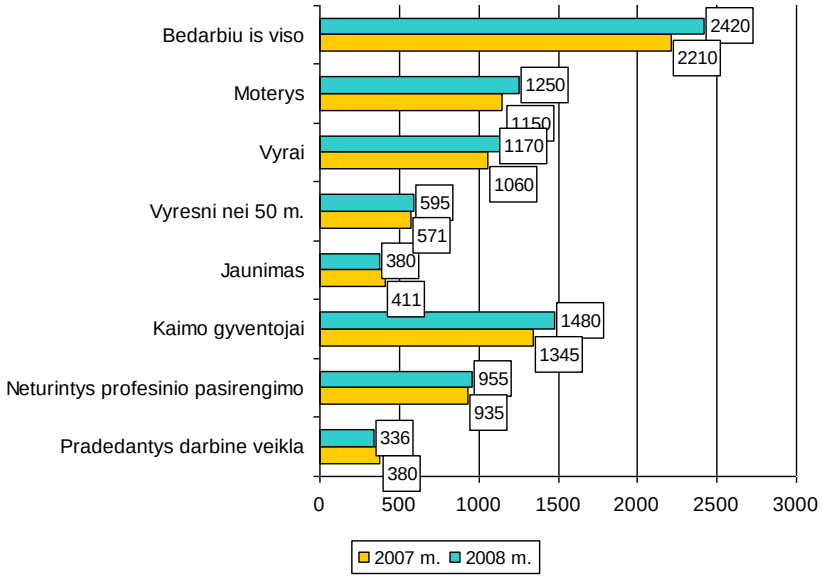

18 pav. Bedarbiai pagal tikslines gyventojų grupes

Šaltinis. Raseinių darbo biržos duomenys.

Kaimo gyventojai pagal numatomas prognozes sudarys 61,0 proc. bedarbių, tačiau darbdaviams bus vis sunkiau surasti reikiamos kvalifikacijos darbuotojus, kadangi beveik 70 proc. besiregistruojančių bedarbių bus nepasirengę darbo rinkai, t. y. turintys nepaklausias profesijas arba be kvalifikacijos. Nekvalifikuoti bedarbiai sudarys apie 40 proc. visų besikreipiančių. Kreipsis apie

18-20 proc. asmenų su aukštuoju ir aukštesniuoju išsilavinimu, mažės turinčių profesinį pasirengimą asmenų. Poreikis pagal kvalifikaciją parodytas 19 pav.

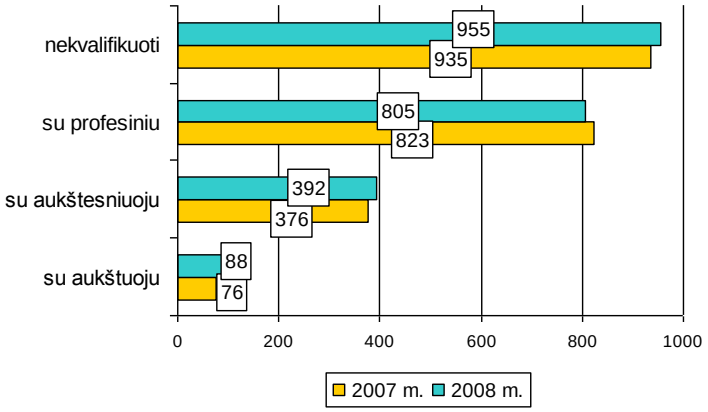

19 pav. Darbo jėgos paklausa pagal kvalifikaciją

Šaltinis:Raseinių darbo biržos duomenys.

2008 metų darbo rinkos pokyčiams įvertinti Raseinių r. sav. apklausti darbdaviai neprognozuoja darbuotojų skaičiaus mažinimo atvejų. Bus kuriamos naujos darbo vietos pramonėje, paslaugų sferoje, tačiau didžioji dalis laisvų darbo vietų bus dėl darbuotojų kaitos. Remiantis darbdavių apklausomis, numatoma įsteigti 473 naujas darbo vietas. Privataus sektoriaus darbdaviai įsteigs 95 proc. visų naujų darbo vietų, valstybinio sektoriaus darbdaviai įsteigs 23 vietas. 2007 m. darbdaviai ypatingai aktyviai registravo darbo vietas naujų kvalifikacijų darbuotojams:

- *pramonės sektoriuje - transportuotojo, verpalų dažymo mašinų operatoriaus;*
- *žemės ūkio sektoriuje-veterinarijos vaistininko, gyvulių specialisto, ekskavatorininko;*
- *statybos sektoriuje - statybos darbų vadovo, statybos planuotojo, statybos projektų vadovo;*
- *paslaugų sektoriuje-reklamos administratoriaus, gydytojo-odontologo, specialaus pedagogo.*

Darbo jėgos poreikis pagal ekonominės veiklos sektorius parodytas 26 lentelėje.

26 lentelė. Darbo jėgos paklausa nuolatiniam darbui pagal ekonomines veiklas ir išsilavinimą 2007 m.

Išsilavinimas	Viso	iš jų			
		pramonė	paslaugos	statyba	žemės ūkis
Aukštasis	78	10	62	3	3
Aukštesnysis	54	13	35	4	2
Profesinis	436	167	224	36	9

Nekvalifikuoti	392	134	192	37	29
Iš viso	**960**	**324**	**513**	**80**	**43**

Šaltinis. Lietuvos darbo biržos duomenys.

Didžiausias darbo jėgos poreikis numatomas paslaugų ir pramonės sektoriuje. Todėl, skirtingai nuo ankstesnių metų, didžiausias darbo vietų steigimas yra prognozuojamas pramonės sektoriuje, čia bus įsteigta 47 proc. visų darbo vietų. Daugiausia vietų bus įsteigta miško ir medienos apdirbimo įmonėse. 31 proc. darbo vietų bus įsteigta paslaugų sektoriuje, iš jų beveik po lygiai valstybiniame ir privačiame sektoriuose. 23 proc. darbo vietų bus įsteigta statyboje, beveik 4 proc. - žemės ūkyje.

Raseinių r. sav. kvalifikuotiems darbininkams bus įsteigta 68 proc. visų darbo vietų, 22 proc. įsteigtų darbo vietų bus nekvalifikuotiems darbininkams, o specialistams - 10 proc. Augs darbo pasiūlymų skaičius turintiems profesines kvalifikacijas asmenims bei specialistams su aukštuoju ir aukštesniuoju išsilavinimu, tačiau žemės ūkyje ir pramonėje išliks didelė nekvalifikuotos darbo jėgos paklausa.

2008 m. Raseinių darbo biržoje numatoma įregistruoti apie 1750 darbo pasiūlymus. Didžioji dalis - apie 80 proc. jų teks nuolatiniam darbui. Darbo jėgos paklausa terminuotam darbui sudarys penktadalį visų darbo pasiūlymų (20 pav.).

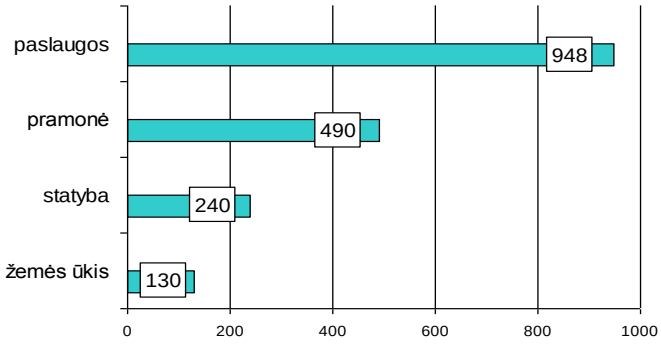

20 pav. Darbo pasiūlymai pagal ekonomines veiklos rūšis

Šaltinis. Raseinių darbo biržos duomenys.

Didžiausias darbo vietų steigimas prognozuojamas šiems kvalifikuotiems darbininkams - vairuotojams, medienos apdirbimo įrenginių operatoriams, mūrininkams, virėjams, įvairių kategorijų tekstilės pramonės darbuotojams, specialistams - vidurinio ugdymo mokytojams (lietuvių kalbos, anglų, vokiečių kalbos, chemijos, istorijos), gydytojams, buhalterijos specialistams Mažos galimybės įsidarbinti prognozuojamos įvairiems žemės ūkio specialistams, veterinarijos felčeriams, B kategorijų vairuotojams, ūkininkams augalininkams, daržininkams ir sodininkams.

Aktyvus darbo vietų steigimas 2008 m. numatomas pramonės sektoriuje (ypatingai Ariogalos seniūnijose) - rajone sėkmingai veikia beveik 70 pramonės įmonių, kuriose nuolat reikia kvalifikuotos darbo jėgos. Daugiausia darbo vietų numato steigti UAB „Ariogalos eksperimentinė langų gamykla“ - 50, kuri pradėjo veikti 2008 m., naujai besikurianti medienos apdirbimo įmonė UAB „Nilma“, sukursianti iki 100 naujų darbo vietų staliams, medienos apdirbimo staklininkams bei kitiems šios šakos kvalifikuotiems darbininkams. Tekstilės gamybos įmonės (UAB „Camira Fabriks“, UAB „Litspin“, UAB „Danspin“) per 2008 m. numato įdarbinti 50-70 asmenų dėl darbuotojų kaitos ir gamybos plėtros.

Atsilaisvinusioms ar naujai steigiamoms darbo vietoms užimti darbdaviai kelia aukštus profesinius reikalavimus, akcentuodami papildomus profesinius gebėjimus: vairuotojams turėti keletą vairavimo kategorijų, buhalteriams mokėti dirbti su įvairiomis kompiuterinėmis programomis, turėti puikius bendravimo įgūdžius, sugebėti profesionaliai, efektyviai spręsti savo kompetenciją atitinkančius klausimus, prisitaikyti darbui komandoje, prekybos salės darbuotojams, vadybininkams - sklandžiai reikšti mintis, sugebėti konsultuoti, mokėti bent vieną užsienio kalbą. Beveik visi darbdaviai pabrėžia, kad būsimi darbuotojai būtų be žalingų įpročių, pareigingi, darbštūs, atsakingi.

Ekonomikos vystymasis sąlygos būtinybę didinti darbo ieškančių asmenų konkurencinius gebėjimus, siekiant patenkinti augančius darbdavių poreikius. Todėl, sprendžiant nedarbo problemas, dar labiau išryškės tam tikrų darbo jėgos grupių nepakankami konkurenciniai gebėjimai. Jau šiuo metu pastebimas tokių tendencijų formavimasis, o tai reikalauja socialinės atskirties mažinimo prevencinių programų ir papildomų užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo. Darbo jėgos pasiūla (ekonominis aktyvumas) yra susijusi su paskatomis dirbti, kurios nemažai priklauso nuo atlyginimų lygio, darbo jėgos apmokestinimo ir darbuotojams teikiamų socialinių garantijų.

Nors dirbančiųjų skaičius ir įsidarbinimas Raseinių r. sav. kaime yra gan aukštas, tačiau kaimo gyventojų demografiniai pokyčiai ir pajamų lygis verčia panaudoti visas priemones žmogiškųjų išteklių potencialo stiprinimui, darbo jėgos rengimui ir išlaikymui tiek pagal ekonomines veiklas, tiek pagal vietoves. Darbo jėgos pasiūla (ekonominis aktyvumas) yra susijusi su paskatomis dirbti, kurios nemažai priklauso nuo atlyginimų lygio, darbo jėgos apmokestinimo ir darbuotojams teikiamų socialinių garantijų. Todėl, sprendžiant žmogiškųjų išteklių formavimą, nuo kurio tiesiogiai priklauso esamos ir būsimos intelektualinės ir fizinės darbo jėgos kvalifikacija, kultūros lygis strategijoje numatomas kompleksas priemonių, turinčių perspektyvinę įtaką žmogiškųjų išteklių formavimui.

4.2. Darbo pajamos ir socialinė parama

Rinkos sąlygomis darbo jėgos judėjimas ir kaimo gyventojų materialinis gerbūvis, ir žymia dalimi gyvenimo kokybė priklauso nuo gaunamų grynųjų pajamų, samdomiems darbuotojams – darbo užmokesčio. Visų kaimo žmonių gerbūvis priklauso nuo taikomos socialinių paslaugų ir socialinės paramos sistemos. Raseinių r. sav. darbuotojų bruto darbo užmokestis buvo žemesnis nei šalyje, tačiau žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės darbuotojų bruto darbo užmokestis buvo aukštesnis už šalies minėtos šakos darbuotojų užmokestį.

Kylančios prekių ir paslaugų kainos, mažėjantis užmokestis neigiamai veikė vietos gyventojų pragyvenimo lygį. Be to, kaimo žmonių didelę dalį gaunamų pajamų sudaro natūrinė pačių pagaminta produkcija. 2006 m šis rodiklis rajono mastu neskaičiuojamas. 2006 m. Raseinių raj. sav. vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis buvo mažiausias Kauno apskrityje (21 pav.). Jis nesiekė šalies vidutinio lygio ir 31,0 proc. buvo žemesnis už Jonavos raj. sav., ir 22,5 proc.- už Kauno apskrities darbo užmokestį.

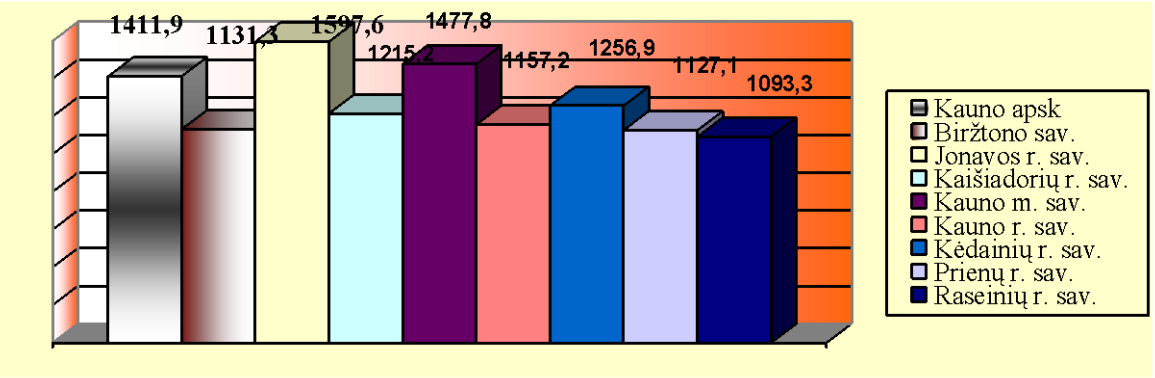

21 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt) 2006 m.

Šaltinis. Statistikos departamento duomenys.

Kaimo žmonių gyvenimo sąlygas palaiko pajamos gaunamos iš kitų šaltinių. VVG atliktais tyrimais nustatyta, kad 16 proc. kaimo gyventojų vieno šeimos nario pajamos nesiekia 300-500 Lt, 20 proc. gyventojų svyruoja nuo 50-800 Lt, 23 proc. siekia 801-1000 Lt. Gaunamos pajamos vienam šeimos nariui parodytos 22 pav.

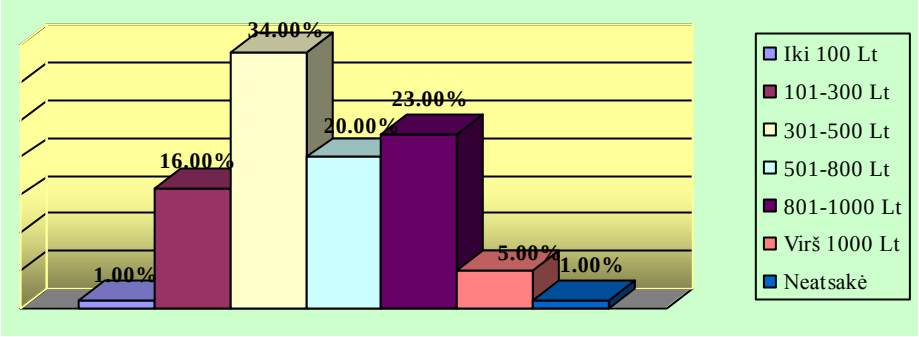

22 pav. Respondentų vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys.

Pajamų šaltiniais respondentai nurodė darbo užmokestį, ūkio pajamas iš pieno, daržovių, vaistažolių, senatvės pensijos, kitų pašalpų, nuosavybės rentos. Didžiąją dalį kaimo gyventojų pajamų sudaro sava pagaminta natūrinė produkcija, gaunama piniginių pajamų suma nėra didelė ir nesudaro galimybių kaimo žmonėms tenkinti elementarių socialinių poreikių.

Be to, kaimo gyventojai naudojasi valstybės ir rajono sav. teikiama socialine parama.

Socialinė parama. Ekonominė padėtis didžiuosiuose miestuose yra daug geresnė nei miesteliuose ir kaimo vietovėse. Lietuvoje pastebimi žymūs socialinio ir ekonominio išsivystymo skirtumai. Neišimtis ir Raseinių r. sav. seniūnijos. Pvz.: Nemakščių seniūnijoje yra 156 invalidai, iš kurių 9 vaikai, 35 - I grupės invalidai, 76 - II grupės ir 36 - III grupės. Tai likimo nuskriausti žmonės, kuriems reikia paramos, todėl 28 asmenys buvo aprūpinti įvairia kompensacine technika. Be invalidų dar yra 32 vieniši seneliai, iš kurių 8 skiriamos paslaugos į namus. Seniūnijoje yra 82 daugiavaikės šeimos.

Šių šeimų skaičius šiek tiek padaugėjo palyginus su praėjusiais metais. Tai labai aktualu seniūnijai, nes vaikų gimstamumas vis mažėja ir daugėja senų žmonių. Gimdyti vaikus turbūt paskatino ir naujasis išmokų vaikams įstatymas bei kitos pašalpų rūšys šeimoms, auginančioms vaikus. Gražu, kai vaikus gimdo darnios, tvarkingos šeimos, tačiau pašalpos vilioja problemines šeimas. Seniūnijos skausmas ir rūpestis yra tokių šeimų gausėjimas. Šios šeimos gadina seniūnijos įvaizdį ir teikia daug rūpesčių ir darbo. Jos sudaro socialinės rizikos šeimas ir jų narius. (27 lentelė).

27 lentelė. Socialinės rizikos šeimos

Seniūnija	Socialinės rizikos šeimos		Pagalbos į namus paslaugų gavėjai		Nustatytas specialus nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis (asmenys)		Nustatytas specialus nuolatinės slaugos poreikis (asmenys)	
	2006 m.	2007 m.	2006 m.	2007 m.	2006 m.	2007 m.	2006 m.	2007 m.
Ariogalos m.	13	12	12	23	59	148	41	45
Ariogalos k.	14	17	1	1	54	176	32	46
Betygalos	18	19	1	1	44	183	60	69
Girkalnio	10	9	2	7	43	104	26	41
Kalnujų	22	20	4	5	21	57	4	15
Nemakščių	23	22	7	11	51	119	33	48
Paliepių	8	7	-	1	47	110	31	58
Pagojukų	13	15	1	2	31	81	28	41
Raseinių m.	26	25	27	34	315	636	200	257
Raseinių k.	29	26	3	2	60	150	51	70
Šiluvos	18	16	7	9	63	229	40	51
Viduklės	20	17	8	10	145	237	78	107
Iš viso:	**214**	**205**	**73**	**106**	**933**	**2230**	**624**	**848**

Šaltinis. Raseinių r. sav. duomenys

Socialinės rizikos šeimų buvo daugiausia Raseinių kaimiškojoje, Nemakščių, Kalnujų seniūnijose. Kaimo gyventojams suteikiamos įvairios kitos paslaugos.

Socialinė parama taikoma paremti dėl objektyvių priežasčių neturinčias pajamų pragyvenimui šeimas bei vienus gyvenančius asmenis. Tam tikslui buvo mokamos pašalpos.

Nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų būtiniausiais gyvenimo atvejais buvo mokamos pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus, likusiems be tėvų globos vaikams išlaikyti ir laidojimo pašalpos.

Nemažėja nedarnių, problemų turinčių šeimų skaičius. Asocialios, girtaujančios šeimos socialines išmokas gali panaudoti ne pagal paskirtį. Todėl dalis pašalpų išmokamos per socialinės paramos specialistus seniūnijose. Specialistai, kartu su pašalpos gavėjais pirko mokyklinius reikmenis, drabužius, avalynę, maisto produktus.

Šeimoms, atsidūrusioms ypač sunkioje materialinėje padėtyje, buvo skiriamos vienkartinės pašalpos iš savivaldybės biudžeto. Vienkartinių pašalpų skyrimo tvarką yra nustačiusi rajono savivaldybė. Iš jų: dėl ligos, dėl sunkios materialinės padėties, po įkalinimo. Socialinės ir šalpos išmokos parodytos 28 lentelėje. Minėtos išmokos ir kitos socialinės paramos priemonės padėjo mažinti socialinę atskirtį ir skurdą. Socialinė parama teikiama iš valstybės biudžeto ir savivaldybės lėšų pagal numatytą tikslinę paskirtį. Raseinių raj. sav. suteikta socialinė parama 2005-2007 m. padidėjo nuo 7,6 mln. Lt iki 8,66 mln. Lt arba 13 proc.

28 lentelė. Socialinė parama Raseinių rajone 2005-2007 m.

Rodiklio pavadinimas	2005 m.		2006 m.		2007 m.	
	Gavėjų sk.	Išlaidos (tūkst. Lt)	Gavėjų sk.	Išlaidos (tūkst. Lt)	Gavėjų sk.	Išlaidos (tūkst. Lt)
Suteikta piniginė parama, iš viso:	10090	7602,0	9914	7547,02	10551	8659,67
Iš to skaičiaus:						
Iš valstybės biudžeto	8500	6578,6	8376	6441,25	9147	7232,72
Iš savivaldybės biudžeto	515	126,1	607	125,67	440	123,25
Socialinė pašalpa	1075	874,8	931	980,1	964	1303,7
Iš valstybės biudžeto:						
Socialinė pašalpa	1075	874,8	931	980,1	964	1303,7
Kompensacijos už šildymą, karštą, šaltą vandenį ir ki	1460	454,2	1583	478	1343	426,2
Kietojo kuro įsigijimo išlaidų kompensacija	295	90,41	344	134,9	1046	217,5
Išmoka vaikui	6096	5547,3	5800	5341,55	5981	6031,8
Speciali laidojimo pašalpa	649	486,7	649	486,7	698	544,9
Išlaidos už įsigytus mokinio reikmenis	-	--	-	-	79	12,32
Iš savivaldybės biudžeto						
Vienkartinė pašalpa	402	81,43	390	77,15	352	90,7
Mirusiųjų transportavimas		21,95	89	23,44	88	32,55
Socialinės pašalpa išimties tvarka	-	-	46	6,95	-	-
Kieto kuro kompensacija išimties tvarka	79	18,21	82	18,13	-	-
Cukrinis diabetas	34	3,51	-	-	-	-
Suteiktos socialinės paslaugos, iš viso: Iš to skaičiaus:						
Bendrosios paslaugos						
Transporto organizavimas (specialiojo transporto paslaugos)	3002	37,99	4231	43,96	4321	51,5
Maitinimo organizavimas (nemokamo maitinimo talonai)	948	70,50	917	71,66	848	68,45
Specialiosios paslaugos						
Pagalbos į namus paslaugos	128	138,2	141	164,3	159	51,5
Nemokamo skalbimo paslaugos	294	3,13	407	4,06	569	5,7
Socialinė globa	18	-	26	-	29	141,22

Šaltinis. Raseinių r. sav. duomenys.

Didžioji socialinės paramos dalis tenka kaimo gyventojams, nors jos lyginamasis svoris nėra adekvatus kaimo gyventojų lyginamajam svoriui. Socialinė parama pagal seniūnijas parodyta 9 priede. Seniūnijose 2006-2007 m. padidėjo bendras socialinių išmokų skaičius nuo 5,6 tūkst. gyventojų iki 5,9 tūkst., t.y. 5,3 proc. Per tą patį laikotarpį bendra išmokų suma padidėjo nuo 5,01 mln. Lt iki 5,54 mln. Lt., arba 10,6 proc. Tai rodo, kad didėja socialinė parama vienam remtinam kaimo gyventojui. Socialinės paramos skyrius bendradarbiavo su savivaldybėje įregistruotomis ir veikiančiomis neįgaliųjų nevyriausybinėmis organizacijomis. VVG, kaip prioritetinę savo veiklos sritimi laiko darbą su socialinės atskirties grupės žmonėmis, bendradarbiauja su vyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis ir jų atstovais, siekiant pagerinti šių tikslinių grupių gyvenimo sąlygas bei jų įtraukimą į pilnavertį visuomenės gyvenimą.

4.3. Švietimas ir kultūra

Švietimas. Raseinių rajono savivaldybės mokyklų tinklui didelę įtaką turi demografinis kontekstas. 2001 metų balandžio 5 dienos surašymo duomenimis Raseinių r. sav. kaime gyveno 27961 žmonės. 2006 m. pradžioje jų skaičius sumažėjo iki 26816 gyventojo, arba 4,1 proc. Didžioji dalis rajono gyventojų gyvena kaime. Miestuose (Ariogaloje ir Raseiniuose) 2006 m. pradžioje gyveno 37 proc., kaime gyveno 63 proc. gyventojų. 2001-2006 m. vaikų (0-14 metų amžiaus) sumažėjo 12 proc. 2006 m. pradžioje vaikų dalis mieste sudarė 35,1 proc., o kaime - 64,9 proc. (9 priedas). Švietimo sistemos kūrimas ir funkcionavimas rajono savivaldybėje turi būti nukreiptas pažangių jaunimo ugdymo sąlygų sudarymui kaimo vietovės vaikams.

Gyventojų tautinė sudėtis lemia tai, kad Raseinių r. sav. vaikai ugdomi tik lietuvių kalba. Mokytis tautinių mažumų kalbomis nėra poreikio.

Dvidešimt penkiems tūkstančiams kaimo gyventojų socialiniam aptarnavimui sukurta socialinių paslaugų sistema ir infrastruktūra.

Savivaldybės kaimiškose seniūnijose veikia 3 vaikų darželiai, 3 vidurinės mokyklos, 2 gimnazijos ir kiti socialinės paskirties objektai (29 lentelė).

29 lentelė. Socialinės paskirties objektų pasiskirstymas pagal seniūnijas

Seniūnija	Vaikų dar-želių	Pagrindinių ir pradinių mokyklų skyrių	Vidurinių mokyklų	Meno mokyklų filialų	Gimna-zijos	Medici-ninių punktų (kaimuose)	Bažnyčių
Ariogalos		6		1	1	7	5
Betygalos		1	1			3	2
Girkalnio	1	2		1		1	1
Kalnujų		2				2	1
Nemakščių	1	1	1			1	1
Pagojukų		3				2	1
Paliepių		2				1	
Raseinių		3				4	1
Šiluvos		1	1			3	3
Viduklės	1	3		1	1	2	2
Iš viso:	**3**	**24**	**3**	**3**	**2**	**26**	**17**

Šaltinis: Raseinių r. sav. duomenys.

Lyginant 2000-2001 ir 2004-2005 m. mokyklų sumažėjo nuo 51 iki 37. Ypač sumažėjo pradinių mokyklų (nuo 34 iki 23), jos likviduotos dėl mažo mokinių skaičiaus, dėl patogaus susisiekimo su artimiausiomis mokyklomis (30 lentelė).

Nuo 2004 metų rugsėjo 1 dienos visos mažakomplektės pradinės mokyklos reorganizuotos į skyrius.

30 lentelė. Raseinių rajono kaimo mokyklų skaičius

Metai	Vidurinės	Pagrindinės	Pradinės	Iš viso (mokyklų ir jų skyrių)
2000	5	12	34	51
2001	4	12	29	45
2002	4	12	27	43
2003	4	12	26	42
2004	4	12	21	37
2005	4	10	23	37
2006	4	9	20 (skyrių)	33
2007	3	9	17 (skyrių)	29

Šaltinis: Raseinių r. sav. duomenys.

2007 m. Viduklės Simono Stanevičiaus vidurinė mokykla tapo gimnazija, o 2008 m. gimnazijos vardas suteiktas Ariogalos vidurinei mokyklai. Pradinėse mokyklose ir skyriuose pastebimas ryškus mokinių skaičiaus mažėjimas. Lyginant 2006-2007 m. ir 2011-2012 m. prognozuojamą mokinių skaičių bendrojo lavinimo mokyklose, galima teigti, kad mokinių skaičius rajone sumažės 12 proc., t.y. 854 mokiniais. Sumažės ir klasių komplektų skaičius (49 komplektais).

Prognozuojama, kad mokinių skaičius vidurinėse mokyklose nežymiai mažės, o pagrindinėse mokyklose prognozuojamas mokinių skaičiaus mažėjimas. Ryškiausiai mokinių skaičius mažės bendrojo lavinimo mokyklų skyriuose.

Per pastaruosius penkerius metus rajone vyko ryški ugdymo įstaigų skaičiaus kaita. Raseinių r. sav. mokyklų tinklo išsidėstymas parodytas 9 priede. Mokyklų tinklo pertvarkai, mokinių skaičiaus kaitai, jų įgyvendinamoms programoms tiesioginės įtakos turi mokinių skaičius. Analizuojant kiekvienų mokslo metų ir perspektyvinį (iki 2012 m.) pirmokų skaičių, nustatyta, kad jis mokyklose mažėja. Siekiant užtikrinti ugdymosi poreikių tenkinimą ir mokymosi prieinamumą visiems mokiniams, priėmimas į bendrojo lavinimo mokyklas reglamentuojamas teritoriniu principu.

Be to, kaimo mokyklose teikiama pagalba specialiųjų poreikių mokinimas (31 lentelė).

31 lentelė. Pagalbos teikimas specialiųjų poreikių mokiniams

Mokyklos pavadinimas	Specialiųjų poreikių mokinių skaičius	Skirta val. pagalbai teikti panaudojant ugd. plane teikiamas galimybes	Skirta valandų specialiojo pedagogo ir logopedo pagalbai teikti	Iš viso iš 3 ir 4 skilties	Vidutiniškai tenka valandų 1 spec. poreikių mokiniui
Rajono kaimo mokyklose	287	25	70	95	0,3

Šaltinis: Raseinių r.sav. duomenys.

Pagalbos specialiųjų poreikių mokiniams teikimo ir jos intensyvumo rodikliai atskleidžia pagalbos organizavimo rajone tinkamumą ir teikimą mokiniams pagal jų poreikius, kokiu laipsniu įgyvendintos savivaldybėje specialiojo ugdymo nuostatos, mokyklų gebėjimą išvengti segregacijos ir išstūmimo. Įvertinus situaciją rajone, galima daryti prielaidą, kad pagalbos specialiųjų poreikių mokiniams sistema dar tik kuriama, nepanaudojamos visos teikiamos galimybės: visapusiškai neįvertintos kiekvieno specialiųjų poreikių vaiko galimybės, nesudarytos optimalios ugdymo ir ugdymosi sąlygos pagal individualius mokinių poreikius.

Rajono ugdymo įstaigose yra 721 kompiuteris. Iš jų: prijungtų prie interneto 650 (90 proc.), IT kabinetuose 282 (40 proc.), bibliotekose ir skaityklose 74 (10 proc.), dalykų mokytojų kabinetuose 153 (21 proc.), veiklos administravimui (direktoriui, direktoriaus pavad. ugdymui, raštvedžiui) 88 (12 proc.) ir kt. Kompiuterių skaičius 100 mokinių - 11,6.

Per pastaruosius ketverius metus buvo atlikta Girkalnio pagrindinės (įgyvendinant Mokyklų tobulinimo programą), Viduklės Simono Stanevičiaus vidurinės ir Pryšmančių pagrindinės mokyklos pastatų renovacija, pakeisti langai Nemakščių Martyno Mažvydo, Žaiginio Pranciškaus Šivickio mokyklose. Stogų renovacija atlikta Betygalos Maironio vidurinėje, Sujainių, Verėduvos, Gėluvos skyriuose.

Tačiau mokyklų pastatų būklės ir kabinetų bei patalpų atitikties mokyklų aprūpinimo standartams įvertinimas rodo, kad dar yra mokyklų, kurių pastatų sutvarkymui reikalingos didelės investicijos. Ne visur pakeisti mokyklų pastatų langai, penkiose mokyklose (skyriuose) yra lauko tualetai. Keliolika mokyklų skyrių neturi sporto salių. Pasitaiko ir higienos normų pažeidimų - neatitinkantys vaikų ūgio seni baldai, šaltos patalpos, blogas apšvietimas.

Išanalizavus ir įvertinus švietimo būklę, išryškėjo esamo mokyklų tinklo privalumai ir trūkumai. Žymiai padaugės mokyklų, kuriose prognozuojamas mažas mokinių skaičius. Netvarkant mokyklų tinklo, didės laisvų mokymosi vietų skaičius ir joms finansuoti reikės papildomų lėšų iš rajono savivaldybės biudžeto, nepakaks moksleivio krepšelio lėšų, kad mokyklos galėtų „išgyventi“. Negerės ugdymo kokybė ir sąlygos, nes lėšų trūkumas neleis aprūpinti mokyklų

naujomis mokymo priemonėmis, individualizuoti ir diferencijuoti ugdymą, teikti pagalbą mokiniams. Nepakaks lėšų mokyklų renovacijai ir remontui. Išaugs jungtinių klasių komplektų skaičius ir dar didesnė dalis mokinių neturės sąlygų gauti kokybišką išsilavinimą. Raseinių rajono bendrojo lavinimo mokyklų tinklas kasmet kinta. Ikimokyklinio, priešmokyklinio, neformaliojo bei specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymo(-si) poreikiai tenkinami iš dalies. Neatlikta suaugusiųjų formaliojo ir neformaliojo ugdymo(-si) poreikių studija.

Rajono kaimo bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai (virš 2 tūkst.), kurie gyvena toliau kaip 3 km yra pavežami į artimiausias mokyklas UAB „Raseinių autobusų parko (virš 80 proc.), kitų rajonų autobusų parkų transportu vežami apie 3 proc., privačiu transportu vežami apie 6 proc., mokyklų transportu apie 6 proc. „Geltonaisiais autobusais“ pavežama apie 7 proc. mokinių.

Pavežami mokiniai atvyksta ir išvyksta iš mokyklos skirtingu laiku. Pamokų pradžios 30-45 minutes laukia 369 mokinai (15,5 proc. visų pavežamų mokinių); 46- 50 minučių - 28 mokiniai (1,2 proc.); daugiau kaip 1 val. - 14 mokinių (17,3 proc.). Taip pat nemaža dalis mokinių laukia autobuso po pamokų: 30-45 min. - 228 mokinai (9,6 proc.); 46-50 min. - 181 mokinys (7,6 proc.); daugiau kaip 1 valandą - 179 mokinai (7,5 proc.). Iš viso 30-60 min. laukia po pamokų 588 mokinai (24,7 proc.) (32 lentelė).

32 lentelė. Mokinių pavėžėjimo į mokyklą palyginimas

Transporto priemonė	2006 metai	2007 metai
Maršrutiniu transportu	2022	2876
Privačiu transportu	186	-
Mokyklų transportu	100	132
Geltonaisiais autobusais	248	351
Kitais vežiojimo būdais	93	120
Iš viso pavežama	2518	2506
Nepavežama	-	16

Šaltinis. Raseinių r. sav. duomenys.

Kultūra. Raseinių r. sav. kaimas turi gilias meno, etnokultūros, šventinių renginių organizavimo tradicijas. Visada kaimo kultūros namų meno kolektyvai dalyvauja tradicinėje liaudies muzikantų, pasakorių, dainininkų rajoninėje šventėje „Po senolių pastoge“, Rudens šventėje. Rajono meno kolektyvai dažnai kviečiami koncertuoti ne tik savo rajone, bet ir kitose respublikos vietose. Girkalnio, Nemakščių, Ilgižių filialų muzikantai ir dainininkai dalyvavo LTV laidoje „Gero ūpo“. Kaulakių filialo kaimiška kapela pripažinta Žemaitijos regione geriausia. Šis kolektyvas dalyvavo respublikinėje šventėje „Grok, Jurgeli“ Kaune ir Vilniuje.

Gražios šventės vyksta rajono miesteliuose ir kaimuose, kaip antai, dailininko J.Kuzminskio 100-ųjų gimimo metinių minėjimas Betygaloje, grafikos pleneras Maslauskiškėse, tradicinės kaimų šventės Gervinėse, Sujainiuose, Butkiškėje, Plikiuose, Gyliuose. Beveik visose seniūnijose organizuojamos rudens darbų užbaigimo šventės ir daugelis kitų renginių, kurių per metus įvyksta per 400.

Rajone vyksta respublikiniai, regioniniai tradiciniai renginiai:

- Tarptautinis chorinės muzikos festivalis „Dainuojam Maironiui“.
- Tarptautinis teatrų festivalis „Braižas“.
- Respublikinis šiuolaikinių šokių kolektyvų festivalis „Pusiaukelė“.
- Dainuojamosios poezijos šventė „Šaltinis”.
- Žemaitijos regiono kaimo kapelų šventė „Grok, Jurgeli“.
- Regioninis folklorinių ansamblių romansų festivalis.
- Satyros ir humoro grupių „Juokis” šventė.

Tradiciniai rajono renginiai: Užgavėnės, pavasario, Šv. Velykų, Joninių, Oninių, rudens, seniūnijų meno ir kitos šventės. Kartu su kaimo bendruomenėmis atgaivinamos atskirų kaimų šventės, jų tradicijos. Rajoną garsina ir jam atstovauja Kultūros centro kaimiška kapela „Dubysa”, kūrybinės veiklos brandumu pasižymi Kultūros centro mišrus choras „Šatrija”. Kolektyvas nuolat dalyvauja St. Šimkaus, J. Naujalio, Šiaurės ir Baltijos šalių chorų festivaliuose, Pasaulio lietuvių dainų šventėse. Įvairiapusę veiklą vysto Kultūros centro vaikų popšou grupė „Šakar makar“, sportinių šokių kolektyvas „Nuotaika”, instrumentinės bei estradinės muzikos kolektyvai, kultūros centro folklorinis kolektyvas „Degulė” - Pasaulio lietuvių dainų šventės ir įvairių kitų respublikinių, regioninių švenčių dalyvė, mėgėjų teatro kolektyvas, dailės studija. Puikiai atstovauja rajonui įvairiose šventėse, konkursuose kaimo kultūros įstaigų meno kolektyvai: Ariogalos miesto kultūros namų kaimiška kapela, pagyvenusių žmonių ir vidutinio amžiaus šokių kolektyvai, Ilgižių laisvalaikio salės armonikininkų ansamblis, Girkalnio kultūros namų kaimiška kapela, Nemakščių kultūros namų vyrų ansamblis ir kapela, Kalnujų kultūros namų folklorinis ansamblis. Kaimo vietovėse veikia Raseinių rajono kultūros centro filialai. Kaimiškoje teritorijoje 2006 m. buvo 25 Raseinių rajono kultūros centro filialai. Nuo 2000 m. savo veiklą nutraukė penkios laisvalaikio salės, o nuo 2001 m. savo veiklą naujai pradėjo Plikių filialas bei nuo 2006 m. Žaiginio filialas. Kaimo gyventojai nori pabendrauti, kartu praleisti laiką, todėl daugelis kaimo gyventojų pareiškė norą turėti kultūrinių ir socialinių paslaugų centrus. Nors kultūriniai renginiai ir veikla pagal kaimo gyventojų poreikius, nustatytus anketinės apklausos būdu, tampa vienu iš kaimo

plėtros prioritetų, problemų šiame sektoriuje daug. Dabartiniu metu ypatingai prasta materialinė bazė. Reikia renovuoti pastatus. Žiemos metu kultūros įstaigų patalpos nešildomos, išskyrus Betygalos filialą. Esant tokiai situacijai, daugelis kaimo mėgėjų meno kolektyvų repetuoja ir organizuoja renginius mokyklų bei kitose patalpose. Dėl blogos materialinės bazės ir mažų atlyginimų neatvyksta dirbti jauni specialistai. Ypatingai trūksta chorinio dirigavimo bei choreografijos meno vadovų. Per pastaruosius metus iš dalies išspręsta problema dėl garso stiprinimo aparatūros. Anksčiau jos labai trūko. Šiuo metu labai trūksta muzikinio inventoriaus (fortepijono, akordeonų, armonikų ir kt.). Taip pat trūksta rūbų mėgėjų meno kolektyvams (folkloro ansambliams, vokaliniams ansambliams ir kt., ypatingai tautinių rūbų). 2006-2007 metais kaimo kultūros darbuotojai aprūpinti mobiliaisiais telefonais, tačiau nė viena kaimo kultūros įstaiga neturi kompiuterio.

2007 metais Raseinių rajono savivaldybės viešoji biblioteka plėtė informacijos paslaugas, taikydama tradicines ir naujas darbo formas: skatino skaitymą, organizavo skatinančius skaitymą renginius, stiprino rajono bibliotekų materialinę bazę. Kaimo vietovėje veikia 32 viešosios bibliotekos filialai, iš jų 23 dirba visu etatu ir tiktai 9 turi nuo 0,75 iki 0,5 etatinio darbuotojo. 2007 m. buvo pasirašyta sutartis su Raseinių darbo birža dėl Kalnujų ir Kaulakių kaimo bibliotekininkių įdarbinimo subsidijuojant. Per metus iš rajono darbo biržos gauta 12,2 tūkst. Lt.

2007 metais Raseinių rajono savivaldybės viešoji biblioteka parengė 8 paraiškas projektui „Viešųjų interneto prieigos taškų tinklo plėtra“ ir laimėjo finansavimą 8 VIPT (Viešiesiems Interneto Prieigos Taškams) įsteigti Viešosios bibliotekos kaimo filialuose. Paraiškas pateikė ir konkursą laimėjo Žaiginio, Nemakščių, Milašaičių, Girkalnio, Pramedžiavos, Kalnujų, Vosiliškio ir Sujainių kaimo filialai. Šioms bibliotekoms paskirti 29 kompiuteriai, 9 multifunkciniai įrenginiai ir baldai. Šiuo metu rajone yra 14 filialų, kuriuose įrengti viešųjų Interneto prieigos taškai.

20 viešosios bibliotekos kaimo filialų laimėjo Bilo ir Melindos Geitsų finansuojamo projekto „Bibliotekos pažangai“ paramą. Projektas bus įgyvendintas 2008–2011 metais. Įgyvendinant šiuos projektus rajone, būtina parengti bibliotekų patalpas. Suremontuotos Pryšmančių, Katauskių, Verėduvos, Milašaičių, Didžiulių, Berteškių filialų patalpos, sutvarkytas patalpų šildymas, 11 kaimo filialų pertvarkyta elektros instaliacija, padidintas elektros galingumas.

Daug lankytojų sulaukia Nacionalinės bibliotekų savaitės renginiai. 2007 m. vienas iš svarbiausių šios savaitė renginių buvo teminė konferencija „Kaimų bendruomenių, bibliotekų ir darbo biržos bendradarbiavimas“. Jos metu ne tik pasikeista patirtimi, ieškota naujų sąlyčio taškų, bet ir pasirašyta bibliotekų ir kaimo bendruomenių bendradarbiavimo sutartis bei atnaujinta sutartis su darbo birža.

Aktualia problema lieka dokumentų fondų komplektavimas. Nors tam skirta daugiau lėšų, gavimo rodiklis neišaugo. Priežastis ta pati - knygos brangsta greičiau, negu didėja joms skiriamos bibliotekų lėšos. Rajono gyventojai pageidauja, kad bibliotekose būtų daugiau naujų leidinių, ypač kaimo filialuose.

4.4. Sveikatos priežiūra

Raseinių rajone yra 5 ambulatorijos ir 24 kaimo medicinos punktai (19 - priklauso VšĮ Raseinių PSPC ir 5 - VšĮ Ariogalso PSPC), 4 iš jų mobilūs. Suremontuotos yra Betygalos ir Šiluvos ambulatorijos, iš Europos struktūrinių fondų lėšų bus suremontuotos Nemakščių, Girkalnio, Viduklės ambulatorijos. Visos ambulatorijos turi savo transportą, jose dirba bendrosios praktikos gydytojai, tik Nemakščių ambulatorijoje šiuo metu nėra bendrosios praktikos gydytojo (atvažiuoja kas antrą dieną iš VšĮ Raseinių PSPC). Visose ambulatorijose teikiamos odontologo paslaugos, atliekami tyrimai. Į bendrosios prtaktikos gydytojus kaimo gyventojai dažniausiai kreipiasi dėl kraujotakos, kvėpavimo sistemų, endokrininės, mitybos ir medžiagų apykaitos ligų.

VšĮ Ariogalos PSPC struktūroje yra: 30 lovų Ariogalos slaugos ir palaikomojo gydymo ligoninė, 5 globos lovos, čia dirba 3 gydytojai terapeutai. Ariogalos poliklinikoje dirba 4 šeimos (bendrosios praktikos) gydytojai, 1 odontologas, 1 gydytojas akušeris - gineklogas. VšĮ Ariogalos PSPC yra 5 kaimo medicinos punktai, iš jų 2 mobilūs. VšĮ Ariogalos PSPC 2007 m. apsilankymų skaičius pas šeimos gydytojus yra 27417, odontologą - 3582, ginekologą - 805. VšĮ Ariogalos pirminės sveikatos priežiūros centre dirba 24 slaugytojai, 1 akušerė, 2 fizinės medicinos ir reabilitacijos specialistai, 1 biomedicininės diagnostikos specialistas ir kitas aptarnaujantis personalas.

Kaimo medicinos punktai gyventojus aptarnauja pagal priskirtas teritorijas, juose suteikiamos minimalios sveikatos priežiūros paslaugos (kraujospūdžio matavimas, perrišimai, injekcijos, vaistų pardavimas). Dauguma jų, mažėjant gyventojų skaičiui, yra nerentabilūs, bet kol bus įsisavintos ES lėšos, punktų skaičius nebus mažinamas. Kadangi dėl medicinos punktų išlaikymo VšĮ Raseinių pirminės sveikatos priežiūros centras patiria nemažai išlaidų, o ligonių kasos jų nekompensuoja, rajono savivaldybė medicinos punktų išlaikymui 2008 m. skyrė 50 000 litų.

4.5. Kriminogeninė padėtis

Nors nedarbo lygis rajone nedidelis, tačiau nusikalstamumui išlieka vienas svarbiausių socialinių faktorių - skurdas ir didelis mažas pajamas gaunančių gyventojų skaičius. Vis dar intensyviai darbingo amžiaus asmenys pelningesnio darbo išvyksta ne tik į didžiuosius respublikos miestus, bet ir į užsienį. Gyventojų pragyvenimo lygį stipriai įtakoja 2007 metais visoje šalyje kilusi infliacija. Dėl to mažėja socialiai remtinų, mažas pajamas gaunančių gyventojų ekonominis bei socialinis saugumas. Ekonominis nestabilumas turi įtakos socialiai pažeidžiamų žmonių moralinėms nuostatoms, tuo pačiu ir nusikalstamumui.

Nusikalstamumui ir policijos veiklai toliau išlieka itin svarbi Raseinių rajono geografinė padėtis. Rajonas yra centrinėje respublikos dalyje, per jį nutiestos geležinkelio linijos, driekiasi respublikinės ir tarptautinės reikšmės keliai. Per 2008 m. pirmąjį ketvirtį didžiausias nusikalstamumas užregistruotas Girkalnio ir Viduklės seniūnijose, kur 10 000 gyventojų atitinkamai tenka 59,2 ir 45,2 nusikalstamos veikos. Nusikalstamų veikų skaičius pagal seniūnijas parodytas 33 lentelėje.

33 lentelė. Užregistruotos nusikalstamos veikos Raseinių rajono kaimiškoje teritorijoje

Metai / Seniūnija	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ariogalos	95	151	207	138	97	45	53	52
Betygalos	45	102	95	67	33	19	19	11
Girkalnio	29	46	89	63	39	19	30	22
Kalnujų	13	14	51 (daug sprogmenų)	55(13 sprogmenų)	29(10 sprogmenų)	13	19	30
Nemakščių	40	82	106	66	63	34	36	29
Pagojukų	61	65	88	48	27	27	26	28
Paliepių	-	2	86	52	38	13	21	15
Raseinių	84	110	148	97	55	52	37	48
Šiluvos	70	91	92	84	50	17	32	27
Viduklės	73	132	150	119	91	47	52	67

Šaltinis. Raseinių rajono Policijos komisariato informacija .

Raseinių rajono policijai šiuo metu daugiausiai nerimo kelia didelis mobiliųjų telefonų, automobilių, laidų, alyvos iš transformatorinių pastočių, taip pat vagysčių iš gyvenamųjų patalpų skaičius. Vis dar nemažai registruojama dyzelinio kuro vagysčių iš greitkelyje esančiose stovėjimo aikštelėse stovinčių vilkikų. Nusikalstamų veikų darymo būdai ir priemonės tampa vis labiau

nusikaltėlių apgalvotos ir iš anksto gerai planuojamos. Nusikaltimams daryti pradedamos naudoti pačios naujausios technologijos.

Raseinių rajone vyksta aktyvus prokuratūros, teismo ir policijos komisariato bendradarbiavimas. Prokurorai, teisėjai analizuoja ir kartu su policijos pareigūnais aptarinėja ikiteisminio tyrimo srityje iškilusias problemas, priima bendrus sprendimus darbui gerinti. Policijos komisariatui išlieka aktuali problema - ikiteisminį tyrimą kontroliuojančios prokuratūros teritorinis nesuderinamumas. Raseinių rajono policijos komisariato ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja Šiaulių apygardos bei Raseinių rajono apylinkių prokuratūros. Gerėja Raseinių rajono policijos komisariato darbuotojų ryšiai su visuomene. Šią tendenciją rodo didėjantis į policijos komisariatą anoniminiu pasitikėjimo telefonu besikreipiančių asmenų skaičius. Gerėja policijos rėmėjų darbo rezultatyvumas talkinant pareigūnams. Raseinių rajono policijos komisariato veiklai teigiamą įtaką daro savivaldybių finansinė ir kitokia parama. Prie policijos komisariato aktyviai dirba Visuomeninė taryba. Pareigūnams į pagalbą vis dažniau ateina savivaldos institucijos, bendruomenių centrai, saugos tarnybos, netgi bažnytinė bendruomenė, dažniau reiškiasi teigiamas visuomenės požiūris į policiją. Tai rodo visuomenės ir jos institucijų padėkos pasižymėjusiems ir profesionaliai dirbantiems policijos pareigūnams. Tačiau žiniasklaidos ypatingas dėmesys pareigūnams vis dar formuoja neigiamą nuomonę, kartais policininkai apibūdinami neobjektyviai. Žiniasklaida yra labai reikšminga formuojant gyventojų nuomonę apie policiją. Nors policijos darbas su visuomene dabartiniu metu yra geriau finansuojamas (rajone policija sulaukia nemažos paramos iš savivaldos institucijų, be to, kai kurioms prevencinėms programoms įgyvendinti yra skiriamas reikiamas finansavimas), tačiau šio darbo finansavimo poreikiai yra žymiai didesni. Negaunama tiek lėšų, kiek jų reikia policijos komisariate numatytoms priemonėms įgyvendinti. Dėl to nukenčia veiklos rezultatyvumas bei efektyvumas ir gyventojams teikiamų paslaugų kokybė. Nors policijos įvaizdžiui neigiamą įtaką daro didelį atgarsį turintys ir neigiamai policiją charakterizuojantys įvykiai: vienas iš jų - 2007 m. pabaigoje kilęs skandalas dėl Skuodo policijos pareigūno sukeltos avarijos padarinių ir jo elgesio, tačiau 2007 m. nežiūrint į tai pasitikėjimą policija išreiškė 59,3 proc. apklaustų Raseinių rajono gyventojų (vadovaujantis „Baltijos tyrimų“ sociologinės apklausos rezultatais, 2006 m. pabaigoje pasitikinčių policija buvo 50 proc. apklaustų Raseinių rajono teritorijoje gyvenančių asmenų). 2007 m., nežiūrint neigiamų tendencijų, sociologinės apklausos rodo, kad rajono teritorijoje labiau nei tikėtasi, padidėjo gyventojų saugumo jausmas: 2007 metų pabaigoje 85,2 proc. apklaustų rajono gyventojų savo gyvenamojoje vietoje jautėsi saugūs (2006 m.-72 proc.). Palyginus didelį saugumo jausmą tiesiogiai apsprendžia efektyvi policijos komisariato veikla ir jau kuris laikas mažėjantis nusikalstamumas.

5. PAGRINDINIŲ KAIMO PLĖTROS PROBLEMŲ IR VIETOS GYVENTOJŲ POREIKIŲ IDENTIFIKAVIMAS

Rengiant strategiją panaudoti įvairūs tyrimo metodai, kurių pagalba identifikuota teritorijos ypatumai, kultūrinis paveldas, aplinkosauginė, ekonominė ir socialinė situacija Raseinių r. sav. kaimo gyvenamojoje teritorijoje. VVG teritorijoje gyvena 70,1 proc. rajono savivaldybės gyventojų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad viso rajono plėtra sąlygojama VVG teritorijos sėkminga ekonomine ir socialine raida.

Nustatyti Raseinių r. sav. teritorijos geografinės padėties privalumai: yra šalies centre, išvystytas kelių, geležinkelių linijų tinklas, teritorija turtinga kraštovaizdžio draustiniais, rajono sav. yra net 364 valstybės saugomos kultūros vertybės ir paminklai, nėra stambių industrinių objektų, vyrauja kaimo verslai. Raseinių r. sav. dėl neišvystytos pramonės pasižymi neužterštu oru ir vandens telkiniais. Didelis dėmesys skiriamas aplinkosaugos klausimų sprendimui, tačiau, kaip ir visoje respublikoje, aktuali geriamojo vandens kokybės problema, mėšlo ir srutų sandėliavimo ir kt.

Rajono ekonominis potencialas apsprendžiamas verslų apimtimi ir plėtra.Vienas svarbiausių rodiklių, parodančių žmonių verslumą, yra veikiančių ūkio subjektų skaičius, tenkančių 1000-iui gyventojų. Raseinių rajono savivaldybėje šis rodiklis yra itin žemas - sudaro tik 14,09 veikiančio ūkio subjekto 1000-iui gyventojų, kas yra 41,38 proc. mažiau nei Lietuvos Respublikoje (24,04) ir 41,41 proc. mažiau nei Kauno apskrityje (24,05). Raseinių rajono savivaldybėje sparčiai mažėjo arba visai buvo nutraukta žemės ūkio perdirbamų produktų gamyba. Duonos ir pyrago gaminių produkcija nuo 1,9 tūkst. t 2000 m. sumažėjo iki 0,2 tūkst. t 2006 m., per tą patį laikotarpį žuvies produktų gamyba sumažėjo nuo 8,9 tūkst. t iki 6,9 tūkst. t arba 22,5 proc. Visai buvo nutraukta mėsos, dešros ir rūkytų gaminių, miltų gamyba. Tai verčia ieškoti būdų verslo plėtros skatinimui.

Raseinių r. sav. pagrindinė kaimo verslo šaka - žemės ūkis, kuriame sukuriama daugiausia pridedamojo produkto, tačiau smulkūs ūkiai, smulkios gyvulių fermos, neleidžia pasiekti didelio efektyvumo ir gaunamų pajamų, kurios užtikrintų aukštą kaimo žmonių gyvenimo kokybę. Pragyvenimo lygį sušvelnina socialinė parama. Seniūnijose 2006-2007 m. padidėjo bendras socialinių išmokų skaičius nuo 5,6 tūkst.atvejų iki 5, 9 tūkst., t.y. 5,3 proc. Per tą patį laikotarpį bendra socialinės paramos išmokų suma padidėjo nuo 5,01 mln. Lt iki 5,54 mln. Lt., arba 10,6 proc. Daug spręstinų problemų sveikatos priežiūros ir kitose kaimo socialinėse srityse.

Be objektyvios statistinės informacijos ir teritorijos identifikavimo strategija pradėta rengti išaiškinant gyventojų poreikius. Tam buvo panaudotas bendras kaimo gyventojų, jaunimo, moterų, socialiai pažeidžiamų asmenų anketavimas.

Rengiant integruotą bandomąją strategiją apklausoje dalyvavo 607 visų Raseinių r. sav. seniūnijų kaimo gyventojai (apklausa vyko 2005-2006 m.). Iš jų 69 proc. moterų, 31 proc. - vyrai. Pagal tautybę 99 proc. sudarė lietuviai.

Pagal užsiėmimą 31 proc. respondentų yra valstybės sektoriaus darbuotojai, 17 proc. - individualūs ūkininkai, 16,6 proc. - pensininkai, 11,9 proc. - privataus sektoriaus darbuotojai, 10,2 proc. - namų šeimininkės, 4,4 proc. - ūkininkai darbdaviai, 2,6 proc. - kitų paslaugų darbdaviai, 2,5 proc. - bedarbiai, 2 proc. - studentai, 1,6 proc. - patys darbdaviai.

Daugumos vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra gana mažos, siekia nuo 100 iki 500 Lt (23 pav.).

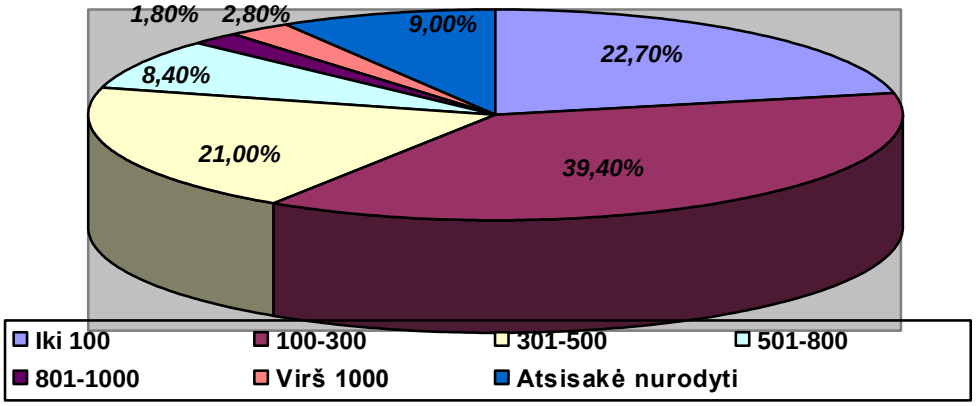

23 pav. Vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį, Lt

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Apklausos duomenys rodo, kad didžioji dalis kaimo gyventojų gauna mažas pajamas, kurios neužtikrina elementaraus pragyvenimo lygio. 22,7 proc. respondentų nurodė, kad vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra iki 100 Lt, o 39,4 proc. - 100- 300 Lt. Tai rodo, kad 62 proc. kaimo gyventojų gyvena ties skurdo riba.

Norėdami pagerinti savo ekonominę padėtį 30 proc. apklaustųjų norėtų pakeisti turimą specialybę. Norėtų persikvalifikuoti į verslo vadybininko, buhalterio, informacinių technologijų inžinieriaus, kirpėjo, virėjo-konditerio, vairuotojo, pardavėjo, filologo, teisininko.

Buitines gyvenimo sąlygas dauguma respondentų vertina teigiamai. 81,9 proc. apklaustųjų gyvena savo privačiame name, 11 proc. - daugiabučiuose, 7,1 proc. - sublokuotame name. 38,7 proc. apklaustųjų turi centralizuotą šildymą, 39 proc. - centralizuotą vandentiekį, 42 proc. - vietinį vandentiekį, 62,4 proc. - kanalizaciją, 47,3 proc. - karštą vandenį, 60,8 proc. - vonią, dušą, 66,9 proc. - telefoną, 8,4 proc. - Internetą.

Rengiant strategiją ir nustatant gyventojų poreikius, vienas iš svarbiausių uždavinių buvo nustatyti pačių gyventojų nurodytus veiksnius, kurie turi didžiausią įtaką gyvenimo sąlygoms. Pagal svarbumą respondentų gyvenimo kokybei įtakos turintys veiksniai parodyti 24 pav.

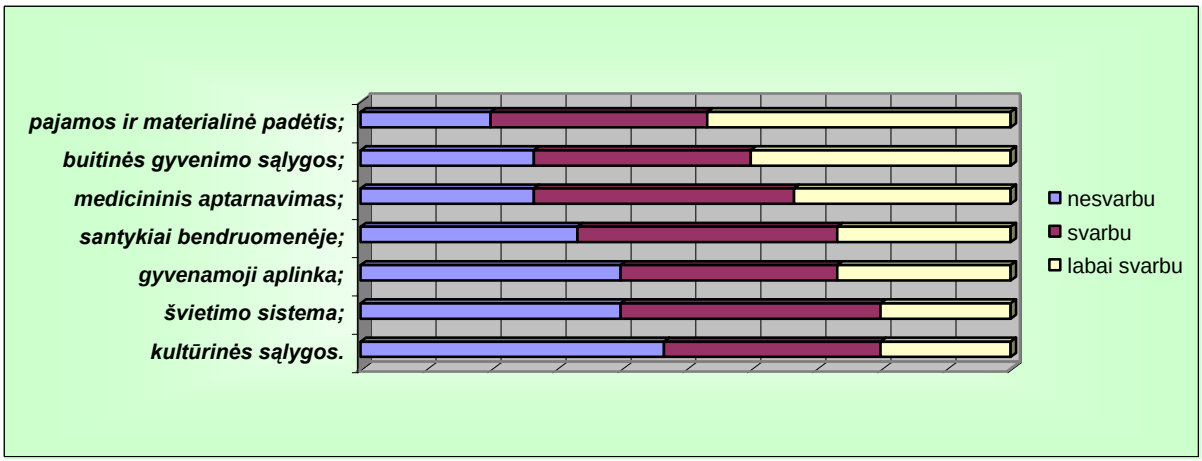

24 pav. Veiksniai, turintys įtakos respondentų gyvenimo kokybei

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Kristalizavus gyventojų poreikius, vertinimus, respondentai iškėlė pagrindines problemas, kurias reikia spręsti jau dabar, gerinant jų gyvenimo kokybę. Svarbiausios iš jų: bedarbystės mažinimas, kaimo infrastruktūros gerinimas ir kt. parodytos 25 pav.

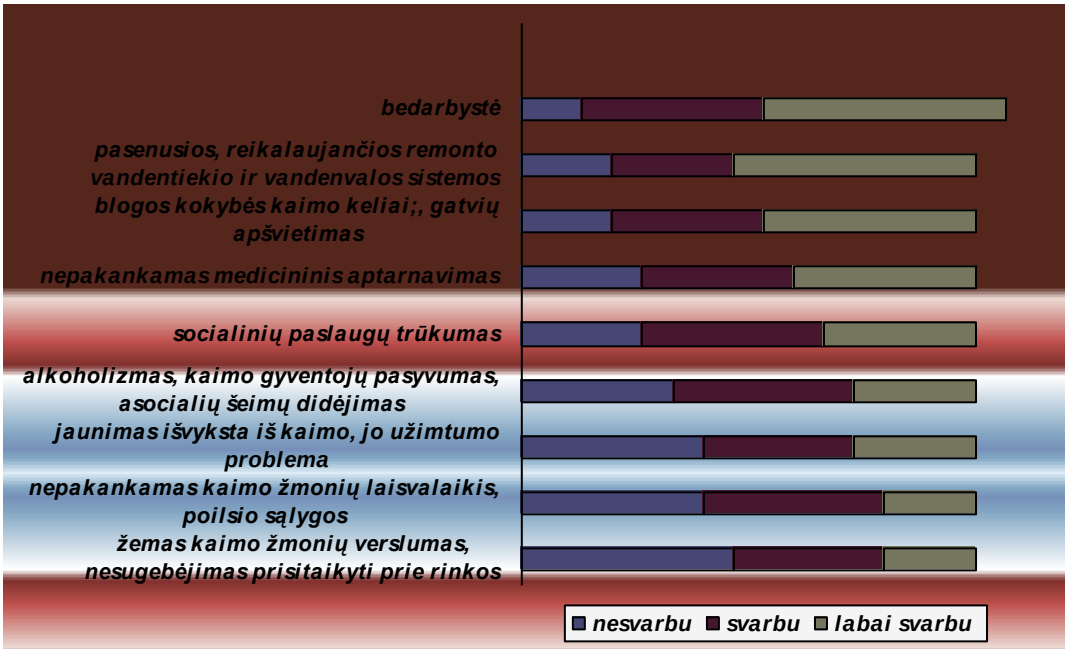

25 pav. Pagrindinės problemos, kurias reikia spręsti jau dabar

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys.

Minėtų problemų sprendimui turėtų būti sparčiau vystomi verslai, didinamos gyventojų pajamos. Apklausa parodė, kad didžioji dalis, t.y. 64 proc. nori būti samdomais darbuotojais, likusi dalis galvoja turėti savo verslą. Apklaustieji mano, kad galėtų užsiimti žemės ūkio, kaimo turizmo, prekybos, netradiciniais kaimo verslais. Respondentai mano, kad jų verslas sukurtų papildomų 110 darbo vietų kaimo gyventojams ir pagerintų jų socialines bei ekonomines sąlygas.

Raseinių r. sav. gilios bendruomeniškumo tradicijos. 60 proc. apklaustųjų laiko save kaimo bendruomenės nariais. 51 proc. ir nori, ir gali dirbti savanoriu kaimo žmonių labui. 60 proc. sutinka, kad daug problemų galima išspręsti kartu su bendruomenės pagalba.

VVG tyrė ir tikslių grupių: jaunimo, verslininkų, socialiai pažeidžiamų asmenų poreikius ir socialinės, ekonominės ir aplinkosauginės būklės vertinimus.

Buvo apklausti 145 jaunuoliai nuo 16 iki 24 metų amžiaus iš 19 kaimo bendruomenių. 56 proc. sudarė vaikinai, 44 proc. - merginos. Didžioji dauguma (63 proc.) - bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai, 8 proc. - profesinio lavinimo mokyklų moksleiviai, 11 proc. - aukštųjų mokyklų studentai, 12 proc. - dirbantys savo šeimos ūkyje, valstybės sektoriaus darbuotojai.

79 proc. norėtų tęsti mokslus universitetuose, kolegijose.

Dauguma jų gyvena tose teritorijose nuo pat gimimo kartu su tėvais ir 78 proc. yra jų išlaikomi.

Gyvenamosios vietovės privalumais jaunimas teikė:

1. *gyvenimą su tėvais,*
2. *netoli gyvenantys artimieji, draugai,*
3. *įprasta vieta, seniai gyvena.*

Neigiamus gyvenamosios vietovės bruožus, kurie gali nulemti jų gyvenamosios vietovės pasirinkimą, nurodė sekančius:

1. *sunku rasti darbą,*
2. *palyginti didelis atstumas iki didmiesčių,*
3. *mažai pramogų,*
4. *nėra galimybės siekti karjeros.*

Esant geresnėms sąlygoms įsikurti: surasti gerą darbą, įsigyti butą, 41 proc. jaunuolių pasiliktų gyventi kaime, t.y. savo gyvenamojoje vietovėje, 23 proc. - išsikeltų, 18 proc. - gal būt išsikeltų, 18 proc. - nežino.

40 proc. apklaustųjų jaučia gyvenimo lygio atotrūkį profesiniam augimui tarp jų ir Lietuvos didmiesčių jaunimo galimybių, 25 proc. - tarp rajono miestų jaunimo, 35 proc. - nejaučia šio atotrūkio.

Dauguma jaunimo išsikeltų į Vilnių, Kauną nes ten mato galimybę gauti kvalifikuotas mokymo paslaugas, tikimybė tęsti mokslus ir rasti gerai apmokamą darbą.

Jaunimas pageidauja spręsti pagrindines problemas, nurodytos 26 pav.

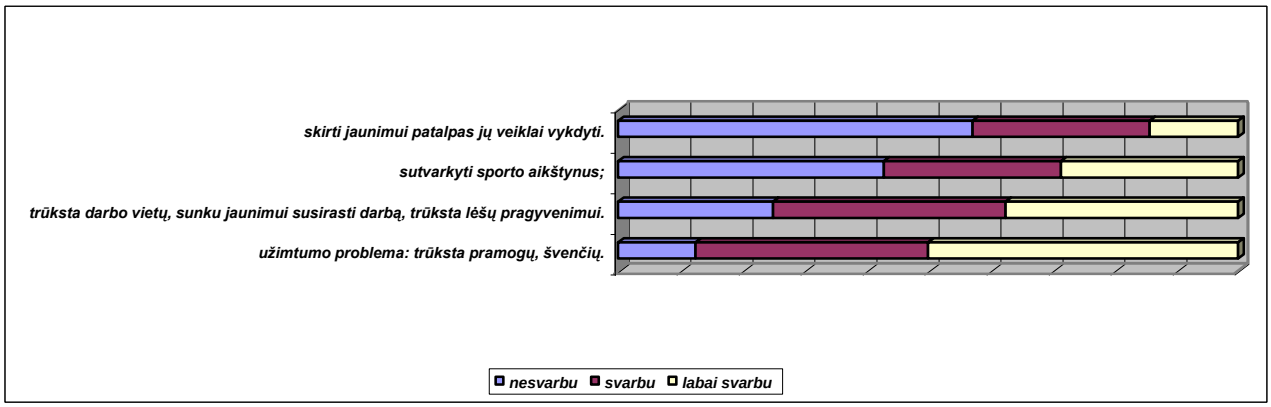

26 pav. Pagrindinės jaunimo problemos

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

47 proc. apklausoje dalyvavusių jaunuolių jaučiasi esantys kaimo bendruomenės nariais ir pareiškė norą prisidėti gerinant jaunimo gyvenimo sąlygas kaime. Jie gali patys tvarkyti, dirbti, gali ieškoti rėmėjų, patys paremti finansiškai, gali padėti organizuoti renginius, šventes. Jaunimas siūlo rengti varžybas, šventes, šokius, įkurti dienos centrus, sporto klubus, nupirkti aparatūros.

Vietos veiklos grupė, atlikusi šį tyrimą, jo rezultatais pasidalijo ir buvo aptarta su kaimo bendruomenių seniūnais. Buvo nuspręsta kartu bendradarbiauti sprendžiant jaunimo ateities klausimus, jų problemas.

Vietos veiklos grupė, norėdama išsiaiškinti socialiai pažeidžiamų asmenų situaciją bei identifikuoti jų poreikius, apklausė 114 asmenų visose rajono seniūnijose. Tai buvo asmenys nuo 15 iki 90 metų amžiaus. Amžiaus vidurkis - 50 m.

Apklaustųjų išsilavinimas: 33 proc. - pagrindinis, 30 proc. - pradinis, 20 proc. - vidurinis, 12 proc. - spec. vidurinis, 3 proc. - aukštesnysis, 2 proc. - aukštasis.

40 proc. apklaustųjų yra vedę (ištekėjusios), 27 proc. - nevedę (netekėjusios), 20 proc. - našliai (-ės), 13 proc. - nenurodė.

48 proc. gyvena su šeima, 24 proc. gyvena vieni, tačiau palaiko ryšius su vaikais, artimaisiais, 17 proc. - nepalaiko ryšių su vaikais, artimaisiais, likusieji - nenurodė. Tik 8 proc. turi pastovų darbą. Likusieji gyvena iš gaunamų pašalpų.

Pagrindinį pragyvenimo šaltinį daugiau kaip pusė nurodo invalidumo, senatvės pensijas, socialines pašalpas.

Apklaustųjų pagal svarbumą išskirtos paslaugos parodytos 27 pav.

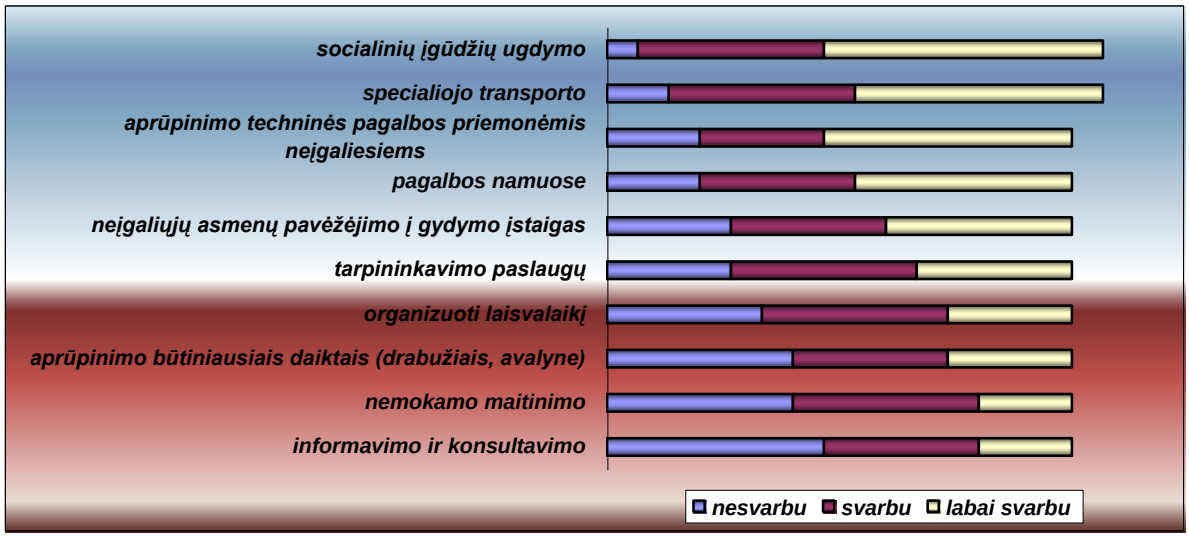

27 pav. Paslaugos, kurių pageidauja respondentai

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Vietos veiklos grupė, norėdama išsiaiškinti verslo galimybes bei perspektyvas kaime bei sužinoti verslininkų nuomonę, apklausė kaimo verslininkus. 91 proc. dalyvavusių apklausoje buvo individualių įmonių, 9 proc. - uždarųjų akcinių bendrovių vadovai. 50 proc. jų sudarė mikroįmonės, 42 proc. - smulkios ir 8 proc. vidutinės įmonės. Šios įmonės yra sukūrusios darbo vietas kaimo gyventojams.

83 proc. apklaustųjų verslo sąlygas vertina patenkinamai, 17 proc. - blogai.

Verslininkų išvardinti veiksniai, lemiantys jų verslo sėkmę ir trukdžiai parodyti 28, 29 pav.

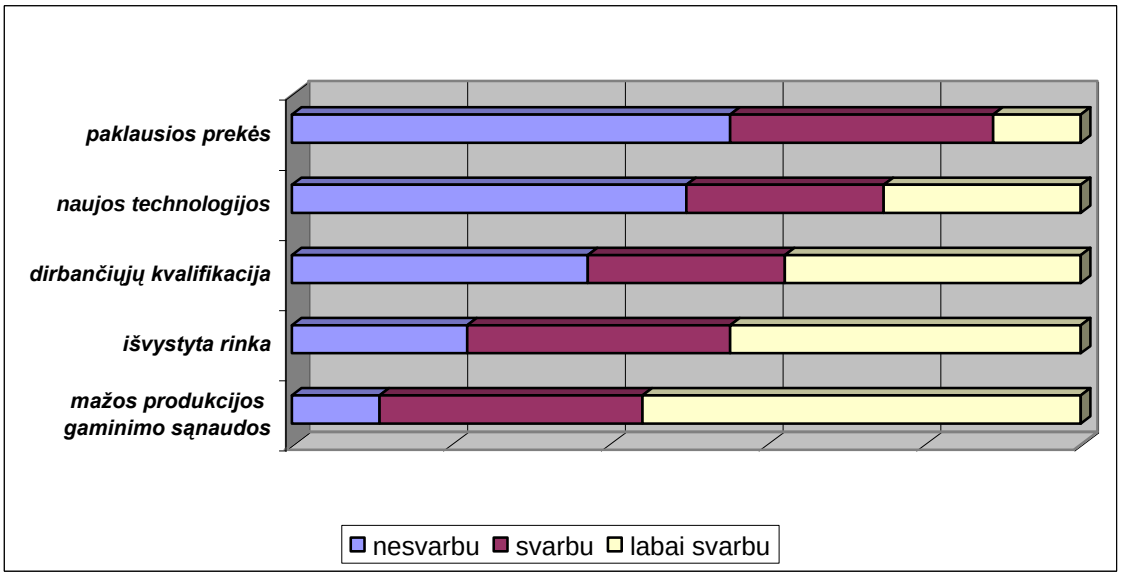

28 pav. Veiksniai, lemiantys verslo sėkmę

Šaltinis: anketinės apklausos duomenys

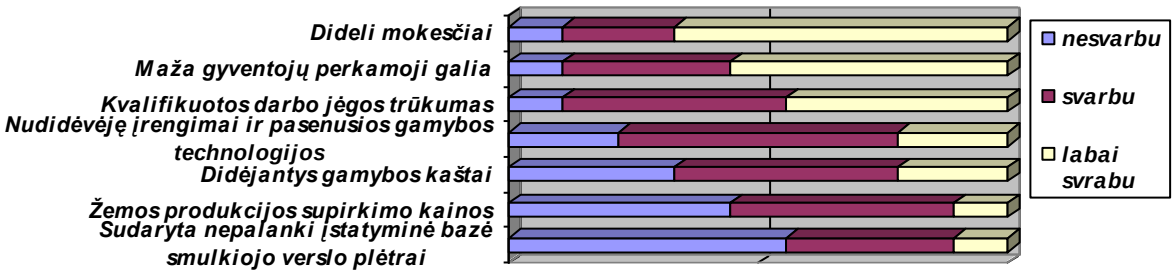

29 pav. Pagrindiniai trukdžiai verslo sėkmei

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Dauguma verslininkų t.y. 67 proc., norėdami išsilaikyti konkurencinėje kovoje, planuoja diegti naujas technologijas ir plėsti veiklą, 17 proc. - vykdyti tame pačiame lygmenyje, 13 proc. - sparčiai didinti veiklos apimtis ir kurti naujas darbo vietas, 8 proc. - mažinti veiklos apimtis. Verslo plėtrai planuoja naudoti savo lėšas, pasinaudoti kreditais ir struktūrinių fondų parama. 42 proc. verslininkų yra paruošę projektus ir gavę paramą iš įvairių fondų.

34 proc. verslininkų aktyviai dalyvauja Raseinių vietos veiklos grupės veikloje rengiant strategiją.

Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją, buvo atlikti papildomi anketiniai tyrimai, turint tikslą nustatyti kokie pokyčiai gyventojų vertinimo skalėje įvyko per 2007 m. Apklausoje dalyvavo virš 100 kaimo gyventojų, iš kurių 84 proc. sudarė moterys, 16 - vyrai. Pagal išsilavinimą respondentai parodyti 30 pav.

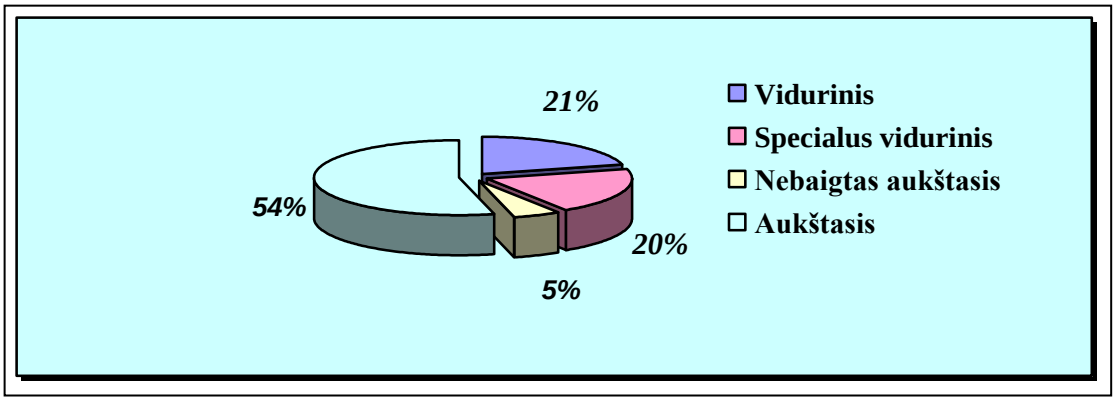

30 pav. Respondentų išsilavinimas, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Respondentų tarpe buvo visų profesinių grupių atstovai (31 pav.). Didžiausią dalį sudarė valstybinio sektoriaus darbuotojai.

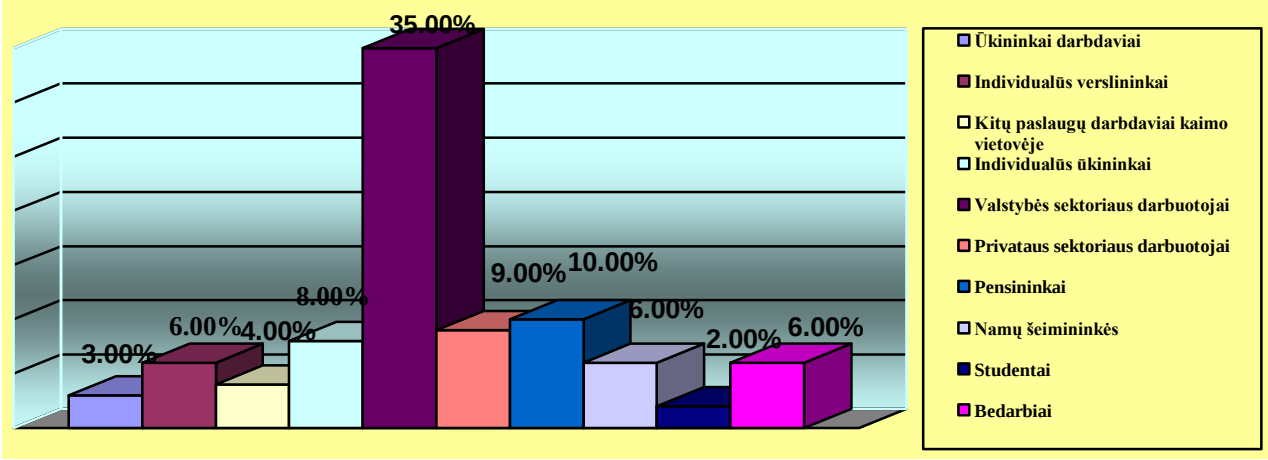

31 pav. Respondentų užsiėmimas, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

34 proc. respondentų pajamų šaltiniai yra samdomas darbas asmeniniame ūkyje, 11 proc. - samdomas darbas žemės ūkyje, kas rodo kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio (32 pav.).

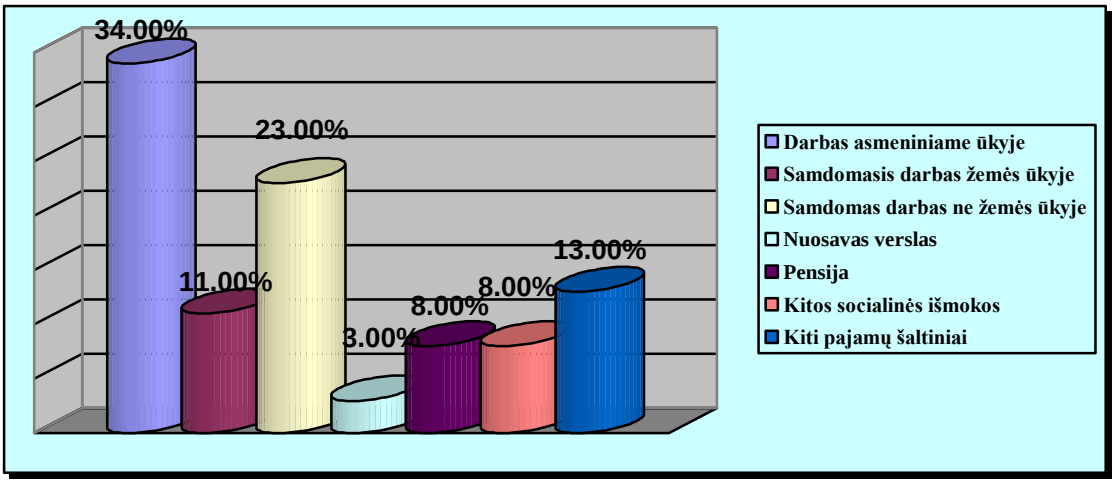

32 pav. Respondentų pajamų šaltiniai, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Didžiausią įtaką respondentų gyvenimo kokybei turi pajamos ir materialinė padėtis, verslo, buitinės sąlygos, gyvenamoji aplinka, švietimo, medicinos paslaugų kokybė bei santykiai bendruomenėje, kultūrinis gyvenimas (33 pav.).

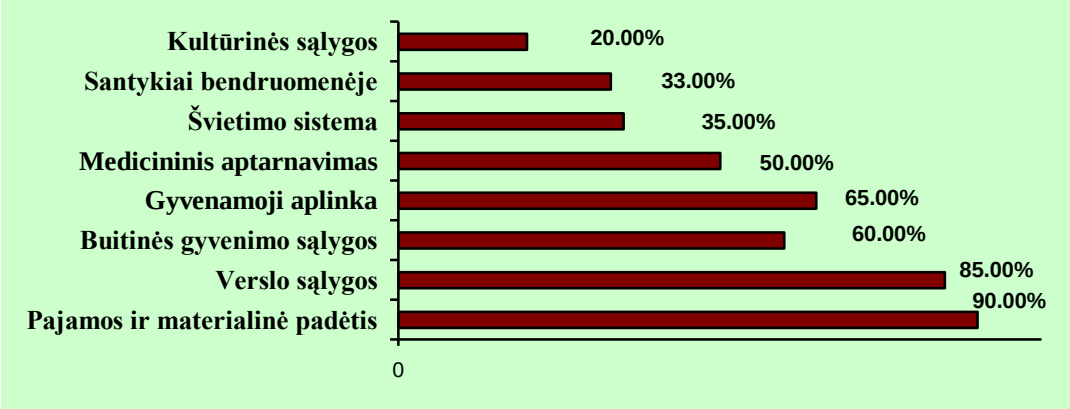

33 pav. Didžiausią įtaką respondentų gyvenimo kokybei turėjo, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Tyrimo tikslas buvo nustatyti ar pagerėjo kaimo gyventojų kokybė per paskutinius metus (34 pav.). 79 proc. respondentų pripažino, kad jų gyvenimo kokybė pagerėjo, 8 proc.- labai pagerėjo, 2 proc. - pablogėjo ir 11 proc. įvertino, kad jų gyvenimo sąlygos nepakito, tačiau tyrimai buvo atlikti prieš infliacijos pradžią ir kainų šuolį. Dabartiniu metu gyventojų vertinimai būtų kitokie.

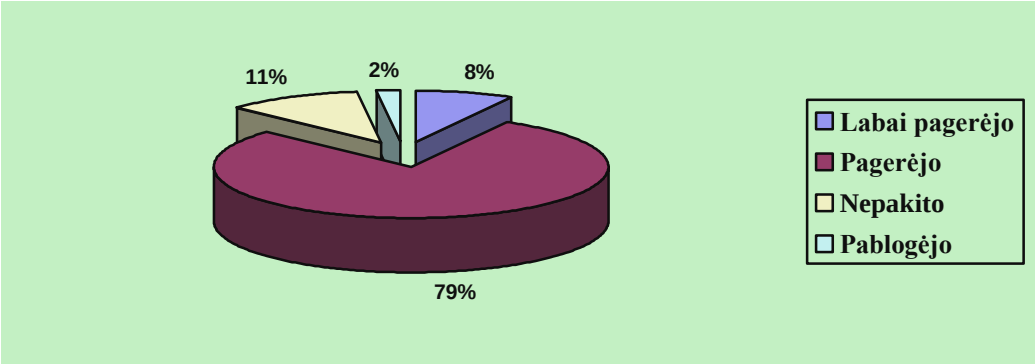

34 pav. Didžiausią įtaką respondentų gyvenimo kokybei turėjo, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Įvertinat gyvenimo pagerėjimo sąlygas, pirmenybę kaimo gyventojai teikė darbo užmokesčio padidėjimui, darbo suradimui, ūkio pajamų augimui ir kt. (35 pav.).

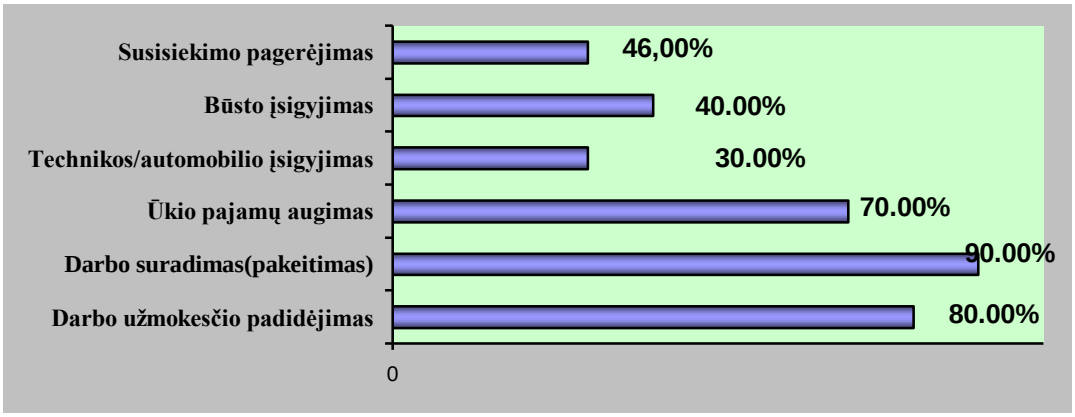

35 pav. Pagerėjimo priežastys, proc.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Tačiau respondentai tuo pačiu nurodė problemas, kurios tiesiogiai įtakoja jų gyvenimo sąlygas ir kurios artimiausiu metu turėtų būti sprendžiamos. Lieka aktuali darbo vietų kūrimo, namų ūkio pajamų didinimo, darbo sąlygų gerinimo ir kt. problemos (36 pav.).

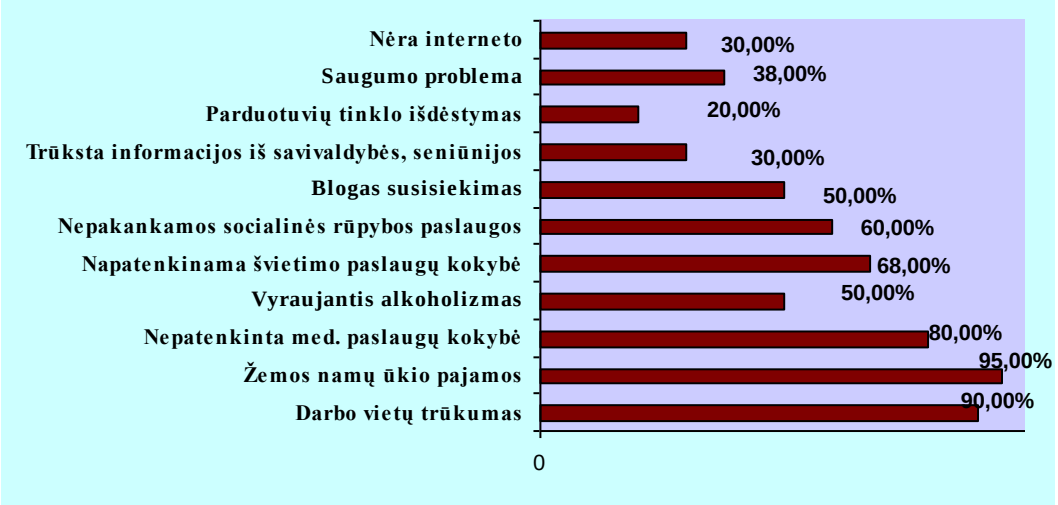

36 pav. Problemos, kurias reikia spręsti jau dabar, gerinant gyvenimo kokybę

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Didėjant bendruomeniškumui, kaimo žmonės kritiškiau vertina ir nori gerinti padėtį visuomeninėje aplinkoje, t.y. kovą su alkoholizmu, informacijos stoką, medicinos, švietimo, socialinės rūpybos paslaugų geresnės kokybės užtikrinimą. Tačiau aktualiausios išlieka darbo vietų stoka, žemos namų ūkio pajamos.

Kaimo jaunimas įžvelgia tas pačias problemas, tačiau labiau akcentuoja laisvalaikio užimtumo gerinimą, darbo vietų kūrimą ir ieškoti būdų alkoholizmo vartojimo mažinimui. Jaunimas įvardija jaunimo nenorą kurti verslą kaime, motyvuodami tuo, kad maža gyventojų perkamoji galia, kaimas dar nėra patrauklus verslo investicijoms (37 pav.).

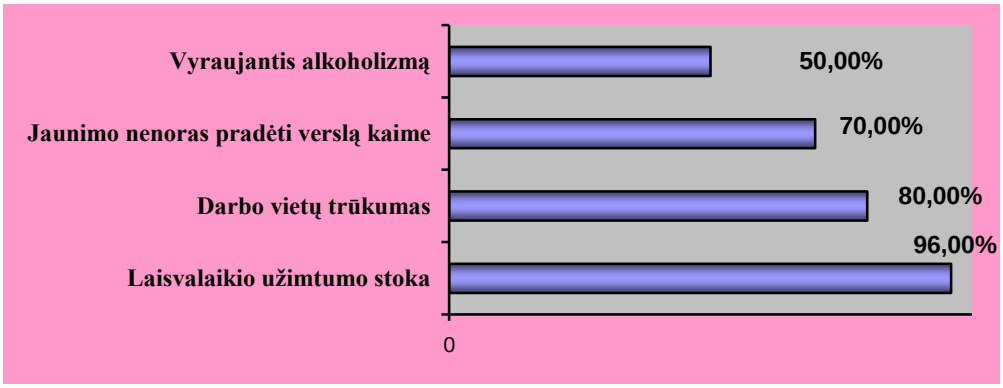

37 pav. Pagrindinės kaimo jaunimo problemos, kurias reikia spręsti 2007-2013 m.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Išskirtinė moterų padėtis kaimo gyventojų tarpe. Jos dėl šeimos problemų, t.y. namų ūkio tvarkymo, vaikų priežiūros ir kt. turi mažesnes galimybes kelti kvalifikaciją, persikvalifikuoti ir įsidarbinti visą darbo dieną. Tai ypač būdinga mažus vaikus auginančioms moterims (38 pav.).

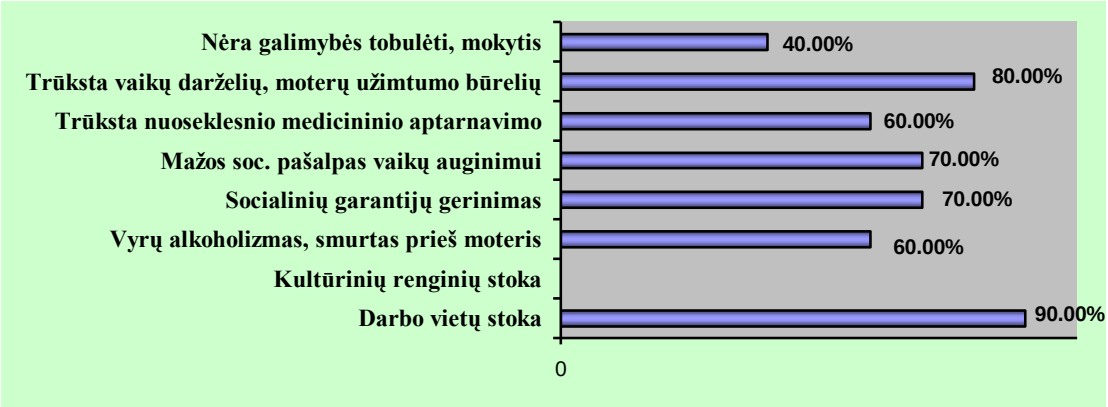

38 pav. Pagrindinės kaimo moterų problemos, kurias reikia spręsti 2007-2013 m.

Šaltinis: Anketinės apklausos duomenys

Jos, kaip svarbiausią problemą esančią jų gyvenamojoje vietovėje, įžvelgia joms tinkamų darbo vietų stoką, pasigenda kultūrinių renginių, kuriuose galėtų dalyvauti, paplitusį vyrų alkoholizmą ir nepakankamą socialinių garantijų užtikrinimą.

Surinkta objektyvi statistinė informacija, išryškėję kaimo gyventojų poreikiai ir jų pasiūlymai buvo svarstomi kaimo bendruomenių, seniūnijų susirinkimuose, apibendrinti ir identifikuoti. Kiekvienos seniūnijos kaimo gyventojai atliko savo teritorijos SSGG, pristatydami savo teritoriją, gyventojus, kaimo bendruomenių nuveiktus darbus, gyventojų problemas ir pasiūlymus, galimus projektus jų sprendimui. Visų rajonų kaimiškose seniūnijose VVG organizavo susitikimus su seniūnijų gyventojais.

Ariogalos seniūnija pagal gyventojų skaičių yra didžiausia Raseinių rajone. Seniūnijoje yra 93 kaimai ir miesteliai. Didžiausi - Gėluva, Butkiškė, Paliepiai ir Verėduva, Didžiuliai, Plikiai, Milašaičiai. Graži gamta, tekanti Dubysos upė, miškingos jos pakrantės, regioninis parkas, daug turistų lankytinų vietų, geras susisiekimas sudaro sąlygas kaimo turizmo plėtrai.

Seniūnijos gyventojai gali naudotis trijų pašto įstaigų paslaugomis. Čia yra viena pradinė mokykla, 5 skyriai, 7 bibliotekos, 5 laisvalaikio salės, 7 medicinos punktai, 4 bažnyčios, 4 kapinės.

Seniūnijoje labiausiai išplėtota žemės ir miškų ūkis, gyventojų aptarnavimo sfera. Žemės ūkio veikla užsiima sėkmingai ūkininkaujanti ŽŪB „Dainava“ bei Didžiulių kooperatinė bendrovė. Viena iš stambiausių įmonių - Verėduvoje esanti žemės ūkio bendrovė „Džeirana“. Veiklą pradėjusi nuo žemės apdirbimo paslaugų teikimo, plėtojusi medienos apdirbimo verslą, bendrovė užmezgė ryšius su Vengrija, vėliau su Baltarusija, kitomis užsienio šalimis. UAB „Pečiupė“ ir R.Skeberdžio individuali įmonė - didelės apimties pieno supirkimo įmonės. Viena moderniausių įmonių - Audronės Žilienės skerdykla - mėsos cechas, Viktoras Ročka ir Česlovas Labutis - stambūs pieno gamybą vystantys ūkininkai, Yra 4 individualios medieną apdirbančios įmonės, 1 autoserviso įmonė, 2 degalinės, 2 individualios paminklų gamybos įmonės, 1 elektros variklių remonto įmonė, 4 individualios visuomeninio maitinimo įmonės, 11 parduotuvių, užsiimančių mažmenine prekyba bei 6 individualios įmonės, užsiimančios veterinarine veikla ir kt.

Seniūnijoje įsisteigusios aštuonios kaimų bendruomenės. Aktyviausiai dirba Butkiškės, Paliepių, Milašaičių, Gynėvės ir Didžiulių kaimų bendruomenės. Seniūnijos gyventojai jau įsitikino, kad aktyvios kaimų bendruomenės jungia ir vienija žmones tiek kasdieniniam bendravimui, tiek problemų svarstymui ir sprendimui, tiek šventiniams susibūrimams. Net šešiose bendruomenėse gausiai susiburiama Joninių šventei (labai senas tradicijas turi Birutės kalno Joninės Gėluvos kaime, kur atkeliauja gausybė žmonių ir iš tolimesnių vietovių) Penkios bendruomenės gražiai puoselėja tradicines savo kaimo šventes: rengiamos įvairios vakaronės, kartu minimos valstybinės šventės, susibičiuliavo ir bendrauja seniūnijos bendruomenės ir tarp savęs.

Seniūnijoje tapo tradicija - Padėkos diena (lapkričio ketvirtas ketvirtadienis), kai seniūnas dėkoja savo pagalbininkams - seniūnijos aktyvui - dvylikai visuomeninių seniūnų, aštuoniems kaimo bendruomenių pirmininkams, seniūnijos tarybos nariams.

Kaimų bendruomenė „Paliepiai“ turi įrengtą Dienos centrą, jame yra kompiuterių kambarys, treniruoklių salė, žaidimų kampelis vaikams.

Kaimų bendruomenė „Butkiškės“ įkurta 2002 metais, turi savo vėliavą, penkeri metai 300 egzempliorių tiražu leidžia laikraštuką „Butkiškės balsas“. Projektui „Privažiavimo kelių pagerinimas Butkiškės bendruomenės teritorijoje“ iš SAPARD gavo 406172,00 litų, iš Raseinių rajono savivaldybės 63 024,00 litų. Šis projektas buvo pripažintas geriausiu Kauno apskrities viršininko administracijos skelbtame konkurse „Geriausias 2004 metų Kauno apskrities bendruomenės projektas“. 2006-2007 m. Valstybės paramos kaimo bendruomenių projektų konkurse šios bendruomenės projektams skirtas finansavimas.

Tačiau išsilavinusiam jaunimui nėra galimybių įsitvirtinti kaime, trūksta darbo vietų. Todėl didelė jų dalis išvyksta į užsienį, miestus, ieškodami pragyvenimo šaltinių. Bedarbystė vyrauja ir tarp vyresnio amžiaus gyventojų.

Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją Ariogalos seniūnijos kaimo bendruomenės nariai kartu su seniūnais, darbo grupėmis susitikimų su vietos gyventojais, diskusijų, anketinės apklausos metu surinko informaciją ir identifikavo pagrindines seniūnijos gyventojų problemas, kurias reikėtų spręsti artimiausiu metu:

Ariogalos seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- žemas kaimo gyventojų pragyvenimo lygis;* *- žemas kaimo gyventojų verslumas;* *- nesugebėjimas prisitaikyti prie verslo sąlygų, žemas kompiuterinio raštingumo lygis;* *- bloga vietinės reikšmės kelių būklė;* *- nėra vandentiekio, kanalizacijos sistemų.*	***Moterų problemos:*** *- neišspręstos socialinės problemos, nėra darželių , kirpyklų.*
Jaunimo problemos: *- nenoras mokytis, dalyvauti visuomeninėje veikloje, ne visi kaimai turi laisvalaikio sales, nėra sporto aikštelių, specialistų.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- opi medicininė pagalba.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Beveik visose didesnėse gyvenvietėse pažeistas drenažas, būtinas skubus jo remontas. Menkas gyvenviečių apšvietimas, labai blogi vietinės reikšmės keliai. Nepakankama geriamojo vandens kokybė. Nė vienoje gyvenvietėje nėra nutekamųjų vamzdynų valymo.

Ariogala - tai vienas iš seniausių Lietuvos miestų. Kaip ir Raseinių, Ariogalos žemė minima jau 1253 m. Kaip ir Raseiniai, Ariogala nuo XVI a. pradžios buvo karališkojo valsčiaus centras.

Ariogalos miesto seniūnijos plotas - 482 ha, iš jų 41 proc. užstatyta; 25 proc. užima įvairūs želdiniai, 13 proc. - žemės ūkio naudmenos. Likusią teritoriją užima vandenys ir įvairios paskirties plotai. Mieste yra du jaukūs parkai. Be to, netoliese, buvusiame Čėkuvos dvare, išlikęs senas dvaro parkas. Ariogaloje gyvena 3700 žmonės.

Dabar Ariogaloje yra paštas (veikia nuo 1880 m.), autobusų stotelė, lopšelis-darželis, pradinė mokykla, gimnazija, biblioteka, bažnyčia, kultūros namai, svetainė „Šaltinėlis“, ligoninė, poliklinika, vaistinė, 8 parduotuvės, veterinarijos ligoninė, turgavietė, sodų bendrija, dvi garažų bendrijos. Svarbiausios pramonės įmonės: 1954 m. įkurta Melioracijos statybos valdyba, dabar ji

vadinasi UAB „Raseinių melioracija“, 1968 m. įkurta bendrovė „Ariogalos gelžbetonis“ ir Raseinių siuvimo įmonės „Šatrija“ cechas. 2002 m. Ariogaloje įkurta UAB „Skorgenes“, užsiimanti mažųjų laivų statyba. 2008 m. kovo mėnesį mieste atidaryta nauja eksperimentinė plastikinių (PVC) langų gamykla, turinti specialią tyrimų laboratoriją. Bendros investicijos į šį projektą siekia 14,4 mln. litų. 6,4 mln. litų skirta iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų, likusi dalis lėšų gamyklos statybai gauta iš šalies bankų. 2008 m. turėtų pradėti darbą medienos tašų gamykla Ariogaloje - į jos statybą investavo Kauno UAB „Nilma“.

Užsukus į Ariogalą nereikėtų praleisti progos apžiūrėti menišką bažnyčios altorių, namą, kuriame gyveno selekcininkas, šio mokslo Lietuvoje pradininkas Dionizas Rudzinskas (Vytauto g. 70), NKVD būstinę, kur buvo kankinami žmonės (Vytauto g. 86), Tado Daugirdo kapą.

Šiame krašte pokario metais vykusias laisvės kovas mena Ariogalos civilinėse kapinėse tremtinių ir politinių kalinių klubo „Garsas“ iniciatyva 1991 m. pastatyta koplytėlė partizanams ir paminklas tremtiniams. Atkūrus nepriklausomybę, Ariogalos vardą visoje Lietuvoje garsina nuo 1991 m. Dainų slėnyje Antano Vizbaro rengiami tradiciniai sąskrydžiai „Laisvės ugnis - ateities kartoms“. Kasmet vasarą čia susirenka partizanai, buvę politiniai kaliniai, tremtiniai ir kiti Lietuvos laisvės kovų dalyviai. Kelią į Dainų slėnį puošia tautodailininko Juozo Grabausko sukurtos skulptūros. Seniūnijos gyventojai įvardino seniūnijos problemas:

Ariogalos miesto seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- mieste nėra vandentiekio, nuotekų ir fekalijų tinklų, miestelio gyventojų netenkina šiukšlių surinkimas;* *- yra neasfaltuotų gatvių, o ir išasfaltuotų – bloga danga (duobėta);* *- sunku tinkamai prižiūrėti žaliuosius plotus, nes komunalinis ūkis neturi pakankamai ir geros technikos;* *- Ariogalos m. seniūnijoje yra tik vienas policininkas, kuris tokioje didelėje teritorijoje negali tinkamai užtikrinti viešosios tvarkos;* *- didelė problema dėl daugiabučių namų priklausomybės. Ariogalos m. yra 43 daugiabučiai namai, bet gyvenamųjų namų bendrijos nėra nei vienos;* *- mieste yra kultūros namai (anksčiau buvusi kino salė), kuriuose yra žiūrovų salė ir keletas nedidelių kambarėlių – pagalbinėms patalpoms. Juose nėra šokių salės, todėl Ariogalos miestelio jaunimas neturi kur praleisti laisvalaikio ir savaitgalius. Be to kultūros namai yra avarinės būklės, būtina juos renovuoti*	***Moterų problemos:*** *- nedarbas;* *- žema kvalifikacija dėl ko sunku surasti darbą;* *- trūksta darželių, moterys priverstos vaikus prižiūrėti namuose.*

Jaunimo problemos:	***Socialinės atskirties žmonių problemos:***
- šiltuoju metų laiku vakarais jaunimas renkasi parkuose, Dubysos slėnyje, miestelio centre ir neturėdami ką veikti dideliais greičiais važinėja automobiliais gatvėmis (sukdami ratais), garsiai klausosi muzikos (iš automobilių) tuo trukdydami gyventojams ilsėtis. Nors miestelyje yra keletas parkų, bet tik esantis prie seniūnijos turi suolelius ir šiukšlių dėžes.	*- socialinės atskirties žmonių labai opi problema, kad tokie žmonės dažniausiai neturi nuosavo gyvenamojo ploto;* *-mieste nėra pirties, daugelis tokių žmonių negali net išsimaudyti. Norėtųsi, kad ne tik didžiuosiuose miestuose būtų labdaringos valgyklos, bet ir pas mus;* *- neišspręsta problema ir vienišų senukų, dažniausiai tokie žmonės nenori apsigyventi globos namuose, kurie randasi toli nuo jų gyvenamosios vietovės. Jie nenori palikti gimtų vietų, kuriose praleido visą savo gyvenimą, kur - jų draugai ir pažįstami, kur - artimųjų kapai.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Didelė dalis žmonių nebeieško darbo, gyvena iš atsitiktinių uždarbių arba nesąžiningu būdu įgytomis lėšomis. Didelis alkoholizmas, vyrauja nelegali prekyba alkoholiniais gėrimais. Dėl tos priežasties yra daug išsiskyrusių, asocialių šeimų.

Žmonės yra susvetimėję, praradę norą bendrauti, entuziazmą, nusivylę.

Betygalos seniūnija. Didžiuojasi Betygalos žemė savo turtinga praeitimi, gražia gamta: seniūnijos teritorijoje vingiuoja vaizdingoji Dubysa, čia yra dalis Dubysos regioninio parko, stovi Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Vytauto paminklas, Betygalos bažnyčia, Tautos kryžius, Betygalos krašto ir geologijos muziejai. Seniūnijoje yra Maslauskiškių vandens malūnas, Ugionių bažnyčia ir koplyčia, Daukšos ąžuolas, Maironio šaltinėlis, Betygalos I ir II piliakalniai, Darbutų piliakalnis, Rociškės piliakalnis, vadinamas Aukštuonos kalnu, Agelaičių piliakalnis, vadinamas Stungiu. Seniūnijos centras - Betygalos miestelis, miestelyje gyvena 600 gyventojų, iš viso seniūnijoje yra 77 kaimai. Didesnės gyvenvietės tai: Ilgižiai- 341, Požėčiai - 318, Berteškiai - 250, Žibuliai - 204, Saugailiai - 145, Steponkaimis- 135 gyventojai. Seniūnija apima 17 tūkstančių ha plotą, žemės ūkio naudmenis yra 12 800 ha, miškai - 3000 ha, vandens telkiniai- 20 ha. Gyventojų gyvena seniūnijoje 2759, iš jų moterų - 1400, vyrų - 1359, vaikų iki 16 metų - 640, jaunimo nuo 16-25 metų - 180,darbingų žmonių skaičius - 1251, bedarbių skaičius - 82, socialiai remtinų šeimų skaičius - 27, socialiai remtinų žmonių skaičius - 73.

Seniūnijoje yra Betygalos Maironio vidurinė, Ilgižių pagrindinė mokyklos, veikia Betygalos ambulatorija, Požečių, Berteškių, Ilgižių felčeriniai punktai, Betygalos kultūros namai, Ilgižių, Berteškių laisvalaikio salės, 4 Raseinių viešosios bibliotekos filialai. Seniūnijoje yra priešgaisrinė tarnyba, kuri aptarnauja seniūnijos gyventojus ir talkina, ištikus nelaimei, kitiems rajono gyventojams. Betygalos miestelyje dirba M.Ambrazo kavinė „DESMA", yra K. Aniulio Kirkšnovės kaimo turizmo sodyba.

Seniūnijoje savo veiklą suaktyvino kaimų bendruomenės. Registruotų yra jau penkios bendruomenės, tai Betygalos - nuo 2002 m., Ilgižių - 2002 m., Berteškių - 2003 m., Žibulių - 2003 m., Saugailių - 2004 m., 2008 m. įsikurti planuoja Požėčių kaimo bendruomenė. Bendruomenių nariai aktyviai dalyvauja seniūnijos renginiuose. Kaimų bendruomenės „Betygala“ nariai didelį dėmesį skiria kultūros paveldo objektų išsaugojimui, tvarko piliakalnius, kaupia istorinę medžiagą apie Betygalą. 2006-2007 m. Valstybės paramos kaimo bendruomenių projektų konkurse šios bendruomenės projektams „Istorinis paveldas - dvasinės kultūros ištakos“ skirtas finansavimas. Betygališkiai remontuoja senąjį valsčiaus pastatą, turi susibūrę savo kapelą „Dar pabūkim“.

Kaimų bendruomenė „Berteškiai“ turi įsirengę senovinių daiktų muziejų „Močiutės seklyčia“, aktyviai veikia jaunimo grupė, bendruomenė vykdo įvairius sporto projektus, dalyvauja dviračių žygiuose. 2006 m. ir 2007 m. gavo finansavimą Valstybės paramos kaimo bendruomenių projektų konkurse ir įrengė sporto centrą, įsigijo naujus baldus, kompiuterius. Kaimų bendruomenė „Saugailiai“ gražiai susitvarkė bendruomenės namus, įsirengė senovinių daiktų kampelį, išvalė tvenkinį, gražina aplinką, gražias šventes rengia Steponkaimo, Ilgižių kaimo bendruomenės.

Seniūnijoje pasenusi, reikalaujanti renovacijos vandenvalos sistema, nepakankamos kokybės geriamasis vanduo. Bloga melioracijos būklė. Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją, kaimo bendruomenių nariai kartu su seniūnau, darbo grupėmis susitikimų su vietos gyventojais, diskusijų, anketinės apklausos metu surinko informaciją ir identifikavo pagrindines seniūnijos gyventojų problemas, kurias reikėtų spręsti artimiausiu metu:

Betygalos seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *-bloga vietinės reikšmės kaimo kelių būklė, neasfaltuotos gyvenviečių gatvės;* *- seniūnijos gyvenvietėse nėra nuotekų valymo sistemų, pasenusios vandentiekio sistemos, gyvenvietėse blogas gatvių apšvietimas;* *- bedarbystė, ypač moterų tarpe, jaunimo užimtumo problema, kaimo žmonių pasyvumas, girtuoklystė;* *- kaimų bendruomenių naudojimui skirti pastatai seni, reikalinga lėšų jų remontui;* *- melioruotų žemės plotų melioracijos defektai, gyvenvietėse neveikia melioracija, semiami gyvenamųjų namų sklypai.*	***Moterų problemos:*** *- kaimo moterų užimtumas, kaimo vietovėse nėra darbo;* *- didelė moterų priklausomybė nuo žemės ūkio veiklos.*
Jaunimo problemos: *- nedarbas kaimo vietovėje;* *- jaunimo lyderių nebuvimas;*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- lėšų pragyvenimui bei maitinimuisi trūkumas, girtuokliavimas, dvasinis skurdas;*

- jaunimui patrauklių centrų trūkumas; *-laisvalaikio užimtumo stoka;* *- jaunimo nusikalstamumas.*	*- daug senyvo amžiaus žmonių.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Gerinant gyvenimo kokybę kaime, žmonės siūlo ir savo ateitį mato plėtojant kaimo turizmą, vystant žemės ūkio verslą.

Seniūnijoje mažėja gimstamumas, jaunimas išvažiuoja į miestus, kaimas sensta. Gyventojai nepritaria mokyklų tinklo reorganizavimui.

Seniūnijoje gyventojai, ieškodami problemų sprendimo būdų, nori įkurti senelių namus, įrengti sveikatingumo trasą, išvalyti vandens telkinius, pakrantes. Įgyvendinę šias idėjas, tikisi pagerinti kaimo žmonių gyvenimo sąlygas. Sutvarkyta gyvenamoji aplinka sudarytų palankias sąlygas poilsiui, sveikatos gerinimui, pagerintų jaunų ir pagyvenusių žmonių laisvalaikio užimtumą. Seni, vieniši kaimo žmonės turėtų tinkamas gyvenimo bei medicininio aptarnavimo sąlygas.

Girkalnio seniūnija. Vidukelėje tarp Ariogalos ir Raseinių keliautojas, važiuojantis automagistrale ar senuoju Žemaičių plentu, tikrai atkreips dėmesį ant kalvos iš už medžių kylantį išlakų Girkalnio Šv. Jurgio bažnyčios bokštą ir kupolą. Pagal gyventojų skaičių ir užimamą plotą Girkalnio seniūnija Raseinių rajone yra aštunta. Girkalnio seniūnijoje yra 46 kaimai, iš kurių penki - visiškai ištuštėję. Didžiausias gyventojų skaičius yra Girkalnio miestelyje - 1110, Pramedžiavos k.- 379, Ražaitėlių k. - 121, Biliūnuose - 44, Žvirgždžių k. - 54. Girkalnio seniūnijoje vyrauja žemės ūkio produktų gamyba: gyvulininkystė ir augalininkystė. Daugiausia žmonės verčiasi pieno gamyba, yra užregistruota 226 pieno ūkiai.

Šiuo metu seniūnijoje yra Raseinių kultūros centro Girkalnio filialas, dvi pašto įstaigos, pradinė mokykla, dvi pagrindinės mokyklos, bažnyčia, Girkalnio ir Pramedžiavos bibliotekos, ambulatorija, vaistinė. Kaip ir kitose rajono kaimo seniūnijose, čia plėtojamas žemės ūkis, maisto produktų gamyba. Susigrąžinusi Biliūnų dvarą, B. E. Žagarnauskienė įkūrė ekologinį ūkį, UAB „Girkantas“ yra įsteigęs degalinę, savo veiklą plečia UAB „Girkalnio kiaulių kompleksas“.

Gyventojai aktyviai dalyvauja saviveikloje, sportinėse seniūnijos ir rajono varžybose. Girkalnio seniūnija gali pasigirti renovuota Girkalnio pagrindine mokykla, veikiančiu vaikų darželiu, kuris rodo, kad gimstamumas šioje seniūnijoje nemažėja. Patogus susisiekimas, nes šalia eina automagistralė ir Žemaičių plentas.

Seniūnijos teritorijoje veikia visuomeninė organizacija „Girkalnio miestelio bendruomenė“, kaimų bendruomenė „Biliūnai“, Pramedžiavos kaimų bendruomenė „Ąžuolas“, Pramedžiavos bibliotekos pagyvenusių žmonių bendrija „Užuovėja“, kurios organizuoja daug įvairių renginių, tvarko aplinką, rengia ir įgyvendina įvairius projektus.

Kaimo gyventojai identifikavo seniūnijos gyventojų problemas, kurias reikėtų spręsti artimiausiu metu:

Girkalnio seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- bloga vietinės reikšmės kelių būklė;* *- seniūnijos gyvenvietėse nėra nuotekų valymo sistemų, pasenusios vandentiekio sistemos;* *-kaimo gyventojų užimtumo stoka.*	***Moterų problemos:*** *- didelė priklausomybė nuo žemės ūkio;* *- žemas išsilavinimas bei profesinis pasirengimas.*
Jaunimo problemos: *-laisvalaikio užimtumo stoka;* *- paplitęs girtuokliavimas jaunimo tarpe.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- lėšų pragyvenimui bei maitinimui trūkumas;* *- paplitęs girtuokliavimas.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys

Per **Kalnujų seniūniją** teka Šaltuonos, Kalnupio, Bebizvos upeliai, yra Žagarės tvenkinys. Daug lankytinų vietų: Šv. Viktoro bažnyčios griuvėsiai (statyta 1818 m.), Palendrių piliakalnis, kompozitoriaus Tallat-Kelpšos, tautosakininko Mečislovo Dovainio Silvestraičio tėviškės, partizanų žudynių vietos, Kalnujų civilinės kapinės.

Šiuo metu pagal plotą ir gyventojų skaičių Kalnujų seniūnija pati mažiausia rajono savivaldybėje. Kalnujų seniūnija apima 15 skirtingo dydžio kaimų: Kalnujų, Bliūdžių Trakinių, Pašaltuonio, Palendrių, Vengerskų, Šauklių, Dobrasčio, Patolupio. Iki dešimties žmonių gyvena Kalnujų seniūnijai priklausančiuose Rudžių, Pagojo, Juodkėnų, Lotyniškės, Pabebirvio ir Pašaltuonio II kaimuose.

Kalnujuose įsikūrusi seniūnijos administracija, paštas, Kalnujų medicinos punktas**.** Kultūrinę ir šviečiamąją funkciją atlieka bibliotekos: Pašaltuonio biblioteka ir Kalnujų biblioteka. Raseinių kultūros centro Kalnujų filialas organizuoja renginius visoje seniūnijoje. Seniūnijoje veikia Raseinių „Kalno“ pagrindinės mokyklos Kalnujų skyrius bei Pašaltuonio pagrindinė mokykla.

Kalnujų seniūnijos žemės derlingos, gal todėl ir žmonės čia po Nepriklausomybės atkūrimo, ilgai nesvarstę, ėmė ūkininkauti: Kalnujų seniūnijoje yra 112 ūkininkų. Kalnujų kaime įsteigta ir sėkmingai dirba Kalnujų žemės ūkio bendrovė. Šalia Kalnujų, buvusio Žievelišės kaimo žemėje, 1995 m. įsikūrė UAB „Agra Corporation“, kuri užsiima žemės ūkio veikla, t. y. augalininkyste.

Nedarbas Kalnujų seniūnijoje mažiausias rajone. Pagrindinis kaimo žmonių pragyvenimo šaltinis yra žemės ūkis. Kaimo žmonės augina galvijus, parduoda pieną. Šiandien daug ką gelbsti tik

asmeninis ūkis (2-3 ha žemės sklypas). Daug žmonių nusiteikę pesimistiškai, žmones kankina nerimas ir nežinomybė.

Kaimo bendruomenė „Kalnujai“ vienija virš 80 Kalnujų bei Palendrių kaimų gyventojų, vysto socialinę-kultūrinę veiklą: organizuoja šventes, išvykas, ekskursijas. Ištikus nelaimei, paremia nukentėjusius bendruomenės narius. Panašią veiklą vykdo ir kitos Kalnujų seniūnijos bendruomenės: Pašaltuonio kaimo bendruomenė „Šaltuona“, bei kaimų bendruomenės „Bliūdžiai“ ir „Vengerskai“.

Seniūnijos gyventojus kasmet suburia tradicinėmis tapusios Joninių, Oninių, Užgavėnių šventės Kalnujų bei Pašaltuonio kaimuose, Kryžiaus šventės Bliūdžiuose ir Palendriuose. Noriai ir aktyviai dirba visos bendruomenės, užsiimančios kultūrine, švietėjiška bei socialine veikla. Vedami įvairūs mokymai, seminarai, rašomi projektai. Visos bendruomenės turi suremontuotus namus, išskyrus Kalnujų kaimo bendruomenę. Kalnujų kaimo bendruomenė norėtų turėti šarvojimo namus, bet seniūnijos teritorijoje nėra laisvų patalpų.

Šiandien seniūnija jau turi nuolat dirbantį policijos pareigūną, kuris aptarnauja 2 seniūnijas (Paliepių ir Kalnujų). Prie Kalnujų seniūnijos suburta policijos rėmėjų grupė. Yra daromi įvairūs reidai į asocialias šeimas, pravedami aiškinamieji darbai gyventojams, kaip apsisaugoti nuo vagių ir plėšikų.

Praėjusiais ir ankstesniais metais daug pasidarbuota tvarkant aplinką, kapines ir istorijos paminklus. Visos seniūnijos teritorijoje kiekvieną mėnesį du kartus važiuoja mašina, surinkdama iš gyventojų atliekas. Atlikta visos seniūnijos teritorijoje gatvių ir namų numeracija.

Atliktas Kalnujų centrinės gyvenvietės gatvių apšvietimas. Pakabinta 11 šviestuvų. Paruoštas Bliūdžių, Pašaltuonio, Vengerskų gyvenviečių apšvietimo projektas.

Išspręstas maršrutinio autobuso Raseiniai-Šaukliai užsukimo į Bliūdžių gyvenvietės centrą klausimas. 2004 metais Kalnujų kaime paklotos trasos vandentiekiui ir kanalizacijai.

Seniūnijos gyventojai įvardino seniūnijos problemas:

Kalnujų seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos:	***Moterų problemos:***
- bedarbystė kaime, mažos gyventojų pajamos; *- išsilavinęs ir kvalifikuotas jaunimas išvyksta iš kaimo;* *- mažėjantis gimstamumas, kaimo žmonių senėjimas;* *- socialinės rizikos šeimų didėjimas;* *- didelis žmonų nusivylimas, pesimizmas, pasyvumas;* *- prastas vietinis kelių tinklas;* *- nėra sporto aikštyno Kalnujuose;* *- nėra laidojimo namų.*	*- nenoras dirbti.*

Jaunimo problemos: *- bedarbystė, užimtumo stoka, girtuokliavimas.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- girtuokliavimas, nenoras dirbti.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Seniūnijos gyventojai mano, kad plėtojant kaimo turizmo, žemės ūkio, smulkųjį verslą, atsirastų darbo vietos, padidėtų gyventojų pajamos, jaunimas pasiliktų kaime. Kaimo bendruomenės narių iniciatyva yra vykdyti darbą su socialinės rizikos šeimomis, kartu su policijos pareigūnais kovoti su pilstuko gamintojais, vietos gyventojus burti į talkas valant Šaltuonos upelį ir jo pakrantes bei gražinti gyvenviečių centrus.

Nemakščių seniūnija turi gerą susisiekimą, yra šalia automagistralės ir Žemaičių plento. Žymesnės lankytinos vietos, tai: Molavėnų, Ylių, Milžavėnų, Pužų piliakalniai, Skirstino akmuo, Lukošienės bliūdas, Molavėnų ąžuolas, Šventos Trejybės koplyčia ir kt. Tinkamos sąlygos kaimo turizmo plėtrai.

Nemakščių bendruomenės santalka oficialiai įregistruota 2003 metais rugpjūčio mėnesį, nors veikla prasidėjo žymiai anksčiau. Susibūrimo iniciatoriai - tai grupelė aktyvių nemakštiškių, kurie savo gimtąjį kaimą norėtų matyti šviesesnį, gražesnį, žmones labiau pasitikinčius savimi.

Bendruomenės taryboje yra aplinkinių kaimų atstovų, dirbančių, bedarbių, pensininkų, įvairaus išsilavinimo žmonių. Bendruomenė siekia savo veikla aktyvinti, vienyti gyventojus sprendžiant kultūrines, socialines, ūkines ir kitas problemas, bendrauti su vyriausybinėmis, visuomeninėmis ir kitomis organizacijomis, kurios domisi ir rūpinasi kaimo žmonėmis.

Pirmieji tikslai buvo suaktyvinti bendruomenę, kelti savišvietos ir informacijos lygį, pasinaudoti įvairių fondų lėšomis.

Pašešuvio kaimo bendruomenė - graži, senas tradicijas, kultūros vertybes puoselėjanti bendruomenė. Įsikūrusi sename dvare, susitvarkė patalpas. Bendruomenės iniciatyva 2006 m. rugpjūčio mėn. per gyvenvietę išlietas asfaltas. 2006 m. rugpjūčio 26 d. šventė kaimo kryžiaus penkerių metų pastatymo, Šv. Jono Nepamuko koplytstulpio atstatymo, trijų kryžių atnaujinimo šventę. 2006–2007 m. Valstybės paramos kaimo bendruomenių projektų konkursuose šios bendruomenės projektams „Tinkamos priemonės - galimybė tobulėti“ skirtas finansavimas. Užkalnių kaimo bendruomenė kasmet rengia tradicinius renginius: kalėdinės eglės puošimą, Atvelykio vakaronę, Užgavėnes, vasaros gegužinę, rudens derliaus šventę. Organizuoja išvykas į kitas kaimo bendruomenes, ekskursijas po Lietuvą, pagerbia ir apdovanoja aktyviausius, puoselėjančius meną ir grožį, kaimo gyventojus. 2006 m. įgyvendino sėkmingą projektą socialiai

remtiniems vaikams „Vaikų vasaros poilsio stovykla“, 2007 m. gavo paramą Valstybės paramos kaimo bendruomenėms konkurse.

Seniūnijoje veikia judėjimo „Stabdyk nusikalstamumą“ grupė. Savanoriai bendruomenės nariai budi miestelyje ir aplinkiniuose kaimuose naktimis, palaikydami viešąją tvarką.

Seniūnijoje yra didelis, palyginus su kitomis seniūnijomis, nedarbas, žemas pragyvenimo lygis. Mažai motyvuotų, daugiau pasyvių žmonių. Nėra kultūros namų, žemas kompiuterinio raštingumo lygis tarp suaugusių žmonių. Jaunimas palieka kaimą. Bloga kelių būklė, gatvių apšvietimas. Seniūnijos gyventojai identifikavo savo vietos problemas, kurios reikalauja sprendimo 2007-2013 m.:

Nemakščių miesto seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- prasti keliai- nėra asfaltuotų: rajoninės reikšmės keliai, kurie jungia Nemakščių seniūniją su aplinkinių rajonų centrais, kaip Nemakščiai - Eržvilkas, Nemakščiai- Adakavas, Nemakščiai - Lioliai;* *- Nemakščių miestelyje ir Užkalnių kaime asfaltuotos gatvės yra labai blogos būklės;* *- nėra policijos inspektoriaus;* *- nėra kultūros namų, pirties;* *- nėra vandens telkinių vasaros poilsiui;* *- neįgyvendinta atliekų rūšiavimo sistema;* *- nėra kanalizacijos sistemos su valymo įrenginiais;* *- didesnėse gyvenvietėse nėra vandentiekio ir kanalizacijos sistemos, o šachtiniai šuliniai užteršti;* *- apleisti buvę žemės ūkio bendrovių griūvantys pastatai;* *- mažas gyventojų gimstamumas.*	***Moterų problemos:*** *- nėra darbo vietų;* *- geriantys vyrai;* *- nusivylimas ir tikslo nematymas.*
Jaunimo problemos: *- darbo vietų, užtikrinančių vidutines pajamas, nebuvimas;* *- nėra kur praleisti laisvalaikį: nėra kultūros namų, sporto aikštyno;* *- nėra viešos Interneto prieigos.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- nėra psichologo, žmonės užsisklendę savyje;* *- nėra socialinių paslaugų centro.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Gyventojai supranta ir įvertina situaciją jų seniūnijoje, ir nori kartu spręsti susidariusias problemas. Visų pirma žmonės nori įveikti kaimo žmonių moralinį nuosmukį. Kaip vieną iš poreikių įvardina kultūros namų statybą: pagerėtų žmonių užimtumas, laisvalaikio praleidimas, atsirastų žmonių bendravimas, dvasinis tobulėjimas, etninio palikimo išsaugojimas.

Kaimo žmonėms trūksta socialinių paslaugų: pirties, kirpyklos, skalbyklos, šarvojimo patalpų. Gyventojai nori, kad jų seniūnijoje būtų įkurtas socialinių paslaugų centras.

Taip pat reikalinga kelių, vandenvalos sistemų rekonstrukcija. Tai turi didelę įtaką verslo plėtrai kaime.

Kaip vieną iš pagrindinių poreikių ir problemų, gyventojai įvardino bedarbystę, mažas gyventojų pajamas. Išeitį iš šios problemos siūlo - verslo skatinimo kūrimą kaime, darbo vietų kūrimą.

Pagojukų seniūnija yra Raseinių rajono vidurinėje dalyje, jos centras - Kaulakių gyvenvietė. Seniūnijos teritorijos plotas sudaro 15357,00 ha. 55 kaimuose gyvena 1907 gyventojai. Pagrindinėse gyvenvietėse gyvena: Kaulakiuose - 473, Vosiliškyje - Dievogaloje - 375, Skirmantiškėje - 286, Akstinuose - 198 gyventojai.

Seniūnijos teritorijoje yra 3 pašto įstaigos, 1 pradinė ir 2 pagrindinės mokyklos, 2 medicinos punktai, 3 bibliotekos, bažnyčia, maldos namai, įrengtos 4 žmonių šarvojimui patalpos. Veikia 8 parduotuvės, alaus baras, pirtis. Dirba naftos produktų degalinė, 2 veterinarinės ligoninės, komunalinis ūkis, 5 privačios įmonės. Įregistruotos 5 kaimų bendruomenės, kurios pasižymi aktyvia veikla, gerais rezultatais. 2 sodybos teikia kaimo turizmo paslaugas, veikia ant Luknės upės užtvankos pastatyta hidroelektrinė. Per seniūnijos teritoriją teka 4 upės, iš kurių 2 užtvenktos į didžiulius vandens telkinius. Vietinės reikšmės kelių sudaro 118 km.

Vienas pagrindinių seniūnijos kaimo žmonių pragyvenimo šaltinių yra vykdoma ūkinė veikla, medienos perdirbimas. Įregistruoti 233 ūkininkų ūkiai, pieną surenka 8 pieno surinkimo punktai, veikia 2 žemės ūkio bendrovės, kurios augina grūdines kultūras, avis, audines. Gyvulininkystėje populiarus pieno sektorius ir mėsinių galvijų auginimas.

Kaulakių gyvenvietė yra seniūnijos centras, Gyvenvietė išsidėsčiusi gražiame gamtos kampelyje prie Raseiniai-Baisogala respublikinės reikšmės kelio. Per gyvenvietės centrą teka Liolingos upelis, kuris buvo užtvenktas į 13,1 ha. vandens telkinį. Viename šio tvenkinio šlaite įrengtas 0,5 km. „Sveikatingumo ir žvalumo takas“, kurį puošia tautodailininko Jono Dzvėgos skulptūros: „Neptūnas“, „Lydeka“, „Pelėda“, „Lietuvaitė su lyra“, pavėsinė, supynės, lieptas-tiltelis, čiožykla vaikams. Dirba danų įmonė „RW Produktai“, kuri iš medžio piuvenų gamina granules pečių kurui, veikia 3 lentpiūvės - gateriai. Šalia Kaulakių gyvenvietės ant Luknės upės tvenkinio šlaito pastatyta 250 kilovatų galingumo hidroelektrinė. Kaulakių gyvenvietėje yra daug gražiai ir pavyzdingai tvarkomų sodybų. Pati gyvenvietė yra ne kartą tapusi respublikinių konkursų nugalėtoja ir prizininkė aplinkos tvarkyme, o 2002, 2005 ir 2007 metais buvo pripažinta gražiausiai tvarkoma rajone.

Kultūrinis seniūnijos gyvenimas ir darbas sukasi ne tik Kaulakių kultūros namuose. Įvairūs renginiai vyksta mokyklose, Kaulakių, Akstinų, Skirmantiškės, Sargelių ir Vosiliškio kaimų bendruomenėse.

2003 metais buvo įregistruota VO „Vosiliškio kaimo bendruomenė“, kurios gyventojai didžiuojasi savo rankomis įrengtais namais, gražiai sutvarkyta jų aplinka. Jai vadovauja respublikinio konkurso „Lietuvos kaimo spindulys“ laureatas (2006 m.) Feliksas Petrėtis, kuriam padeda nepavargstanti respublikinio konkurso „Kaimo bendruomenės lyderis“ laureatė (2006 m.) Valerija Kelbauskienė.

Nemažas indėlis Akstinų kaimo gyventojų kultūriniame gyvenime tenka vietos bendruomenei. Per praėjusius metus buvo suorganizuotos kaimo žiemos sporto, vasaros šventės, vakaronė „Pabaigtuvių vainikas“. 2005 metais Akstinų kaimo bendruomenė numatė savo iniciatyva įsirengti, susiremontuoti įvairiems renginiams organizuoti patalpas buvusiame Bogušių pradinės mokyklos pastate.

Pagojukų seniūnijos gyventojai išvardino pagrindines problemas, kurios reikalauja skubaus jų sprendimo:

1. *Bedarbystės mažinimas.*
2. *Vandens kokybės gerinimas.*
3. *Gyvenviečių kelių asfaltavimas ir apšvietimas.*
4. *Jaunimo užimtumas.*

Gyventojai pageidauja, kad būtų įkurtas jaunimo kultūrinis centras, kuriame vyktų jaunimo kultūrinė ir sportinė veikla. Nori vykdyti kaimo gyventojų švietėjišką veiklą. Tam reikia įkurti informacinį centrą, kuriame vyktų kaimo gyventojų informavimas, mokymas, kvalifikacijos kėlimas.

Paliepių seniūnija - viena mažiausių Raseinių rajone. Seniūnijos centras - Sujainių gyvenvietė, nors dabar Sujainiai ir Paliepiai suaugo į vieną gyvenvietę. Be to, seniūnijoje yra dar 27 kaimai. Didžiausi iš jų - Blinstrubiškiai, Slabada, Anžiliai, Gervinė. Seniūnija turtinga gražia gamta, mėgstama ne tik vietinių, bet ir Raseinių miesto gyventojų. Teritoriją kerta automagistralė Vilnius-Klaipėda ir Žemaičių plentas.

Paliepių seniūnijoje yra dvi pradinės mokyklos, Sujainių ir Gervinės bibliotekos, kultūros namai, laisvalaikio salė, hipodromas, Blinstrubiškių senelių globos namai, veterinarijos įmonės. Kaip ir kitur rajone, pagrindiniai gyventojų verslai yra žemės ir miškų ūkis, žemės ūkio produktų perdirbimas, gyventojų aptarnavimas. Seniūnijoje mažėja gimstamumas, dėl mažo mokinių

skaičiaus buvo uždaryta Gervinės pradinė mokykla. Gervinės ir Pazeizgupio gyvenviečių pradinukai į mokykla vežami 10 km, tėvai pergyvena dėl vaikų saugumo.

Seniūnijoje jau dirba ir policijos inspektorius. Todėl pagerėjo viešoji tvarka seniūnijoje organizuojamuose kultūriniuos renginiuose, seniūnijos darbuotojams, kartu su policijos inspektoriumi, tapo saugiau lankytis probleminėse šeimose. Tačiau seniūnijoje tebeklesti prekyba namine degtine. Dėl prekybos degtine ypač daug nusiskundimų gaunama iš Anžilių gyvenvietės, kur yra ypač daug „taškų“ ir kur girtuokliauja ištisos šeimos. Pasigendama ir geresnio policijos darbo užtikrinant saugų eismą seniūnijos gyvenvietėse ir keliuose.

Šiuo metu seniūnijos teritorijoje liko tik 1 Sujainių medicinos punktas. Slaugytojos aptarnaujama teritorija yra labai didelė, ji aptarnauja apie 1 200 gyventojų, todėl gyventojai siūlo, kad ateityje Sujainių med. punkte turėtų dirbti ir gydytojas.

Seniūnijoje veikia įregistruotos 5 kaimų bendruomenės. Gervinės kaimo bendruomenė suorganizavo Gervinės kaimo 445-ų metų jubiliejaus šventę, ta proga pastatė akmenį, išleido lankstinuką, pradėjo leisti savo laikraštuką. 2006 m. Valstybės paramos kaimo bendruomenių projektų konkurse šios bendruomenės projektui „Tolyn į pasaulį, gilyn į pažinimą“ skirta 17 941 litų. Už juos bendruomenė remontuos patalpas. Labai aktyviai veikia bendruomenės jaunimo grupė „Gerviukai“, kurie kuria menines programas, padeda leisti laikraštuką.

Viena iš pagrindinių seniūnijos problemų yra įvardijama bedarbystė, girtuoklystė, asocialių šeimų didėjimas ir kt.:

Paliepių seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- trūksta lėšų seniūnijos gatvių apšvietimui, kelių priežiūrai ir remontui;* *- Slabados gyvenvietėje reikalingi vandenvalos įrengimai,seniūnijos teritorijoje yra 5 nelegalūs sąvartynai;* *- nešildomi ir neremontuoti Sujainių kultūros namai, seniūnijos administraciniame pastate nėra centrinio šildymo;* *- gyventojų tarpe paplitęs girtuokliavimas.*	***Moterų problemos:*** *- bedarbystė, girtuokliaujantys vyrai, smurtas šeimoje;* *- dėl žemos kvalifikacijos moterys negali įsidarbinti.*
Jaunimo problemos: *- centrinės seniūnijos Sujainių gyvenvietės jaunimas linksminasi nešildomuose kultūros namuose;* *- jaunimo tarpe plinta girtuokliavimas;* *- seniūnijos Slabados gyvenvietėje, turinčioje 400 gyventojų, nėra nei kultūros namų, nei bibliotekos.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- seniūnijoje yra 9 socialinės rizikos šeimos, kuriose auga 17 vaikų;* *- seniūnijos gyventojų tarpe yra vartojančių narkotines medžiagas.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Gyventojai mano, kad vystant verslą sumažės bedarbystė.

Planuoja bendromis jėgomis jungiant jaunimą, moteris vykdyti šviečiamąjį darbą su girtaujančiomis, asocialiomis šeimomis.

Raseinių k. seniūnijoje yra 58 kaimai. Didžiausi iš jų - tai Norgėlai, Gruzdiškė ir Gabšiai Pagal gyventojų skaičių Raseinių seniūnija rajone užima trečią, o pagal užimamą plotą - penktą vietą. Norgėluose gyvena - 767 gyventojai, Gabšiuose - 366 gyventojai, Gruzdiškėse- 434 gyventojai, Ramonuose - 393. Seniūnijos teritorija apsupa Raseinių miestą. Per seniūnijos teritoriją driekiasi automagistralė Kaunas-Klaipėda ir kelias Raseiniai-Baisiogala. Seniūnijos teritorija teka Dubysa.

Seniūnijoje yra trys vidurinių mokyklų skyriai, Gruzdiškės ir Alėjų bibliotekos, kultūros namai, Alėjų Švč. Trejybės bažnyčia, vaikų namai, keturi medicinos punktai.

Pagrindiniai seniūnijos gyventojų verslai - žemės ir miškų ūkis, gyventojų aptarnavimas, žemės ūkio technikos nuoma. Viena stambiausių seniūnijos įmonių - Lietuvos ir Norvegijos uždaroji akcinė bendrovė „Norvelita". Pagrindinė bendrovės veikla - žuvų produktų gamyba, žuvų šaldymas, prekyba žuvų produktais ir šaldytomis žuvimis. Įmonė gamina daugiau kaip šimto pavadinimų gaminių. Joje dirba per du šimtus darbuotojų. Įmonės prekybos filialai veikia Vilniuje, Klaipėdoje, Šiauliuose, Raseiniuose ir Rygoje, dukterinė įmonė įkurta Ukrainoje. Nuo 2000 m. UAB „Norvelita" turi licenciją eksportuoti savo produkciją į Europos Sąjungos šalis.

Gabšiuose įsikūrusi dar viena stambi įmonė - uždaroji akcinė bendrovė „Raseinių žuvininkystė". Įmonė įkurta 1992 m. buvusio Paupio žuvininkystės ūkio ribose ir turi 1200 ha tvenkinių. Pagrindinė UAB „Raseinių žuvininkystė" veikla - karpių auginimas ir gyvų žuvų realizavimas. Bendrovei priklausantys tvenkiniai įžuvinti karpiais, lydekaitėmis, karosais. Daugiau kaip 30 proc. čia užaugintų žuvų eksportuojama į Latviją ir Lenkiją. Be to, bendrovei priklausančiuose tvenkiniuose organizuojama žvejų mėgėjų žūklė. Danijos kapitalo įmonė UAB „Danspin" įkurta 2002 m. liepos 23 d. Pagrindinė įmonės veikla - tekstilės, medvilnės, vilnos ir kitų tekstilės pluoštų parengimas ir verpimas, natūralių, sintetinių ar dirbtinių gijų verpalų sukimas ir tekstūravimas. Įmonės produkcija daugiausia skirta kilimams gaminti ir bus eksportuojama į daugelį užsienio šalių. Šiuo metu įmonė dar statoma, ji plečiasi. Gamybinės jos patalpos - daugiau kaip 800 kvadratinių metrų. Pabaigus statybos ir montavimo darbus, įmonėje veiks 9 vilnos karšimo - verpimo linijos, joje dirbs apie 400 žmonių. Jau dabar čia dirba apie 100 žmonių, per mėnesį apdirbama apie 60-70 tonų vilnos.

Andrušaičių kaime įsikūrusi UAB „Litspin" (tai dviejų angliškų žodžių „Lietuva" ir „verpimas" santrumpa). Bendra Lietuvos-Danijos-Norvegijos įmonė UAB „Litspin" - viena

didžiausių vilnos verpimo įmonių Lietuvoje. Įsteigta 2000 m. rugpjūčio 29 d., gamybą pradėjusi 2002 metų pradžioje, šiandien su savo gaminiais ji įsitvirtina Skandinavijos ir kitose Vakarų Europos rinkose. Įmonėje sumontuoti modernūs šiuolaikiški įrenginiai, joje dirba per 100 darbuotojų.

Seniūnijoje yra Pakautų žemės ūkio bendrovė, Mariaus Čekavičiaus, Albino Sabo ir Vytauto Butkaus ekologiniai žemės ūkiai, keturios lentpjūvės, Raseinių miškų urėdija, kuriasi uždara akcinė bendrovė „Bilderis“.

Veikia 6 kaimo bendruomenės, kurios su visuomeniniais seniūnais rūpinasi kaimo gyventojais, atstovauja jų interesus, kasmet rengia įvairias tradicines šventes. Tai Vasaros šventė Norgėluose, Joninių šventė Gabšiuose.

Didžiausios seniūnijos problemos - nėra geriamo vandens trasų dalyje Norgėlų, Alėjų gyvenviečių teritorijose, reikia kanalizacijos nuotekų įrengimų Arškainių kaime. Didelė problema- asocialios seniūnijos šeimos, kurių vis daugėja.

Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją, kaimo bendruomenės nariai kartu su seniūnais, darbo grupėmis susitikimų su vietos gyventojais, diskusijų, anketinės apklausos metu surinko informaciją ir identifikavo pagrindines seniūnijos gyventojų problemas, kurias reikėtų spręsti artimiausiu metu:

Raseinių k. seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- bloga vietinės reikšmės kelių būklė, neasfaltuotos gyvenviečių gatvės;* *- seniūnijos gyvenvietėse nėra nuotekų valymo sistemų, pasenusios vandentiekio sistemos;* *-gyvenvietėse nėra gatvių apšvietimo;* *- jaunimo užimtumo problema, kaimo žmonių pasyvumas, girtuoklystė;* *- Norgėlų kaimo bendruomenė neturi patalpų veiklai.*	***Moterų problemos:*** *- kaimo moterų užimtumas;* *- didelė priklausomybė nuo žemės ūkio;* *- žemas išsilavinimas bei profesinis pasirengimas.*
Jaunimo problemos: *-jaunimo lyderių nebuvimas;* *- jaunimui patrauklių centrų trūkumas;* *-laisvalaikio užimtumo stoka;* *- paplitęs girtuokliavimas jaunimo tarpe.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- lėšų pragyvenimui bei maitinimui trūkumas;* *- paplitęs girtuokliavimas.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys

Šiluvos seniūnijos. Seniūnijoje šiuo metu yra 79 kaimai 3 miesteliai. Didesnės gyvenvietės: Katauskiai ir Bogušiškiai. Šiluvos seniūnijoje yra keturios pašto įstaigos, Šiluvos vidurinė mokykla, trys bažnyčios (Šiluvoje, Lyduvėnuose ir Žaiginyje), dvi koplyčios, kultūros namai,

ambulatorija, vaistinė Gyventojų veikla - žemės ir miškų ūkis, nemažai jų dirba gyventojų aptarnavimo sferoje.

Šiluvos miestelis garsėja savo bažnyčia, Jono Pauliaus II dvasios namais, koplyčia. Kasmet rugsėjo mėnesį vieną savaitę vyksta Šiluvos atlaidai - Šilinės, į kuriuos atvyksta daug žmonių iš visos Lietuvos. Šiluvos kultūros namuose ir Katauskių laisvalaikio salėje repetuoja ir dalyvauja šventėse, renginiuose įvairūs meno kolektyvai.

Seniūnijoje veikia 4 bibliotekos: Šiluvos, Žaiginio, Lyduvėnų miesteliuose, Katauskių gyvenvietėje. Visos bibliotekos įsikūrusios mokyklų patalpose, bet tai netrukdo gyventojams naudotis jų paslaugomis.

Seniūnijoje yra priešgaisrinė tarnyba, ji įsikūrusi Šiluvos miestelyje. Ištikus nelaimei ji padeda ne tik seniūnijos žmonėms, bet ir kitiems rajono gyventojams.

Savivaldybei skyrus daugiau lėšų buvo sutvarkytas apšvietimas Šiluvos miestelyje, pastatyta papildomai 10 naujų šviestuvų, gatvių apšvietimas pagerėjo, bet miestelis dar nevisiškai apšviestas. Žaiginio gyvenvietėje sutvarkytas apšvietimas, bet dar ne visose gatvėse. Katauskių gyvenvietėje įrengtas apšvietimas. Neturi apšvietimo Lyduvėnai, Naudvaris, reikėtų plėsti jau esamus gatvių apšvietimo tinklus.

Aktyviai veikia 4 kaimo bendruomenės, Šiluvos bendruomenė „Aušrinė“ yra užmezgusi ryšius su Lenkijos Šydlavos miesteliu, šios bendruomenės jaunimo klubas draugauja su kitų rajonų jaunimo organizacijomis, Žaiginio bendruomenė „Bitupis“ vienija virš 220 narių, rengia ir įgyvendina daug projektų. Valstybės lėšomis sutvarkė bendruomenės namų išorę, bendruomenės žmonių lėšomis ir jų darbu įrengta stovėjimo aikštelė. Žmonių paramos lėšomis suremontuotas bažnyčios stogas, atnaujinta varpinė. Katauskių kaimo bendruomenė remontuoja savo patalpas, rengia talkas, rūpinasi Katauskių koplyčios išsaugojimu. 2008 m. pradžioje įsiregistravo ir pradėjo veikti Kaimų bendruomenė „Lyduvėnai“. Šiluvos seniūnijos gyventojų problemos:

Šiluvos seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos: *- gyvenviečių apšvietimas, prasti keliai seniūnijoje – žvyrkeliai.*	***Moterų problemos:*** *- nedarbas;* *- vyrų smurtas šeimoje prieš moteris ir vaikus.*
Jaunimo problemos: *- laisvalaikio užimtumas, nėra sporto klubų.*	***Socialinės atskirties žmonių problemos:*** *- didėja asocialių šeimų, grįžusių iš kalėjimo.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Viduklės seniūnijos gyventojai, atlikę situacijos analizę, apžvelgė savo stiprybes ir silpnybes. Ši seniūnija gali pasigirti geru susisiekimu (Vilnius-Klaipėda automagistralė, geležinkelis Kaliningradas–Šiauliai), gražia gamta. Viduklės geležinkelio stoties gyvenvietėje yra pramoninis rajonas su išvystyta kelių infrastruktūra. Pagrindiniai verslai: grūdų supirkimas ir saugojimas, trąšų fasavimas ir perdirbimas, medienos perdirbimas ir medienos dirbinių gamyba, durpių gamyba. Seniūnija turi tradicines šventes, kas du metai vyksta meno šventė, kurioje dalyvauja visi seniūnijoje esantys meno kolektyvai, Viduklėje vyksta kasmetiniai Šv. Antano atlaidai, Parcinkulės atlaidai Paupio kaime, Oninių šventė Gyliuose. Viduklės kultūros namuose koncertuoja įvairūs meno kolektyvai, vyksta tradicinis zoninis renginys „Po senolių pastoge“. Dažni kultūriniai renginiai vyksta Gylių ir Paupio kultūros namų filialuose. Paupio kaimo bendruomenė turi saviveiklos chorą.

Žmonės džiaugiasi, kad turi sąlygas poilsiui, gražią gamtą: kuriamas Viduklės 750 m. jubiliejinis parkas, Jūkainių geomorfologinis draustinis, yra poeto Simono Stanevičiaus gimtoji sodyba. Seniūnijoje yra dvi bažnyčios, Simono Stanevičiaus gimnazija, 3 pašto skyriai, Paupio ir Pryšmančių pagrindinės mokyklos, ambulatorija ir 2 medicinos punktai. Seniūnijoje įsikūrusios 5 kaimų bendruomenės, kurios rengia įvairias šventes ir padeda žmonėms spręsti opias kaimo problemas

Taip pat gyventojai įvardino ir daug sprendimo reikalaujančių problemų: nuotekų valymo ir geriamojo vandens tiekimo renovacija, seniūnijos teritorijoje esančių gatvių ir kelių sutvarkymas, gyvenviečių gatvių apšvietimas, jaunų žmonių migracija, kaimo žmonių senėjimas, asocialių šeimų didėjimas, plintanti narkomanija, žema kaimo bendruomenės narių kvalifikacija, neturi patirties ruošiant ir įgyvendinant projektus.

Viduklės seniūnija	
Pagrindinės seniūnijos teritorijos problemos:	***Moterų problemos:***
- Viduklės miestelio nuotekų valymo ir vandentiekio sistemos praplėtimas; *- gyvenviečių gatvių apšvietimas;* *- poilsinės zonos įrengimas šalia kultūros namų ir Ataugos miškelyje;* *- Viduklės miestelio Kęstučio gatvės šaligatvio plytelių dangos įrengimas;* *-Gylių kaimo bendruomenės patalpų įrengimas, Paupio kaimo bendruomenės patalpų įsigijimas;* *- žvyrkelių ir gatvių asfaltavimas.* *- savavališkai užterštų teritorijų tvarkymas.*	*- ikimokyklinio amžiaus vaikams trūksta darželių;* *- nėra sąlygų moterims, auginančioms vaikus , dirbti nepilną darbo dieną;* *- vienišoms motinoms sunku auginti vaikus ir išleisti juos į mokslus.*

Jaunimo problemos:	***Socialinės atskirties žmonių problemos:***
- užimtumo problema laisvalaikio ir atostogų metu; *- trūksta vietų kultūringai praleisti laisvalaikį ir poilsį. Per mažai sportinių aikštelių, sportinio inventoriaus.*	*- socialinės atskirties žmonėms yra problemos su būsto apsirūpinimu, sunku integruotis į visuomenę, nes nėra pakankamai galimybių sutvarkyti neįgaliems žmonėms išvažiavimo su vežimėliais liftus ir takus.*

Šaltinis: Seniūnijos gyventojų nuomonės tyrimo duomenys.

Seniūnijos gyventojai, siekiant gerinti gyvenimo kokybę, išskyrė šiuos pagrindinius prioritetus:

1. *Verslo plėtra kaime, darbo vietų kūrimas.*
2. *Vandenvalos, kelių renovacija.*
3. *Kaimo paveldo išsaugojimas.*
4. *Gyventojų kvalifikacijos kėlimas, švietimas.*
5. *Gyvenviečių apšvietimas.*
6. *Poilsio zonų sukūrimas.*

Siūlė savo idėjas, kurios padėtų išspręsti jų problemas: naujų įmonių įkūrimas Viduklės geležinkelio stoties pramoniniame rajone, smulkių amatų kūrimą bei kaimo turizmo vystymą.

Gyventojai nori toliau tvarkyti Viduklės jubiliejinio 750–mečio parką, išvalyti vandens telkinius ir įkurti poilsio zoną šalia kultūros namų ir Ataugos miškelyje, sutvarkyti Gylių parką, pastatyti Paupio nuotekų valymo, Viduklės vandens ir nuotekų valymo įrenginius, tinkamai apšviesti Gylių ir Viduklės geležinkelio gyvenvietes bei renovuoti Viduklės kultūros namų ir darželio pastatus. Seniūnijos kaimų bendruomenės nori matyti sutvarkytas ir išasfaltuotas miestelio ir gyvenviečių gatves, žymiai geresnę vietinių kelių būklę.

Nori tęsti projektą ir išleisti knygą apie Paupio kraštą. Vietos veiklos grupei siūlė organizuoti kaimo žmonių švietimą, kvalifikacijos tobulinimą.

Išsprendus išvardintas problemas, pagerėtų kaimo žmonių gyvenimo kokybė: sumažėtų bedarbystė, padidėtų žmonių pajamos, pagerėtų buitinės sąlygos, sveikata, laisvalaikio praleidimo galimybės. Sukuriant patrauklias gyvenimo ir darbo sąlygas jaunimas pasiliktų kaime.

Identifikuotos kaimo gyventojų problemos, rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją, sutampa su apklausos rezultatais, kur gyventojai pareiškė savo nuomonę apie norimus pokyčius jų gyvenamojoje vietovėje, kas jų gyvenimą padarytų geresnį ir įdomesnį:

Seniūnija	Pokyčiai, kurie gyvenimą kaimo vietovėje padarytų geresniu ir įdomesniu
Ariogalos k. sen.	- geriau prižiūrimi keliai, gatvių apšvietimas, vandens tiekimas ir nuotekų įrenginių sutvarkymas.
Betygalos sen.	- infrastruktūros tvarkymas; - atnaujinti seni namai miestelio centre, išplėtotas turizmas, veikiantys smulkūs netradiciniai verslai, infrastruktūra; - bendruomenės namų renovacija, vietinių kelių priežiūra, smulkių ūkininkų kooperacija; - didėjantis darbo užmokestis.
Girkalnio sen.	- aktyvus vietos gyventojų ir seniūnijos bendradarbiavimas sprendžiant vietos problemas.
Kalnujų sen.	- gerėtų žmonių gerbūvis, vandens telkinių priežiūra, kelių dangos gerinimas.
Nemakščių sen.	- moderniai sutvarkyta gyvenvietė, bendruomenės centre teikiamų paslaugų daugiafunkciškumas, pagrindas – infrastruktūra.
Pagojukų sen.	- specialistai dirbantys kaime turėtų gauti tokį atlyginimą kaip ir mieste; - aplinkos tvarkymas, vandens tiekimas, nuotekų valymo įrenginių įrengimas, kelių dangos tvarkymas, melioracija; - didesnis finansavimas seniūnijai.
Paliepių sen.	- stipri ir draugiška bendruomenė; - asfaltuoti keliai bei vandentiekis kaime; - reikalingos patalpos bendruomenei, jaunimui sporto salės, silpna kultūrinė veikla.
Raseinių k. sen.	- vandentiekis, apšvietimas, internetas kaime; - turizmo plėtra, įsteigti turizmo centrą; - įsteigti bendruomenės paslaugų centrą; - daugiau kokybiškesnių laisvalaikio leidimo būdų suteikti jaunimui, rajone sulaikyti jaunus, išsilavinusius žmones; - turėti bendruomenės ir amatininkų namus; - didesnis dėmesys paprastam kaimo žmogui.
Šiluvos sen.	- pakeisti žmonių mąstymą apie gyvenimą, jo kultūringą elgesį, tvarką, grožio puoselėjimą; - bendruomenių finansavimas iš savivaldybės biudžeto; - stiprinti bendruomeniškumą, didinti finansavimą; - išsaugoti krašto istoriją, unikalumą, daugiau švenčių, minėjimų.
Viduklės sen.	- bendras šalies demokratizavimas.

Identifikavus kaimo gyventojų ir tikslinių grupių poreikius, jų pateiktus siūlymus, išryškėja sekančios pagrindinės kaimo problemos:

- *Mažos gyventojų pajamos, kurios daugumai gyventojų apsprendžia žemą pragyvenimo lygį.*
- *Išreikštas nepasitenkinimas socialine kaimo infrastruktūra, teikiamomis socialinėmis paslaugomis.*

- *Jaunimas nepatenkintas laisvalaikio užimtumu, įsidarbinimo galimybėmis kaime.*
- *Socialiai pažeidžiamų žmonių grupės respondentai pasigenda informavimo ir konsultavimo paramos sprendžiant socialines problemas, nemokamo maitinimo, drabužių.*
- *Verslininkai - ta grandis, kuri nulemia darbo vietų kūrimą, pajamų didinimą, bedarbystės mažinimą, tačiau ir jų verslo sėkmei trukdo dideli mokesčiai, maža gyventojų perkamoji galia, pasenusios technologijos.*

Apibendrinus ekonominę, socialinę, aplinkosauginę situaciją ir sugretinus ją su gyventojų poreikiais, išryškėjo aktualiausia Raseinių r. sav. kaimo žmonių gyvenimo kokybės gerinimo problema, kuri turėtų būti sprendžiama didinant gyventojų pajamas, užimtumą ir gerinant visą socialinio - kultūrinio aptarnavimo sistemą, racionalesnį gamtos išteklių naudojimą ir priežiūrą.

6. VVG ATSTOVAUJAMOS TERITORIJOS SILPNYBĖS, STIPRYBĖS, GALIMYBĖS IR GRĖSMĖS

Kaimo žmonės bendruomenės ir seniūnijų susirinkimuose buvo supažindinti su anketinės apklausos duomenimis, kaimo gyvenamosios teritorijos ekonomine, socialine bei aplinkosaugine būkle. VVG darbo grupės parengė SSGG, vizijos projektus, kurie buvo apsvarstyti, pakoreguoti ir patvirtinti kaimo bendruomenės. SSGG parodyta 34 lentelėje.

34 lentelė. Kaimo gyvenamosios teritorijos SSGG

Stiprybės	Silpnybės
Geras susisiekimas (Automagistralė Vilnius-Klaipėda, Žemaičių plentas, geležinkelis Kaliningradas -Šiauliai)	Nepatenkinama vietinės reikšmės kaimo kelių bei gatvių asfalto dangos būklė, nepakankamai išplėtotas gatvių apšvietimo tinklas
Gausus kultūrinis ir etninis paveldas, kuris yra kultūrinio turizmo plėtros pagrindas	Gyvenvietėse nėra nuotekų valymo sistemų, pasenusios vandentiekio, vandenvalos sistemos
	Prastas kaimo vietovių infrastruktūros išvystymas neskatina investicijų
Rajone yra Šiluva- vienas iš svarbesnių Lietuvos piligrimystės kelio Žemaičių Kalvarija-Kryžių kalnas-Šiluva- Aušros Vartai objektų, patrauklių piligriminio turizmo plėtrai	Silpnas pramonės ir paslaugų įmonių tinklas rajono miesteliuose ir kitose kaimo vietovėse
Geografinė padėtis sudaro sąlygas vystyti kaimo turizmą	Silpna kaimo gyventojų motyvacija ir gebėjimai kurti alternatyvius verslus vietoje tradicinių žemės ūkio veiklų
Palankios sąlygos žemės ūkio šakų ir netradicinių verslų vystymui	Nepakankamai išnaudojami rajono patrauklūs kraštovaizdžio, architektūros ir kultūros paveldo objektai turizmo paslaugų plėtrai
Plėtojamas pramonės, žemės, žuvininkystės, miškų ir maisto ūkis bei kiti kaimo verslai, orientuoti į efektyvų vietos išteklių panaudojimą	Žemės ūkyje vyrauja smulkūs ūkiai, kurie nepajėgūs įsisavinti ES lėšų ir plėsti verslą
Formuojama palanki smulkaus ir vidutinio verslo plėtra rajone	Žemas kaimo gyventojų pragyvenimo lygis
Stiprėjanti kaimo gyventojų savivalda. Stiprios, pažangios rajono bendruomenės, kurios aktyviai dalyvauja, inicijuoja ir vykdo įvairias veiklas, pačios sprendžia savo problemas	Kaimo gyventojų netenkina esama kaimo bendruomenių, kultūros ir sporto įstaigų materialinė bazė, nepilnai išplėtotas paslaugų sektorius
Išvystyta meno saviveiklos kolektyvų veikla. Kartu su kaimo bendruomenėmis atgaivinamos atskirų kaimų šventės, jų tradicijos	
	Žemas kaimo gyventojų kompiuterinio raštingumo lygis, informacinių technologijų trūkumas

Galimybės	**Grėsmės**
Pasinaudoti ES ir kitų fondų parama	Lėtėjantis ekonomikos augimas ir pasaulinė finansų krizė gali turėti neigiamą įtaką kaimo plėtrai
Plėtoti tarpteritorinį ir tarptautinį bendradarbiavimą pritraukiant užsienio investicijas	Gimstamumo mažėjimas, gyventojų senėjimas
Sudaryti palankias sąlygas ir skatinti vystyti smulkų ir vidutinį verslą, žemės ūkio verslą, netradicinius verslus	Socialinių išmokų sistema mažina motyvaciją darbui ir ugdo pasyvius žmones
Sukurti kaimo gyventojų poreikius tenkinančią sveikatos, socialinių, kultūros ir sporto paslaugų infrastruktūrą	Daugėjantis vienišų, neįgalių žmonių, socialinės rizikos šeimų skaičius skatins socialines problemas
	Didėjanti socialinė atskirtis tarp miesto ir kaimo gyventojų daro neigiamą įtaką kaimo plėtrai
	Kvalifikuotos darbo jėgos, jaunimo emigracija į užsienį bei į Lietuvos miestus
Perkvalifikuoti darbingo amžiaus žmones	LR įstatymų netobulumas, ilgos dokumentų tvarkymo procedūros, žinybiniai barjerai didina kaimo gyventojų nusivylimą ir sulėtina investicinių projektų įgyvendinimą
Kaimo žmonių pilietiškumo didėjimas	

7. VIZIJA, MISIJA IR PRIORITETAI, PRIEMONĖS IR VEIKLOS SRITYS.

7.1. Vizija, misija ir prioritetai

<u>VIZIJA</u> – RASEINIŲ KRAŠTO KAIMAS - BŪSIMAS MODERNUS RYTŲ IR VIDURIO EUROPOS PILIGRIMYSTĖS CENTRAS, SU IŠVYSTYTA TURIZMO INFRASTRUKTŪRA, EKOLOGIŠKA IR GRAŽIA APLINKA, GAMTOS IŠTEKLIUS TAUSOJANČIA AUKŠTŲ TECHNOLOGIJŲ AUGALININKYSTĖS IR GYVULININKYSTĖS PRODUKTŲ GAMYBA, IŠPLĖTOTAIS KAIMO VERSLAIS, EFEKTYVIA ŪKINE VEIKLA, PASITURINČIAIS AUKŠTOS KULTŪROS ŽMONĖMIS IR IŠVYSTYTA ĮVAIRIŲ PASLAUGŲ SISTEMA, KURI SUDARO

PRIELAIDAS VISŲ SOCIALINIŲ GRUPIŲ KAIMO ŽMONĖMS REALIZUOTI SAVO POTENCINES GALIMYBES SAVO IR VISUOMENĖS LABUI.

VVG MISIJA RENGIANT IR ĮGYVENDINANT STRATEGIJĄ:

- ***sutelkti kaimo žmones, socialinius partnerius strategijos rengimui ir įgyvendinimui;***
- ***organizuoti strategijos įgyvendinimą;***
- ***koordinuoti strategijos įgyvendinimo eigą ir vykdyti monitoringą;***
- ***prisidėti ieškant kaimo plėtrai būtinų finansavimo šaltinių pritraukiant privačių ir kitų fondų lėšas;***
- ***profesionaliai vykdyti vietos veiklos grupei priskirtas funkcijas.***

1 PRIORITETAS. Kaimo verslų įvairinimas

Tikslai:

1. ***Plėsti verslus VVG teritorijoje, kurti pridedamąją vertę.***
2. ***Didinti kaimo gyventojų užimtumą ir pajamas.***

Priemonės:

1. **Parama verslo kūrimui ir plėtrai.**
2. **Kaimo turizmo veiklos skatinimas.**

Atlikta analizė rodo, kad potencinės galimybės vystant verslus yra nepanaudotos ir šis kraštas turi ryškią agrarinę kryptį. Vienas svarbiausių rodiklių, parodančių žmonių verslumą, yra veikiančių ūkio subjektų skaičius, tenkančių 1000-iui gyventojų. Raseinių rajono savivaldybėje šis rodiklis yra itin žemas - sudaro tik 14,09 veikiančio ūkio subjekto 1000-iui gyventojų, tai yra 41,38 proc. mažiau nei Lietuvos Respublikoje (24,04) ir 41,41 proc. mažiau nei Kauno apskrityje (24,05). Žemės ūkis buvo ir yra daugumai gyventojų darbo ir pajamų šaltiniu. Dėl vykstančių rinkos pokyčių - žemės ūkio produkcijos perdirbimo ir prekybos monopolizavimo, subsidijų politikos, reikiamų kaimui žaliavų, energetinių išteklių kainų kilimo žemdirbiai nepajėgus konkuruoti su kitų ūkio šakų subjektais. Didelė dalis kaimo gyventojų pragyvena tik gaudami socialinę paramą. Seniūnijose 2006-2007 m. padidėjo bendras socialinių išmokų skaičius nuo 5,6 tūkst. iki 5, 9 tūkst.,

t.y. 5,3 proc. Per tą patį laikotarpį bendra socialinės paramos išmokų suma padidėjo nuo 5,01 mln. Lt iki 5,54 mln. Lt., arba 10,6 proc.

Kaimo verslų įvairinimas tampa neatskiriama vietovės plėtros programa. Strategijoje numatyto prioriteto priemonės dalinai prisidės prie numatytų tikslų įgyvendinimo įvairinant kaimo verslus ir plečiant verslo, įsidarbinimo ir pajamų galimybes.

Raseinių rajone kaimo vietovėje kiti ne žemės ūkio verslai plėtojami labai silpnai. Tai būdinga ir šalies mastu. Todėl Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metams programoje trečioje kryptyje numatytos priemonės: perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos, parama verslo kūrimui ir plėtrai, kaimo turizmo veiklos skatinimas. Minėtų priemonių įgyvendinimas leis įvairinti kaimo verslus, mažinti priklausomybę nuo žemės ūkio šakos, kurti naujas darbo vietas ir didinti kaimo žmonių pajamas.

VVG strategijoje numatė, visų pirma, tiesioginį minėtų priemonių finansavimą ir antra, teikti pritarimą, kai pareiškėjai teiks paraišką minėtoms veikloms finansinei paramai gauti iš NMA. Pritarimas bus teikiamas individualia tvarka, gavus pretendento, norinčio gauti paramą projekto įgyvendinimui prašymą. Prašymas bus svarstomas VVG valdyboje ir pritarimas bus teikiamas tuo atveju, kai įgyvendinama priemonė neprieštaraus vietos gyventojų interesams.

2 PRIORITETAS. Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams

Tikslai:

1. ***Sukurti materialinę bazę nevyriausybinių organizacijų veiklai.***
2. ***Sukurti patrauklią viešąją aplinką, išsaugant etnokultūros paveldą.***
3. ***Skatinti krašto tradicijų istorinio paveldo išsaugojimą ir plėtrą.***

Priemonės:

1. Bendruomenių namų ir kitų viešųjų pastatų remontas, materialinės bazės stiprinimas.

2. Įvairias paslaugas kaimo gyventojams teikiančių centrų kūrimas ir plėtra.

3. Etnokultūros objektų priežiūra ir išsaugojimas, tradicijų puoselėjimas.

Lietuvos kaimas nuo seno turėjęs gilias bendruomeniškumo kultūrinio gyvenimo tradicijas. Daugelyje rajono kaimo vietovių buvo uždaryti kultūros namai, medicinos punktai ir kt. Neliko arba sumažėjo visuomeninę veiklą vykdžiusių darbuotojų skaičius. Atsiradusią tuštumą pradėjo užpildyti visuomeninės organizacijos, kurios tapo sudėtine viso visuomeninio gyvenimo dalimi.

Raseinių rajono VVG teritorijoje 2008 m. veikia 52 kaimo bendruomenių. Jos aktyviai rengia įvairius projektus, gavę paramą kuria materialinę bazę, organizuoja įvairias priemones, padedančias burti vietos aktyvą krašto gerbūvio gerinimui. Pavyzdžiui, 2007 m. rajono kaimo bendruomenės Valstybės paramos kaimo bendruomenių ir vietos veiklos grupių projektų konkursui pateikė 35 projektus ir 2007-2008 m. gavo 831 868 Lt finansinę paramą jų įgyvendinimui. Kaimų bendruomenė „Berteškiai“ turi įsirengę senovinių daiktų muziejų „Močiutės seklyčia“, aktyviai veikia jaunimo grupė, bendruomenė vykdo įvairius sporto projektus, dalyvauja dviračių žygiuose, įrengė sporto centrą, įsigijo naujus baldus, kompiuterius. Butkiškės, Betygalos, Saugailių, Šiluvos, Steponkaimio, Žaiginio, Gervinės kaimo bendruomenės gražiai susitvarkė bendruomenės namus, gražina aplinką, rengia gražias šventes. Panašią veiklą vykdo ir kitos kaimo bendruomenės.

Kaimo bendruomenės ir kitos NVO apjungia įvairias tikslines grupes, kurias jungia bendra idėja ir tikslai spartesniems kaimo plėtros kultūrinės veiklos, etnokultūros išsaugojimo, daugiafunkcinių socialinių paslaugų teikimo vietovėje pokyčiams. Produktyvi visuomeninių organizacijų veikla galima tik stiprinant materialinę bazę ir teikiant vietinės valdžios paramą.

VVG partnerystės pagrindu apjungusi bendrai veiklai valdžios, verslo ir NVO atstovus, kaip vieną iš svarbiausių uždavinių strategijoje numatė visuomeninės paskirties pastatų atnaujinimą, etnokultūros paveldo objektų išsaugojimą, atnaujinimą, jų pritaikymą produktyviai ūkinei ir visuomeninei veiklai.

Visuomeninės paskirties objektai turės daugiafunkcinę paskirtį. Jose įsikurs kaimo bendruomenės, organizuos savo renginius. Įkurtuose centruose bus įsteigtos ritualinių, buitinių ir kitų paslaugų patalpos. Visuose įgyvendinamuose projektuose bus keliamas reikalavimas, kad jais galėtų naudotis visų socialinių grupių gyventojai. Ypatingas dėmesys bus skiriamas galimybe naudotis sukurta baze neįgaliesiems, jaunimui, moterims.

.

3 PRIORITETAS. Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus

Tikslai:

1. ***Kurti ir atnaujinti kaimo vietovės infrastruktūrą.***

2. Puoselėti patrauklią aplinką gyventi ir dirbti kaimo vietovėse.

Priemonės:

1. Prieigų prie vandens telkinių, parkų ir poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas.

2. Sporto aikštynų ir vaikų žaidimų aikštelių sutvarkymas ir įrengimas, inventoriaus įsigijimas.

3. Viešųjų teritorijų sutvarkymas.

4. Drenažų sistemų sutvarkymas.

5. Geriamo vandens kokybės gerinimas.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę naujai buvo formuojama Lietuvos ūkio sistema. Pasikeitė nuosavybės santykiai, kaimo žmogus pats turėjo spręsti visas iškilusias problemas. Užsitęsė žemės nuosavybės atkūrimas. Ilgą laiką kaimas neturėjo žemės ir turto savininkų. Minėtos ir kitos priežastys neleido pertvarkyti viešąją infrastruktūrą. Kaimo gyventojams neužtikrinamas kokybiško vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir kt. Buvo pažeidžiami aplinkosauginiai reikalavimai: užteršiami vandens telkiniai, miškų plotai. Pavyzdžiui, vien Betygalos seniūnijos gyventojai, įvardindami pagrindines problemas nurodė, kad bloga vietinės reikšmės kaimo kelių būklė, neasfaltuotos gyvenviečių gatvės, seniūnijos gyvenvietėse nėra nuotekų valymo sistemų, pasenusios vandentiekio sistemos, gyvenvietėse blogas gatvių apšvietimas, kaimų bendruomenių naudojimui skirti pastatai seni, reikia lėšų jų remontui, dideli žemės plotų melioracijos defektai, gyvenvietėse neveikia melioracija, semiami gyvenamųjų namų sklypai.

Raseinių rajono VVG, siekdama išspręsti minėtas kaimo gyventojų problemas, numatė prioritetą, kurio priemonės bus nukreiptos į viešosios infrastruktūros gerinimą, jos pritaikymą įvairioms socialinėms grupėms ir verslo plėtrai. Ją numatoma gerinti daugiafunkcine paskirtimi.

Atliktais tyrimais nustatyta, kad gyventojai, visų pirma, norėtų, kad būtų sutvarkyti vietinės reikšmės keliai, pagerintas vandens tiekimas, nuotekų valymas, gatvių apšvietimas. VVG turi ribotus finansinius išteklius, todėl strategijoje numatė tik minimalų gyventojų poreikių patenkinimą.

Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metams programoje trečioje kryptyje numatyta priemonė „Kaimų atnaujinimas ir plėtra“. Minėta priemonė sudarys prielaidas renovuoti visuomeninės paskirties pastatus, sutvarkyti infrastruktūrą, išsaugoti kultūros paveldą ir

etnokultūros vertybes. VVG strategijoje numatė, visų pirma, tiesioginį minėtų priemonių finansavimą antrame ir trečiame prioritetuose ir antra, teikti pritarimą, kai pareiškėjai kaimų atnaujinimui teiks paraišką minėtoms veikloms finansinei paramai gauti iš NMA. Pritarimas bus teikiamas individualia tvarka, gavus pretendento, norinčio gauti paramą projekto įgyvendinimui prašymą. Prašymas bus svarstomas VVG valdyboje ir pritarimas bus teikiamas tuo atveju, kai įgyvendinama priemonė bus aktualiausia rajono savivaldybės VVG teritorijoje ir duos naudą didžiausiam gyventojų skaičiui.

7.2. Strategijos priemonių aprašymas, veiklos sritys

I PRIORITETO „Kaimo verslų įvairinimas“ priemonės „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ pagrindimas ir apibūdinimas.

Raseinių r. sav. pagrindinė kaimo verslo šaka - žemės ūkis, kuriame sukuriama daugiausia pridedamojo produkto, tačiau smulkūs ūkiai, smulkios gyvulių fermos, neleidžia pasiekti didelio efektyvumo ir gaunamų pajamų, kurios užtikrintų aukštą kaimo žmonių gyvenimo kokybę. Modernizuojant ūkį, kylant darbo našumui vis mažesnis kaimo žmonių skaičius užsiima žemės ūkio produktų gamyba arba šioje šakoje dirba ne pilną darbo dieną. Kaime iškyla būtinybė efektyviau panaudoti esamus žmogiškuosius išteklius, kuriant jiems papildomas darbo vietas, plečiant ne žemės ūkio verslus. Tai ypač aktualu Raseinių VVG teritorijos gyventojams. VVG teritorijoje gyvena didžioji dalis - 70,1 proc. rajono savivaldybės gyventojų ir didžioji darbingo amžiaus gyventojų dalis.

Mažėjant užimtumui žemės ūkyje, kol kas nėra pakankamų galimybių surasti darbą iš žemės ūkio sektoriaus pasitraukiantiems darbuotojams. Raseinių kaimas ženkliai atsilieka nuo kitų pramoninių rajonų pagal verslo subjektų skaičių VVG teritorijoje.

Priemonė yra investicinio pobūdžio ir skirta kaimo gyventojų verslumo skatinimui, užimtumo didinimui, kaimo ekonomikos įvairinimui ir smulkiojo verslo plėtrai kaime. Parama pagal šią priemonę teikiama mikroįmonėms kaime ir kaimo gyventojams, užsiimantiems ūkine veikla. Minėta priemonė turės didelę ekonominę ir socialinę naudą. Bus sukuriamos papildomos darbo vietos, didės pridėtinė vertė ir kaimo gyventojų pajamos, kils pragyvenimo lygis. Tai pelno siekiantys projektai, įtakojantys perspektyvinį verslo modernizavimą, infrastruktūros ir aplinkosauginės situacijos gerinimą kaimo vietovėje.

Kaimo gyventojas, prašantis paramos pagal šią priemonę, turi turėti atitinkamą kompetenciją ir patirtį toje veiklos srityje, kurioje prašo paramos. Taip pat pareiškėjas turi vykdyti finansinę apskaitą ir turėti verslo liudijimą ar individualios veiklos, kuri numatyta projekte, pažymėjimą.

Priemonė „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ siejasi su kitomis strategijos priemonėmis: „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“, trečio prioriteto „Darnios viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant, išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus ir viešąsias erdves“ priemonėmis ir kt.

Priemonės bendrasis tikslas - remti smulkiojo verslo iniciatyvų kūrimąsi ir plėtrą, sukuriančią naujas darbo vietas ir veiklas bei papildomų pajamų šaltinius VVG teritorijoje.

Specialieji tikslai:

1. sukurti naujas ir išlaikyti esamas darbo vietas kaimo gyventojams;
2. didinti gyventojų užimtumą ir plėtoti alternatyvias ūkio veiklas kaime.

Veiklos tikslai:

1. skatinti kaimo gyventojų, ypač jaunimo ir moterų, verslumą;
2. remti naujas smulkaus verslo iniciatyvas kaime;
3. stiprinti veikiančių mikroįmonių gyvybingumą ir skatinti jų modernizavimą.

Veiklos sritys ir taikymas:

Parama teikiama alternatyvioms ūkio veikloms, įskaitant pagrindines paslaugas (pelno siekiančius projektus) kaimo vietovėje.

Galimos vietos projektų idėjos:

- kalvystės centras;
- tradicinių amatų kiemas;
- mikroįmonės plėtra ir kt.

Galimi vietos projekto paramos gavėjai:

1. pelno siekianti mikroįmonė, galinti užsiimti gamybine ir (arba) komercine veikla;
2. kaimo gyventojas.

Tinkamos finansuoti išlaidos priemonei: nurodomos Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės "Parama verslo kūrimui ir plėtrai" įgyvendinimo taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija" valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Paramos gavėjų tinkamumo kriterijai ir reikalavimai paramai gauti: nurodomi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės "Parama verslo kūrimui ir plėtrai" įgyvendinimo taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija" valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Vietos projektų prioritetiniai ir (arba) kokybės kriterijai: nurodomi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės "Parama verslo kūrimui ir plėtrai" įgyvendinimo taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija" valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Paramos lyginamoji dalis (intensyvumas):

1.1. finansuojama iki 65proc. visų tinkamų finansuoti projekto išlaidų;

1.2. maksimali paramos suma vienam projektui iki 25 tūkst. Lt.

35 lentelė. Priemonės įgyvendinimo rodikliai

Rodiklio tipas	Rodiklis	Tikslas 2014 m.
Produkto	Paramos gavėjų skaičius	3
	Paramą gavusių jau veikiančių mikroįmonių skaičius	1
	Kaimo gyventojų skaičius	2
Rezultato	Bendras sukurtų darbo vietų skaičius:	1
	Sukurtų darbo vietų moterims, skaičius	1
	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdomi vietos projektai skč.(vnt.)	3
	Kaimo gyventojų, kurie naudosis projektų rezultatais, skaičius.	100

I PRIORITETO „Kaimo verslų įvairinimas“ priemonės „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ pagrindimas ir apibūdinimas.

Raseinių rajono savivaldybė turi dideles turizmo vystymo perspektyvas. Raseinių rajonas unikalus ne tik savo istorija. Rajone gausu kultūros paveldo vertybių: 43 archeologijos, 24 architektūros, 185 istorijos, 3 istorijos technikos, 110 dailės ir 15 gamtos paminklų, 4 draustiniai, Dubysos regioninis parkas. Kaimo turizmas rajone pradėtas vystyti nuo 1998 m. Šiandien Raseinių rajono savivaldybėje yra registruota dešimt kaimo turizmo sodybų, kurios yra pasiruošusios priimti svečius. Tačiau dėl neišplėtotos turizmo infrastruktūros ir lėšų stokos vietovė, kultūros paveldo objektai nėra veiksmingai pritaikyti turizmui. Investicijos į kaimo turizmo sodybų plėtrą ir kultūros paveldo objektus paskatintų turizmo infrastruktūros plėtrą ir didintų rajono turistinį potencialą nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyse.

Be to, nepakankama kelių kokybė užkerta galimybes plėtoti autoturizmą, kuris, atsižvelgiant į patogią rajono geografinę padėtį, būtų ypač populiarus. Kaimo turizmas yra labai veiksminga gamtos ir kultūros paveldo vertybių, kultūros ir tradicijų išsaugojimo priemonė, skatinanti teikti prasmę senų autentiškų gyvenamosios ir ūkinės paskirties pastatų išsaugojimui ir atstatymui, savitų kraštovaizdžių apsaugai, socialinių ir istorinių reiškinių pristatymui, didina visuomenės domėjimąsi gamta, tradicijomis ir papročiais.

Kaimo turizmo plėtra Raseinių r. sav. sudarys galimybę įvairinti ekonominę veiklą žemės ūkiu užsiimantiems asmenims, susikurti papildomą pajamų šaltinį, didinti kaimo gyventojų užimtumą bei jų verslumą.

Priemonė yra investicinio pobūdžio. Atsižvelgiant į išaugusį poilsio kaime populiarumą ir šių paslaugų Raseinių r. sav. poreikį, parama teikiama turizmo paslaugų kaime kūrimui ir plėtrai.

Siekiant, kad priemonė prisidėtų prie kultūros paveldo puoselėjimo, skatinamas lietuviškų tradicijų laikymasis kuriant naujas arba plėtojant esamas kaimo turizmo sodybas. Parama pagal šią priemonę teikiama fiziniams asmenims, t.y. ūkininkams ar kaimo gyventojams.

Priemonė „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ siejasi su kitomis strategijos priemonėmis: „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“, prioritetų „Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams“, „Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus“ priemonėmis.

Priemonės bendrasis tikslas - gerinti gyvenimo kokybę, užimtumą VVG teritorijoje, plėtojant kaimo turizmą, kuris didins gyventojų verslumą ir sukurs papildomų pajamų šaltinį kaimo gyventojams.

Specialieji tikslai:

1. remti ir gaivinti kaimo paveldo vertybes;
2. didinti kaimo turizmo paslaugų patrauklumą;
3. didinti vietovių kaime (stovyklaviečių)skaičių;
4. gerinti rekreacinę infrastruktūrą kaime.

Veiklos tikslai:

1. sukurti didesnę kaimo turizmo paslaugų įvairovę bei aukštesnę šių paslaugų kokybę;
2. puoselėti kaimo paveldą, atkuriant arba kuriant naujas sodybas, puoselėjančias lietuviškas architektūros ir kulinarijos tradicijas;
3. remti stovyklaviečių VVG teritorijoje įkūrimą ir plėtrą.

Veiklos sritys ir taikymas:

Pirma veiklos sritis - Kaimo turizmo skatinimas, įskaitant amatų plėtrą kaimo turizmo sodybose.

Antra veiklos sritis - Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra.

Galimos vietos projektų idėjos

- kaimo turizmo sodybų kūrimas;
- kaimo turizmo sodybų paslaugų plėtra;
- stovyklaviečių įrengimas ir kt.

Galimi vietos projekto paramos gavėjai:

1. Ūkininkas.
2. Kaimo gyventojas.

Tinkamos finansuoti išlaidos priemonei nurodomos Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės "Kaimo turizmo veiklos skatinimas" įgyvendinimo taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija" valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Paramos gavėjų tinkamumo kriterijai ir reikalavimai paramai gauti nurodomi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės "Kaimo turizmo veiklos skatinimas" įgyvendinimo taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija" valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Vietos projektų prioritetiniai ir (arba) kokybės kriterijai nurodomi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės "Kaimo turizmo veiklos skatinimas" įgyvendinimo taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija" valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Paramos lyginamoji dalis (intensyvumas)

1. **Pirmoji veiklos sritis:**

1.1. finansuojama iki 65 proc. visų tinkamų finansuoti projekto išlaidų;

1.2. maksimali paramos suma vienam projektui iki 25 tūkst. Lt.

2. **Antroji veiklos sritis:**

2.1. finansuojama iki 65 proc. visų tinkamų finansuoti projekto išlaidų;

2.2. maksimali paramos suma vienam projektui iki 25 tūkst. Lt;

3. teikdamas paraišką, pareiškėjas paramos gali kreiptis pagal abi priemonės veiklos sritis. Tokiu atveju maksimali paramos suma bendram projektui negali viršyti 50 tūkst. Lt.

36 lentelė. Priemonės įgyvendinimo rodikliai

Rodiklio tipas	Rodiklis	Tikslas 2014 m.
Produkto	Paramos gavėjų skaičius	3
	Paramą gavusių turizmo plėtros veiklų skaičius:	3
	- kaimo turizmo paslaugų plėtra;	2
	- reakrecinės infrastruktūros kūrimas (stovyklavietės, kaimo turizmo sodybos, prieigos prie gamtos objektų, pvz. pakrančių tvarkymas, jų įrengimas ir pan.)	1
Rezultato	Turistų (poilsiautojų) kaime skaičiaus padidėjimas, proc.	5
	Bendras sukurtų darbo vietų skaičius:	1
	- Sukurta darbo vietų moterims, skaičius	1
	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdomi vietos projektai skč.(vnt.)	2
	Kaimo gyventojų, kurie naudosis projektų rezultatais, skaičius.	100

II ir III PRIORITETŲ (kaimo atnaujinimo ir plėtros prioritetų): „Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams“, „Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus“ pagrindimas ir apibūdinimas.

Strategijoje numatytuose kaimų atnaujinimo prioritetuose išskirtos žemiau išvardintos priemonės:

1. Bendruomenių namų ir kitų viešųjų pastatų remontas, materialinės bazės stiprinimas;
2. Įvairias paslaugas kaimo gyventojams teikiančių centrų kūrimas ir plėtra;
3. Etnokultūros objektų priežiūra ir išsaugojimas, tradicijų puoselėjimas.
4. Prieigų prie vandens telkinių, parkų ir poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas;
5. Sporto aikštynų ir vaikų žaidimų aikštelių sutvarkymas ir įrengimas, inventoriaus įsigijimas;
6. Viešųjų teritorijų sutvarkymas;
7. Drenažų sistemų sutvarkymas.
8. Geriamo vandens kokybės gerinimas.

Strategijos antrame ir trečiame prioritetuose numatytos priemonės atitinka Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos III krypties „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ ketvirtos priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ tikslus, uždavinius, priemonių aprašymus.

VVG teritorijos kaimo atnaujinimas tampa viena iš svarbiausių kaimo plėtros politikos priemonių ir yra skirta kaimo aplinkos patrauklumui atkurti, kaimo gyventojų gyvenimo kokybei gerinti.

Strategijoje numatyti kaimų atnaujinimo ir plėtros prioritetai bei priemonės yra investicinio pobūdžio. Priemonėms yra taikomi tie patys paramos gavėjų tinkamumo kriterijai, vietos projektų prioritetiniai ir kokybės kriterijai, paramos intensyvumas. Priemonės turi tuos pačius bendruosius tikslus.

Parama skiriama VVG teritorijos viešųjų pastatų atnaujinimui, viešosios infrastruktūros tvarkymui ir kūrimui, aplinkosaugos ugdymo priemonėms ir investicijoms, susijusioms su gamtos ir kultūros paveldo išlaikymu, atkūrimu ir atnaujinimu.

Priemonių bendrasis tikslas - kurti patrauklią, modernią aplinką gyventi ir dirbti VVG teritorijos kaimuose.

Specialieji tikslai:

1. padidinti kaimo gyvenamosios aplinkos patrauklumą;
2. sumažinti depopuliaciją kaimo vietovėse;
3. išsaugoti kultūros paveldą kuriant ir vystant tradicinius amatų centrus.

Veiklos tikslai:

1. remontruoti (atnaujinti) pastatus;
2. atnaujinti ir išsaugoti istorinę, etnokultūrinę, architektūrinę vertę turinčius kultūros paveldo objektus;
3. sutvarkyti ar sukurti viešąją infrastruktūrą;
4. puoselėti tradicinių amatų technologijas;
5. sudaryti tradicinių amatų reprezentavimo ir prekybos amatų gaminiais sąlygas.

Veiklos sritys ir taikymas - bendruomenės namų, kultūros centrų ir kitos visuomeninės paskirties pastatų atnaujinimas, istorinę, etnokultūrinę, architektūrinę vertę turinčių kaimo paveldo objektų išsaugojimas ir modernizavimas (tradicinių amatų centrų kūrimas ir plėtra).

Galimos vietos projektų idėjos:

- kaimo bendruomenių namų remontas, įrangos įsigijimas;
- kaimo paveldo objektų atnaujinimas;
- rekonstrukcijos techninių projektų rengimas;
- ritualinių paslaugų centrų kūrimas;
- visuomeninių pastatų remontas, daugiafunkcinės paskirties centrų kūrimas;
- bitininkystės produktų degustavimo svetainės įkūrimas;
- parkų, tvenkinių, poilsio zonų sutvarkymas, įrengimas;
- sporto aikštynų, vaikų žaidimų aikštelių sutvarkymas, įkūrimas;
- viešųjų teritorijų prie visuomeninių pastatų sutvarkymas;
- drenažų sistemų atnaujinimas, įrengimas;
- artezinių gręžinių, vandens kokybės gerinimo sistemų įrengimas;
- viešosios infrastruktūros tvarkymas;
- krašto tradicijų leidinių, atributikos leidyba;
- meno kolektyvų rūbų ir instrumentų įsigijimas ir kita.

Galimi vietos projekto paramos gavėjai

Paramos gavėjai - kaimo bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos ir kiti kaimo vietovėje įsteigti ir (arba) joje veikiantys juridiniai asmenys, savivaldybė ir jos institucijos.

Tinkamos finansuoti išlaidos nurodomos Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonės „Kaimų atnaujinimas ir plėtra (LEADER metodu) įgyvendinimo taisyklėse“ ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija“ valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Paramos gavėjų tinkamumo kriterijai ir reikalavimai paramai gauti nurodyti Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės “Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ gyvendinimo (LEADER metodu) taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija“ valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Vietos projektų prioritetiniai ir (arba) kokybės kriterijai nurodyti Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės “Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ gyvendinimo (LEADER metodu) taisyklėse ir Raseinių rajono vietos veiklos grupės „Raseinių krašto bendrija“ valdybos patvirtintose specialiosiose taisyklėse pareiškėjams**.**

Paramos lyginamoji dalis (intensyvumas)

Finansuojama iki 90 proc. visų tinkamų finansuoti projekto išlaidų. Maksimali paramos suma vienam projektui - iki 300 tūkst. Lt. Bendrasis finansavimas: piniginiu įnašu ir (arba) natūra pvz., savanorišku darbu. Neapmokamo savanoriško darbo vertė turi būti apskaičiuota atsižvelgiant išdirbtą laiką ir valandinį arba dienos užmokesčio vertę (nustatytą Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės).

37 lentelė. Priemonių įgyvendinimo rodikliai

Rodiklio tipas	Rodiklis	Tikslas 2014 m.
Produkto	**Bendra investicijų suma, iš jos: kaimo atnaujinimo projektai: kaimo paveldo projektai**	**7 833 000 7 223 000 610 000**
	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdyti projektai, skaičius	**47**
	Paremtų kaimų atnaujinimo projektų skaičius:	**66**
	Rekonstruotų visuomeninės paskirties pastatų skaičius	**58**
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo paveldo objektų skaičius	**5**
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo kraštovaizdžio komponentų ir visuomeninės paskirties erdvių skaičius	**8**
Rezultato	**Kaimo gyventojų, kurie naudojasi projektų rezultatais, skaičius; proc. nuo visų kaimo gyventojų**	**15 077 53 proc.**
	Įsteigtų tradicinių amatų centrų skaičius	**1**

8. STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS

8.1. Strategijos įgyvendinimo planas

Strategijos įgyvendinimą VVG organizuos vadovaudamasi „Vietos plėtros strategijų, įgyvendinamų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos krypties „*Leader* metodo įgyvendinimas“ priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas” administravimo taisyklėmis. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos įgyvendinimo planas pateiktas 38 lentelėje.

38 lentelė. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos įgyvendinimo planas

2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
I prioritetas. Kaimo verslų įvairinimas, gyventojų užimtumo ir pajamų didinimas							
D	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	GA
		TA					
II prioritetas. Visuomeninės paskirties pastatų atnaujinimas ir pritaikymas juos bendruomenės poreikiams							
D	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	GA
	TA						
III prioritetas. Viešosios infrastruktūros sutvarkymas atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio ir kultūros paveldo komponentus							
D	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	P/PĮ	GA
	TA						

D - vietos projektų paraiškų dokumentacijos parengimas, P - vietos projektų paraiškų rinkimas, PĮ - vietos projektų įgyvendinimas, TA-tarpinių ataskaitų teikimas, GA - galutinės ataskaitų pateikimas.

Patvirtinus strategiją VVG parengs vietos plėtros strategijos įgyvendinimo taisykles, suderins jas su nacionaline mokėjimo agentūra ir pradės strategijos įgyvendinimo darbus, kurių eiga parodyta 39 pav.

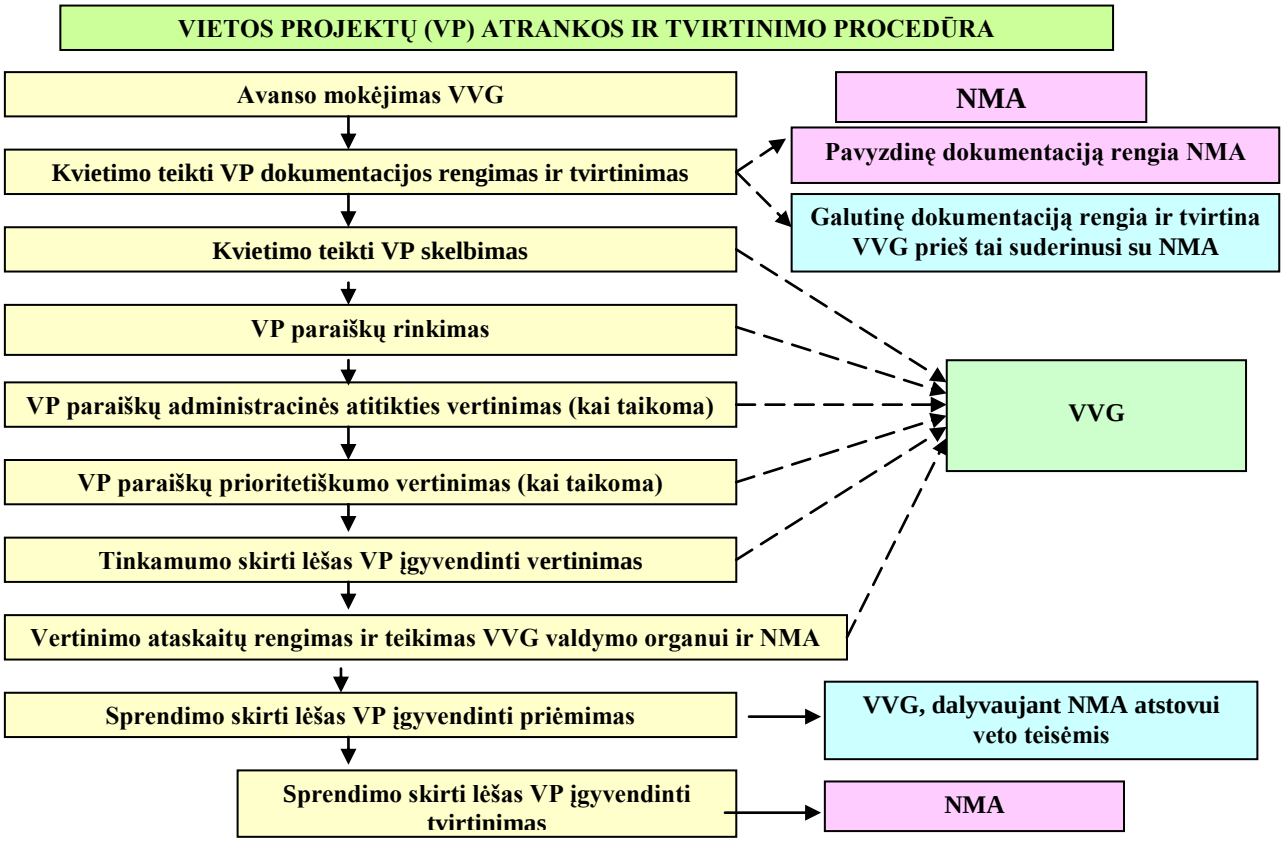

39 pav. Vietos plėtros strategijos įgyvendinimo eiga - projektų atranka ir tvirtinimas

VVG skelbs kvietimą teikti vietos projektų paraiškas. Prieš skelbdamas pirmąjį kvietimą teikti vietos projektų paraiškas, VVG parengs kvietimo teikti vietos projektų paraiškas-dokumentaciją ir suderins ją su Agentūra.

Vietos projektų paraiškas vertins VVG paskirti vietos projektų paraiškų vertintojai. Įvertinę vietos projektų paraiškas, vietos projektų paraiškų vertintojai parengs vietos projektų paraiškų vertinimo ataskaitas ir teiks jas VVG valdymo organui.

Už vietos projektų paraiškų vertinimo ir vietos projektų paraiškų vertinimo ataskaitų kokybę atsakys VVG .

VVG pagal patvirtintą vietos projektų paraiškų registravimo, vertinimo tvarką paskiria už kiekvienos gautos vietos projekto paraiškos vertinimą ir administravimą atsakingus vietos projektų paraiškų vertintojus, kuriems pavedamos vietos projekto paraiškos vertinimo, vietos projekto paraiškos vertinimo kontrolės, pareiškėjo informavimo ir kitos funkcijos.

Sprendimą dėl lėšų vietos projektui įgyvendinti skyrimo priims VVG valdymo organas. Šis sprendimas įsigalios jį patvirtinus Agentūrai.

Įsigaliojus sprendimui dėl lėšų vietos projektui įgyvendinimo skyrimo VVG dalyvaus trišalių sutarčių sudaryme, derins vietos projektų vykdytojų pirkimo, įnašų natūra tinkamumo dokumentus ir atliks kitas procedūras nurodytas 40 pav.

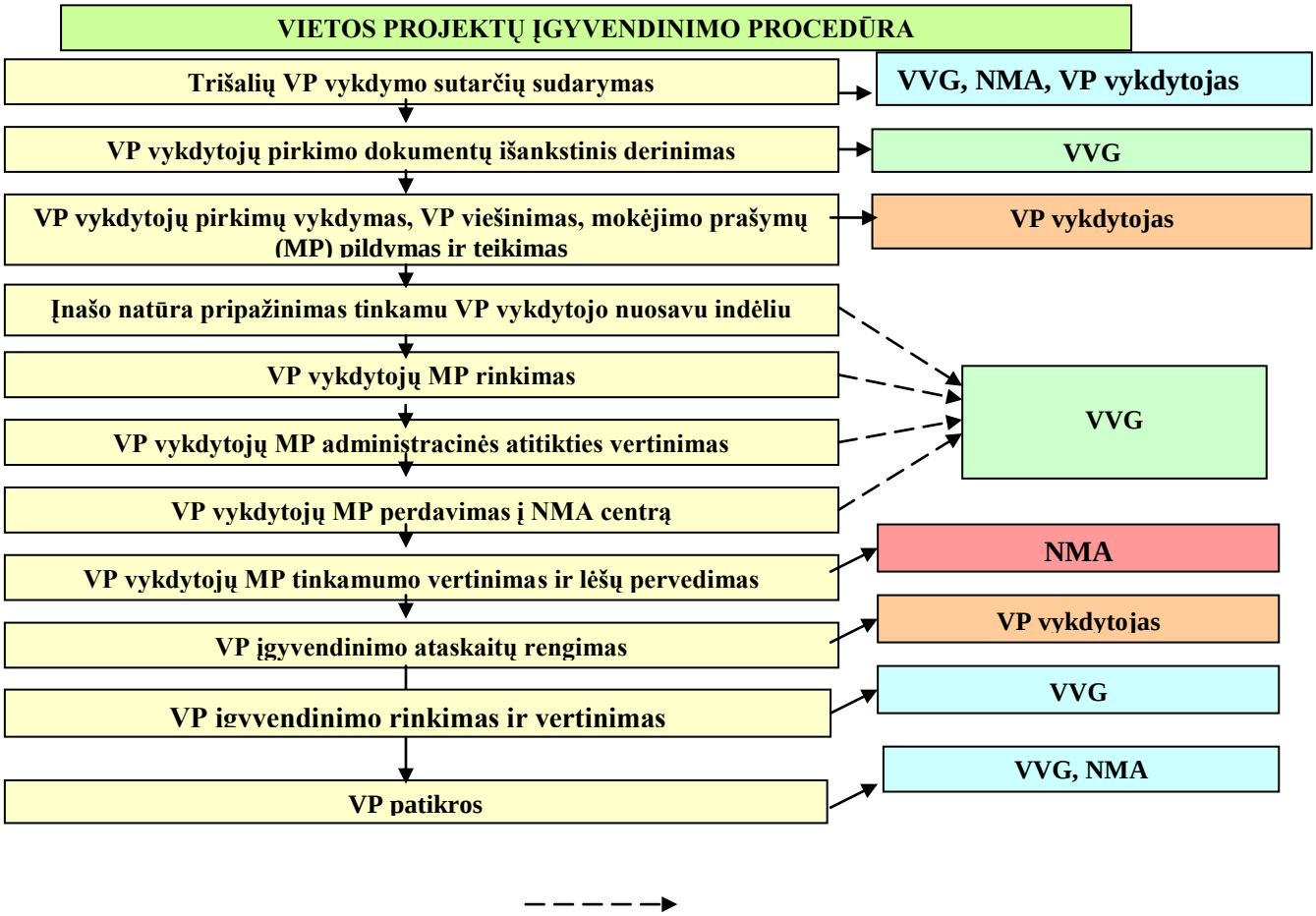

40 pav. Strategijos įgyvendinimo eiga - vietos projektų įgyvendinimas

8.2. Strategijos įgyvendinimo finansinis planas ir jo pagrindimas

Strategijos įgyvendinimo finansinis planas sudarytas vadovaujantis Lietuvos kaimo 2007-2013 metų plėtros programos priemonėmis ir jos priedais, 2007 12 12 Žemės ūkio ministro Nr. 3D-

549 įsakymu patvirtintomis atrankos taisyklėmis „Vietos plėtros strategijų, įgyvendinamų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos krypties „Leader metodo įgyvendinimas“ priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“, 2007 12 11 Žemės ūkio ministro Nr. 3D-544 įsakymu patvirtinta „Paramos skyrimo vietos plėtros strategijoms įgyvendinti tvarka ir paramos dydžio skaičiavimo metodika pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programą“. Pagal minėtus dokumentus strategijos įgyvendinimui numatoma 9 580 000 Lt parama, iš kurių 16,67 proc. VVG skyrė vietos plėtros strategijos įgyvendinimo administravimo išlaidoms (tame tarpe yra ir viešinimo išlaidos), t.y. 1 597 000 Lt.

VVG, vadovaudamasi aukščiau išvardintais dokumentais ir KPP krypties „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ reikalavimų, Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijoje skyrė 98,12 proc., t.y. , 7 833 000 Lt lėšų, numatytų „Kaimų atnaujinimo ir plėtros“ vietos projektams finansuoti, o verslo plėtrai – 1,88 proc., t.y. 150 000 Lt.

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijoje finansinių išteklių paskirstymas pagal prioritetus, finansavimo šaltinius parodytas finansiniame plane 39 lentelėje. Vadovaudamasi pateiktu finansiniu planu VVG organizuos strategijos įgyvendinimą pagal numatytus prioritetus ir jų priemones.

39 lentelė. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos įgyvendinimo finansinis planas

Eil. Nr.	Prioritetai	Projektų vertė, Lt	Finansavimo šaltiniai	
			Paramos lėšos, Lt	Projektų vykdytojų įnašas, Lt.
Verslų plėtrai. 1,88 proc., 150 000 Lt				
1.	**1 Prioritetas. Kaimo verslų įvairinimas, 1,88 proc.**	**214 286**	**150 000**	**64 286**
Kaimų atnaujinimas, 98,12 proc., 7 833 000 Lt				
2.	**2 ir 3 Prioritetai. Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams ir Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus, 98,12 proc.**	**8 703 333**	**7 833 000**	**870 333**
3.	**Iš viso kaimų atnaujinimui:**	**8 703 333**	**7 833 000**	**870 333**
	Iš viso projektų įgyvendinimui:	**8 917 619**	**7 983 000**	**934 619**
4.	*Išlaidos, susijusios su vietos plėtros strategijos įgyvendinimo administravimu, 16,67 proc. (tame tarpe viešinimo išlaidos)*	**1 597 000**	**1 597 000**	**-**
	IŠ VISO:	**10 514 619**	**9 580 000**	**934 619**

VVG sudarydama finansinį planą numatė, kad pelno nesiekiantiems projektams bus finansuojama 90 proc. projekto vertės iš paramos lėšų, o 10 proc. sudarys privatus įnašas. Įnašas natūra, t.y. neapmokamas savanoriškas darbas bus laikomas tinkamomis pareiškėjo privačioms lėšoms, kai pareiškėjas vykdo pelno nesiekiančius projektus.

Pelno siekiančių projektų vertė iš paramos lėšų bus finansuojama 50 proc., kitą lėšų dalį turės padengti pareiškėjas iš savų privačių lėšų.

Strategijos įgyvendinimo išlaidos yra realios, suplanuotos ir yra būtinos strategijai įgyvendinti. Strategija bus įgyvendinta 2008-2015 m. Strategijai įgyvendinti parama yra būtina, nes be jos strategija negalėtų būti įgyvendinta tokia pat apimtimi, per tą patį laikotarpį ir tokios pat kokybės.

Strategija parengta pagal numatytą finansinę paramą. Paramos lėšų strategijai įgyvendinti poreikį VVG planuoja gauti pagal numatytą poreikio planą, kuris pateiktas 40 lentelėje.

40 lentelė. Paramos lėšų strategijai įgyvendinti poreikis pagal metus

Eil. Nr.	Tinkamų finansuoti išlaidų kategorijos pavadinimas	Tinkamos finansuoti išlaidos iš viso, Lt	Tinkamos finansuoti išlaidos pagal metus, Lt							
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Išlaidos vietos plėtros strategiją atitinkantiems vietos projektams finansuoti	**7 983 000**	-	-	1285854	2556666	3890480	3890480	250000	-
2.	Išlaidos, susijusios su vietos plėtros strategijos įgyvendinimo administravimu	**1 597 000**	-	-	220927	238398	252116	476879	200000	183200
3.	**IŠ VISO:**	**9 580 000**	**-**	**-**	**1506781**	**2795064**	**4142596**	**4367359**	**450000**	**183200**

VVG administracinį aparatą suformuos tik gavusi finansinę paramą išlaidoms susijusios su vietos plėtros strategijos įgyvendinimo administravimu.

8.3. Strategijos įgyvendinimo priežiūros bei vertinimo sistema

Įgyvendinant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją bus sukurta stebėsenos sistema, kuri užtikrins priemonių įgyvendinimo veiksmingumą. Numatytų sistemos elementų sąveika leis:

- kontroliuoti strategijos įgyvendinimo eigą;
- nustatyti atsakomybės už startegijos vykdymą ribas;
- skleisti gerąją patirtį kitoms viešojo intereso įstaigoms (planuojant, plečiant savo veiklą);
- užtikrinti strategijos poveikio sklaidą visiems rajono gyventojams (atskiriems asmenims, jų grupėms, visuomenės organizacijoms ir kt.) ir verslo subjektams;
- kryptingai atlikti stratgeijos korekciją (koregavimą) pasikeitus socialinei-ekonominei situacijai ar įvykus kitiems jai įtakos turintiems pokyčiams.

Stebėsenos tikslas - pasiekti strategijos įgyvendinimo efektyvumą ir teigiamą jos poveikį VVG teritorijos plėtrai.

Atsižvelgiant į strategijos tikslus, uždavinius, jų įgyvendinimo priemones ir specifiką, VVG numatė programos įgyvendinimo kontrolės formą, periodiškumą, rodiklius. VVG, siekdama koordinuoti strategijos įgyvendinimą, sudarys strategijos priežiūros komitetą. Ši sistema sudaro sąlygas strategijos įgyvendinimo stebėsenai, lyginant su tuo kas vyksta, kas numatyta, vykdomos strategijos poveikio analizei bei veiksmų korekcijai.

Strategijos rezultatų vertinimas bus vykdomas siekiant užtikrinti, kad būtų pasiekti strategijoje numatyti tikslai ir rezultatai. Vertinimas bus atliekamas naudojant vertinimo būdus:

- *strateginį vertinimą* - nagrinėjama ar strategija padeda išspręsti tam tikras VVG teritorijos socialines, ekonomines problemas;

- *efektyvumo vertinimą* - nagrinėjamas strategijos sąnaudų ir rezultatų ryšys;

- *teisėtumo vertinimą* - nagrinėjama, kaip strategijos uždaviniai atitinka galiojančius teisės aktus.

Strategijos įgyvendinimo stebėjimui ir vertinimui bus naudojama VVG parinkti rodikliai, kurie atitinka strategijos tikslus:

- *sukurtų produktų* rodikliai. Jie rodo gamybos ir paslaugų apimtis, matuojami fiziniais ar piniginiais vienetais;

- *rezultatų* rodikliai. Jie susiję su tiesioginiu strategijos efektu. Tai fiziniai ar finansiniai rodikliai, teikiantys informaciją apie finansuojamo objekto pokyčius.

Strategijos įgyvendinimas bus vertinamas strategijoje numatytų sukurtų produktų ir rezultatų rodikliais. Strategijos numatyti rodikliai atitinka KKP krypties „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ siekiamus rodiklius. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos įgyvendinimo priežiūros rodikliai parodyti strategijos 41,42 lentelėse.

41 lentele. Prioriteto Kaimo verslų įvairinimas

Rodiklio tipas	Rodiklis	Tikslas 2014 m.
Produkto	*„Parama verslo kūrimui ir plėtrai“*	
	Paramos gavėjų skaičius:	3
	Paramą gavusių jau veikiančių mikroįmonių skaičius	1
	Kaimo gyventojų skaičius	2
	„Kaimo turizmo veiklos skatinimas“	
	Paramos gavėjų skaičius:	3
	Paramą gavusių turizmo plėtros veiklų skaičius:	3
	- kaimo turizmo paslaugų plėtra;	2
	- rekreacinės infrastruktūros kūrimas (stovyklavietės, kaimo turizmo sodybos, prieigos prie gamtos objektų, pvz. pakrančių tvarkymas, jų įrengimas ir pan.)	1
Rezultato	*„Parama verslo kūrimui ir plėtrai“, „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“:*	
	Turistų (poilsiautojų) kaime skaičiaus padidėjimas, proc.	5
	Bendras sukurtų darbo vietų skaičius:	2
	- sukurta darbo vietų moterims, skaičius;	2
	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdomi vietos projektai skč.(vnt.)	5
	Kaimo gyventojų, kurie naudosis projektų rezultatais, skaičius.	200

42 lentelė. Kaimo atnaujinimo ir plėtros prioritetų: „Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams“, „Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus“ rodikliai

Rodiklio tipas	Rodiklis	Tikslas 2014 m.
Produkto	Bendra investicijų suma, iš jos: kaimo atnaujinimo projektai: kaimo paveldo projektai	7 833 000 7 223 000 610 000
	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdyti projektai, skaičius	47
	Paremtų kaimų atnaujinimo projektų skaičius:	66
	Rekonstruotų visuomeninės paskirties pastatų skaičius	58
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo paveldo objektų skaičius	5
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo kraštovaizdžio komponentų ir visuomeninės paskirties erdvių skaičius	8
Rezultato	Kaimo gyventojų, kurie naudojasi projektų rezultatais, skaičius; proc. nuo visų kaimo gyventojų	15 077, 53 proc.
	Įsteigtų tradicinių amatų centrų skaičius	1

Strategijos įgyvendinimo priežiūros komitetas parengs savo veiklos darbo planą, kuriame bus numatyti priežiūros vykdymo, ataskaitų teikimo terminai. Atsiradus probleminėms situacijoms, priežiūros komitetas savo nuožiūra galės vykdyti neplaninę strategijos įgyvendinimo patikrą. VVG atliks kiekvieno vietos projekto patikrą jo įgyvendinimo vietoje mažiausiai vieną kartą per vietos projekto įgyvendinimo laikotarpį.

Vietos projekto patikra vietoje bus atliekama bet kuriame vietos projekto paraiškos vertinimo ir (arba) mokėjimo prašymo administravimo etape. Vietos projekto patikros vietoje metu tikrinami pareiškėjo vietos projekto paraiškoje ir jos prieduose, mokėjimo prašyme, vietos projektų įgyvendinimo ataskaitoje pateikti duomenys ir jų atitiktis tikrovei.

VVG atliks planines ir neplanines vietos projektų patikras jų įgyvendinimo vietose:

- planines vietos projektų patikras jų įgyvendinimo vietose VVG atliks pagal planą, atsižvelgdami į kiekvieno vietos projekto įgyvendinimo eigą ir nustatytus vietos projekto įgyvendinimo sunkumus;

- neplanines vietos projektų patikras jų įgyvendinimo vietose VVG atliks įtarus, kad pareiškėjo arba vietos projekto vykdytojo teikiama informacija yra netiksli, neišsami arba klaidinanti.

Atlikdama vietos projekto patikrą jo įgyvendinimo vietoje, VVG pildys vietos projekto patikros vietoje ataskaitą.

Vietos projekto patikros jo įgyvendinimo vietoje metu tikrinama:

- ar vietos projekto paraiškoje, mokėjimo prašymuose ir vietos projekto įgyvendinimo ataskaitose nurodyta informacija yra teisinga;

- ar atlikti darbai, suteiktos paslaugos ir įsigytos prekės, už kurias vietos projekto vykdytojas atsiskaitė Agentūrai;

- ar vietos projekto vykdytojas įgyvendina informavimo ir viešinimo priemones, susijusias su įgyvendinamu vietos projektu;

- ar nemokamas savanoriškas darbas atliekamas vadovaujantis nustatytais reikalavimais;

- ar nepasikeitė duomenys, turintys įtakos nustatant lėšų, skiriamų vietos projektui įgyvendinti, poreikį;

- ar vietos projekto vykdytojas atskirai tvarko vietos projekto apskaitą;

- ar vietos projekto vykdytojas tvarko ir saugo dokumentus, susijusius su vietos projektu kaip to reikalauja šios taisyklės ir kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai;

- ar nėra padaryta ES ir nacionalinių teisės aktų pažeidimų vietos projekto vykdytojui naudojant vietos projektui įgyvendinti skirtas lėšas.

Ataskaitą po kiekvieno patikrinimo bus teikiama VVG valdybai.

VVG teiks Agentūrai šias strategijos įgyvendinimo ataskaitas: strategijos įgyvendinimo laikotarpiu, per 20 kalendorinių dienų pasibaigus kiekvienam kalendoriniam metų ketvirčiui - informaciją apie strategijos įgyvendinimo eigą, kartu su galutiniu mokėjimo prašymu - galutinę strategijos įgyvendinimo ataskaitą.

Galutinė strategijos įgyvendinimo ataskaita bus pateikiama tik baigus įgyvendinti strategiją (baigus įgyvendinti visus vietos projektus).

Strategijos priežiūros komitetui priskirtinas ir informacijos sklaidos užtikrinimas - organizuoti seminarus, susitikimus su bendruomene, siekiant reguliariai ir sistemingai aptarti stebėsenos rezultatus, konsultuoti planinių priemonių projektų rengimo bei įgyvendinimo klausimais, vertinti strategijos poveikį VVG teritorijos plėtai.

9. STRATEGIJOS NAUJOVIŠKUMAS, DAUGIASEKTORIŠKUMAS

Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją buvo nuosekliai prisilaikyta LEADER metodo principų. Taikant partnerystės principą, buvo apjungti valdžios institucijų, verslo ir nevyriausybinių organizacijų, kaimo bendruomenių atstovai ir patys kaimo žmonės aktualioms

kaimo problemoms spręsti. Buvo skatinama vietos iniciatyva ir įvairių kaimo plėtros dalyvių partnerystė, siekiant kelti jų gyvenamosios vietovės žmonių gyvenimo kokybę bei ekonominę gerovę.

Strategija turi integruotą ir daugiasektorinį pagrindą, apimantį kelis veiklos sektorius. Strategijoje numatyta veikla ir projektai yra susieti į visumą ir suderinti. Integruojama vieno sektoriaus veikla, visa programos veikla ar tam tikrų grupių veikla arba, svarbiausia, įvairių atitinkamų ekonomikos, socialinių, kultūros ir aplinkos subjektų, ir sektorių ryšiai. Visa tai apima strategijoje numatyti prioritetai ir numatytos įgyvendinti priemonės.

Išlaikytas teritorinis požiūris. Raseinių rajono vietos veiklos grupei „Raseinių krašto bendrija“ teritorijai priskiriamos visų 10 kaimiškųjų: Ariogalos k., Betygalos, Girkalnio, Kalnųjų, Nemakščių, Pagojūkų, Paliepių, Raseinių k. apyl., Šiluvos, Viduklės ir Ariogalos miesto seniūnijų teritorijos. VVG teritorija vientisa ekonominiu, socialiniu ir fiziniu (geografiniu) atžvilgiu.

Išlaikytas principas „iš apačios į viršų". Patirtis rodo, kad „iš viršaus" inicijuoti valstybiniai ir vietos valdžios sprendimai dažnai neatitinka realios kaimo situacijos, todėl VVG, taikydama priešingą „iš apačios į viršų" principą, sugebėjo įtraukti kaimo vietovėse veikiančias organizacijas ir kaimo gyventojus į strategijos rengimą, globalinių ir vietos klausimų sprendimą.

Naujoviškumas - tai naujų sprendimų konkrečios teritorijos poreikiams patenkinti suradimas. Naujoviškumas suprantamas plačiąja prasme. Strategiją rengė patys VVG teritorijos gyventojai ir numatė priemones, kurios yra svarbiausios jų gyvenamojoje vietovėje. VVG, palaikydama tarpteritorinius ir tarptautinius ryšius, numato kitose vietovėse įgyvendintų inovacijų perkėlimą ir pritaikymą savo vietovei, siekiant pagerinti socialinius, kultūrinius, aplinkosauginius, infrastruktūros ir kitus išsiaiškintus vietos gyventojų plėtros poreikius. Be to, vietos gyventojai ieško būdų įvesti naujų produktų gamybą, pritaikyti gyvenamąją aplinką daugiafunkcinei veiklai, kur sėkmingai galėtų būti vykdoma ūkinė veikla ir sudarytos prielaidos produktyvaus laisvalaikio organizavimui. Naujoviškumas apima ir veiklą, kuri atitinka įprastą inovacijos apibrėžimą, ypač technologijos ir patirties - naujas produktas, naujas procesas, nauja organizacijos forma ar nauja rinka, tarp jų ir naujų informacinių ir komunikacinių technologijų diegimas kaimo vietovėse. Visos nuostatos integruotos į strategijos turinį ir jos rengimo veiklas.

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija turi integruotą požiūrį, tiek globaliniu mastu, kur bandoma spręsti ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius klausimus, tiek vietinės reikšmės projektuose, kurių tikslas aprėpti daugiasektorinę veiklą. Rekonstruojant visuomeninės paskirties pastatus, numatoma pritaikyti juos bendruomenės sueigos renginių organizavimui, jaunimo sveikatingumo ir sporto sąlygų gerinimui, kultūrinės veiklos organizavimui ir kitoms tikslinėms

paskirtims. Tų pačių nuostatų numatoma prisilaikyti gerinant viešąją infrastruktūrą, išsaugojant kultūros paveldą ir organizuojant jų panaudojimą tiek verslo plėtros, tiek pilietiškumo ugdymo ir kitose veiklose.

10. STRATEGIJOS ATITIKTIES EB HORIZONTALIOSIOS SRITIMS

Rengiant Vietos plėtros 2008-2014 metų strategiją išlaikyta atitiktis Europos Bendrijos horizontaliosioms sritims: lygių galimybių, darnaus vystymosi, informacinės visuomenės, regioninės plėtros.

Lygios galimybės. Vietos plėtros 2008-2014 m. strategijoje numatyti prioritetai, priemonės turės teigiamą poveikį lygių galimybių plėtrai plačiąja prasme. Kiekvienas prioritetas ir jo priemonės turės funkcinę paskirtį tenkinti visų socialinių grupių interesus. Įgyvendinanat strategijoje numatytas priemones bus prisidėta prie įvairių pažeidžiamų socialinių grupių lygių galimybių plėtros. Bus skatinama jų integracija į pilnavertį gyvenimą, mažinant socialinę-ekonominę atskirtį.

Pirmame prioritete „Kaimo verslų įvairinimas“ lėšos skiriamos veikloms, kurios paskatins lyčių lygybės principo įgyvendinimą. Investicijos padės didinti moterų verslumą, užimtumą, padėti joms geriau išnaudoti turimą kvalifikaciją ir gebėjimus.

Visuose prioritetuose bus užtikrinama lygybė tarp vyrų ir moterų bei integruotas lyčių lygybės principas. Visiems naudos gavėjams ir skirtingų tikslinių grupių atstovams bus suteikiamos lygios teisės dalyvauti projektų veiklose ir naudotis projektų rezultatais. Be to, bus užkirstas kelias bet kokiai diskriminacijai remiantis lytimi, rase, etnine kilme, religija ar tikėjimu, negalia, amžiumi ar seksualine orientacija, suteikiant įvairioms socialinėms grupėms vienodą priėjimą prie paramos pagal visus prioritetus.

Darnus vystymasis. Įgyvendinamos strategijos priemonės turės teigiamą poveikį darniam vystymuisi VVG teritorijoje. Plėtojant atitinkamą infrastruktūrą bus siekiama investuoti į esamų pastatų modernizavimą. Tai padės išvengti neigiamų urbanistinės plėtros padarinių aplinkinių kaimo vietovių gyvenamajai aplinkai, kai didelė infrastruktūros dalis lieka nenaudojama, apleista, darkanti kaimo estetinį vaizdą, sąlygojanti neefektyvų jos erdvių išnaudojimą. Gamtos išteklių ir viešųjų erdvių pritaikymas bendruomenės poreikiams sudarys palankias sąlygas efektyviam materialinių ir žmogiškųjų išteklių panaudojimui, atliekų kiekio mažinimui, saugios ir švarios, aplinkos kūrimui, gamtinės įvairovės tausojimui ir saugojimui.

Plėtojama turizmo infrastruktūra leis racionaliau panaudoti gamtos ir kultūros išteklius, skatins regionų darnų vystymąsi. Tinkamai prižiūrint kultūrinio paveldo vertybes ir pritaikius jas turizmo poreikiams, taip pat prižiūrint kitus gamtos paminklus, pagerės kraštovaizdis.

Informacinė visuomenė. Įgyvendinus strategijoje numatytus prioritetus bus sukuriamas didesnis teigiamas poveikis informacinės visuomenės plėtrai Raseinių r. sav. kaimo vietovėse. Tikėtina, kad miesto ir kaimo gyvenimo aplinkos ir kokybės gerinimas kaimo vietovėse paskatins informacinių ir ryšių technologijų poreikį šių teritorijų gyventojų ir ypač verslo atstovų tarpe. Tokiu būdu strategijos įgyvendinimas darys teigiamą poveikį mažinant skaitmeninę atskirtį tarp miesto ir kaimo gyventojų, kas savo ruožtu paskatins platesnę tikslinių vietovių socialinę, ekonominę ir teritorinę sanglaudą.

Regioninė plėtra. Strategijoje numatytų priemonių įgyvendinimas turės tiesioginę teigiamą įtaką regioninei plėtrai ir prisidės prie plačios socialinės, ekonominės ir ypač teritorinės sanglaudos plėtros regione. VVG teritorija patenka į Kauno apskrities administracines ribas ir yra jos sudėtinė dalis. Įgyvendinus strategiją VVG teritorijoje bus sudarytos galimybės plėtoti palankią socialinę, ekonominę ir kultūrinę aplinką, kuri turės teigiamą poveikį bendrai regioninei plėtrai.

11. VIETOS PLĖTROS 2008-2014 METŲ STRATEGIJOS SUDERINAMUMAS IR PAPILDOMUMAS KPP, KITIEMS NACIONALINIAMS IR REGIONINIAMS STRATEGINIAMS DOKUMENTAMS

Įgyvendinus Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijoje numatytas priemones, padidės kaimo žmonių ir visų socialinių grupių gebėjimai kaimo plėtros veikloje, stiprės partnerystės ryšiai, bus plėtojami alternatyvūs verslai, didės kaimo žmonių pajamos, kils pragyvenimo lygis, pagerės gyvenimo kokybė.

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategija siekiama Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos III krypties „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ tikslų ir atitinka šios krypties uždavinius, priemonių aprašymus, nepažeidžiant kitų KPP krypčių tikslų. Strategijoje numatyti prioritetai, priemonės, veiklos sritys atitinka Ilgalaikę Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategiją, Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos priemonėms (43 lentelės).

43 lentelė. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos atitiktis KPP

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos prioritetai, priemonės	***Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos kryptys, priemonės***
1 prioritetas. Kaimo verslų įvairinimas:	***3 kryptis „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“:*** *- Parama verslo kūrimui ir plėtrai.* *- Kaimo turizmo veiklos skatinimas.* *- Kaimo atnaujinimas ir plėtra.*
1 priemonė. *Parama verslo kūrimui ir plėtrai.*	
2 priemonė. *Kaimo turizmo veiklos skatinimas.*	
2 prioritetas. Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams:	
1 priemonė. *Bendruomenių namų ir kitų viešųjų pastatų remontas, materialinės bazės stiprinimas.*	
2 priemonė. *Įvairias paslaugas kaimo gyventojams teikiančių centrų kūrimas ir plėtra.*	
3 priemonė. *Etnokultūros objektų priežiūra ir išsaugojimas, tradicijų puoselėjimas.*	
3 prioritetas. Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus:	
1 priemonė. *Prieigų prie vandens telkinių, parkų ir poilsio zonų įrengimas ir sutvarkymas.*	
2 priemonė. *Sporto aikštynų ir vaikų žaidimų aikštelių sutvarkymas ir įrengimas, inventoriaus įsigijimas.*	
3 priemonė. *Viešųjų teritorijų sutvarkymas.*	
4 priemonė. *Drenažų sistemų sutvarkymas.*	
5. ***priemonė*** *Geriamo vandens kokybės gerinimas.*	

Strategijoje numatyti prioritetai ir priemonės suderintos ir atitinka 2007-2013 metų Lietuvos kaimo plėtros programos (KPP) 3 krypties „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ priemonės: parama verslo kūrimui ir plėtrai, kaimo turizmo veiklos

skatinimas, kaimo atnaujinimas ir plėtra priemonėmis ir IV krypties („LEADER metodo įgyvendinimas“) priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“. Visos numatytos strategijoje įgyvendinti priemonės atitinka minėtų krypčių tikslus, uždavinius, priemonių aprašymus, finansinį pagrindimą. Strategijoje numatyti prioritetai ir priemonės yra tarpusavyje suderinti ir vieni kitus papildo.

Strategijoje numatyti prioritetai, priemonės, veiklos sritys atitinka patvirtintą Raseinių rajono savivaldybės plėtros strateginio plano iki 2020 m. viziją ir numatomus prioritetus (Raseinių rajono savivaldybės plėtros iki 2020 metų strateginis planas bus parengtas 2008 m. spalio mėn.), Kauno regiono turizmo plėtros strategiją 2007-2013 m., Kauno regiono plėtros iki 2013 m. planą bei papildo jų numatytas plėtros kryptis, prioritetus bei priemones (40 lentelė).

40 lentelė. Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos atitiktis strateginiams dokumentams

Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos prioritetai	***Raseinių rajono savivaldybės plėtros iki 2020 m. plano prioritetai***	***Kauno regiono plėtros iki 2013 m. plano prioritetai***	***Kauno regiono turizmo plėtros strategijos 2007-2013 m. tikslai***
1 prioritetas. Kaimo verslų įvairinimas. *2 prioritetas. Visuomeninės paskirties pastatų, etnokultūros paveldo objektų atnaujinimas ir pritaikymas turizmo ir piligrimystės poreikiams.* *3 prioritetas. Viešosios infrastruktūros kūrimas ir plėtra atnaujinant ir išsaugant kaimo kraštovaizdžio komponentus.*	*1 prioritetas. Žmogiškųjų išteklių ir valdymo tobulinimas.* *2 prioritetas. Gyvenimo kokybė ir saugumas.* *3 prioritetas. Piligriminio turizmo, verslo ir pramonės plėtrai palankios aplinkos formavimas.* *4 prioritetas. Žmogaus ir aplinkos santara.*	*1 prioritetas. Naujoji ekonomika.* *2 prioritetas. Modernus kaimas.* *3 prioritetas. Gyvenimo kokybė.*	*1 tikslas. Sudaryti sąlygas plėtoti dalykinį, konferencijų ir renginių turizmą.* *2 tikslas. Plėtoti automobilių turizmo infrastruktūrą ir paslaugas.* *3 tikslas. Vystyti aktyvaus vandens turizmo infrastruktūrą ir paslaugas.* *4 tikslas. Plėtoti aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą ir paslaugas* *5 tikslas. Sukurti Kauno regiono turizmo plėtrai palankų įvaizdį ir vystyti turizmo rinkodarą.*

Parengta strategija atitinka Europos Regioninį Plėtros Fondą, kuris remia urbanistinės aplinkos, bendruomeninės urbanistinės infrastruktūros gerinimą, viešosios infrastruktūros ir paslaugų, susijusių su verslo sąlygų gerinimu ir užimtumo didinimu, plėtra (esančių viešųjų pastatų, kultūros centrų, t.t.), modernizavimą ir pritaikymą kaimo vietovėse, suteikiant patalpas verslo pradžiai, steigiant vietinės reikšmės inkubatorius, teikiant konsultacijas, reikalingas verslui

pradėti ar žmonėms įsitraukti į darbo rinką, paramą mokslo, mokymo, bendruomeninių, socialinių pastatų renovacijai kaimo vietovėse, universalių daugiafunkcinių centrų skatinimą kaimo vietovėse, institucijų, teikiančių socialines paslaugas, modernizavimą ir įkūrimą.

Strategijoje numatytos priemonės atitinka veikloms, remiamoms pagal Europos Regioninį Plėtros Fondą, remiami tie patys pareiškėjai, numatytas tos pačios apimties paramos dydis ir programos vieną kitą papildo ir užtikrina tęstinumą vietos ir regioninėje plėtroje.

Sanglaudos fondas remia nuotekų tinklo, geriamo vandens tiekimo tinklo įrengimą ir tvarkymą. Rengiant strategiją atliktais tyrimais nustatyta, kad minėtos problemos KKPVVG teritorijoje yra pačios aktualiausios ir jų sprendimui turi būti be KKPVVG lėšų panaudojamos ir kitų fondų ir, pagal galimybes, Sanglaudos fondo lėšos.

Strategija derinama ir su Europos žuvininkystės fondu. Tuo atveju, jeigu įsikurs VVG teritorijoje ir žuvininkystės regiono vietos veiklos grupė (ŽVG), ir VVG, ir ŽVG vietos plėtros strategijų lygmeniu bus nustatyta takoskyra tarp remiamų veiklos sričių.

12.STRATEGIJOS VIEŠINIMO VEIKSMAI

VVG bus atsakinga ir atliks informavimą, ir viešinimą apie įgyvendinamą strategiją, vadovaudamasi „Informavimo apie Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programą ir suteiktos paramos viešinimo taisyklėmis“ patvirtintomis Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2007 m. balandžio 26 d. įsakymu Nr. 3D-191 (Žin., 2007, Nr. 48-18686) ir Vietos plėtros strategijų, įgyvendinamų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos krypties „*LEADER* metodo įgyvendinimas“ priemonės „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas, atrankos taisyklių XXIII skyriumi.

Aukščiau minėtose taisyklėse yra pateikiami detalūs nurodymai, kaip ir kokia informacija privalo būti pateikta galimiems pareiškėjams, visuomenei ir kt. VVG strategijos įgyvendinimo metu, bet ne vėliau kaip iki pirmo mokėjimo prašymo pateikimo datos įrengs aiškinamąjį stendą. KKPVVG numato organizuoti informacinius ir mokomuosius renginius, parodas, konferencijas, seminarus, konkursus, supažindinimus su vietos ir šalies kaimo plėtros raida. VVG viešinimui naudos popierinius ir elektroninius leidinius, išorines ženklinimo priemones KKP įvaizdžiui formuoti. Visoms informavimo ir viešinimo priemonėms bus taikomi techniniai elementai: EB emblema(vėliava), EB *Leader* logotipas ir kt. VVG bus atsakinga už įgyvendinamų viešumo priemonių turinį ir kokybę.

VVG sudarys viešinimo veiklos koordinavimo grupę, kuri ir atliks visus suplanuotus viešinimo darbus, siekiant šių informavimo ir viešinimo tikslų:

- *skleisti tikslią informaciją apie Vietos plėtros 2008-2014 metų strategijos įgyvendinimą;*
- *užtikrinti paramos lėšų panaudojimo skaidrumą.*

VVG informuos ir viešins šias tikslinės grupes:

1. visuomenę;
2. galimus pareiškėjus;
3. projektų vykdytojus;
4. žiniasklaidą;
5. ES paramą administruojančias institucijas.

Viešinimas bus vykdomas pagal parengtą viešinimo veiksmų planą, kuris bus derinamas su strategijos įgyvendinimu.

VVG organizuos darbą su visuomene ir žiniasklaida:

- administruos savo Interneto svetainę;
- vykdys visuomenės informavimo kampanijas;
- teiks informaciją žiniasklaidai, socialiniams-ekonominiams bei kt. partneriams;

- organizuos renginius visuomenei, projektų vykdytojams, galimiems pareiškėjams, pristatydama strategijos įgyvendinimo eigą, pasiektus rezultatus.

VVG saugos ir pateiks Nacionalinei mokėjimo agentūrai ataskaitose informaciją apie įgyvendintas viešinimo priemones, viešinimo veiklą įrodančius dokumentus.

Įgyvendinant strategiją VVG sieks, kad visiems gyventojams būtų sudaryta galimybė išsamiai susipažinti su vietos plėtros strategija, prioritetais, priemonėmis, įgyvendinimo eiga ir pasiektais rezultatais.

VVG, vadovaudamasi Leader programos viešinimo reikalavimais, pastoviai informuos kaimo gyventojus ir kitus galimus pareiškėjus apie kvietimus teikti vietos projektus viename iš šių rajoninių laikraščių: „Raseinių žinios“, „Naujas rytas“ „„Alio, Raseiniai“, viename iš šių interneto tinklalapių: www.raseiniai.lt, www.kontrastai.lt, www.bendruomenes.lt. Kvietimai teikti paraiškas vietos projektams bus taip pat siunčiami elektroniniu paštu kaimo bendruomenėms, kitoms kaime veikiančioms nevyriausybinėms organizacijoms, seniūnijoms, biudžetinėms įstaigoms. Elektroniniu paštu siunčiamuose laiškuose bus prašoma paskelbti gautą informaciją seniūnijų, kaimo bendruomenių, kitų institucijų skelbimų lentose, taip pat perduoti įvairių susirinkimų, kitų renginių metu.

Informaciją apie priimtus ir įsigaliojusius - Agentūros patvirtintus - sprendimus skirti lėšas vietos projektams įgyvendinti VVG viešins savo veiklos teritorijoje, taip pat skelbs Programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centro prie Žemės ūkio ministerijos interneto svetainėje (www.leaderplus.lt), nurodydamas vietos projekto paraiškos teikėjo pavadinimą (jei vietos projekto paraiškos teikėjas - juridinis asmuo) arba vardą ir pavardę (jei vietos projekto paraiškos teikėjas - fizinis asmuo), vietos projekto pavadinimą, vietos projekto paraiškos kodą ir skirtą lėšų sumą.

VVG nusprendus skirti lėšas vietos projektui įgyvendinti ir Agentūrai šį sprendimą patvirtinus, asmuo, atsakingas posėdžio darbo organizavimą, per 5 (penkias) darbo dienas vietos projekto paraiškos teikėjui išsiųs informacinį raštą su paaiškinimais.

VVG, gavusi paramą strategijos įgyvendinimui, suformuos administracinį aparatą, kurio darbuotojai teiks konsultacijas projektų rengimo, įgyvendinimo ir administravimo klausimais visiems vietos projektų pareiškėjams ir vykdytojams. VVG pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės „Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti“ veiklos sričių „Parama vietos plėtros strategiją įgyvendinantiems asmenims mokyti, konsultuoti“ ir „Parama potencialių vietos projektų vykdytojų, esančių VVG teritorijoje, aktyvumui skatinti“ įgyvendinimo taisykles parengs projektą. Šio projekto tikslas - telkti kaimo gyventojus ir ugdyti jų gebėjimus veikti kartu, remti kaimo gyventojų ir VVG narių gebėjimų ugdymą. VVG,

įgyvendindama šią priemonę, ugdys savo narių gebėjimus organizuojant strategijos įgyvendinimą, vykdys papildomus mokymus ir konsultavimą kaimo gyventojams bei kitiems potencialiems vietos projektų pareiškėjams.